

БЕОГРАД

БИЉАНА ГРУЈИЋ

**ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ОД
ТРАДИЦИОНАЛНИХ КА НОВИМ МОДЕЛИМА
- ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА -**

БЕОГРАД, 2017. ГОДИНА

Чланови Комисије:

Проф. др Маријана Јоксимовић	Ментор
<i>Ванредни професор, Факултет за пословне студије Београд</i>	
Проф. др Биљана Стојановић	Члан комисије
<i>Редовни професор, Геоекономски факултет Београд</i>	
Проф. др Јонел Субић	Члан комисије
<i>Виши научни сарадник, Институт за економику пољопривреде Београд</i>	

Датум одбране:

ИЗЈАВЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Докторска дисертација представља круну сопственог рада, труда, школовања и пожртвованости у оквиру одређене области. Због комплексности истраживања и писања није могуће одрадити је самостално, већ ток писања зависи од ментора, професора и осталих стручњака који су компетентни за област бављења.

Најпре бих поменула своју менторку проф. др Маријану Јоксимовић за усмеравање, вођење, саветовање, неограничену инспирацију и целокупан ентузијазам који је пратио од пријаве до финализације докторске дисертације. Захваљујем се и проф. др Биљани Стојановић која је имала стрпљења са мном да разговара и посаветује ме у одабиру области за истраживање. Такође, захвална сам и директору проф. др Јонелу Субићу који је имао разумевање за моје изостајање с посла, помагао ми у прикупљању и обради статистичких података и њиховом адекватном тумачењу.

Неизмерно сам захвална и проф. др Томиславу Јовановићу и Драгану Николићу који су ми омогућили започињање докторских студија. Без оваквих пријатеља не би било ни овакве докторске дисертације.

Захвална сам и својој породици који су ме бодрили и пружали подршку да истрајем у започетој мисији.

САДРЖАЈ

АПСТРАКТ	1
ABSTRACT	2
УВОД	3
1. МЕТОДОЛОШКО-ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	5
1.1. Предмет и циљ истраживања	5
1.2. Хипотезе истраживања	6
1.3. Методе истраживања	7
1.4. Очекивани резултати и научни допринос	8
2. СПЕЦИФИЧНОСТИ И ПРОБЛЕМИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	9
2.1. Специфичности пољопривредне производње	9
2.2. Значај и проблеми финансирања пољопривреде	12
3. ТРАДИЦИОНАЛНИ, НОВИЈИ И НЕСПЕЦИФИЧНИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	18
3.1. Традиционални извори финансирања пољопривреде	18
3.2. Новији извори финансирања пољопривреде	21
3.3. Неспецифични извори финансирања пољопривреде	25
4. ПРАВНЕ РЕГУЛАТИВЕ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И СУБВЕНЦИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	30
4.1. Закон о пољопривреди и руралном развоју Републике Србије	30
4.2. Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју Републике Србије	32
4.3. Субвенције пољопривреди из буџета Републике Србије	36
4.4. Субвенције пољопривреди из буџета АП Војводине	46
4.5. Субвенције пољопривреди из буџета локалних самоуправа	49
5. ДРЖАВНИ ФОНДОВИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	59
5.1. Фонд за развој Републике Србије	59
5.2. Компензациони фонд Републике Србије	61
5.3. Покрајински фонд за развој пољопривреде АПВ	62
5.4. Фонд за подршку инвестиција у АПВ	65
5.5. Развојни фонд АПВ	66

5.6. Управа (Фонд) за капитална улагања АПВ	67
5.7. Гаранцијски фонд АПВ	68
6. МОДЕЛИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	72
6.1. Кредити уз подршку Министарства пољопривреде	76
6.2. Кредити пословних банака	81
6.2.1. Пример кредитирања Комерцијалне банке у периоду 2006-2015. година	86
6.2.2. Пример кредитирања Банке Intesa у периоду 2006-2015. година	91
6.2.3. Пример кредитирања ProCredit банке у периоду 2006-2015. година	94
6.2.4. Пример кредитирања Opportunity банке у периоду 2006-2015. година	96
6.3. Лизинг као начин финансирања пољопривреде Републике Србије	99
6.4. Финансирање пољопривреде Републике Србије путем хартија од вредности	103
6.4.1. Традиционалне хартије од вредности за финансирање пољопривреде (комерцијални записи, робно-комерцијални записи, робни записи- складишнице, акције, државне обвезнице)	105
6.4.2. Термински уговори као потенцијални начини за финансирање пољопривреде (форварди, фјучерси, опцијски уговори)	109
6.5. Концесије и јавно приватно партнерство као начин финансирања пољопривреде Републике Србије	114
6.6. Заједничка улагања као начин финансирања пољопривреде Републике Србије	119
6.7. Донације као начин финансирања пољопривреде Републике Србије и АПВ.....	121
6.8. Неопходност формирања специјализоване пољопривредне банке Републике Србије	126
7. ИНОСТРАНИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	128
7.1. Реформе САР-а и ЕУ фондови намењени финансирању пољопривреде.....	128
7.1.1. Аграрна политика у оквиру ЕУ	128
7.1.2. Аграрна политика ЕУ према Србији	134
7.2. Сарадња НБС са ЕУ, међународним фондовима и европским земљама које пружају подршку пољопривреди	139
7.3. Стране директне инвестиције	147
8. МОДЕЛИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ НА ПОДРУЧЈУ ПОДУНАВСКЕ ОБЛАСТИ	154

8.1. Инвестиције у пољопривреди и руралном развоју Подунавске области	155
8.1.1. Инвестиције у град Смедерево	156
8.1.2. Инвестиције у општини Велика Плана	158
8.1.3. Инвестиције у општини Смедеревска Паланка	160
8.2. Подршка пољопривреди Подунавске области са нивоа Републике Србије	161
8.2.1. Републичка подршка пољопривреди на територији града Смедерева	162
8.2.2. Републичка подршка пољопривреди на територији општине Велика Плана	164
8.2.3. Републичка подршка пољопривреди на територији општине Смедеревска Паланка	166
8.3. Подршка пољопривреди Подунавске области са нивоа ЈЛС	169
8.3.1. Подршка пољопривреди из буџета града Смедерева	169
8.3.2. Подршка пољопривреди из буџета општине Велика Плана	173
8.3.3. Подршка пољопривреди из буџета општине Смедеревска Паланка.....	175
8.4. Остали извори финансирања ЈЛС на подручју Подунавске области.....	176
8.4.1. Остали извори финансирања града Смедерева	176
8.4.2. Остали извори финансирања општине Велика Плана	177
8.4.3. Остали извори финансирања општине Смедеревска Паланка	178
8.5. Резултати анкетног истраживања на примеру Подунавске области	179
8.5.1. Обрада истраживања на нивоу Подунавске области и у оквиру ЈЛС ...	181
8.5.2. Обрада истраживања разлика између ЈЛС Подунавске области	198
9. ЗАКЉУЧАК.....	204
10. СПИСАК ГРАФИКОНА, ТАБЕЛА И ШЕМА	210
11. ЛИТЕРАТУРА.....	219
12. ПРИЛОГ – АНКЕТА.....	234

АПСТРАКТ

Ради остварења равномерног привредног развоја Србије потребно је укључити и пољопривредни развој уз смањење разлика које постоје у развијености појединих сектора привреде. С обзиром да се дуго времена тежило тражењу универзалног модела финансирања пољопривреде закључује се да је креирање таквог модела немогуће. Дакле, потребна је комбинација више различитих модела финансирања који не подразумевају само средства из аграрног буџета већ и из иностраних извора.

С обзиром да универзални модел не постоји дат је приказ финансирања пољопривреде из више могућих извора као што су: кредити пословних банака, Републички и Покрајински фондови, лизинг, хартије од вредности, концесије, јавно приватно партнерство, заједничка улагања, донације и међународни фондови. Поменути начини финансирања могу бити слични међусобно али и различити јер сваки од њих има своје специфичности, предности и недостатке. Потребно је све потенцијалне изворе ускладити и учинити их доступним пољопривредницима јер сваки од њих најбоље зна који модел финансирања му највише одговара и да ли је у могућности да се задужи.

Иако Србија има сопствену политику развоја пољопривреде, она се свакако разликује по периодима посматрања. Дакле, циљ дисертације је да покаже значај комбиновања и усаглашавања различитих модела финансирања аграра Србије као и њихову примену.

Кључне речи: *пољопривреда, финансирање, аграрни буџет, фондови, IPARD.*

ABSTRACT

In order to achieve sustained economic development of Serbia should include the agricultural development while reducing the differences in development of certain sectors of the economy. Since a long time pursued the search for a universal model of agriculture financing is concluded that the creation of such a model impossible. So, it takes a combination of several different models of funding that do not involve only funds from the agricultural budget, but also from foreign sources.

Since there is no universal model provides an overview of agriculture financing from several sources such as loans from commercial banks, National and Regional funds, leasing, securities, concessions, public-private partnerships, joint ventures, donations and international funds. The above mentioned ways of financing can be similar to each other but also different because each of them has its own characteristics, advantages and disadvantages. It is necessary to harmonize all potential sources and make them available to farmers because each of them knows that the financing model suits them and whether it is able to borrow.

Although Serbia has its own policy for the development of agriculture, it obviously varies by periods of observation. Thus, the aim of the dissertation is to show the importance of combining and harmonizing the different models of financing of agriculture of Serbia as well as their implementation.

Keywords: *agriculture, financing, agricultural budget, funds, IPARD.*

УВОД

У овом раду обрађена је једна од најактуелнијих тема која погађа аграрни сектор а то је адекватно финансирање. Тачније, важна је структура капитала која се пласира у аграрни сектор ради остварења развојних циљева. У сврху финансирања пољопривреде извори могу бити домаћи и инострани, традиционални и новији, краткорочни и дугорочни, сопствени и позајмљени и сл. Уколико би се сви поменути појединачни извори финансирања пласирали у најкритичније делове агара поставили би се темељи за развој агара у будућем периоду који би допринели развоју целокупне привреде. Дакле, у фокусу истраживања је финансирање пољопривреде у Републици Србији почев од традиционалних ка новијим моделима.

Пре утврђивања прихватљивих извора финансирања пољопривреде треба се најпре упознати са терминологијом пољопривреде у ужем и ширем смислу, специфичностима пољопривреде и проблемима финансирања агара који произилазе из датих специфичности. Свакако, да би се данас могле донети правилне одлуке о потенцијалном моделу финансирања пољопривреде потребно је упознати се са историјским развојем како се исте или сличне грешке не би понављале. Ради утврђивања значаја финансирања посебно су важна три показатеља, а то су: учешће руралног становништва у укупном, учешће запослених у пољопривреди као делатности у укупном броју запослених и допринос пољопривреде у формирању бруто домаћег производа. За земљу подједнако висок значај има и структура извоза пољопривреде и прехранбене индустрије и учешће у укупном извозу земље. Дакле, показатељи специфичности пољопривредне производње и значаја финансирања за државу могу бити квалитативни и квантитативни. С обзиром да је аграрни сектор веома значајан за развој државе, пре детаљнијег упуштања у проблематику финансирања потребно је упознати се са традиционалним, новијим и неспецифичним изворима финансирања агара, јер сваки од њих поседује одређене специфичности.

Као што је свуда у свету и Европи финансирање пољопривреде регулисано на нивоу државе тако су правни темељи постављени и у Србији. Постоји низ закона, уредби, правилника и подзаконских аката којима се дефинишу корисници подстицаја и услови за конкурисање. Важно је поменути следеће правне документе: Закон о пољопривреди и руралном развоју, Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју и Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју. Окосницу појединачних правних аката чини Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године. Сви појединачни правни акти помажу дефинисању нивоа субвенција и њиховим наменама које ће држава исплатити пољопривредним произвођачима у виду бесповратних средстава. Средства за исплату пољопривредних субвенција исплаћују се из аграрног буџета, утврђена су на

годишњем нивоу и чине саставни део Републичког буџета. Важно је поменути да се субвенционисање пољопривреде не мора реализовати само са нивоа Републике, већ је омогућено да се програм субвенционисања реализује на нивоу Покрајине и јединице локалне самоуправе које су у обавези да обезбеде средства у свом буџету за ове намене.

Пошто је аграрни сектор Републике одувек био карактерисан као неликвидан створила се потреба за формирањем фондова који ће пласирати средства тамо где је то потребно. Средства ће се одобравати путем конкурса. За потребе повећања ликвидности и конкурентности домаће пољопривреде креирани су Републички и Покрајински фондови.

Како би се модалитети финансирања пољопривреде прецизирали потребно је приказати хронолошки редослед модификација начина финансирања (кредитирања) аграра почев од средине XIX века па до данас. Аграрни произвођачи могу да рачунају на кредитна средства која исплаћују пословне банке уз помоћ средстава из аграрног буџета у виду подршке камати.

Проблематика финансирања аграра није атрактивна само за домаће већ и за иностране економисте и агроелектроинженере. Да би српска пољопривреда оживела потребно је да се окрене сарадњи са ЕУ, своју производњу прилагоди Заједничкој аграрној политици и учини све неопходне кораке како би обезбедила приступ ЕУ фондовима. Прикључење Србије ЕУ је главни и стратешки циљ за чију реализацију је потребна подршка Народне банке Србије, као и сарадња са иностраним фондовима ради убрзања реформи у аграрном сектору.

Посматрајући ниво локалних самоуправа могу се уочити значајне разлике у развијености аграра. Овде се не мисли на разлике које постоје на релацији север-југ и исток-запад, већ на локалне самоуправе које припадају истом округу и области. Ова тврдња доказана је на нивоу Подунавске области којој територијално припадају три локалне самоуправе и то град Смедерево и општине Велика Плана и Смедеревска Паланка. Са сигурношћу се може рећи да Смедерево, као средиште Подунавске области, има јаку пољопривредну производњу која се остварује кроз деловање Фонда за развој пољопривреде. Овај Фонд своја средства већ дуги низ година пласира пољопривредницима тамо где је помоћ најпотребнија. Међутим, Велика Плана је тек 2015. године имала званичан Програм подршке развоју пољопривреде и руралном развоју, док Смедеревска Паланка ниједне године није имала усвојен Програм. С обзиром да Велика Плана и Смедеревска Паланка немају изражену подршку из локалног буџета усмерену пољопривредницима већ су упућени на самостално кредитирање, код њих је и већа вероватноћа да ће се у предстојећем периоду новчано задужити по основу кредита од стране пословних банака, лизинга или се одлучити на финансирање пољопривредне производње путем ХОВ.

1. МЕТОДОЛОШКО-ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1.1. Предмет и циљ истраживања

Познато је да је пољопривреда била један од носилаца економског развоја националне економије, али да би то и остала потребна је већа финансијска подршка из буџета пољопривреде, формирање јаке аграрне банке, привлачење страних донација, страних директних инвестиција, као и коришћење средстава из страних фондова.

Предмет докторске дисертације је анализа специфичности различитих модела финансирања пољопривреде Републике Србије. Сходно томе, дат је преглед правних регулатива, државних фондова и конкретних модела финансирања пољопривреде Републике Србије користећи домаће и иностране изворе финансирања. Анализирани су следећи модели финансирања пољопривреде: субвенционисање пољопривредних кредита уз подршку Министарства пољопривреде, кредити пословних банака (упоредна анализа финансирања пољопривреде од стране изабраних пословних банака), лизинг, финансирање пољопривреде путем хартија од вредности, концесије и јавно-приватно партнерство, заједничка улагања и донације. Након анализе ових извора дат је преглед кључних иностраних извора финансирања при чему је акценат на:

- *ЕУ фондове (Европски пољопривредни гаранцијски фонд – EAGF и Европски пољопривредни фонд за рурални развој - EAFRD),*
- *средства Светске банке,*
- *сарадња са Међународним монетарним фондом (ММФ),*
- *повезаност са Европском централном банком (ЕЦБ),*
- *пословна сарадња са Европском инвестиционом банком (ЕИБ),*
- *улагања Европске банке за обнову и развој (EBRD) у Србију,*
- *сарадња са Фондом револвинг кредита,*
- *европске земље које пружају подршку развоју српског аграра: немачка развојна банка (KfW), Краљевина Данска са Програмом LEDIB и Република Италија, као и*
- *стране директне и портфолио инвестиције.*

Напоследку приказан је модел инвестирања и финансирања пољопривреде на подручју Подунавске области и појединачних јединица локалне самоуправе које јој територијално припадају, а то су град Смедерево и општине Велика Плана и Смедеревска Паланка.

Сви испитивани показатељи анализирани су за период 2006-2015. година. Међутим, у моменту истраживања за неке анализирани параметре подаци нису били доступни или нису постојали и сходно томе нису ни укључени у научни рад.

Циљ докторске дисертације је вишеструк и обухвата:

- анализу везе која постоји између пољопривреде и финансијског сектора,
- утврђивање специфичности, значаја и проблема финансирања пољопривреде у земљи,
- утицај правних регулатива на финансирање пољопривреде државе,
- расположива новчана средства за унапређење пољопривредне производње из Фондова Републике и АП Војводине као и из иностраних извора,
- постојећи модел финансирања пољопривреде на територији Подунавске области уз дефинисање препорука за будуће планове финансирања.

Постоји још један значајан циљ истраживања а то је да, кроз све претходно поменуто, укаже на висок значај формирања специјализоване пољопривредне банке (као некад Агробанка), јер Министарство пољопривреде није у могућности да замени аграрну банку.

1.2. Хипотезе истраживања

У овом делу приказане су хипотезе (једна генерална или општа и шест посебних) које су полазна основа ове докторске дисертације.

Генерална или општа хипотеза је:

X = Што је већа финансијска подршка пољопривреди из државних фондова и буџета Републике Србије, као и прелазак на новије изворе финансирања, то је већа мотивисаност пољопривредника за бављење овом делатношћу и њихово јачање и осавремењивање.

Посебне хипотезе су:

X1 = Ако су разноврснији извори финансирања пољопривреде, онда су веће могућности задуживања пољопривредника и њиховог опредељења за извор финансирања који им одговара.

X2 = Уколико се више усаглашавају правне регулативе за финансирање пољопривреде са политиком субвенционисања, утолико се више уочавају слабе тачке и недостаци који треба да се превазиђу како би пољопривредници били успешнији.

X3 = Уколико се повећају буџетска средства из државних фондова за финансирање пољопривреде, утолико су пољопривредници више мотивисани за унапређење пољопривредне производње.

X4 = Што је већи избор модела финансирања пољопривреде, то је већа заинтересованост пољопривредника за бављење овом делатношћу.

X5 = Што је ефикасније и ефективније коришћење ИПАРД средстава, као и осталих средстава екстерне финансијске подршке, то су пољопривредници јачи а пољопривредни капацитети савременији.

Х6 = Што су већа новчана издвајања градских и општинских власти Подунавске области за развој пољопривреде, то су пољопривредници заинтересованији за унапређење и проширење пољопривредне производње.

1.3. Методе истраживања

Ради спровођења истраживања о моделима финансирања пољопривреде, почев од традиционалних ка новијим, коришћене су многобројне методе. Сврха коришћених метода је добијање адекватне слике о спремности пољопривредних произвођача да примене нове начине финансирања пољопривреде, а то су: статистичка, компаративна, анкетно испитивање, анализа докумената и студија случаја.

Статистичка метода је коришћена у сврху прикупљања, сређивања, обраде и презентације резултата истраживања. Добијени резултати истраживања приказани су табеларно и путем графикана.

Компаративна метода коришћена је ради поређења прикупљених података са подацима који су релевантни за поређење уз одговарајуће коментаре.

Анкетно испитивање спроведено је путем анкете и обухвата регистрована породична пољопривредна газдинства која припадају територији Подунавске области. Подаци су прикупљени телефонским и теренским истраживањима методом испитивања. Ради добијања примарних података поступак истраживања спроведен је коришћењем упитника. Може се слободно рећи да се упитник састоји из два дела:

1. *општи подаци о носиоцу пољопривредног газдинства и*
2. *врста производње, примедбе на подстицаје од стране ресорног Министарства, као и спремност на задуживање.*

Добијени резултати анализирани су помоћу софтвера за статистичку анализу SPSS 19. Прикупљени примарни подаци прилагођени су анализираним темама конкретног истраживања. Полазна основа за креирање упитника били су теоријски и емпиријски резултати као би се полазне хипотезе потврдиле или одбиле.

Коришћена је и метода *анализе докумената* која обухвата анализу документације која је добијена од стране органа градске и општинске власти на нивоу РС и територије Подунавске области.

Примењена је и метода *студије случаја* која има за циљ да истражи и анализира моделе финансирања пољопривреде на територији Подунавске области, укључујући домаће и иностране изворе финансирања.

1.4. Очекивани резултати и научни допринос

Главни очекивани резултат истраживања је да се претходно дефинисане хипотезе потврде или оповргну што ће зависити од добијених резултата. Из добијених резултата произилази и допринос самом истраживању који представља нова научна сазнања о предмету истраживања.

Допринос научном сазнању, с једне стране, огледа се у откривању, продубљивању и проширивању научног сазнања о томе како и на који начин различити модели финансирања пољопривреде у РС доприносе унапређењу развоја пољопривреде. С друге стране, допринос научном сазнању огледа се у описивању истраживаних појмова, појава и процеса, класификовању истраживаних података по одређеним критеријумима и откривању узрочно-последичних веза између истраживаних појмова, појава и процеса. Научна сазнања обухватају:

- *став државе према пољопривреди;*
- *да ли утврђени износи буџета за пољопривреду (не) доприносе развоју пољопривреде;*
- *да ли Закон о финансирању и обезбеђењу финансирања пољопривредне производње може побољшати животни стандард пољопривредних газдинстава и целокупне пољопривреде РС;*
- *да ли инострани извори финансирања доприносе побољшању пољопривредне производње.*

2. СПЕЦИФИЧНОСТИ И ПРОБЛЕМИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Пољопривреда се сматра традиционалном привредном делатношћу којом су се људи бавили од давнина и истовремено је била једина делатност која је подразумевала вршење процеса производње. Временом је добијала на значају и постала најзначајнија грана привреде. И данас је веома значајна област производње с тим што је знатно осавремењена и олакшано је привређивање увођењем савременог техничко-технолошког процеса производње.

Многобројни аутори су се бавили дефинисањем пољопривреде, њеним поделама и тумачењима. Свака тврдња је адекватна и може бити применљива у зависности од угла посматрања и њене сврсисходности. Аутор Богдановић (1967) пољопривреду дели на: *а) агротехничку и економску; б) екстензивну и интензивну*¹. Постоји подела пољопривреде у ужем и ширем смислу (Радовић Г., 2014). *Пољопривреда у ужем смислу* подразумева бављење пољопривредом за сопствене потребе тј. за потребе чланова домаћинства, а *пољопривреда у ширем смислу* подразумева хоризонтално и вертикално повезивање привредних области и грана. Овако умрежена пољопривредна производња носи заједнички назив *агроиндустријски комплекс* (израз се користи у домаћој и источноевропској литератури) или *агробизнис* (израз се користи у западноевропској литератури).

Генерално, треба тежити усаглашавању националне пољопривредне политике са Заједничком пољопривредном политиком Европске уније (*Common Agricultural Policy - CAP*) уз уважавање потреба и специфичности свих учесника у ланцу агрокомплекса.

2.1. Специфичности пољопривредне производње

Примарну пољопривредну производњу карактеришу многобројне биолошке, органске, техничко-технолошке, друштвене и економске специфичности, а њиховом проблематиком су се бавили и истицали многобројни аутори. За пољопривредне стручњаке специфичности пољопривредне производње остале су недокучив и нерешив проблем. Кључ у решењу проблема је прихватање чињенице да све зависи од природних услова (клима, земљиште,

¹ *Агротехничка пољопривреда* подразумева примену агротехнике и обухвата: ратарство, воћарство, виноградарство, сточарство итд. *Економска пољопривреда* узима у обзир намену пољопривредних производа и подразумева: жито, поврће, сточну храну, индустријско и крмнoбиље. *Екстензивна пољопривреда* подразумева мале улоге рада и капиталa који дају мале приносе тј. низак ниво ангажовања механизације који даје ниске приносе а јединице обрадиве површине. *Интензивна пољопривреда* подразумева велике улоге рада и капиталa који дају велике приносе. Сходно томе постоје ирадно интензивна (кинеска) и капитално интензивна (америчка или аустралијска) пољопривреда.

вода и сл.) и да се биолошке фазе у развоју и развоју биљне културе могу само убрзати и олакшати генетском селекцијом и агротехником али не и прескакати.

Многобројни научноистраживачки радови апострофирају неколико најзначајнијих и заједничких специфичности примарне пољопривредне производње, а према аутору Кљајић Н. (2014) то су:

- *Земљиште* које је необновљиви природни ресурс јер представља место на коме се реализује процес производње и не може се преместити на друго место. Важно је сачувати и побољшати његову плодност како би у дужем временском периоду давало квалитетне приносе. Посматрајући из угла економије земљиште може да се купи, прода или закупи по одређеној цени.
- *Неподударање времена производње и рада* јер се радни процеси реализују пре, током и након производног процеса. Због тога је неопходно гајити биљне културе које имају различите периоде производње и рада како би се овај недостатак у извесној мери ублажио (отклонио).
- *Увећање почетног материјала* значи да током вегетационог периода услед одвијања процеса производње семе, као почетни материјал у биљној производњи, се увећава и развија у биљку. На овај процес, осим природних и земљишних фактора, утичу и људи, средства за рад и предмети рада.
- *Спор обрт уложених средстава* који проистиче из карактеристике биолошког процеса развоја биљке. У пољопривредној производњи од иницијалног улагања у процес до момента сазревања производа (жетве/бербе) може проћи неколико месеци, а до момента наплате још неколико додатних дана/месеци.
- *Споро прилагођавање пољопривреде новим техничким решењима* јер због дугог производног процеса не може се у току вегетационог периода мењати сорта, плодосмена, узгојни облик и сл. Сходно томе, промене су могуће тек када се заврши процес производње, а за то је потребна чак и година дана.
- *Тржишност пољопривредне производње* је веома ниска због тога што пољопривредно газдинство може бити и произвођачка и потрошачка јединица. Самим тим, уколико оствари произвођачке вишкове своју робу ће пласирати на тржиште. У супротном све ће се утршити на газдинству.

Осим поменутих специфичности важно је истаћи ставове и других аутора који су допринели проширењу ове теме (Мунђан, Живковић, 2006.):

- *Стручност пољопривредног произвођача* која подразумева да произвођач мора да познаје све фазе процеса производње којом се бави. Произвођач не може да избаци/прескочи фазе развоја биљке уколико их не познаје, већ мора да буде

оспособљен за различите производне операције, руковање машинама и оруђима и сл. Поменуте квалификације се споро стичу али су веома значајне.

- *Сезонски карактер рада* који подразумева да се радне операције спровode у прекидима, тј. једна за другом што зависи од фазе раста и развоја биљака.
- *Међузависност производног процеса и природних услова* јер је процес непрекидан и зависи од вегетационог периода, а вегетациони период зависи од природних услова. Процес производње се не може прекинути па наставити услед изложености лошим природним условима².
- *Репродукција средстава за производњу* која подразумева да финални производ може да послужи као семе за нови производни циклус.

Осим анализирања специфичности пољопривредне производње важно је размотрити и узроке из којих произилазе специфичности, а најбоље их је приказао Богдановић М. (1967):

- *Власништво над земљом* – сматра да је ово највећа препрека улагању капитала у пољопривреду. Као економска категорија реализације својине над земљиштем јавља се и земљишна рента која повећава цену пољопривредних производа.
- *Пољопривреда као органска производња* – у целокупној производној технологији (уз уважавање претходно поменутих специфичности како би се избегла понављања, а која чине систем пољопривреде као органске производње) кључан моменат заузимају расположива и иницијална инвестициона улагања која су неопходна за покретање и/или проширење производног циклуса. Пољопривредник жели да има сигурност да ће се повољни услови привређивања задржати и у будућности када доспева род/принос као резултат његових улагања.
- „Закон“ *о опадајућем повећању чистог приноса* – по овом закону свако додатно улагање у пољопривреду изнад одређене границе не доприноси сразмерном повећању производње. Ова тврдња била је валидна у случају промене једног фактора производње тако да се остали не мењају. Међутим, развој технике и технологије је оповргнуо закон као специфичност пољопривреде јер њихова примена помера границе улагања у односу на увећану вредност производње.

Након специфичности пољопривредне производње неопходно је поменути и *специфичности финансирања* пољопривредне производње (Радовић Г., 2014):

- *Висок ризик пољопривредне производње може да се покрије осигурањем производње;*

²Наводњавањем, ђубрењем, применом различитих агротехничких мера може се утицати на континуитет приноса. Уз одговарајућу агротехнику производња се може обављати и насувом и навлажном земљишту. Селекција биља доприноси прилагођавању различитим климатским условима, неке гране пољопривреде су индустријализоване, а у сточарству је у употреби и вештачка топлота и светлост (Богдановић, М. (1967): *Економика пољопривреде Југославије*, стр. 6).

- Спор обрт капитала изискује већа финансијска средства, а пословне банке своја средства позајмљују делатностима где је обрт капитала бржи;
- Неподударње времена производње и времена наплате утиче на креирање плана отплате кредита који је прилагођен сезонском карактеру пољопривредне производње што ће код пољопривредника смањити потребу за додатним задуживањем;
- Специјализована производња не може да се развија (производња само једног производа) због неопходности плодореда, што изискује додатна финансијска средства;
- Степен искоришћености пољопривредне механизације не може да се мери јер се механизација може користити само у оптималним роковима.

Генерално, примарна пољопривредна производња је сложенија, захтевнија и осетљивија на промене у односу на друге делатности.

2.2. Значај и проблеми финансирања пољопривреде

Значај финансирања пољопривреде. Спроведен Попис пољопривреде из 2012. године само је потврдио чињеницу да је у Републици Србији пољопривреда и даље неразвијена, да су парцеле уситњене, газдинства старачка, да у њима живи 1-2 члана старих лица и да преовлађују породична пољопривредна газдинства³.

Република Србија је улагала и улаже и даље велике напоре да пољопривреду избави из заосталости уз постепено напуштање некадашњег облика производног процеса, тј. осавремењавање тренутног и будућег процеса производње. Значај пољопривреде у привреди земље може да се анализира помоћу три показатеља (Богдановић М., 1967):

1. учешће руралног становништва у укупном,
2. учешће запослених у пољопривреди као делатности у укупном броју запослених,
3. допринос пољопривреде у формирању бруто домаћег производа (БДП-а).

Ови показатељи биће представљени за последњих пет година (2011-2015.) и више су информативног карактера како би се приближио значај пољопривреде за привреду Србије.

Аутор Богдановић М. (1967) сматра да са развојем привреде опада значај пољопривреде. Тачније, уколико је привреда земље неразвијена велики је проценат руралног становништва, становништва запосленог у пољопривреди и велико је учешће пољопривреде у формирању БДП-а и обратно. Анализирајући апсолутне вредности укупног и руралног становништва приметна је тенденција њиховог опадања (табела 2.1).

³Одукупног броја газдинстава само 0,5% чине газдинства правних лица и предузетника. Према правној форми највише има друштва са ограниченом договорношћу 34%, предузетника 16% и земљорадничких задруга 13% (РЗС (2013): *Попис пољопривреде*, Књига 1, стр. 13).

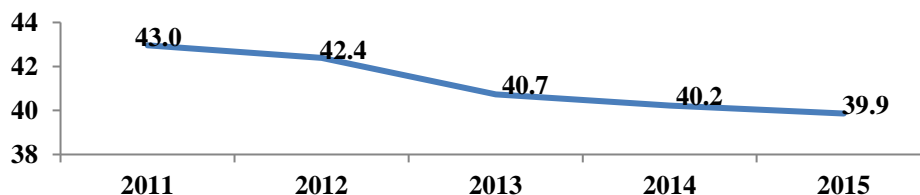
Табела 2.1. Промене укупног и руралног становништва у Србији у периоду 2011-2015. година

Показатељ	2011	2012	2013	2014	2015
Укупно становништво	7.423.941	7.389.107	7.137.605	7.114.393	7.095.383
Рурално становништво	3.189.359	3.131.874	2.906.930	2.861.420	2.828.304

Извор: РЗС, Анкета о радној снази за период 2011-2013; Процене становништва у Републици Србији за период 2014-2015. година.

Укупно становништво се у петогодишњем периоду смањило за 328.558 тј. за 4,4% (у просеку 65.712 мање становника годишње). Рурално становништво се од 2011. до 2015. године смањило за 11,3% тј. за 361.055 (просечно годишње 72.211 мање руралног становништва). Следи графички преглед (графикон 2.1.) учешћа руралног становништва у укупном становништву у периоду 2011-2015. година.

Графикон 2.1. Учешће руралног у укупном становништву у Србији у периоду 2011-2015. година (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података приказаних у табели 2.1.

Графикон показује опадајући тренд кретања руралног становништва. Учешће руралног становништва у укупном било је 43% у 2011. години, а до 2015. године опало је на 39,9%. Иако укупно становништво бележи негативну стопу раста, опадање руралног становништва било је динамичније па се у 2015. у односу на 2011. годину учешће руралног становништва смањило за 3,1 п.п.

Смањење пољопривредног становништва у укупном се споро смањује, за поједине земље било је потребно 40-80 година. Пример ових промена су: САД (1820. било је 72%, а 1880. године 50% пољопривредника); Француска (1866. било је 43%, а 1946. године 21% пољопривредника); Јапан (1887. било је 78%, а 1930. године 52% пољопривредника) и Шведска (1840. било је 71%, а 1900. године 50% пољопривредника). Дакле, многим капиталистичким земљама, које су познате по брзом привредном развоју, требало је пуно времена да промене социо-економску структуру становништва уз опадање учешћа пољопривредног становништва у укупном (Богдановић М., 1967).

Тумачењем другог показатеља значаја пољопривреде за земљу, првенствено анализирајући апсолутне вредности укупно запосленог и становништва запосленог у пољопривреди, приметан је благи пораст у периоду 2011-2014. а у 2015. забележен је пад у обе категорије (табела 2.2.).

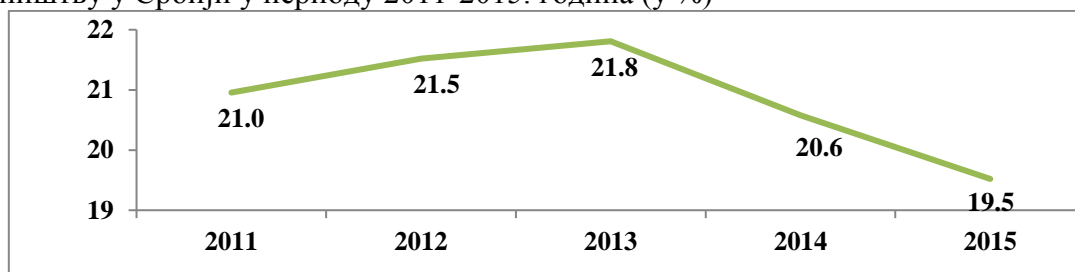
Табела 2.2. Кретање укупно запосленог и становништва запосленог у пољопривреди у Србији у периоду 2011-2015. година

Показатељ	2011	2012	2013	2014	2015
Укупно запослено становништво	2.224.508	2.299.068	2.394.004	2.584.538	2.558.347
Становништво запослено у пољопривреди	466.219	494.700	522.084	531.784	499.392

Извор: РЗС, Анкета о радној снази за појединачне године за период 2011-2015. година.

Табеларни приказ показује да је укупно запослено становништво у 2015. години повећано за 15% у односу на 2011., а смањено за 1% у односу на 2014. годину. Иста ситуација је и са запосленима у пољопривреди где је 2015. године 7,1% више запослених у односу на 2011. годину, а 6,1% мање у односу на 2014. годину. Сходно томе, у 2015. години петина становништва била је запослена у пољопривреди. На графикону 2.2. приказано је учешће становништва запосленог у пољопривреди у односу на укупан број запосленог становништва.

Графикон 2.2. Учешће становништва запосленог у пољопривреди у укупно запосленом становништву у Србији у периоду 2011-2015. година (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података приказаних у табели 2.2.

Са графикона се може видети да је учешће пољопривредног становништва у укупном у 2015. смањено за 1,5 п.п. у односу на 2011. годину. Аутор Богдановић М. (1967) сматра да је показатељ о броју запослених у пољопривреди валиднији у односу на проценат пољопривредног становништва, јер се многе домаћице на пољопривредним газдинствима третирају при попису као запослена лица, а са домаћицама у урбаним насељима није тако.

Трећи индикатор за тумачење значаја пољопривреде је допринос пољопривреде стварању вредности БДП-а у пољопривреди.

Највеће флукуације у пољопривредним и привредним активностима изазвали су спољашњи фактори, а то су⁴:

- суше из 2012. и 2015. године утицале су на привремено велики пад пољопривреде,
- поплаве из 2014. године које су због потопљених копова угља довеле до привременог енергетског пада.

Следи табеларни преглед доприноса пољопривреде расту БДП-а у периоду 2011-2015. са планом за 2016. годину (табела 2.3).

⁴Петровић, П., Брчеревић, Д., Милић, С. (2016): *Економски опоравак, запосленост и фискална консолидација: поуке из 2015. године и изгледа за 2016 и 2017. годину*, стр. 8.

Табела 2.3. Допринос пољопривреде расту БДП-а Србије у периоду 2011-2015. и план за 2016. годину (у п.п.)

Година	2011	2012	2013	2014	2015	2016. (План)
Допринос пољопривреде расту БДП-а	0,1	-1,5	2,1	0,2	-0,8	0,8

Извор: Петровић, П., Брчеревић, Д., Минић, С., 2016.

План за 2016. годину је да допринос пољопривреде расту БДП-а буде 0,8 п.п. С обзиром да је у 2015. години допринос пољопривреде расту БДП-а бележио негативан раст од 0,8 п.п. може се закључити да је планирани помак у 2016. години задовољавајући. Ово позитивно кретање може да се оцени као опоравак пољопривредне производње након суше током 2015. године. Сектор пољопривреде је у 2015. остварио пад од 6,7% у структури БДП-а у односу на 2014. годину због утицаја суше на јесење ратарске културе, док су остали сектори БДП-а на истом нивоу у односу на 2014. годину⁵. Следи преглед БДП-а који се ствара са и без учешћа пољопривреде у периоду 2011 - 2015. година (табела 2.4).

Табела 2.4. Бруто домаћи производ у пољопривреди Србије у периоду 2011-2015. година (ланчани индекс)*

Показатељ	2011	2012	2013	2014	2015
Бруто додата вредност	101,5	99,2	103,3	98,0	100,9
Бруто додата вредност без пољопривреде	101,5	101,1	101,6	97,5	101,9
Пољопривреда	100,9	82,7	120,9	102,0	92,5

Извор: Привредна активност, Фондација за развој економске науке, 2015.

* У ценама из претходне године.

Опоравак након поплава привремено је повећао раст привреде у 2015. години, док је суша утицала на његово привремено умањење⁶.

Осим поменути три индикатора за утврђивање степена значајности пољопривреде у одређеној земљи може да послужи и учешће пољопривреде у укупној спољнотрговинској размени и структура пољопривреде и прехранбене индустрије земље (табела 2.5. и 2.6).

Табела 2.5. Учешће делатности пољопривреде, шумарства и рибарства у укупном извозу и увозу Србије у периоду 2011-2015. година (у %)

Година	Укупно (у млрд. РСД.) ¹			Пољопривреда, шумарство, рибарство (у млрд. РСД.) ¹			Учешће извоза ПШР у укупном	Учешће увоза ПШР у укупном
	Извоз	Увоз	Салдо	Извоз	Увоз	Салдо		
2011	860,1	1.452,1	-592,0	68,8	42,3	26,5	8,0	2,9
2012	990,7	1.665,0	-674,3	85,0	50,8	34,2	8,6	3,1
2013	1.244,6	1.750,0	-505,4	73,7	50,6	23,1	5,9	2,9
2014	1.307,8	1.816,7	-508,9	87,0	55,7	31,3	6,7	3,1
2015 ²	1.452,2	1.979,3	-527,1	102,6	62,4	40,2	7,1	3,2

Извор: РЗС, Статистички годишњак Републике Србије за 2014. и 2015. годину.

¹ Вредност у РСД по текућем курсу; ² РЗС (20166);

⁵ Фондација за развој економске науке (2015): *Привредна активност*, Квартални мониторинг бр. 43, октобар-децембар 2015., стр. 13.

⁶ У 2016. години планирано је да се пољопривреда опорави након суше и допринесе расту БДП-а за око 0,75 п.п. С обзиром да се у 2016. годину улази са увећаним растом БДП-а, уз планирани опоравак пољопривреде, очекује се да раст БДП-а буде преко 1%, а влада је планирала око 1,8%. (Квартални мониторинг бр. 43, 2015., стр. 13).

У посматраном периоду биланс спољнотрговинске размене остварио је дефицит који је у 2015. (-527,1 млрд. РСД) мањи у односу на 2011. годину (-592,0 млрд. РСД). Међутим, евидентно је да биланс спољнотрговинске размене делатности ПШР у петогодишњем периоду остварује суфицит платног биланса, што указује на значај пољопривреде за земљу. У 2015. години салдо делатности ПШР бележи рекордну вредност од 40,2 млрд. РСД, односно у просеку 31,1 млрд. РСД годишње. Значај пољопривреде за земљу показује и учешће извоза ПШР у укупном извозу које се у петогодишњем периоду кретало од 5,9% у 2013. до 8,6% у 2012. (у 2015. години учешће је износило 7,1%). С обзиром да је учешће извоза ПШР веће од увоза закључује се да је земља у могућности да сопственом производњом покрије потрошњу и да оствари вишкове који ће се пласирати у другим земљама. За земљу подједнако висок значај има и структура извоза пољопривреде и прехранбене индустрије, као и учешће у укупном извозу земље (табела 2.6).

Табела 2.6. Извоз и биланс спољнотрговинске размене пољопривреде и прехранбене индустрије Србије у периоду 2011-2015. година (у млрд. РСД)

Категорија	2011	2012	2013	2014	2015
0 Храна и живе животиње	153,3	185,1	178,6	209,9	226,7
00 Живе животиње, осим животиња из одсека 03	5,4	5,2	4,0	3,4	6,4
01 Месо и прераде од меса	4,3	5,7	6,0	13,1	10,6
02 Млечни производи и птичја јаја	6,6	7,6	7,1	9,4	9,7
03 Рибе, љускари, мекушци и прерађевине од њих	0,3	0,4	0,4	0,6	0,6
04 Житарице и производи на бази житарица	53,8	73,4	56,5	70,0	69,3
05 Поврће и воће	48,1	47,9	57,1	66,2	83,0
06 Шећер, производи од шећера и мед	13,8	17,2	17,6	14,4	12,4
07 Кафа, чај, какао, зачини и производи од њих	6,2	6,8	6,8	7,8	9,0
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	7,5	11,7	10,8	12,0	11,9
09 Разни производи за исхрану и прерађевине	7,3	9,1	12,2	13,0	13,7
1 Пића и дуван	19,9	25,3	27,3	35,4	47,9
11 Пића	15,6	18,9	18,3	19,6	20,5
12 Дуван и производи од дувана	4,3	6,4	9,0	15,8	27,3
2 Сирове материје, нејестиве, осим горива	9,5	11,1	16,5	13,5	19,7
21 Коже и крзно, сирови	2,7	3,4	4,5	3,9	3,8
22 Уљано семење и уљани плодови	4,4	5,1	8,7	5,9	12,8
29 Животињске и биљне сирове материје	2,4	2,6	3,3	3,7	3,1
4 Животињска и биљна уља, масти и воскови	14,6	17,2	16,1	13,4	17,1
41 Животињска уља и масти	0,2	0,3	0,3	0,5	0,2
42 Чврсте биљне масти и уља, сирове, рафинисане	13,8	16,2	15,1	12,4	16,4
43 Животињске и биљне масти и уља, прерађени	0,6	0,7	0,6	0,5	0,5
Извоз пољопривреде и прехранбене индустрије	197,3	238,7	238,5	272,2	311,4
Укупан извоз земље	860,1	990,7	1.244,6	1.307,8	1.452,2
Увоз пољопривреде и прехранбене индустрије	101,3	130,6	132,8	153,2	162,1
Биланс спољнотрговинске размене пољопривреде и прехранбене индустрије	96,0	108,1	105,7	119,0	149,3
Учешће извоза пољопривреде и прехранбене индустрије у укупном извозу (у %)	22,9	24,1	19,2	20,8	21,4

Извор: РЗС, Спољнотрговински робни промет Републике Србије за 2011, 2013. и 2015. годину, Београд.

Највеће учешће у структури извоза пољопривредних и прехранбених производа имају: житарице и производи на бази житарица; поврће и воће; шећер, производи од шећера и мед. У 2015. години пића и дуван извезени су у вредности од 47,9 млрд. РСД. Биланс спољнотрговинске размене пољопривреде и прехранбене индустрије у петогодишњем периоду бележио је суфицит при чему је у 2015. био највећи 149,3 млрд. РСД. С обзиром да је учешће извоза пољопривреде и прехранбене индустрије у 2015. години било 21,4% може

се рећи да је значај пољопривреде за земљу веома висок. Ово учешће било је веће једино у 2012. години и износило је 24,1%.

Узимајући у обзир све претходно наведено закључује се да је пољопривреда неизмерно значајна грана и да је треба развијати, усавршавати јер једино тако може давати одговарајуће резултате.

Проблеми финансирања пољопривреде. Слободно се може рећи да су проблеми у финансирању пољопривреде вишеструки и да су пратили различите периоде развоја пољопривреде. Данашњи проблеми финансирања последица су одлука донетих у XX веку. Ево неких од многобројних проблема (Радовић Г., 2014.):

- *Политика депресираних цена у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији (СФРЈ);*
- *Санкције међународне заједнице у трајању од 1.253 дана (05.1992–06.1999., укинуте су после бомбардовања);*
- *Након распада СФРЈ дошло је до привредне рецесије, тежиште опстанка било је на сектору пољопривреде које је имало задатак да ниским ценама прехранбених производа одржи мир у земљи што је допринело појави хиперинфлације;*
- *Пољопривредна производња је у периоду 1992-1995. година смањена за око 25 милиона t пољопривредно-прехранбених производа;*
- *неуједначеност издвајања између средстава намењених аграрном буџету и доприноса пољопривреди стварању БДП-а.*

Проблем финансирања пољопривреде био би решив у случају доношења дугорочног плана развоја, који ће се спроводити у континуитету и уз сталну подршку државе која мора да планира већа издвајања из републичког буџета него што је чинила последњих година.

3. ТРАДИЦИОНАЛНИ, НОВИЈИ И НЕСПЕЦИФИЧНИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Претходна анализа је показала да је пољопривреда веома значајна делатност за земљу. Значајност се огледала у великом доприносу пољопривреде у креирању БДП-а, константном суфициту платног биланса у последњих пет година, као и високом учешћу извоза пољопривредно-прехранбених производа у укупном извозу робе у периоду 2011-2015. година.

Иако је пољопривреда значајна делатност за земљу може се рећи да јој се не поклања довољно пажње од стране државе и осталих актера. Проблем успореног и недовољног развоја пољопривреде огледа се у континуираном недостатку финансијских средстава како би се обезбедила макар проста репродукција. Осиромашено рурално становништво, које чини петину укупног становништва, није у могућности да користи кредитна средства пословних банака намењених пољопривреди јер нису сигурни да ће и у будућности њихови производи имати купца и тиме отплатити дуг. Иако су услови кредитирања повољнији, за многобројне пољопривреднике краткорочни и дугорочни кредити и даље су недоступни.

3.1. Традиционални извори финансирања пољопривреде

Традиционални извори финансирања пољопривреде подразумевају следећа три облика финансирања: самофинансирање, кредитирање и донације.

Самофинансирање. Овај облик финансирања подразумева да газдинство, предузетник или предузеће сопствена средства улаже у проширену репродукцију у кратком или дугом року. Платежно-способни субјекти се не задужују и немају трошак у виду камате на позајмљена средства, већ користе средства из акумулације и амортизације. Данас је мало оних који могу сопствена средства да користе за проширену репродукцију. Често се дешава да се део средстава финансира из сопственог капитала, а део средстава се позајмљује.

Међутим, иако се самофинансирање сматра најсигурнијим и најлакше доступним извором финансирања, постоји и недостатак који су концизно објаснили аутори Васиљевић, Закић (2006). Они сматрају да самофинансирање не треба схватити као бесплатан вид финансирања јер акумулирана средства „имају тзв. *опортунитетну цену* која је једнака губитку који би се претрпео услед пласирања средстава у сопствени и

мање рентабилан пословни подухват, уместо у рентабилнији подухват неког другог пословног субјекта“. Сходно томе, самофинансирање представља трошак пропуштене добити услед неодговарајућег улагања средстава.

Кредитирање. Овај вид финансирања аграрног сектора подједнако је значајан као и самофинансирање. Међутим, проблем се огледа у томе што пословне банке нерадо дају кредите у сектор пољопривреде због спорог обрта средстава, с обзиром на чињеницу да је банкама у интересу да што пре остваре добит. Међутим, данас је кредитирање подржано субвенцијама од стране државе, односно субвенционише се део камате на кредит, па је и интересовање пословних банака порасло (Васиљевић, Закић, 2006).

Кредитни однос се заснива између *дужника* (тражиоца кредита) и *повериоца* (даваоца кредита). Банка или друга овлашћена финансијска институција позајмљује новац свом клијенту у одређеном износу, али на тај позајмљени новац клијент плаћа камату банци која у ствари представља цену коришћења кредита. Дужник је у обавези да позајмљени новац (кредит) врати у уговореном року заједно са износом камате коју је банка зарачунала (Ћургуз Н., 2014). Кредити могу да буду *наменски* (потрошачки, стамбени, за обртна средства) или *ненаменски* (готовински односно „кеш“ кредити).

Аутор Ћургуз Н. (2014) наводи следеће поделе кредита:

- *Краткорочни* који се углавном користе за финансирање обртних средстава или у случају покрића потраживања од купаца;
- *Дугорочни (инвестициони)* који се користе за финансирање трајног обртног капитала. Овај вид кредита за собом повлачи и већи степен кредитног ризика;
- *Револвинг* који представља вид кредита који је између краткорочног и дугорочног и са периодом отплате од једне до три године. Банка самостално врши процену који максимални износ кредита и најдужи период отплате може да одобри клијенту. Уколико кредит садржи конверзиону клаузулу онда може бити претворен у инвестициони кредит. Тачније, део кредита који је отплаћен одбије се од укупне вредности кредита, а преостало стање се претвори у инвестициони кредит. Одобрење револвинг кредита захтева покриће у виду залиха и потраживања од купаца;
- *Кредити за финансијско реструктурирање* користе се за куповину компанија (аквизицију) која се купује уз високо учешће банкарског кредита. Компанија се купује како би се остварила већа профитабилност у будућем периоду кроз спровођење боље пословне стратегије, нових технологија, производа и сл.

Основни извор финансијских средстава банкама и другим финансијским институцијама јесте провизија коју наплаћују као разлика између цене по којој пословна банка повлачи средства и цене по којој банка продаје средства својим клијентима у виду кредита. Ради обезбеђења успешног пословања зајмодавца неопходно је да се спроведе политика управљања ризиком. Ова активност је неопходна због тога што захтев за одобрење средстава подносе лица и компаније које имају лош кредитни ризик. Како би избегли последице лоше селекције зајмодавци праве преглед зајмопримаца који имају мали и велики кредитни ризик како не би угрозили своје пословање.

*У САД поставља се питање да ли је пад капитала условио пад кредита почетком 1990-их година. Анализа начина на који банка управља својим капиталом указује на то да је пад кредита од 1990. до 1992. године био очекиван и да је узрок био пад капитала, а мањак капитала банака успорио је раст кредита. Тачније, крајем 1980-их година дошло је до наглог развоја, а затим и наглог слома тржишта некретнина. С обзиром да су банке претрпеле велике губитке морале су да смање своја кредитирања. Зајмопримци су тешко долазили до финансијских средстава због чега су подносили жалбе. Број жалби се смањио 1993. године, а томе је допринела и политика ниских каматних стопа које је утврдио ФЕД (Систем федералних резерви) (Mishkin, F. S. (2004): *The economics of money, banking and financial markets, Columbia University, USA*).*

Сходно томе, издвајају се неки видови заштите од ризика које могу да спроведу финансијске институције (Mishkin F. S., 2004):

- *Специјализација у кредитирању* – банке и финансијске институције се специјализују за кредитирање компанија из одређене делатности (нпр. енергетика, пољопривреда, саобраћај). На овај начин банке лакше спознају који клијенти су им добре и редовне а који лоше и нередовне платише.
- *Мониторинг клијената* – уколико су клијенти зајмодавца чести и редовни онда зајмодавац има податке о клијенту и његовом пословању и оствариће ниже трошкове приликом спровођења поступка за одобрење кредита.
- *Кредитно обавезивање* – банке се обавезују да ће да одобре кредит свом клијенту у одређеном периоду, износу и са утврђеном висином каматне стопе. Овим путем банка обавезује клијента да ће редовно и на захтев банке да доставља податке о својој активи, пасиви, приходима и сл, чиме банка снижава трошкове провере и прикупљања података.

- *Рационалисање кредита* – овај вид заштите од ризика има два облика. Први је да зајмодавац одбије захтев за одобрење кредита примљен од његовог клијента, а други да одобри кредит и ограничи његов износ тако што ће му одобрити мање него што је тражио у захтеву.

Све горе наведено потврђује да су услови пословања финансијских институција веома тешки и компликовани и да у појединим ситуацијама треба применити више метода процене и заштите од ризика за спречавање доношења погрешне одлуке које би банке довеле у неликвидност. Поменути принципи заштите од ризика могу се примењивати појединачно и комбиновано.

Донације. Поред самофинансирања и кредитирања, и донације представљају облик традиционалног извора финансирања. Донације представљају средства која су поклоњена (тј. без обавезе враћања) и без обавезе плаћања камате и сл. Донације примају неразвијене земље или земље у развоју, региони, групе корисника који су у обавези да додељена средства потроше у одређене сврхе. Трајање донације је неограничено. Предност овог вида финансирања је што донирана средства не морају да се враћају, али недостатак је то што су средства нерационално трошена и неретко за неодговарајуће намене (Васиљевић, Закић, 2006).

Према наводима Народне банке Србије (НБС) примања донација и хуманитарне помоћи из иностранства обављају се на основу *Закона о донацијама и хуманитарној помоћи* усвојеног септембра 2001. године (Службени лист СРЈ, бр. 53/2001). Овај закон предвиђа да примаоци донација могу бити државни органи, јединице локалне самоуправе (ЈЛС), јавна предузећа, јавне установе, домаће и стране хуманитарне организације и друге институције које не остварују добит. Донације могу бити у роби, услугама, новцу, хартијама од вредности, имовинским и другим правима. Све активности по питању донација усаглашава Министарство финансија Републике Србије. Донације у девизама уплаћују се преко рачуна НБС у иностранству. Донације у роби евидентирају се на ванбилансним рачунима код НБС. Од 2001. године до данас међудржавни споразуми о донацијама у роби потписани су са владама НР Кине и Јапана (НБС, Програм донација, 2016).

3.2. Новији извори финансирања пољопривреде

Новији извори финансирања обухватају: заједничка улагања, емитовање хартија од вредности (ХОВ), лизинг и концесије.

Заједничка улагања. Овај облик улагања настаје када се два инвеститора удруже (домаћи и страни или два домаћа инвеститора⁷) и оснују компанију са формом заједничког улагања. Оснивачи тада деле власништво и надзор над овом компанијом. Заједничко улагање може се реализовати услед економских, политичких, финансијских, физичких, менаџерских и других разлога. Дешава се да Влада стране земље може да тражи заједничко власништво за улазак на њено тржиште. Заједничка улагања често користе мултинационалне компаније да би ушли на најјача тржишта. Недостаци заједничког улагања су⁸:

- *Партнери могу да се не усагласе по питању маркетиншке, инвестиционе или друге политике;*
- *Један партнер би реинвестирао зараду, а други повећао дивиденду;*
- *Заједничко власништво може да спречи спровођење производне, финансијске или неке друге политике на глобалном нивоу.*

- ✚ *Компаније Coca-Cola и Nestlé удружиле су се и у Јапану развиле тржиште за инстант чај и кафу и тренутно их продају у великим количинама.*
- ✚ *Procter & Gamble склопила је партнерство са компанијом Fater из Италије да би производила пелене за бебе које се продају у Великој Британији и Италији.*
- ✚ *Компанија Whirlpool узела је 53% учешћа у пословању холандске компаније Philips ради уласка на европско тржиште. (Kotler, Keller (2006): Маркетинг менаџмент, Дата статус, Београд).*

Емитовање хартија од вредности (ХОВ). Тржиште ХОВ бави се купопродајом краткорочних и дугорочних ХОВ и то акција и обвезница⁹. Код *обвезница* новац се прикупља тако што се продају јавности. Власници обвезница, који су зајмодавци, исплаћују одређене суме новца. Све док обвезница доспева власник обвезнице обично добија фиксну каматну исплату сваке године. Ова наплата се врши помоћу купона јер

⁷Заједничка улагања са домаћим партнером подразумевају активност у којој компаније улажу у заједнички посао и заједнички деловодити и сносери ризик. Заједничка улагања са страним партнером је активност дужег трајања у којој учествују партнери из различитих земаља са заједнички уложеним средствима, делењем добити и сносешаризика (Субић, Ј. (2010): *Специфичност процеса инвестирања у пољопривреду*, стр. 39).

⁸Kotler, P., Keller, K.L. 2006): *Маркетинг менаџмент*, стр. 676-677.

⁹Имаоци акција стичу право: власништва над делом компаније пропорционално уложеном капиталу, учешћа у управљању компанијом, у расподели остварене добити и ликвидационе масе у случају ликвидације компаније. Имаоци обвезница немају управовласништва, управљања компанијом и расподеле добити. (Субић, Ј. (2010): *Специфичност процеса инвестирања у пољопривреду*, стр. 39).

већина обвезница раније је имала купоне на основу које би имаоц обвезнице могао да тражи од емитента обвезнице исплату камате. Имаоц обвезнице током периода доспећа наплаћује своје купоне, а емитент плаћа номиналну вредност обвезнице. Обвезнице могу бити (Brealey, Myers, Marcus, 2001):

- *без купона* – стопа купона обвезнице је нула. Обвезнице се издају по ценама знатно испод номиналне вредности;
- *обвезнице са пливајућом каматном стопом* – стопа купона мења се током времена, а може да се ресетује једном годишње;
- *конвертибилне обвезнице* – ове обвезнице могу да се замене за одређени број обичних акција.

Када фирми понестане новац онда они одлучују да емитују акције како би прикупили додатне изворе финансирања. Тада нови акционар постаје сувласник фирме, а власништво деле према броју акција које поседују (Brealey, Myers, Marcus, 2001).

Почетком 1999. године компанија PepsiCo имала је 1.471 милиона акција, што значи да власник 1.000 акција ове компаније примао је 0,00007% дивиденди (1.000/1.471.000.000) и исто толико имао право гласа на годишњим скупштинама акционара (Brealey, Myers, Marcus, 2001).

Функционисање тржишта ХОВ је у надлежности *Комисије за ХОВ (Securities Commission - SEC)* под чијом надлежношћу се спроводи трговина њима. Постоји примарно и секундарно тржиште ХОВ. Компаније и владине агенције продају ХОВ на *примарном тржишту*, а потом се на *секундарном тржишту* тргује ХОВ које су реализоване на примарном тржишту. Када компанија емитује ХОВ први пут то се зове *иницијална јавна понуда*. Уколико је компанија већ емитовала ХОВ онда је реч о *сезонској емисији*. Трговину ХОВ помажу *брокери* (агенти инвеститора у куповини или продаји ХОВ) и *дилери* (повезују купце и продавце и зарађују на разлици између продајне и куповне цене) на секундарном тржишту (Kotler, Keller, 2006).

Лизинг. Лизинг је један од потенцијалних начина финансирања пољопривреде. Лизинг је вид пословне сарадње у којој давалац лизинга даје примаоцу лизинга одређени предмет на коришћење уз обавезу плаћања уговореног износа у виду рата. Давалац лизинга је власник предмета лизинга док се он не отплати (Параушић, Цвијановић, 2007).

С обзиром да је лизинг вид кредитирања важно је поменути у чему се огледа разлика између класичног кредитирања и лизинга. Аутор Радовић Г. (2014) истиче да је главна разлика у предмету продаје. Код кредита предмет продаје је новац, а код лизинга постоји конкретан предмет који се даје на коришћење док се исти не отплати у потпуности.

Истраживања иностраних економиста (Brealey, Myers, Marcus, 2001) указују на три врсте лизинга:

- *Директни лизинг* када лизинг компанија купује средство од произвођача;
- *Оперативни лизинг* ствара одговорност одржавања предмета лизинга од стране даваоца лизинга који је одговоран за порезе и осигурање; давалац лизинга има право да закупцу откаже лизинг пре истека договореног рока а закупца враћа предмет лизинга и престаје да отплаћује рате;
- *Финансијски лизинг* који подразумева да прималац лизинга сноси трошкове пореза, осигурања и штете; лизинг не може бити поништен, али у случају поништења прималац лизинга мора да плати пенале и измири обавезе по основу лизинга.

У наредној табели су приказане основне разлике између финансијског и оперативног лизинга у зависности од појединачних карактеристика (табела 3.1.).

Табела 3.1. Разлика између финансијског и оперативног лизинга

Р. бр.	Карактеристике	Финансијски лизинг	Оперативни лизинг
1.	Поступак опорезивања	Као код трговине робом	Као код трговине услугама
2.	Финансијски аспект	Дугорочни зајмови	Дугорочни лизинг
3.	Правно власништво	Закуподавац	Закупац
4.	Економско власништво	Закупац	Закуподавац
5.	Пореске уштеде за корисника	Амортизација и камата	Закупнина
6.	Ризици коришћења средстава	Закупац	Закуподавац
7.	Период закупа	Необавезан	До 75% економског века трајања средства
8.	Фактурисање ПДВ	На почетку лизинг трансакције, на укупну вредност финансираног средства + ПДВ на камату	На појединачној закупнини, свака закупнина, нето закупнина + ПДВ
9.	Пренос власништва након истека важења уговора о лизингу	Након уплате последње рате, закупца постаје власник	Након истека уговора, закупца има право на куповину средства по тржишној вредности
10.	Одговарајући облик лизинга	Где корисник жели да постане власник средства	Где корисник не жели да поседује закупљено средство, закуподавац сноси цели ризик

Извор: Централна банка Босне и Херцеговине (<http://cbbh.ba/press/edukacija/685>)

Дакле, избором одређеног вида финансирања лизингом могу се искористити предности и недостаци у зависности од предмета и сврхе предмета које се купује на

лизинг. Такође, један од ова два вида финансирања лизингом донекле доприноси задовољењу потреба различитих преференција многобројних потрошача.

Концесије. Концесије представљају начин прибављања иностраних финансијских средстава путем тендера. Уговор о концесији се саставља између државног органа (*концедента*) и домаћег или страног лица (*концесионара*) на одређено време а највише до тридесет година. Концедент уступа концесионару право коришћења природног богатства, добара у употреби или делатност од општег интереса. Постоји тзв. *ВОТ (Build-operate-transfer) концесија* која подразумева комплетно финансирање од стране концесионара у смислу изградње грађевинског објекта или постројења, коришћење истог и након истека уговореног рока врши се предаја у својину државе. Дакле, концесионар гради, одржава и користи објекте у периоду предвиђеним уговором, а након истека тог рока он их предаје држави (концеденту) на даље коришћење (Мрдаковић Цветковић Р., 2006).

3.3. Неспецифични извори финансирања пољопривреде

У групу неспецифичних извора финансирања сврставају се: франшизинг, факторинг и форфетинг.

Франшизинг. Франшизно пословање подразумева трговину робом, услугама, технологијом која се обавља под окриљем једне компаније (робне марке). Овај модел пословања погодан је за компаније које се први пут појављују на тржишту. Како би избегле лоше пословање нове компаније потписују уговор о франшизи и дужне су да послују под брендом и користе технологију пословања коју примењује компанија. У поступку франшизног пословања јављају се *давалац франшизе* (компанија која уступа право на бренд и систем пословања) и *прималац франшизе* (компанија која стиче право на бренд и систем пословања). Уговор који повезује даваоца и примаоца је *франшиза*. Франшиза се плаћа даваоцу по основу продаје производа датог бренда и начина пословања. Код већине даваоца франшизе почетна накнада је од 20.000 до 28.000 ЕУР. Постоје две врсте франшизе (Привредна комора Србије, Београд):

- *франшиза дистрибуције производа (product distribution franchise)* када прималац франшизе продаје производ који је произвео давалац франшизе. Прималац франшизе плаћа име производа који продаје и мора да буде сигуран да ће тај производ да се прода на тој територији.
- *франшиза пословног формата (business format franchise)* када купац франшизе,

осим што купује производ, купује и модел пословања у продаји тог производа, чиме осигурава предност на тржишту у односу на конкуренте.

У Европи тренутно постоји преко 8.000 франшизних брендова. У нашем региону најразвијенији је у Мађарској. Најпознатији пример франшизинга код нас је „McDonald’s“ – ланац ресторана брзе хране. Компанија McDonald’s, која је власник имена и технологије, у свом власништву има свега 15% постојећих ресторана док сви остали функционишу по франшизном моделу. Други познати пример франшизинга код нас је београдски хотел „Holiday Inn“. Прималац франшизе је компанија Belexprocentar, а давалац франшизе је компанија InterContinental Hotels Group у оквиру које послује више хотелских брендова (InterContinental, Crown Plaza, Holiday Inn, Holiday Inn Express, Candlewood, Staybridge, Indigo i Priority Club Rewards) у више од 4.500 хотела у скоро 100 земаља света¹⁰.

Факторинг. Факторинг представља поступак купопродаје тренутног недospelог или будућег краткорочног новчаног потраживања које је настало по основу купопродајног уговора у земљи и иностранству. Послови факторинга спроводе се под окриљем Закона о факторингу (Службени гласник РС, бр. 62/2013). Сходно Закону (Члан 2) *уступилац* (домаће и стране банке, привредна друштва, предузетници) уступа потраживање од свог *дужника* (домаће и стране банке, привредна друштва, предузетници) свом *фактору* (домаће и стране банке и привредна друштва која су организована као акционарска и друштва са ограниченом одговорношћу) са којим је саставио уговор о факторингу закљученог у писаној или електронској форми.

У Члану 11 поменутог Закона предвиђају се следеће врсте факторинга:

- *Домаћи* где је купопродаја обављена између домаћих лица;
- *Међународни* где је купопродаја настала између домаћег и страног лица.

Међународни факторинг може се обављати:

- у *једнофакторском систему* када учествује само један фактор и
- у *двофакторском систему* када учествује један фактор из земље и један фактор из иностранства (неопходно је да постоји уговор између фактора).

Међутим, постоји и посебна врста факторинга која се зове *обрнути факторинг*. У овом поступку фактор саставља уговор са дужником, преузима фактуру и има право

¹⁰<http://www.s-knjigovodstvo.com/frasize-i-fransizing/>

наплате од дужника, а дужник је у обавези да обезбеди сагласност повериоца.

У суштини факторинг подразумева пренос потраживања насталих из комерцијалних уговора. У свету факторинг континуирано бележи раст. Највећи узрок расту факторинга је економска криза која проузрокује неликвидности привредних субјеката и померање рокова плаћања. Према подацима групе стручњака (Ерић и сар., 2012) промет факторинга на светском нивоу порастао је са 623,8 млрд. ЕУР у 2000. на 1.648,0 млрд. ЕУР у 2010. години, од чега је 1.044,0 млрд. ЕУР промета остварено у европским земљама.

Факторинг је у Републици Србији присутан од 2005. године, али још увек није довољно заступљен код привредних субјеката. Према подацима аутора (Ерић и сар., 2012) у 2006. години остварено је 150 мил. ЕУР промета (100 мил. ЕУР у домаћем, а 50 мил. ЕУР у међународном факторингу). У 2010. години промет је био за 4 пута већи и износио је 611,5 мил. ЕУР (домаћи факторинг 86% и међународни 14%).

Табела 3.2. Промет факторинга у периоду 2010-2015. година

Показатељ	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Број пословних банака	5	7	4	6	7	-
Број факторинг компанија	7	6	8	8	6	-
Укупан промет (у мил. ЕУР)	611,5	825	724	679	412	478
Учешће домаћег факторинга (у %)	86	80	94	95	90	89
Учешће инофакторинга	14	20	6	5	10	11
Учешће пословних банака у промету (у %)	41	50	50	40	67	73
Учешће привредних друштава у промету (у %)	59	50	50	60	33	27

Извор: Привредна комора Београд, Извештај о раду секције за развој факторинга за период 2010-2013. година; За 2014. годину: http://www.kombeg.org.rs/aktivnosti/udr_fin_org/Detaljnije.aspx?veza=15638; За 2015. годину: http://www.kombeg.org.rs/aktivnosti/udr_fin_org/Detaljnije.aspx?veza=18942

Применом индекса промене (2015/2010), а на основу табеле 3.2., долази се до следећих закључака:

- пораст је забележен код учешћа домаћег факторинга за 3,5% и учешћа пословних банака у промету за 78%,
- док је пад евидентан код укупног промета за 21,8%, учешћа инофакторинга за 21,4% и учешћа привредних друштава у промету за 54,2%.

Анализирајући гранску структуру долази се до процентуално највећих учешћа у периоду 2010-2015. година:

- у 2010. години највеће учешће имала је фармацеутска индустрија, грађевинарство, информационе технологије и телекомуникације и прерађивачка индустрија;
- у 2011. години имали су сектори трговине, услуга, индустрије, телекомуникација, грађевинарства, фармације и пољопривредно прехрамбене индустрије;
- у 2012. и 2013. години највеће учешће имала је трговина (22,93%) грађевинарство

(8,12%), прехрана (15,85%), прерађивачка (8,16%), затим металска и хемијска индустрија и остало;

➤ у 2015. години највеће учешће има трговина (54%), па прерађивачка индустрија (13%) и металска и електроиндустрија (10,5%).

Следи преглед пословних банака и компанија које се баве факторингом (табела 3.3.)

Табела 3.3. Списак банака и факторинг компанија које се баве пословима факторинга у 2016. години

Списак банака	Списак факторинг компанија
АИК банка АД	АБЛ Фактор ДОО
Banca Intesa AD	Агро факторинг ДОО Нови Сад
Eurobank AD	АОФИ – Агенција за осигурање и финансирање извоза Републике Србије АД
Erste банка АД Нови Сад	Центар фактор ДОО
HALK банка АД	Finera factoring DOO
Комерцијална банка АД	Focus factor plus DOO
ОТП Банка Србија АД Нови Сад	Gamico faktoring DOO
Raiffeisen Banka AD	Jubmes faktor DOO
Sberbank Srbija AD	Profinance DOO
Societe generale bank Serbia AD	Привредно друштво Quick факторинг ДОО
Unicredit banka AD	Први фактор – факторинг ДОО
VTB банка АД	Real factor DOO
Crédit agricole банка	

Извор: Привредна комора Београд, Списак банака и факторинг компанија.

Табеларни преглед показује да у Србији постоји 13 пословних банака и 12 компанија који се баве пословима факторинга.

Учешће потраживања привредних друштава по основу факторинга у укупној активи у 2015. години износило је 80,3% (табела 3.4.).

Табела 3.4. Потраживања факторинг привредних друштава од становништва* у периоду 2012-2015. година (у %)

Опис	2012	2013	2014	2015
Учешће потраживања по основу факторинга у укупној активи	77,4	76,5	75,7	80,3
Учешће потраживања по основу факторинга од становништва у укупним потраживањима	0,04	0,1	0,1	0,03
Учешће потраживања по основу факторинга од становништва у укупној активи	0,03	0,1	0,1	0,02

Извор: НБС, Биланс привредних друштава која се баве пословима факторинга.

*Сектор становништва обухвата физичка лица, предузетнике и регистрована пољопривредна газдинства.

Потраживања привредних друштава по основу факторинга у укупној активи у 2015. већа су за 3,8% у односу на 2012. годину. Просечно учешће потраживања по основу факторинга од становништва у укупним потраживањима просечно је износило 0,07%, а у укупној активи 0,06%.

Форфетинг. Посао форфетинга сличан је послу факторинга, али ипак постоје извесне разлике. У случају факторинга предмет продаје је у земљи и/или иностранству, а у случају форфетинга предмет продаје је резултат спољнотрговинске размене. Компанија која је реализовала извоз своје робе продаје потраживање одређеној финансијској институцији која се бави форфетингом. По правилу то је јака пословна банка (*форфетар*) која је регистрована и за послове форфетинга. Банка купује дугорочно потраживање које још није доспело на наплату и преузима сав ризик наплате потраживања само у случају обезбеђења потраживања неким комерцијалним кредитним инструментом у иностранству. Банка након наплате потраживања пребацује на рачун компаније извозника вредност потраживања која је умањена за (Институт за право и финансије – Форфетинг):

- *камате у периоду у којем је банка кредитирала извозника,*
- *резерве у случају евентуалних пропуста или враћања робе,*
- *вредност провизије која припада банци по основу услуге форфетинга.*

Сваки од горе наведених начина финансирања може бити применљив и у пољопривреди. Многобројни су разлози ниске заинтересованости пољопривредних произвођача. Прво, рурално становништво сачињено је од претежно старачких домаћинстава и тешко је мотивисати их да користе новије изворе финансирања. Друго, недовољна информисаност пољопривредника о новим изворима финансирања. Треће, у случају одлуке да се користи нови извор финансирања и по неком основу се задуже, пољопривредници су у страху да ли ће моћи да поврате средства која су уложили и да ли ће њихови производи и у будућности (у периоду отплате краткорочних/дугорочних кредита) бити атрактивни и пожељни. Поменути разлози упућују на првобитно поменути став – незаинтересованост и неповерење пољопривредних произвођача у систем финансирања пољопривреде.

4. ПРАВНЕ РЕГУЛАТИВЕ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ И СУБВЕНЦИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Субвенционисање пољопривредне производње у Србији спроводи се применом одговарајућих закона, уредби, правилника и осталих подзаконских аката којима се дефинишу услови и могућности за њихово конкурисање, као и крајње кориснике и циљеве одређених средстава подршке. Процес финансирања пољопривреде у земљи регулисан је Законом о пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, бр. 41/2009 и 10/2013 – др. закон) и Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014 и 103/2015). Такође, на годишњем нивоу Влада РС доноси Уредбу о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју. Уредбом се конкретизује намена и максимална вредност средстава према врсти подстицаја, а усклађена је са Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју и Законом о буџету за годину за коју се доноси.

4.1. Закон о пољопривреди и руралном развоју Републике Србије

Доношењем Закона о пољопривреди и руралном развоју Србије (у даљем тексту: Закон) створени су услови за конкретно дефинисање активности које ће бити субвенционисане пољопривредницима за време његовог трајања. Тачније, Закон дефинише: врсте подстицаја; начин утврђивања намене и расподеле подстицаја (на нивоу државе, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе); ко су корисници подстицаја и услови за њихово утврђивање; обавезе корисника подстицаја; вођење Регистра пољопривредних газдинстава; евидентирање и извештавање у пољопривреди; надзор над спровођењем Закона. Доношењем овог Закона (Службени гласник РС, бр. 41/2009 и 10/2013 – др. закон) формира се и *Управа за аграрна плаћања* као орган у саставу Министарства. Према Члану 8 поменутог Закона Управа обавља следеће послове:

- *расписује конкурс за расподелу подстицаја;*
- *проверава испуњеност услова и врши исплату подстицаја сходно захтевима;*
- *припрема Уговор између Управе и корисника подстицаја;*
- *води Регистар пољопривредних газдинстава;*
- *доставља анализе министру и*
- *све друге поверене послове које су у складу са овим Законом.*

Закон се доноси ради планирања развоја пољопривреде и руралног развоја како би се пољопривредна производња стално унапређивала и створили услови за бољу егзистенцију пољопривредника. Међутим, политика развоја пољопривреде има упориште у: *а) Стратегији*

пољопривреде и руралном развоју Републике Србије (доноси се за период од најмање десет година); б) Националном програму за пољопривреду (доноси се за период од највише седам година), в) Националном програму за рурални развој (доноси се за најдуже седам година).

Врсте подстицаја. Закон прописује: непосредне, тржишне и структурне подстицаје. Следи табеларни преглед врста подстицаја и њихових карактеристика (табела 4.1.).

Табела 4.1. Врсте подстицаја у пољопривреди Србије

Врста подстицаја		Карактеристике
Непосредни	а) Премије	Новчани износи који се исплаћују за испоручене пољопривредне производе (output).
	б) Подстицаји за производњу	Новчани износи који се исплаћују по јединици мере за посејан усељ односно стоку.
	в) Регреси	Новчани износи који се исплаћују процентуално за купљену количину inputa.
	г) Подрица некомерцијалним пољопривредним газдинствима	Новчани износи који се исплаћују пољопривредницима којима је пољопривредна производња једини извор прихода.
Тржишни	а) Извозни подстицаји	Повраћај процента од остварене вредности извезене робе.
	б) Трошкови складиштења	Новчани износи који се исплаћују за складиштење пољопривредних производа ради спречавања поремећаја на тржишту.
	в) Кредитна подрица	Врши се подстицање пољопривредне и прехранбене производње.
Структурни	а) Мере руралног развоја	Подстиче се унапређење конкурентности пољопривреде, шумарства, заштите животне средине и унапређење квалитета живота у руралним срединама.
	б) Побољшање заштите и квалитета пољопривредног земљишта	Подстицаји намењени за побољшање физичких, хемијских, биолошких особина земљишта; комасације, мелиорације, култивације и др.
	в) Мере институционалне подрике	Подстиче се истраживање у пољопривреди, рад саветодавних служби, промовисање пољопривреде и др.

Извор: Закон о пољопривреди и руралном развоју.

На основу приложене табеле може се видети да држава пољопривредницима исплаћује разноврсне подстицаје за разне намене уз уважавање различитих видова пољопривредне производње. Међутим, проблем не лежи у разноврсности подстицаја већ у висини новчаних средстава која се исплаћују пољопривреднику на основу поднетог захтева, што је главни разлог за њихово незадовољство.

Начин утврђивања подстицаја. Врсту, обим и начин расподеле подстицаја утврђује Влада за сваку буџетску годину и усклађује са овим законом и горе поменути Националним програмима развоја. Према Члану 14 овог Закона органима аутономне покрајине (АП) и јединицама локалне самоуправе (ЈЛС) дато је право да доносе и утврђују подстицаје на свом подручју деловања уз претходну сагласност Министарства. Средства за расподелу подстицаја обезбеђују се у буџету АП и ЈЛС.

Корисници подстицаја. Правона подстицаје остварују пољопривредна газдинства и породична пољопривредна газдинства која су претходно уписана у Регистар пољопривредних газдинстава, ЈЛС и друге организације. Сходно Члану 16 породично пољопривредно газдинство је најважнији вид остварења пољопривредне производње и може бити комерцијално и некомерцијално. *Комерцијално пољопривредно газдинство* је тржишно усмерено и има право на све подстицаје које су дефинисане овим законом. *Некомерцијално пољопривредно газдинство* није тржишно усмерено, а његов носилац је корисник

пољопривредне пензије. Некомерцијално пољопривредно газдинство стиче право само на непосредне подстицаје који су намењени некомерцијалним пољопривредним газдинствима.

Обавезе корисника подстицаја. Корисници подстицаја имају следеће обавезе:

- да наменски троше добијена средства;
- да раде на очувању земљишта, биљака, животиња, биодиверзитета и животне средине;
- у случају нетачно приказаних података да врати новчана средства;
- да чува документацију најмање пет година од дана њихове наплате и сл.

Регистар пољопривредних газдинстава. У Регистар се уписују правна и физичка лица која врше пољопривредну производњу. Пољопривредник може да се упише као носилац газдинства или као члан само једног пољопривредног газдинства. Члан 24 прописује послове у вођењу Регистра, а то су:

- пријем захтева за упис, обнову регистрације и промену података у Регистру;
- издавање потврде о активном или пасивном статусу пољопривредног газдинства;
- брисање пољопривредног газдинства из Регистра;
- трајно чување података о пољопривредном газдинству и др.

Регистар пољопривредних газдинстава бележи и: бројеве катастарских парцела на којима се обавља пољопривредна производња; врсте и површине биљних култура које се гаје; бројно стање сточног фонда; наменски текући рачун на који се уплаћују подстицаји; остварени подстицаји; коришћени кредити и рокови отплате и сл. Вођење Регистра пољопривредних газдинстава је у надлежности Управе за аграрна плаћања.

Евидентирање и извештавање у пољопривреди. Члан 32 дефинише да евиденција у пољопривреди обухвата податке о: *дугогодишњим засадима, произвођачима поврћа, обележавању животиња, корисницима подстицаја, подручју са отежаним условима рада, произвођачима органских производа.*

Надзор над спровођењем Закона. Надзор спроводи МПЗЖС посредством пољопривредног инспектора. Правна и физичка лица дужна су да пруже податке које тражи инспектор и омогуће им његово даље деловање.

4.2. Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју Републике Србије

Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014 и 103/2015) дефинише планиране мере аграрне политике које ће се спроводити у датој години као и новчане износе који су опредељени.

Усвојен Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (у даљем тексту: Закон о подстицајима) утврђује: врсте и коришћење подстицаја; поступак за остваривање права на

подстицаје; обавезе корисника подстицаја; мере подршке за спровођење подстицаја на подручју АП и ЈЛС; инспекцијски надзор над спровођењем одредби.

Врсте и коришћење подстицаја. Закон о подстицајима дефинише следеће врсте подстицаја: директна плаћања, подстицаје за рурални развој, посебне подстицаје и кредитну подршку.

Директна плаћања. Ови подстицаји обухватају: премије, подстицаје за производњу и регресе (шема 4.1.).

Шема 4.1. Обухватност директних плаћања

Извор: Шематски приказ аутора на основу Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју.

Премије за млеко (Члан 15) исплаћују се квартално за сирово млеко (кравље, овчије и козје) које је испоручено у претходном кварталу. Газдинство мора да буде уписано у Регистар, а животиње морају бити пријављене у Централну базу података о обележавању животиња. У случају крављег млека газдинство мора да испоручи у претходном кварталу најмање 3.000 l, односно 1.500 l млека на подручју са отежаним условима рада у пољопривреди, да би стекло право на исплату премије.

Подстицаји за производњу који могу бити за биљну и сточарску производњу.

Подстицаји за биљну производњу деле се на основне подстицаје и производно везане подстицаје. Према Члану 18 *основни подстицаји* се исплаћују по површини биљне производње. *Производно везани подстицаји* (Члан 19) се односе на минимално остварени принос по хектару за одређену врсту биљне производње и одређене пољопривредне културе. Захтев за ове подстицаје подноси се једном годишње.

Подстицаји у сточарству се исплаћују за тачно дефинисане категорије грла која су намењена за тов или приплод под условом да су пријављена на његовом газдинству и под контролом одгајивачке организације. Подстицаји се исплаћују за: квалитетне приплодне млечне и товне краве; краве дојиље, квалитетне приплодне овце и козе; квалитетне приплодне крмаче; тов јунади, јагњади, јаради и свиња; кошнице пчела; родитељске кокошке тешког и лаког типа; родитељске ћурке; квалитетне приплодне матице риба шарана и пастрмке; производњу конзумне рибе.

Регреси се исплаћују за купљено гориво, ђубриво, семе и други репродуктивни материјал. Такође, исплаћују се и по основу трошкова складиштења у јавним складиштима.

Подстицаји за рурални развој. Ови подстицаји дефинисани су Чланом 34 и подразумевају: инвестициона улагања ради подизања конкурентности пољопривредне производње; улагања у одрживи развој и руралну економију; реализацију локалних стратегија; подршку саветодавним и стручним пословима у пољопривреди (шема 4.2.).

Шема 4.2. Приказ подстицаја за рурални развој

Извор: Шематски приказ аутора на основу Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју.

Инвестициона улагања се реализују ради унапређења тржишног пословања уз достизање стандарда квалитета и веће конкурентности производа. Инвестициона улагања подразумевају: улагања у пољопривредну производњу и прераду и јачање удружења; регресе за премију осигурања за усеве, плодове, вишегодишње засаде, расаднике и животиње.

Улагања у одрживи развој и руралну економију спроводе се ради бољег очувања и заштите животне средине, као и унапређења услова и квалитета живота у руралним срединама. Подстицаји се исплаћују за следеће намене: очување биљних и животињских врста; органску производњу; унапређење и развој сеоске инфраструктуре; подршку непољопривредним активностима.

Подстицаји за реализацију локалних стратегија омогућавају локалним учесницима да ојачају услове пословања у својим срединама уз побољшање квалитета расположивих потенцијала за производњу. Тачније, правна лица, удружења и ЈЛС остварују право на подстицаје за припрему и спровођење локалних стратегија руралног развоја.

Подришка саветодавним и стручним пословима у пољопривреди намењена је правним лицима и предузетницима који испуњавају услове за обављање саветодавних и стручних послова у оквиру пољопривреде.

Посебни подстицаји. Чланом 41 овим подстицајима сматрају се улагања у: маркетиншке и информационе системе; увођење рачуноводства на пољопривредним газдинствима; спровођење одгајивачких програма; спровођење иновативних пројеката; производњу садног материјала, сертификацију и клонску селекцију (шема 4.3.).

Шема 4.3. Приказ посебних подстицаја

Извор: Шематски приказ аутора на основу Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју.

Подстицаји за маркетиншке и информационе системе исплаћују се за анализирање података о ценама изабраних пољопривредних производа.

Улагања за увођење рачуноводства на пољопривредним газдинствима спроводе се у циљу прикупљања и обраде података са изабраних газдинстава и њихове економске анализе и класификације.

Подстицаји за спровођење одгајивачких програма исплаћују се ради одабира, производње и коришћења квалитетних и приплодних мушких и женских грла домаћих животиња и вођење евиденције о њима.

Исплата средстава за спровођење иновативних пројеката врши се ради израде и спровођења иновативних пројеката и програма у оквиру пољопривреде и руралног развоја.

Субвенције за производњу садног материјала, сертификацију и клонску селекцију исплаћују се за подизање засада воћа и винове лозе и других биљних култура, као и за набавку опреме у сврху сертификације и клонске селекције.

Кредитна подршка. Ови подстицаји омогућавају лакши приступ кредитима. Право на кредитну подршку имају правна лица, предузетници и физичка лица, а расподела средстава врши се сходно Правилнику за кредитну подршку.

Поступак за остваривање права на подстицаје. Сходно Члану 7 поступак се покрећена захтев корисника подстицаја који се подноси Управи за аграрна плаћања. Средства која се исплаћују дефинисана су Законом о буџету и на основу података уписаних у Регистар пријављених површина.

Обавезе корисника подстицаја. Обавезе су дефинисане на исти начин као и код Закона о пољопривреди и руралном развоју (Члан 18).

Мере подршке за спровођење на подручју АП и ЈЛС. Према Члану 13 Закона о подстицајима „*органи АП и ЈЛС могу да утврђују мере подршке за спровођење пољопривредне политике за подручје територије АП и ЈЛС, осим директних плаћања, а која се односе на регресе за трошкове складиштења у јавним складиштима и регресе за репродуктивни материјал и то само за вештачко осемењавање, као и мере политике руралног развоја за подручје територије АП и ЈЛС.*“

Средства за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја обезбеђују се у буџету АП и ЈЛС, али програм подршке претходно мора да буде усвојен од стране МПЗЖС. Резултати спроведених мера подnose се Министарству најкасније до 31.03. текуће године за претходну годину.

Инспекцијски надзор. Контролу примене одредби врши пољопривредни инспектор, а према Члану 45 има право да врши преглед земљишта, засада, стоке, објеката и уређаја корисника субвенција који су остварили право на одређену врсту подстицаја.

4.3. Субвенције пољопривреди из буџета Републике Србије

Недовољну развијеност пољопривреде држава је решавала на различите начине. Између осталог, трудила се да привуче довољно страних инвестиција како би подстакла рурални развој и побољшала стандард руралног становништва. Многобројни аутори се баве тумачењем добрих и лоших страна финансирања пољопривреде из државног буџета, али заједничка карактеристика је та што издвојена средства свакако нису довољна и да држава треба да повећа издвајања како би пољопривредници били мотивисани да се озбиљно баве пољопривредном производњом.

Историјски развој аграрног буџета. Аутор Радовић Г. (2009) наводи да је пољопривреда од 1994. до 1996. године била финансирана из примарне емисије централне банке, а недостајућа средства обезбеђивана су прикупљањем подстицајних средстава под повољним условима. Средства су пољопривредницима обезбеђивана тако што су они подносили захтев пословним банкама за потребним средствима, а потом су пословне банке повлачиле средства од централне банке у виду кредита. Пословна банка је добијала новац од централне банке уз обавезу плаћања есконтне стопе, при чему је есконтна стопа много нижа од каматне стопе. Затим, уследило је увођење рестриктивне кредитно-монетарне политике (Васиљевић, Закић, 2006) и укидање финансирања пољопривреде из примарне емисије централне банке. Тада је Српска пољопривреда остала без есенцијалног извора финансирања. Како би се веома осиромашена земља покренула и подигла, Република Србија је 1996. године креирала аграрни буџет као саставни део буџета Републике Србије. Циљ формирања аграрног буџета је обезбеђивање наменских и подстицајних средстава за субвенционисање пољопривреде и руралног развоја.

Додатни проблем био је што су апсолутне вредности аграрног буџета биле веома високе, али су процентуалне вредности биле мале (Васиљевић, Закић, 2006). Тачније, 1996. године аграрни буџет је чинио 8,3% укупног буџета, а 2003. године свега 3,0%. У 2004. години аграрни буџет је чинио 5,98% укупног буџета. Уведен је Регистар пољопривредних газдинстава и она газдинства која хоће да користе субвенције за пољопривреду и рурални развој из аграрног буџета претходно морају да се упишу у Регистар. Од маја 2004. године ступила је на снагу Уредба о регистру пољопривредних газдинстава (Службени гласник РС, бр. 45/2004.), а средства су расподељивана сходно Уредби о утврђивању програма мера за подстицање развоја пољопривредне производње за 2004. годину (Службени гласник РС, бр. 45/2004). У 2005. години аграрни буџет био је мањи за 15,2% у односу на 2004., док је у 2006. био већи за 21,0% у односу на 2005. годину.

Постоје и различита схватања стручњака о ефектима подстицања пољопривредне производње и руралног развоја из аграрног буџета крајем прошлог века.

Поједини стручњаци сматрају да се недостатак аграрног буџета од оснивања 1996. до 2003. године највише огледа у чињеници да је углавном био састављен од премија за млеко. Сходно томе, ова мера имала је социјалну димензију, јер се исплаћивала свим произвођачима без обзира на количину испорученог млека. Међутим, пољопривредним произвођачима субвенције су стизале преко прерађивача и са извесним закашњењем. Током 2004. године уводе се подстицаји за тржишни развој пољопривредно–прехрамбених производа, рурални развој и кредитирање пољопривреде. Учешће средстава за премије за млеко је знатно смањено и субвенције нису исплаћиване прерађивачима већ пољопривредним произвођачима (Радовић Г., 2014). Увођење ових подстицаја истиче да је тежиште у аграрној политици 2004. године померено са политике подстицања дохотка на политику подстицања

инвестиција и измену производне структуре (Пејановић, Радовић, 2011). Недостатак формираног аграрног буџета за 2004. годину огледа се у томе што је највећи проценат опредељен за спровођење текућих мера аграрне политике, а минимални део је издвојен за реализацију инвестиционих и развојних циљева. Овај недостатак је отклоњен већ у 2006. години, када је дошло до већих издвајања за инвестиционе и развојне потребе. У овој години је више од 65% аграрног буџета издвојено за субвенције, кредитирање и инвестициона улагања у сврху руралног развоја (Васиљевић, Закић, 2006). Аутори Јовановић, Лакићевић (2012) сматрају да је аграрни буџет био креиран тако да се пољопривредна производња и рурални развој регресирају, а не финансирају. Оваква подршка развоју пољопривреде постоји у свим развијеним земљама. Тако нпр. у ЕУ крајем 2006. године (бројала је 25 земаља чланица) просечне субвенције по становнику износиле су 127 ЕУР, а у Републици Србији 17-20 ЕУР. У истој години просечне субвенције у Мађарској износиле су 70 ЕУР, а у Словенији 130 ЕУР. Током 2006. године у ЕУ субвенције су износиле 360 ЕУР/ха, а у нашој земљи 32 ЕУР/ха.

Поједини аутори имају став да је примењивана аграрна политика прошла кроз три фазе (Пејановић, Радовић, 2013):

- *I фаза 2001-2003. године* – реализована као ценовна подршка (за пшеницу, шећерну репу, сунцокрет, соју, премије за млеко);
- *II фаза 2004-2006. године* – са ценовне подршке прелази на подршку инвестицијама и руралном развоју;
- *III фаза од 2007. године* – подразумева плаћања пољопривредницима по површини и по грлу стоке.

Генерално, аграрна политика у анализираном периоду прошла је кроз нагле, неусаглашене и неадекватне промене. Примењиване мере нису биле усклађене са потребама пољопривредних произвођача, а опредељене вредности аграрног буџета нису подмиривале најосновније захтеве пољопривредника. Доста времена је прошло да би се схватило да се мора напустити ценовна подршка и да треба прећи на подршку инвестицијама и руралном развоју.

МПЗЖС пружа буџетску подршку пољопривредним произвођачима ради успешнијег руралног развоја, припреми за чланство у Светску трговинску организацију (СТО) и приступања ЕУ (Поповић, Катић, 2007). Ради анализирања подршке пољопривреди из државног буџета, полазна основа биће преглед остварених укупних примања и прихода, као и расподела укупних издатака и расхода. Укупни остварени приходи и примања и расходи и издаци у буџету државе у анализираном деветогодишњем периоду имају тенденцију сталног пораста. Изузетак чини 2013. година када су укупни расходи и издаци опали за 0,6 млрд. РСД у односу на 2012. годину (табела 4.2.). Дакле, пораст расхода пратио је пораст прихода.

Табела 4.2. Остварени приходи и расходи буџета Републике Србије у периоду 2006-2014. година (млрд. РСД)¹¹

Показатељ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
I Укупни приходи	499,4	580,4	626,1	626,7	664,6	693,5	853,3	875,3	940,9
II Укупни расходи	474,6	576,3	666,6	713,2	769,6	829,3	1.049,7	1.049,1	1.115,1
1. Текући расходи	436,9	508,0	600,4	672,5	722,1	785,0	992,2	1.011,8	1.066,8
• Расходи за запослене	115,3	147,7	173,0	177,7	182,9	202,8	262,6	273,2	274,6
• Коришћење роба и услуга	30,4	39,2	42,6	37,8	43,9	46,8	102,8	98,6	101,8
• Отплата камата	19,2	14,7	13,9	20,1	30,1	40,3	63,2	89,3	110,4
• Субвенције	30,9	35,3	47,5	36,8	44,1	51,9	86,6	74,3	95,5
• Донације страним владама	-	-	-	-	-	-	-	-	0,1
• Дотације међународним организацијама	-	0,3	0,3	0,4	0,6	0,6	0,9	0,9	0,9
• Трансфери осталим нивоима власти	-	56,3	69,1	57,1	58,8	65,5	73,5	73,2	73,8
• Трансфери организацијама обавезног социјалног осигурања	-	145,1	178,6	262,0	265,9	276,4	288,9	275,6	273,0
• Остале дотације и трансфери	-	-	-	-	-	1,1	3,1	1,6	1,3
• Социјална заштита из буџета	52,7	61,6	67,4	73,4	87,0	86,5	94,6	110,8	110,2
• Остали текући расходи	5,5	7,8	8,1	7,2	7,8	13,1	15,9	14,3	25,2
2. Капитални издаци	31,7	59,1	46,0	23,8	22,4	19,7	42,3	25,1	34,6
3. Издаци за набавку финансијске имовине	6,0	9,2	20,3	16,8	25,1	24,6	15,2	12,2	13,7
III Фискални суфицит/дефицит (I-II)	24,8	4,1	-40,5	-86,5	-105,0	-135,8	-196,4	-173,8	-174,2

Извор: Влада Републике Србије, Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за појединачне године у периоду 2006-2014. година.

У посматраном периоду (табела 4.3.) вредност текућих расхода се доминантно повећавала, а у оквиру њих и вредност укупних субвенција. Изузетак у варирању вредности исплаћених субвенција чини 2009. година када је дошло до смањења у односу на 2008., као и 2013. године када је забележен пад у односу на 2012. годину. У 2014. исплаћено је 21,2 млрд. РСД више на име субвенција у односу на 2013. годину. Следи приказ учешћа појединачних субвенција у укупним субвенцијама РС у периоду 2006-2014. година.

Приказ података исте табеле (табела 4.3.) указује на пораст вредности укупних субвенција који је праћен порастом субвенција у пољопривреди. Међутим, парадокс се јавља у 2013. години, јер при смањењу укупних субвенција од 12,3 млрд. РСД долази до пораста исплаћених субвенција у пољопривреди за 1 млрд. РСД. Учешће укупних субвенција у укупним расходима било је највеће 2014. (8,6%), а најмање 2009. године (5,2%). Највеће процентуално учешће у укупним субвенцијама имале су субвенције у пољопривреди и кретале су се од 34,1% у 2012. до 50,9% у 2008. години. Нешто мање субвенција издваја се за железнице при чему се учешће кретало од 30,6% у 2007. до 13,9% у 2014. год. Анализирајући субвенције у привреди највеће учешће остварено је 2012. (27,7%), а најмање 2011. год. (7,1%). Субвенције за путеве први пут су евидентирани 2012. године уз учешће од 9,6% у укупним субвенцијама, у 2013. од 7,7%, а у 2014. години 8,4%. Субвенције исплаћене у

¹¹ За 2006. и 2007. годину укупни расходи буџета приказани у Предлогу закона о завршном рачуну буџета РС увећани су за вредност издатака за набавку финансијске имовине, која је приказана одвојено, а у циљу усаглашавања приказа са остатком анализираних периода. Вредности издатака буџета РС које су наведене у Предлогу закона за 2006. и 2007. годину коришћене су за приказ укупног буџета РС. У 2008. и 2009. години укупни расходи буџета РС укључују издатак за набавку финансијске имовине, а укупан буџет РС добија се из рачунавања разлике између укупних расхода и издатака за набавку финансијске имовине. У периоду 2010 - 2014. година укупни расходи и издатака за набавку финансијске имовине приказују вредност укупног буџета РС.

области туризма кретале су се од 5,7% у 2010. до 0,8% у 2014. години, што указује да се исплаћене субвенције за туризам смањују. Најмање субвенција исплаћено је за културу и крећу се у интервалу од 0,4% у 2013. до 9,2% у 2014. години што указује на повећана улагања државе у културу. Учешћа осталих субвенција кретала су се у интервалу од 9,4% (2012.) до 21,5% (2009.).

Табела 4.3. Учешће (у %) појединачних субвенција у укупним субвенцијама буџета Републике Србије (у млрд. РСД) у периоду 2006-2014. година¹²

Показатељ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Субвенције	30,9	35,3	47,5	36,8	44,1	51,9	86,6	74,3	95,5
% субвенција у укупним расходима	6,5	6,1	7,1	5,2	5,7	6,3	8,2	7,1	8,6
Субвенције у привреди	-	3,3	3,9	3,6	4,2	3,7	24,0	12,9	16,8
% у укупним субвенцијама	-	9,3	8,2	9,8	9,5	7,1	27,7	17,4	17,6
Субвенције у пољопривреди	-	14,8	24,2	13,9	17,8	18,0	29,5	30,5	37,7
% у укупним субвенцијама	-	41,9	50,9	37,8	40,4	34,7	34,1	41,0	39,5
Субвенције за железницу	-	10,8	11,1	9,5	12,4	16,0	13,8	14,3	13,3
% у укупним субвенцијама	-	30,6	23,4	25,8	28,1	30,8	15,9	19,2	13,9
Субвенције за путеве	-	-	-	-	-	-	8,3	5,7	8,0
% у укупним субвенцијама	-	-	-	-	-	-	9,6	7,7	8,4
Субвенције у области туризма	-	1,8	2,6	1,6	2,5	2,9	2,5	1,3	0,8
% у укупним субвенцијама	-	5,1	5,5	4,3	5,7	5,6	2,9	1,7	0,8
Субвенције за културу	-	0,8	0,9	0,3	0,4	0,5	0,4	0,3	8,8
% у укупним субвенцијама	-	2,3	1,9	0,8	0,9	1,0	0,5	0,4	9,2
Остале субвенције	-	3,8	4,8	7,9	6,7	10,8	8,1	9,3	10,2
% у укупним субвенцијама	-	10,8	10,1	21,5	15,2	20,8	9,4	12,5	10,7

Извор: Влада Републике Србије, Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за појединачне године у периоду 2006-2014. година.

Подршка пољопривреди и руралном развоју из аграрног буџета. Реализација мера аграрне политике за текућу годину спроводи се путем аграрног буџета који је саставни део буџета МПЗЖС. Субвенционисање пољопривреде из државног буџета врши се применом Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју и Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју и доносе се за сваку календарску годину.

Новчани износи који се опредељују из буџета МПЗЖС и исплаћују пољопривредницима утичу на ниво развијености пољопривреде и животни стандард пољопривредника. С обзиром да су издвојена средства недовољна не може се очекивати напредак, модернизација и пораст продуктивности пољопривредне производње.

На основу табеле 4.4. уочава се да учешће буџета МПЗЖС у укупном буџету Републике Србије опада.

Табела 4.4. Реализовани буџет МПЗЖС у периоду 2006-2014. година (у млрд. РСД)¹³

¹² За 2006. годину у Предлогу закона о завршном рачуну буџета РС нису наведене вредности исплаћених појединачних субвенција само из буџета РС већ и вредности збирна и обухвата средства из буџета и из додатних прихода.

¹³ Према информацијама добијеним из МПЗЖС до 2012. године у Закону о буџету одвојено су се приказивала средства из буџета и средства из додатних прихода буџетског корисника (МПЗЖС), па је збир средстава из буџета и додатних

Година	Укупан буџет РС	Буџет МПЗЖС	Учешће (у %)	Буџет МПЗЖС из додатних прихода	Буџет МПЗЖС - укупно	Учешће укупног буџета МПЗЖС у укупном буџету РС (у %)
1	2	3	4=(3/2)*100	5	6=3+5	7=(6/2)*100
2006	468,5	20,1	4,3	3,9	24,0	5,1
2007	567,2	21,1	3,7	3,9	25,0	4,4
2008	646,3	26,4	4,1	4,7	31,1	4,8
2009	696,4	15,6	2,2	6,3	21,9	3,1
2010	799,6	19,9	2,5	10,8	30,7	3,8
2011	804,8	20,7	2,6	7,5	28,2	3,5
2012	1.034,5	40,4	3,9	-	40,4	3,9
2013	1.036,9	37,1	3,6	-	37,1	3,6
2014	1.101,4	39,9	3,6	-	39,9	3,6

Извор: Влада РС, Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за појединачне године у периоду 2006-2014. година.

Буџет МПЗЖС највеће учешће у укупном буџету остварио је 2006. (5,1%), а најмање 2009. године (3,1%). У наставку следи преглед исплаћене подршке пољопривреди и руралном развоју у периоду 2010-2013. година (табела 4.5.).

У оквиру *мере подршке тржишту и директне подршке произвођачима* највеће учешће заузимају мере директне подршке произвођачима (базиране на outputу и по ha/грлу) које су повећале учешће са 76,6% 2010. године на 91,9% 2013. године у укупно исплаћеним подстицајима. Директна плаћања по основу ha/грло током 2010. и 2011. нису исплаћивана, а 2012. чинила су 44,5% односно 2013. године 58,3% укупно исплаћених подстицаја.

За *структурне мере и подршку руралном развоју* највише средстава је исплаћено за унапређење конкурентности пољопривреде које бележи константно опадање од 2010. (12,2%) до 2013. године (6,0%) у укупно исплаћеним подстицајима.

Анализирајући *опште мере подршке* у четворогодишњем периоду уочавају се флукуације у исплаћеним вредностима. Највеће учешће заузимају средства намењена истраживању, развоју и стручним саветодавним службама која су са 1,9% (2010.) нагло опала на 0,9% (2011.), а затим је уследио пораст на 1,4% (2012.) и 1,6% (2013.) у односу на укупно исплаћене годишње подстицаје.

Табела 4.5. Исплаћена подршка пољопривреди и руралном развоју према врсти подстицаја у периоду 2010-2013. година (у мил. РСД)

Група мера	2010	2011	2012	2013
------------	------	------	------	------

прихода чинио укупна средства МПЗЖС. Од 2012. године приказују самобуџетска средства МПЗЖС, а средства из додатних прихода више не постоје.

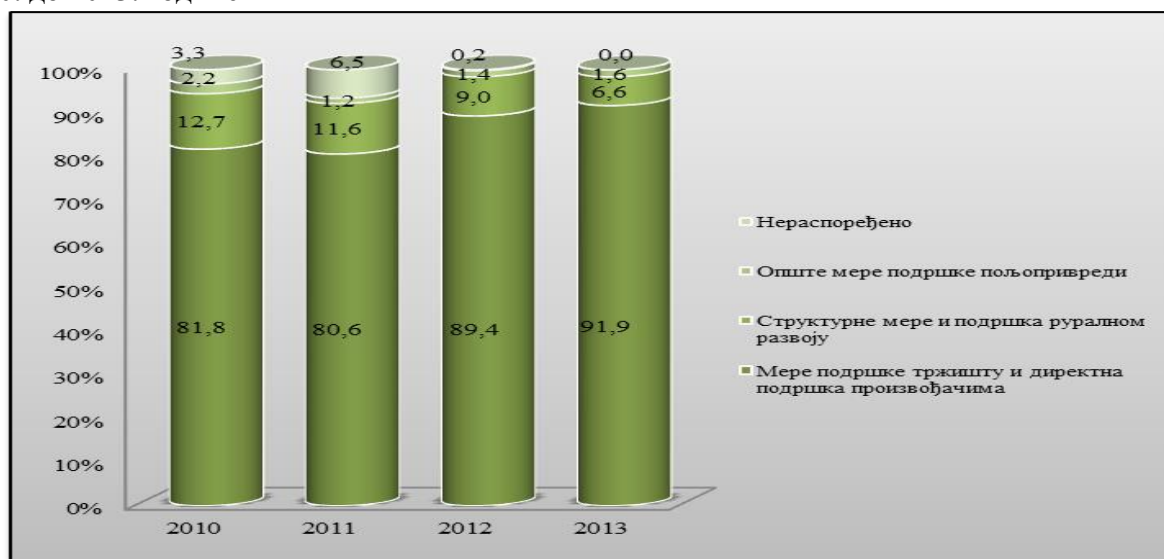
I Мере подршке тржишту и директна подршка произвођачима (а + б)	20.618	14.110	23.848	25.933
а) Мере подршке тржишту	1.319	31	0	0
• Извозни подстицаји	1.267	31	0	0
• Подршка приватном складиштењу	52	0	0	0
б) Мере директне подршке произвођачима (1 + 2)	19.310	14.089	23.848	25.933
1. Директна плаћања произвођачима	371	2.498	15.114	20.631
• Директна плаћања базирана на outputу	371	2.498	3.236	4.177
• Директна плаћања базирана на ha/грло	0	0	11.879	16.454
2. Субвенционисање инпута	18.928	11.582	8.734	5.302
II Структурне мере и подршка руралном развоју (а + б + в)	3.205	2.039	2.410	1.855
а) Унапређење конкурентности пољопривреде*	3.071	1.886	1.674	1.696
б) Унапређење животне средине и сеоског пејсажа	21	20	45	15
в) Подршка руралној економији и становништву*	113	133	690	144
III Опште мере подршке пољопривреди (а + б)	546	214	385	442
а) Истраживање, развој, стручна саветодавна служба	474	163	385	442
б) Контрола квалитета и безбедности хране	52	51	0	0
IV Нераспоређено	835	1.142	45	0
Укупно (I + II + III + IV)	25.193	17.515	26.687	28.230

Извор: Ministry of Agriculture and Environmental Protection, Agriculture in the Republic of Serbia in 2013 – I Book.

* Укључена средства за подршку пољопривредној инфраструктури (Управа за пољопривредно земљиште) и руралној инфраструктури (Управа за шуме).

Према графикону 4.1. запажа се да доминантно учешће појединачних у укупно исплаћеним подстицајима заузимају мере подршке тржишту и директна подршка произвођачима у свим посматраним годинама са тенденцијом пораста (најмање 2010. године 80,6% а највеће учешће је 2013. године од 91,9%). На другом месту налазе се структурне мере и подршка руралном развоју које бележе константно опадање (са 12,7% 2010. на 6,6% 2013. године). На трећем месту су опште мере подршке пољопривреди које имају променљива годишња учешћа (пад – пораст - пад), тј. са 2,2% у укупним подстицајима оствареним 2010. године дошло је до пада на 1,2% током 2011. године, да би се 2013. године забележило учешће од 1,6%.

Графикон 4.1. Учешће појединачних подстицаја у укупним подстицајима РС исплаћених од 2010. до 2013. године

Извор: Прорачун аутора на основу података из табеле 4.5.

У наредној табели (табела 4.6.) дат је преглед реализоване подршке пољопривреди и руралном развоју РС према врсти подстицаја у 2014. години.

Табела 4.6. Исплаћена подршка пољопривреди и руралном развоју РС према врсти подстицаја у 2014. години (у мил. РСД)

Врста подстицаја	Реализована средства
I Директна плаћања (а + б + в + г + д)	33.001,4
а) Премије	3.444,4
• Премија за млеко	3.444,4
б) Подстицаји за производњу	15.101,1
• Основни подстицаји за биљну производњу	10.964,0
• Подстицаји за квалитетна приплодна грла	3.323,2
• Подстицаји за тов јунади, тов јагњади и тов свиња	620,0
• Подстицаји за краве дојиље	3,7
• Подстицаји за кошнице пчела	190,2
в) Регреси	9.464,1
• Регрес за гориво и/или ђубриво	9.005,3
• Регрес за премију осигурања за усеве, плодове, вишегодишње засаде, расаднике и животиње	458,8
г) Кредитна подршка	357,1
д) Пренете обавезе	4.634,7
II Мере руралног развоја (а + б + в + г)	940,8
а) Инвестиције у пољопривреди за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета	566,5
• Подстицање подизања нових вишегодишњих засада воћака, винове лозе и хмеља	58,5
• Поддршка за унапређење примарне пољопривредне производње	345,6
• Пројекта подршке руралном развоју за пет округа Јужне и Источне Србије у сарадњи са Владом Данске	127,8
• Поддршка унапређењу квалитета вина и ракије	0,01
• Набавка опреме у сектору меса, млека, воћа, поврћа и грожђа	34,7
б) Подстицаји за одрживи рурални развој	93,7
• Органска производња	73,7
• Очување биљних и животињских генетичких ресурса	20,0
в) Подстицаји за унапређење руралне економије	0,4
• Економске активности у смислу додавања вредности пољопривредним производима, као и увођење и сертификацију система безбедности и квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла	0,4
г) Пренете обавезе	280,2
III Посебни подстицаји (а + б + в + г + д)	520,3
а) Подстицаји за подршку саветодавним и стручним пословима у пољопривреди	254,5
б) Подстицаји за спровођење одгајивачких програма, ради остваривања одгајивачких циљева у сточарству – мере селекције	108,4
в) Подстицаји за спровођење научноистраживачких, развојних и иновативних пројеката у пољопривреди	29,1
• Мере и акције у пољопривреди	10,0
• Унапређење стручног знања и сталног усавршавања људских капацитета	19,2
г) Подстицаји за производњу садног материјала и сертификацију и клонску селекцију	2,0
д) Пренете обавезе	126,3
Укупно (I + II + III)	34.462,5

Извор: МПЗЖС, Извештај о стању у пољопривреди у Републици Србији у 2014. години – Књига 1.

Табеларни преглед показује да у оквиру мере директних плаћања највеће учешће чине подстицаји за производњу (43,8%), а у оквиру њих подстицаји за биљну производњу (31,8%). Следе регреси са 27,5%, премије са 10%, кредитна подршка са само 1%, а пренете обавезе чине 13,4% у укупно исплаћеним подстицајима.

Код мера руралног развоја највеће учешће чине подстицаји инвестицијама у пољопривреди за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета са 1,6% у укупним подстицајима, а следе подстицаји за одрживи рурални развој од 0,3%, а за унапређење руралне економије издвајало се само 0,001%.

У оквиру посебних подстицаја највише се издваја за подршку саветодавним и стручним пословима у пољопривреди уз учешће од 0,7%, затим за спровођење одгајивачких програма

у сточарству од 0,3%, за спровођење иновативних пројеката 0,1%, док је за производњу садног материјала и сертификацију и клонску селекцију исплаћено само 0,01% од укупно исплаћених подстицаја.

У табели 4.7. приказане су вредности за исплаћене подстицаје из буџета РС за 2015. годину.

Табела 4.7. Подршка пољопривреди и руралном развоју РС према врсти подстицаја у 2015. години (у мил. РСД)

Врста подстицаја	Реализована средства
I Директна плаћања (а + б + в + з)	20.760,9
а) Премије	3.400,0
• Премија за млеко	3.400,0
б) Подстицаји за производњу	8.129,0
• Основни подстицаји за биљну производњу	2.720,5
• Подстицаји за квалитетна приплодна грла	4.277,6
• Подстицаји за тов јунади, тов јагњади и тов свиња	890,0
• Подстицаји за краве дојиље	10,9
• Подстицаји за кошнице пчела	230,0
в) Регреси	6.047,4
• Регрес за гориво и/или ђубриво	5.862,0
• Регрес за премију осигурања за усеве, плодове, вишегодишње заседе, расаднике и животиње	185,4
г) Пренете обавезе	3.184,5
II Мере руралног развоја (а + б + в + з)	1.498,9
а) Инвестиције у пољопривреди за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета	831,8
• Подстицање подизања нових вишегодишњих засада воћака, винове лозе и хмеља	88,2
• Подрица за унапређење примарне пољопривредне производње	692,1
• Подрица унапређењу квалитета вина и ракије	0,06
• Набавка опреме у сектору меса, млека, воћа, поврћа и грозђа	51,4
б) Подстицаји за одрживи рурални развој	132,0
• Органска производња	92,0
• Очување биљних и животињских генетичких ресурса	40,0
в) Подстицаји за унапређење руралне економије	1,9
• Економске активности у смислу додавања вредности пољопривредним производима, као и увођење и сертификацију система безбедности и квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла	1,9
г) Пренете обавезе	533,2
III Кредитна подршка (а + б)	165,8
а) Кредитна подршка	125,6
б) Пренете обавезе	40,2
IV Посебни подстицаји (а + б + в + з + д)	466,7
а) Подстицаји за подршку саветодавним и стручним пословима у пољопривреди	288,7
б) Подстицаји за спровођење одгајивачких програма, ради остваривања одгајивачких циљева у сточарству – мере селекције	115,1
в) Подстицаји за спровођење научноистраживачких, развојних и иновативних пројеката у пољопривреди	60,7
• Мере и акције у пољопривреди	1,2
• Унапређење стручног знања и сталног усавршавања људских капацитета	59,5
г) Подстицаји за производњу садног материјала и сертификацију и клонску селекцију	2,2
д) Пренете обавезе	0,0
Укупно (I + II + III + IV)	22.892,4

Извор: МПЗЖС, Извештај о стању у пољопривреди у Републици Србији у 2015. години – Књига 1.

Табела 4.7. показује да у оквиру мере директних плаћања највеће учешће чине подстицаји за производњу (35,5%), а у оквиру њих подстицаји за квалитетна приплодна грла (18,7%), што представља промену у односу на 2014. годину када је акценат стављен на подстицаје биљној производњи. Следе регреси са 26,4%, премије са 14,9%, а пренете обавезе чине 13,9% у укупно исплаћеним подстицајима.

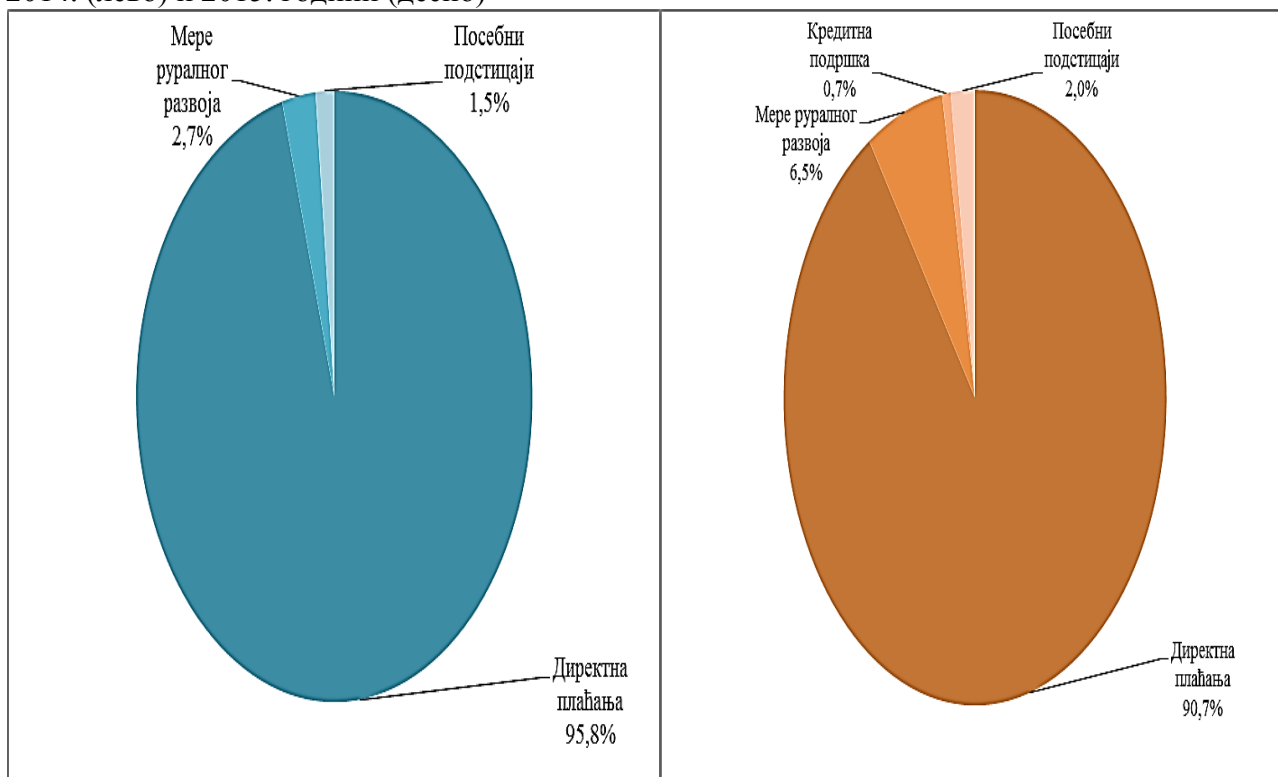
Код *мера руралног развоја* највеће учешће чине подстицаји инвестицијама у пољопривреди за унапређење конкурентности и достизање стандарда квалитета са 3,6% у укупним подстицајима што је за 2 п.п. више у односу на 2014. годину, следе подстицаји за одрживи рурални развој од 0,6%, а за унапређење руралне економије издваја се само 0,01%.

У 2015. години *кредитна подршка* исказана је засебно у односу на 2014. годину када је била приказана у оквиру мере директних плаћања. Наиме, кредитна подршка чини 0,5% а пренете обавезе 0,2% што чини укупно 0,7% у укупним подстицајима у 2015. години и за 0,3 п.п. је смањена у односу на 2014. годину.

У оквиру *посебних подстицаја* у 2015. години највише је исплаћено за подршку саветодавним и стручним пословима у пољопривреди уз учешће од 1,3%, затим за спровођење одгајивачких програма у сточарству од 0,5%, за спровођење иновативних пројеката 0,3%, док је за производњу садног материјала и сертификацију и клонску селекцију исплаћено само 0,01% од укупно исплаћених подстицаја.

Следећи графикон (графикон 4.2.) приказује учешће појединачних у укупним подстицајима РС у пољопривреди у 2014. и 2015. години.

Графикон 4.2. Учешће појединачних подстицаја у пољопривреди у укупним подстицајима у 2014. (лево) и 2015. години (десно)

Извор: Прорачун аутора на основу података из табеле 4.6. и 4.7.

С обзиром да су анализиране релативне вредности појединачних подстицаја у укупним важно је поменути да су апсолутне вредности подстицаја по годинама опадале. У буџету МПЗЖС доминантно учешће заузима мера „Директна плаћања“ и креће се од 80,6% 2011. године до

95,8% 2014. године. За подстицаје мерама руралног развоја у аграрном буџету је опредељено од 2,7% у 2014. до 12,7% у 2010. години. Нешто мање средстава је опредељено за посебне подстицаје и креће се од 1,5% у 2014. до 2% у 2015. години. Најмање средстава издвојено је за меру „Кредитна подршка“ (смањење са 1% 2014. на 0,7% 2015. године).

У 2016. години су први пут предвиђена ИПАРД средства у вредности од 100 мил. РСД, што је новина у односу на претходне године (Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2016. години, Службени гласник РС, бр. 8/16). Закључује се да би ова средства могла значајно да допринесу побољшању стандарда пољопривредног становништва. Осим ове промене аутори Грујић, Љубић (2017) издвајају подстицаје који су искључени и укључени у 2016. у односу на 2015. годину, а то су:

- *смањени су укупни подстицаји за ђубриво за 66,7%;*
- *нису обезбеђена средства за регресирање горива;*
- *нису предвиђена средства за припрему и спровођење локалних стратегија руралног развоја.*

Међутим, у 2016. години Уредбом су укључена новчана средства за:

- *подршку саветодавним и стручним пословима у пољопривреди и*
- *предвиђена су средства учешћа у финансирању ИПАРД мера.*

Закључак који се намеће само потврђује ставове аутора Грујић, Рајновић (2012). Оне потврђују став да доминантни извор улагања у пољопривреду потиче из аграрног буџета и газдинствима који живе од ове производње од изузетне је важности како би остварили континуирану производњу. Међутим, иако су буџетска издвајања незнатна, тај проценат републичког буџета допринео је одржавању и преживљавању једног броја газдинстава. У условима номиналног и реалног пада аграрног буџета, велики број пољопривредних газдинстава у статусу физичких лица већ се налази на рубу егзистенције и питање је како ће засновати производњу у наредним производним годинама. Све то представља изузетан ризик за државу која се отежано одупире негативним трендовима кретања.

4.4. Субвенције пољопривреди из буџета АП Војводине

Аутономна Покрајина Војводина (АПВ) је покрајина у саставу Републике Србије и претежно је равничарски крај. Пољопривреда у АПВ чини значајан део локалне привреде и доноси добре резултате. Аграрни сектор учествује са 40% у укупној индустријској производњи, а са 30% у укупном извозу из АПВ (<http://www.vojvodina.gov.rs/sr/>).

У оквиру Покрајинске владе функционише и Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство. Делокруг његовог пословања дефинисан је Статутом АПВ (Службени лист АПВ, бр. 20/2014). Покрајински секретаријат обавља активности у области:

пољопривреде, руралног развоја, шумарства, ловства, водопривреде, прехранбене индустрије, ветеринарства, заштите биља, рибарства, земљорадничког задругарства, формира буџет и фондове у које се усмеравају средства у складу са Законом, образује робне резерве АПВ и спроводи друге активности од значаја за АПВ.

Скупштина Аутономне Покрајине Војводине је 2001. године донела Одлуку о оснивању Покрајинског фонда за развој пољопривреде (Службени лист АПВ, бр. 3/01), са седиштем у Новом Саду. Фонд је основан са циљем да се подстакне развој и отклоне проблеми у области пољопривредне производње. Фонд се финансира средствима која су обезбеђена у буџету АПВ, од донација домаћих и страних лица, од прихода по основу улагања средстава Фонда, средства међународних финансијских организација и друга средства која по Закону прикупља.

Следи табеларни приказ (табела 4.8.) са прегледом остварене расподеле укупних расхода из буџета АПВ у периоду 2006-2015. година.

Табела 4.8. Расподела остварених укупних расхода из буџета АПВ у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

Врста расхода	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I Укупни приходи	26.351,4	38.081,7	50.846,8	62.702,0	55.394,9	53.771,9	69.579,1	66.907,9	63.675,4	60.677,0
II Укупни расходи (I + 2 + 3)	25.825,8	34.830,7	52.683,8	52.056,3	52.422,9	50.602,7	64.632,8	61.006,3	57.804,2	55.983,2
1. Текући расходи	25.451,2	34.283,2	37.138,0	39.024,5	43.678,5	45.864,7	49.770,8	52.832,3	53.670,7	52.497,4
• Расходи за запослене	1.739,8	2.044,4	2.530,4	2.721,0	2.792,0	2.925,5	3.141,9	2.867,0	2.778,3	2.580,9
• Коришћење роба и услуга	1.272,2	1.673,5	2.899,8	1.506,7	1.886,9	1.916,7	2.246,3	2.147,4	2.087,4	1.747,4
• Амортизација и употреба средстава за рад	4,1	4,7	5,2	6,1	5.556,9	6,4	6,3	0,4	0,0	0,0
• Отплата камата	0,4	0,2	0,7	0,5	0,9	0,7	156,5	479,5	550,1	420,7
• Субвенције	2.630,0	7.658,7	4.054,4	3.596,6	4.048,4	3.588,5	3.891,4	5.259,9	5.887,8	6.719,3
• Донације, дотације и трансфери	18.837,5	21.956,0	26.396,5	30.173,2	33.755,3	36.382,2	39.224,6	40.955,1	40.843,6	39.265,4
• Социјално осигурање и социјална заштита	389,0	425,5	493,9	386,4	401,8	382,4	324,5	266,8	395,7	607,0
• Остали текући расходи	578,2	520,2	757,1	634,0	787,5	662,3	779,4	857,6	1.127,8	1.156,7
• Административни трансфери из буџета	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Издаци за нефинансијску имовину	373,4	547,1	15.545,8	9.478,8	7.597,5	4.634,0	5.995,0	2.182,1	1.938,2	1.055,0
3. Издаци за отплату главнице и набавку финансијске имовине	1,2	0,4	0,006	3.553,0	1.146,9	104,0	8.866,9	5.991,9	2.195,3	2.430,7
III Фискални суфицит / дефицит (I - II)	525,6	3.251,0	-1.837,0	10.645,7	2.972,0	3.169,2	4.946,3	5.901,6	5.871,2	4.693,8

Извор: Покрајинска Влада АПВ, Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

Укупни приходи у буџету АПВ у периоду 2006-2009. година су константно расли, да би у периоду 2010-2015. година осцилирали. Најнижу вредност имали су 2006. а највишу 2012. године. Укупни расходи су такође флукутирали и углавном су пратили тренд кретања прихода. У укупним расходима највеће учешће заузимају текући расходи који су 2015. године чинили 93,8% укупних расхода и 2,1 пута су већи у односу на текуће расходе остварене 2006. године. У оквиру текућих расхода субвенције учествују са скоро 12,8%, а у укупним расходима са 12%. Издаци за нефинансијску имовину чине 1,9% укупних расхода и

2,8 пута су већи у односу на 2006. годину. Издаци за отплату главнице и набавку финансијске имовине чине 4,3% укупних расхода буџета АПВ.

Следи прецизнији табеларни преглед извршења буџета АПВ (табела 4.9.) са стањем на дан 31.12. у периоду 2006-2015. година.

Табела 4.9. Извештај о извршењу буџета АПВ на дан 31.12. у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

Показатељ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Остварени текући приходи	23.130,2	33.204,2	44.959,3	38.368,3	42.961,6	49.752,9	61.753,0	56.453,7	57.071,1	52.268,3
Остварени текући расходи	25.451,2	34.830,3	52.683,8	48.503,3	51.276,0	50.498,7	55.765,8	55.014,4	55.608,9	53.552,4
Остварени текући резултат (буџетски суфицит/дефицит)	-2.321,0	-1.626,2	-7.724,5	-10.135,0	-8.314,5	-745,8	5.987,2	1.439,3	1.462,2	-1.284,1
Остварена примања	3.221,3	4.877,5	5.887,5	21.708,1	1.601,6	1.056,6	4.631,7	5.505,3	683,7	2.539,9
Остварени издаци	374,7	0,4	0,006	3.553,0	1.146,9	104,0	8.867,0	5.991,9	2.195,3	2.430,7
Вишак/мањак остварених примања и издатака	2.846,6	4.877,1	5.887,5	18.155,1	454,7	952,6	4.235,3	-486,6	-1.511,6	109,2
Укупна разлика остварених примања и издатака (фискални суфицит/дефицит)	525,6	3.251,0	-1.837,0	8.020,1	-7.859,7	206,8	1.751,9	952,7	-49,4	-1.174,9

Извор: Покрајинска Влада АПВ, Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

Анализирајући табелу 4.9. закључује се да је у периоду 2006-2011. година остварен буџетски дефицит, док је од 2012. до 2014. године остварен буџетски суфицит, а у 2015. поново је забележен буџетски дефицит. Међутим, анализирајући фискални ниво, фискални дефицит остварен је 2008, 2010, 2014 и 2015. године, а у осталим годинама забележен је фискални суфицит. Наредна табела (табела 4.10.) приказаће учешће буџета Покрајинског секретаријата за пољопривреду, водопривреду и шумарство у укупном буџету АПВ у периоду 2006-2015. година.

Табела 4.10. Учешће буџета Секретаријата за пољопривреду у укупном буџету АПВ у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

Година	Укупан буџет АПВ	Буџет Покрајинског секретаријата за пољопривреду	Учешће (у %)	Буџет Покрајинског секретаријата за пољопривреду из додатних прихода	Буџет Покрајинског секретаријата за пољопривреду - укупно	Учешће укупног буџета Покрајинског секретаријата за пољопривреду у укупном буџету РС (у %)
1	2	3	4=(3/2)*100	5	6=3+5	7=(6/2)*100
2006	25.824,6	663,2	2,6	322,9	986,1	3,8
2007	34.830,3	292,9	0,8	528,5	821,4	2,4
2008	52.683,8	687,1	1,3	757,4	1.444,5	2,7
2009	48.503,3	297,6	0,6	2.195,9	2.493,5	5,1
2010	51.276,0	566,7	1,1	1.989,4	2.556,1	5,0
2011	50.498,7	472,6	0,9	3.232,7	3.705,3	7,3
2012	55.765,8	3.891,3	7,0	0,0	3.891,3	7,0
2013	55.014,4	4.626,3	8,4	0,0	4.626,3	8,4
2014	55.608,9	5.490,9	9,9	4,5	5.495,4	9,9
2015	53.552,4	6.014,5	11,2	0,0	6.014,5	11,2

Извор: Покрајинска Влада АПВ, Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

У анализираном периоду евидентно је да се учешће буџета Покрајинског секретаријата за пољопривреду АПВ у укупном буџету АПВ мењало, при чему је најниже учешће забележено

2007. од 2,4%, а највише 2015. године од 11,2%. Учешће преко 5% бележи се од 2009. закључно са 2015. годином.

Повећање учешћа буџета Покрајинског секретаријата за пољопривреду може се позитивно оценити с обзиром да подручје АПВ има најквалитетније земљиште за бављење пољопривредном производњом и највеће учешће обрадивог земљишта у односу на остатак Републике Србије. У прилог овоме истиче се чињеница да са смањењем укупних расхода и трошкова на нивоу АПВ, као и реализованог укупног буџета, долази до већих издвајања за потребе Покрајинског секретаријата за пољопривреду. Ово само потврђује претходно наведено да је за АПВ пољопривреда значајна делатност због повољних природних услова и постојања многобројних фондова који додатно доприносе повећању улагања у сектор пољопривредне производње и прераде.

4.5. Субвенције пољопривреди из буџета локалних самоуправа

Обезбеђивање средстава општинама и градовима, као и граду Београду, регулисано је применом Закона о финансирању локалне самоуправе (Службени гласник РС, бр. 62/2006, 47/2011, 93/2012, 99/2013 – усклађени дин. изн., 125/2014 – усклађени дин. изн. и 95/2015 - усклађени дин. изн.). Закон о финансирању регулише:

- *врсте прихода који припадају буџету ЈЛС;*
- *стопе и таксе које се наплаћују по основу услуга које пружа ЈЛС;*
- *процентуалне вредности трансфера који се распоређују ЈЛС из републичког буџета;*
- *формирање Комисије за финансирање локалне самоуправе.*

Законом о финансирању дефинисане су врсте *изворних прихода* које припадају ЈЛС (Члан 6):

- *порез на имовину* – скупштина ЈЛС утврђује висину стопе пореза на имовину;
- *локалне административне таксе* – уводе се на административне послове које обавља ЈЛС, а висину таксе утврђује скупштина;
- *локалне комуналне таксе* – скупштина ЈЛС уводи по основу коришћења права, предмета и услуга (нпр. истицање фирме на пословном простору, употреба паноа за рекламирање, заузимање јавних површина за паркирање, кампове и сл.); локална комунална такса се не плаћа за држање пољопривредних возила и машина;
- *боравишне таксе* – овај приход ЈЛС се усклађује са законом којим се регулише област туризма;
- *приходи од давања у закуп непокретности и покретних ствари* – прикупљени приходи пласирају се за изградњу, поправку, одржавање зграда и објеката и куповину и одржавање опреме;

- *приходи по основу донација ЈЛС* – може да прими донацију по основу уговора који може бити састављен и са физичким и са правним лицем;
- *приходи по основу самодоприноса* – одлуку доносе грађани који имају пребивалиште на територији ЈЛС, као и они који немају пребивалиште на тој територији али имају непокретну имовину. Самодопринос се може изразити у роби, новцу, раду, превозничким и другим услугама;
- *приходи од камата на средства буџета ЈЛС;*
- *накнаде за коришћење јавних добара;*
- *концесиона накнада;*
- *друге накнаде у складу са законом;*

Сходно Члану 35 Закона о финансирању ЈЛС припадају и приходи са нивоа Републике:

- *уступљени приходи* – порез на доходак грађана (од пољопривреде и шумарства, самосталне делатности, непокретности и сл.), порез на наслеђе и поклон;
- *трансфери* – укупни ненаменски трансфер, трансфер за уједначавање, компензациони трансфер, општи трансфер, трансфер солидарности, функционални трансфер, наменски трансфер у ужем смислу.

Трансфер може да додели и АП одређеној ЈЛС (Члан 34). Трансфери се могу обављати и између ЈЛС по основу испоруке добара и услуга, а по основу закључених уговора (Члан 49).

Члан 50 наводи да је неопходно формирање Комисије за финансирање локалне самоуправе која је задужена да прати и надгледа спровођење финансирања на нивоу ЈЛС. Комисија има обавезу и да припрема критеријуме за доделу ненаменских и функционалних трансфера, као и да припрема предлоге за унапређење целокупног система финансирања ЈЛС, а ЈЛС утврђује и наплаћује дефинисане приходе.

Аутори (Ђинђић, Луковић, 2014) сматрају да је најзначајнији приход локалних власти порез на имовину, а следе га порез на доходак и трансфери. Следи табеларни преглед (табела 4.11.) буџетских примања општина и градова у периоду 2006-2015. година.

Табела 4.11. Буџетска примања општина и градова Републике Србије у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)¹⁴

Година	Укупна буџетска примања	Порези	Порез на доходак	Порез на имовину	Други порези	Донације и трансфери	Остали приходи	Примања од задуживања	Примања од продаје финансијске
--------	-------------------------	--------	------------------	------------------	--------------	----------------------	----------------	-----------------------	--------------------------------

¹⁴Од 01.октобра 2011. године порезна зараде између републичког буџета и буџета ЈЛС делисе у односу 20:80, док јеранијодносно би 60:40 у корист републичког буџета.

									ИМОВИНЕ
2006	139.502,2	76.184,4	50.315,3	18.109,2	7.759,9	22.643,8	34.499,2	5.232,8	942,0
2007	162.732,6	76.533,8	48.944,6	18.660,9	8.928,3	37.370,4	42.901,0	4.648,0	1.270,0
2008	190.605,3	86.530,5	57.092,1	19.268,2	10.170,2	47.343,3	48.921,6	6.196,9	1.613,0
2009	168.244,8	85.490,9	57.468,6	16.832,3	11.190,0	30.251,0	43.184,2	8.584,9	733,8
2010	193.040,5	92.763,7	59.081,3	19.962,5	13.719,9	34.656,2	49.465,4	15.721,9	433,3
2011	217.734,3	110.498,2	75.382,6	21.172,6	13.943,0	38.227,0	47.196,9	21.437,8	372,8
2012	249.490,0	148.168,5	113.294,0	22.002,1	12.872,4	41.713,2	47.182,1	12.106,4	319,8
2013	241.825,8	142.088,1	107.556,5	23.541,6	10.990,0	42.265,3	48.887,6	8.372,1	212,8
2014	234.192,0	144.895,8	96.882,4	35.672,7	12.340,6	42.997,4	37.609,8	8.002,4	686,5
2015	247.867,1	150.196,9	97.142,7	40.769,1	12.285,1	42.672,7	44.578,3	10.001,5	417,8

Извор: Министарство финансија РС, Билтен јавних финансија, број 138, фебруар 2016.

Поменути стручњаци (Ђинђић, Луковић, 2014) сматрају да је порез на имовину од 2007. године, када је локално финансирање ступило на снагу, знатно унапређен. У укупним порезима физичка лица учествују са 45%, а правна лица са преосталих 55%.

Сматра се да треба тежити повећању прихода од пореза, али оно све више поприма политички карактер. Једино Велика Британија успева да прикупи више од 2,5% БДП-а од пореза на имовину. Ослањање на опорезивање имовине власника је велики политички трошак према резидентима и уколико ЈЛС има повољнији приступ финансирању локалне јединице једноставно не жели да прихвати ризик и повећа учешће финансирања по основу пореза на имовину. Земље попут Немачке и Шведске више се ослањају на друге изворе финансирања. (Ђинђић, Луковић, 2014).

Проблем у наплати пореза представљају и правна лица. Од 2007. до 2013. године опорезивана је књиговодствена вредност правних лица, а половином 2013. године прешло се на опорезивање тржишне (фер) вредности правног лица и претпостављало се да ће порез на имовину бити 2 до 2,5 пута већи него пре. Табела 4.11. показује да је порез на имовину остварио најмању вредност 2009. (16.832,3 мил. РСД), а највећу вредност 2015. године (40.769,1 мил. РСД). Сходно томе, порез на имовину у 2015. је за 1,7 пута већи у односу на 2013. годину када се започело са опорезивањем тржишне вредности правног лица.

Сматра се да након пореза на имовину значајно место имају и порези на доходак. Након повећања учешћа пореза на доходак запосленог који се слива у касу града/општине запосленог према пребивалишту са 40% на 80% (изузетак чини Београд којем се уступа 70% пореза на доходак) повећане су и вредности наплаћених пореза на доходак. Сходно табели 4.11. евидентно је да се порез на доходак повећао за 2,3 пута у 2012. (113.294,0 мил. РСД) у односу на 2006. годину (50.315,3 мил. РСД) и 1,5 пута се увећао у односу на 2011. годину. Вредност наплаћеног пореза на доходак у 2012. години је највећа вредност наплаћеног пореза у посматраном десетогодишњем периоду. Након 2012. уследио је пад вредности у наплати

пореза па је 2015. година закључена са око 16 мил. РСД мање наплаћеног пореза на доходак у односу на 2012. годину.

Подједнако су важни и *трансфери* који су први пут уведени 2007. године када је Закон ступио на снагу. Од 2007. године трансфери су имали неколико измена. Наиме, Закон је сматрао да средства у виду трансфера треба да буду додељена ЈЛС за смањење разлика у приходима ЈЛС. Током 2009. године износ трансфера се умањивао у зависности од ЈЛС. У 2013. години извршена је класификација ЈЛС према развијености и подељене су у четири групе (Члан 42а), изузев Београда који је изостављен из расподеле трансфера:

1. *ЈЛС из четврте групе добијају 100% припадајућег износа трансфера;*
2. *90% припадајућег износа трансфера добија трећа група ЈЛС;*
3. *друга група ЈЛС добија 70% припадајућег износа трансфера;*
4. *ЈЛС прве групе добијају 50% припадајућег износа трансфера.*

Подаци из горе поменуте табеле (табела 4.11.) показују да су донације и трансфери у 2015. за 1,9 пута већи у односу на 2006. годину иако је највећа вредност забележена у 2008. години (47.343,3 мил. РСД).

Задуживање за повећање прихода ЈЛС је најмање интересантан извор финансирања. Задуживање је оправдано код инвестиционих (дугорочних) финансирања, јер се постепеном наплатом из текућих локалних прихода може дугорочно финансирати отплата дуга. Уколико се инвестиционо улагање (и задуживање) реализује у инфраструктуру, трошкови се преносе на већи број година и то на период коришћења пројекта, а отплата се врши у годишњим ратама. Примања од задуживања у десетогодишњем периоду највећа су била у 2011. години и износила су 21.437,8 мил. РСД., док су у 2015. години мања за око 2 пута.

Следи табеларни преглед (табела 4.12.) учешћа појединачних буџетских примања општина и градова у укупним примањима у периоду 2006-2015. година (у %). Табеларни преглед показује да у укупним примањима буџета највеће учешће заузимају порези који су 2006. чинили 54,6%, а у 2015. години повећани су за 6 п.п.

Табела 4.12. Учешће буџетских примања општина и градова у укупним општинским примањима у периоду 2006-2015. година (у %)

Година	Укупни порези	Порез на доходак	Порез на имовину	Други порези	Донације и трансфери	Остали приходи	Примања од задуживања	Примања од продаје финансијске имовине
2006	54,6	36,1	13,0	5,6	16,2	24,7	3,8	0,7
2007	47,0	30,1	11,5	5,5	23,0	26,4	2,9	0,8
2008	45,4	30,0	10,1	5,3	24,8	25,7	3,3	0,8

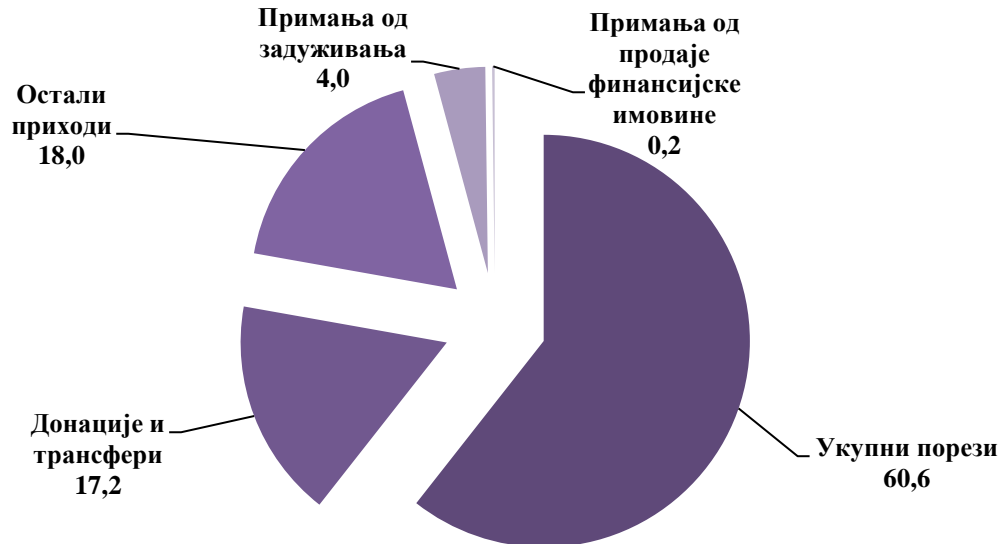
2009	50,8	34,2	10,0	6,7	18,0	25,7	5,1	0,4
2010	48,1	30,6	10,3	7,1	18,0	25,6	8,1	0,2
2011	50,7	34,6	9,7	6,4	17,6	21,7	9,8	0,2
2012	59,4	45,4	8,8	5,2	16,7	18,9	4,9	0,1
2013	58,8	44,5	9,7	4,5	17,5	20,2	3,5	0,1
2014	61,9	41,4	15,2	5,3	18,4	16,1	3,4	0,3
2015	60,6	39,2	16,4	5,0	17,2	18,0	4,0	0,2

Извор: Прорачун аутора на основу података приказаних у табели 4.11.

У структури укупних пореза највеће учешће заузима порез на доходак (најмање 2008. године 30,0%, а највеће 2012. године 45,4%), а следи порез на имовину (најмање 2012. године 8,8%, а највеће 2015. године 16,4%). Донације и трансфери у укупним примањима буџета чине од 16,2% 2006. до 24,8% 2008. године. У 2015. години су за само 1 п.п. веће него пре десет година. Остали приходи заузимају учешће од 16,1% 2014. до 26,4% 2007. године. У 2015. години остали приходи чинили су 18,0% укупних прихода и вредност је приближна учешћу оствареном 2012. године (18,9%). Најмање прилива у буџет општина и градова остварује се по основу задуживања (од 2,9% 2007. до 9,8 2011. године) и продаје финансијске имовине (од 0,1% 2012. и 2013. до 0,8% 2007.). У 2015. години примања од задуживања чинила су 4,0%, а од продаје финансијске имовине само 0,2% (као и 2010. године).

Следи графикон структуре појединачних примања у укупним у 2015. години (граф. 4.3.).

Графикон 4.3. Структура појединачних примања у укупним у 2015. години

Извор: Приказ аутора на основу података приказаних у табели 4.12.

Генерално, у 2015. години структура примања буџета градова/општина потврђује изјаву да највише прихода у буџет потиче од пореза (60,6%), осталих прихода (18,0%), донација и трансфера (17,2%), примања од задуживања (4,0%) и примања од продаје финансијске имовине (0,2%). Највеће учешће у укупним порезима у 2015. години остварује порез на доходак 64,7%, затим порез на имовину 27,1%, а други порези чине 8,2%.

Следи табеларни преглед кретања свих показатеља који утичу на повећање прихода у буџет ЈЛС исказаних ланчаним индексима у периоду 2006-2015. година.

Табела 4.13. Ланчани индекси кретања прихода у буџет ЈЛС у периоду 2006-2015. година

Година	Укупна буџетска примања	Укупни порези	Порез на доходак	Порез на имовину	Други порези	Донације и трансфери	Остали приходи	Примања од задуживања	Примања од продаје финансијске имовине
2006	30,3	27,4	26,1	25,1	42,5	29,1	31,5	250,9	-51,7
2007	16,7	0,5	-2,7	3,0	15,1	65,0	24,4	-11,2	34,8
2008	17,1	13,1	16,6	3,3	13,9	26,7	14,0	33,3	27,0
2009	-11,7	-1,2	0,7	-12,6	10,0	-36,1	-11,7	38,5	-54,5
2010	14,7	8,5	2,8	18,6	22,6	14,6	14,5	83,1	-41,0
2011	12,8	19,1	27,6	6,1	1,6	10,3	-4,6	36,4	-14,0
2012	14,6	34,1	50,3	3,9	-7,7	9,1	0,0	-43,5	-14,2
2013	-3,1	-4,1	-5,1	7,0	-14,6	1,3	3,6	-30,8	-33,5
2014	-3,2	2,0	-9,9	51,5	12,3	1,7	-23,1	-4,4	222,6
2015	5,8	3,7	0,3	14,3	-0,4	-0,8	18,5	25,0	-39,1

Извор: Прорачун аутора на основу публикације: Билтен јавних финансија, број 138, фебруар 2016.

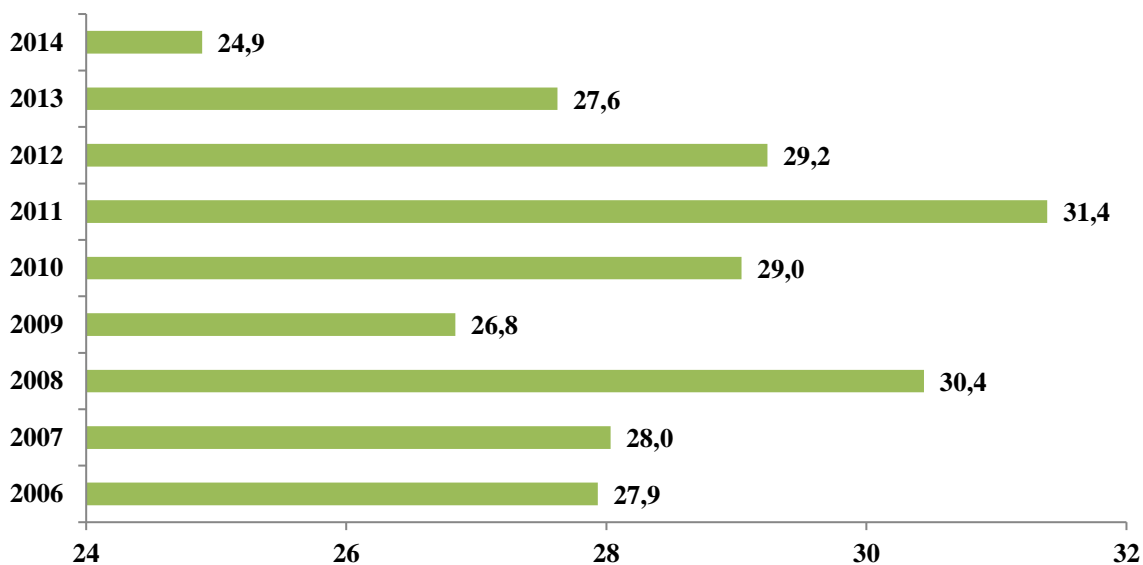
Међугодишње стопе промене укупних буџетских примања ЈЛС углавном су имале позитивне вредности изузев у 2009. (пад од 11,7% у односу на 2008.), 2013. и 2014. години. С обзиром да је 2006. године остварена највећа стопа раста укупних буџетских примања (стопа раста 30,3% у односу на 2005.) важна је и 2012. година када су се укупна примања повећала за 14,6% у односу на 2011. годину. Током 2015. године *укупна примања* повећала су се за 5,8% у односу на 2014. годину. *Укупни порези* углавном су бележили позитивне међугодишње промене, при чему је значајна 2012. година јер је остварен пораст од 34,1%. Важна је и 2006. година када су приходи од пореза увећани за 27,4%. Крај 2015. године закључен је са минималним растом од 3,7%. Највећи утицај на повећање прихода од пореза има *порез на доходак* који је 2012. године био већи за 50,3% у односу на 2011. годину. Током 2015. године порез на доходак бележи минимални раст од 0,3% у односу на 2014. годину. Док је порез на доходак 2014. године бележио пад од 9,9%, *порез на имовину* је увећан за 51,5% у односу на 2013. годину, што је његова највећа стопа раста у анализираном периоду. Наплата *других пореза* била је највећа 2006. године 42,5%, а 2015. година закључена је са негативном стопом раста од 0,4%. *Донације и трансфери* углавном бележе позитивне вредности, при чему се истиче 2007. година када се 65,0% више средстава слило у буџет ЈЛС у односу на 2006. годину. У 2013. и 2014. години стопе раста биле су око 1,3% односно 1,7%, а 2015. забележен је пад донација и трансфера за 0,8%. Рекордна вредност *примања од задуживања* остварена је у 2006. у односу на 2005. годину када се за 250,9% више средстава слило у буџет ЈЛС по овом основу. Највећи пад прихода од задуживања забележен је 2012. године у вредности од 43,5%. Након трогодишњег пада прихода од задуживања у периоду 2012-2014. година, 2015. година забележила је пораст ових прихода за 25,0%. *Примања од*

продаје финансијске имовине углавном бележе негативне промене у наплати. Тачније, од 2009. до 2013. године ови приходи су се смањивали. У 2015. години ови приходи смањени су за 39,1%.

Снага локалних самоуправа најбоље се може измерити и описати израчунавањем учешћа укупних локалних прихода у укупним приходима државе. Аутори (Радичић, Раичевић, 2011) сматрају да уколико дође до повећања удела локалних прихода у укупним приходима државе онда је дошло до јачања фискалне децентрализације у оквиру државе. Међутим, уколико дође до опадања удела локалних прихода у укупним приходима државе утолико је појачана позиција прихода на нивоу Републике Србије и манифестује се слабљењем фискалне децентрализације.

Следи графички преглед учешћа локалних прихода у укупним приходима државе (графикон 4.4.).

Графикон 4.4. Учешће укупних локалних прихода у укупним приходима Републике Србије у периоду 2006-2014. година (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података из табеле 4.2. и 4.11.

Графички преглед показује да је у деветогодишњем периоду ово учешће било променљиво. У периоду 2006-2008. година учешће локалних прихода повећано је за 1,1 п.п., да би у 2009. години уследио пад за 3,6 п.п. Од 2010. до 2014. године долази до слабљења фискалне децентрализације за 4,1 п.п. Генерално, учешће укупних прихода буџета општина/градова у укупним приходима буџета Републике износило је просечно годишње 28,4%.

Осим анализе укупних прихода неопходно је спровести анализу укупних расхода буџета градова/општина у укупном износу и појединачно. Учешће појединачних расхода у укупним приказано је у табели 4.14.

Табела 4.14. Учешће појединачних расхода у укупним издацима буџета градова/општина у периоду 2006-2015. година (у %)

Година	Текући издаци	Расходи за запослене	Коришћење роба и услуга	Отплата камата	Субвенције	Донације и трансфери	Права из социјалног осигурања	Остали расходи	Капитални издаци	Отплата главнице	Набавка финансијске имовине
2006	76,8	20,1	21,3	0,4	16,0	12,0	2,4	4,8	21,7	1,3	0,1
2007	75,7	19,0	20,7	0,6	16,1	12,2	2,5	4,6	23,3	0,9	0,1
2008	76,4	21,5	21,4	0,6	13,9	12,0	2,5	4,5	22,3	1,3	0,0
2009	75,8	23,6	21,8	0,7	11,0	10,5	3,5	4,6	22,9	1,3	0,1
2010	75,8	21,9	22,1	0,8	13,0	9,5	3,8	4,6	21,8	2,4	0,1
2011	74,6	21,3	22,6	1,2	10,5	9,8	3,8	5,4	22,8	2,5	0,1
2012	77,9	21,9	23,9	1,6	12,0	9,9	3,7	4,9	19,1	3,0	0,0
2013	81,8	24,0	24,8	1,7	11,9	10,1	3,8	5,6	14,0	4,2	0,1
2014	83,1	24,7	26,0	1,6	10,4	10,9	3,5	6,0	12,9	3,9	0,1
2015	81,6	21,0	26,8	1,4	10,2	12,6	3,6	5,9	13,3	4,9	0,2

Извор: Прорачун аутора на основу публикације: Билтен јавних финансија, број 138, фебруар 2016.

У десетогодишњем периоду највеће учешће у укупним расходима остварују *текући издаци* који су састављени од: расхода за запослене, коришћења роба и услуга, отплата камата, субвенција, донација и трансфера, права из социјалног осигурања и осталих расхода. Учешће укупних издатака кретало се у интервалу од 74,6% 2011. године до 83,1% 2014. године. У 2009. и 2010. години учешће текућих издатака износило је 75,8%. *Расходи за запослене* у 2015. порасли су за свега 0,9 п.п. у односу на 2006. годину, а за 3,7 п.п. су мањи у односу на 2014. годину када је забележено највеће учешће ових расхода. *Расходи за коришћење роба и услуга* крећу се од 20,7% 2007. до 26,8% 2008. године. *Трошкови отплате камата* у анализираном периоду су варирали од 0,4% (2006.) до 1,6% (2014.). *Трошкови субвенција* у укупним расходима од 2006. до 2015. године су константно опадали, изузев у 2010. и 2012. години. Највеће учешће остварили су 2007. (16,1%) а најмање 2015. године (10,2%). *Донације и трансфери* у укупним издацима остварили су највеће учешће 2015. године (12,6%) а најмање учешће 2010. године (9,5%). *Права из социјалног осигурања* и *остали расходи* учествују са око 8-10% у укупним расходима. Након текућих издатака у структури укупних расхода значајно место заузимају и *капитални издаци* који су се кретали у интервалу од 12,9% у 2014. години до 23,3% у 2007. години. У 2015. години износили су свега 13,3%. *Трошкови отплате главнице* 2007. године забележили су најнижу вредност (0,9%), а највишу вредност 2015. године (4,9%). Трошкови за *набавку финансијске имовине* кретали су се у интервалу 0,1-0,2%.

Следи табеларни преглед са ланчаним индексима промене расхода у буџету ЈЛС у периоду 2006-2015. година.

Табела 4.15. Ланчани индекси промене расхода у буџету ЈЛС у периоду 2006-2015. година

Година	Укупни издаци	Текући издаци	Расходи за запослене	Коришћење роба и услуга	Отплата камата	Субвенције	Донације и трансфери	Права из социјалног осигурања	Остали расходи	Капитални издаци	Отплата главнице	Набавка финансијске имовине
2006	33,6	22,8	21,3	50,4	76,7	-6,7	42,7	24,9	11,7	88,5	113,0	-5,4
2007	24,0	22,2	17,7	20,1	89,9	25,5	26,4	30,5	18,8	32,8	-11,7	-17,5
2008	10,0	10,9	24,0	13,6	22,8	-5,1	8,1	6,2	9,2	5,5	49,4	-39,0
2009	-3,6	-4,4	5,9	-1,7	9,4	-23,7	-15,6	36,9	-1,8	-1,4	0,7	42,2
2010	9,4	9,4	1,4	10,8	31,2	29,4	-1,2	20,1	9,3	4,1	102,5	9,5
2011	12,4	10,6	9,4	15,0	59,8	-9,2	15,9	10,3	31,6	18,0	16,8	10,5

Финансирање пољопривреде Републике Србије од традиционалних каноничких моделима

2012	12,8	17,8	16,0	19,5	49,7	28,2	13,8	11,4	1,9	-5,8	35,8	-49,8
2013	-3,2	1,6	6,1	0,1	0,1	-4,2	-1,0	-1,4	11,5	-29,0	32,6	149,3
2014	-4,7	-3,1	-1,9	0,0	-6,6	-16,4	2,7	-10,7	1,8	-12,1	-10,9	30,8
2015	9,7	7,7	-6,7	13,2	-3,4	7,4	27,7	12,5	8,1	13,5	38,8	60,1

Извор: Прорачун аутора на основу публикације: Билтен јавних финансија, број 138, фебруар 2016.

Укупни издаци у буџету ЈЛС највећи међугодишњи раст остварили су 2006. (33,6%), а најмањи 2010. године (9,4%). У 2014. у односу на 2013. годину остварен је пад укупних издатака од 4,7%. Текући издаци су углавном остваривали позитивне стопе раста, изузев у 2009. (4,4%) и 2014. години (3,1%). Расходи за запослене бележе велике међугодишње промене у 2014. и 2015. години када су остварене негативне стопе раста у износу од 1,9% односно 6,7%. Издаци за коришћење роба и услуга негативну стопу раста остварили су само у 2009. години у вредности од 1,7%. Расходи за отплату камата највећи пораст забележили су у 2007. (89,9%), а највећи пад у 2014. години (6,6%). Расходи по основу исплаћених субвенција у буџету ЈЛС највише су се увећали у 2010. (29,4%), а највише су опали у 2009. години (23,7%). Дакле, након наглог пада субвенција уследио је нагли раст. Исплаћене донације и трансфери бележе екстремне промене међугодишњих стопа раста. Након позитивне стопе раста од 42,7% у 2006. уследио је нагли пад од 15,6% у 2009. години. Расходи за плаћање социјалног осигурања највећи пад остварили су 2014. године када су се смањили за 10,7% у односу на 2013. годину. Остали расходи су само у 2009. години забележили пад од 1,8%, а у свим осталим годинама вредности су биле позитивне уз велике осцилације. Капитални издаци су бележили велике процентуалне међугодишње стопе промене при чему су из позитивних вредности прелазили у негативне уз стално варирање. Највећа вредност стопе промене забележена је 2006. (88,5%), а највећи пад вредности остварен је 2013. године (29,0%). Расходи по основу отплате главнице највећи раст забележио је 2006. (113,0%), па у 2010. (102,5), а највећи пад 2007. године (11,7%). Издаци ЈЛС за набавку финансијске имовине у 2013. повећали су се за 149,3%, а највећи пад стопе промене забележен је 2012. године у вредности од 49,8%. Ситуација је слична као и код субвенција. Након наглог пада 2012. уследио је нагли пораст у 2013. години.

Аутор Богданов Н. (2007) наводи да ЈЛС имају право да планирају део својих буџетских средстава за развој пољопривреде и израду сеоске инфраструктуре. Субвенције се расподељују путем конкурса и/или расподела средстава се спроводи према дефинисаним критеријумима.

Новину у финансирању ЈЛС представља Предлог закона о изменама закона о финансирању локалне самоуправе, а примењиваће се од 01. јануара 2017. године. Измене у Закону о финансирању ЈЛС усклађене су са прописима Европске уније и резултат је договора Владе Републике Србије (као предлагача прописа) и Међународног монетарног фонда. Дефинисане су измене у расподели средстава од пореза на зараде који се општинама уступа у

вредности од 74% (било је 80%), градовима се уступа 77% (било је 80%), а граду Београду се уступа 66% (било је 70%). Процентуална прерасподела средстава по основу пореза на зараде која се уступа ЈЛС и граду Београду договорена је ради одржавања дугорочне макроекономске стабилности државе.

5. ДРЖАВНИ ФОНДОВИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Иако је пољопривредна производња најзначајнија грана привреде са сигурношћу се може рећи да јој се не поклања довољно пажње. Аграрни сектор Републике одувек је био карактерисан као неликвидан, неорганизован и финансијски истрошен, а пољопривредни произвођачи су били принуђени да пољопривредну производњу финансирају кредитним средствима пословних банака. Формирање државних фондова ради финансирања пољопривреде допринеће континуираном развоју пољопривреде, а грејс период утицаће на равномернији развој пољопривреде. Кредити који се одобравају пољопривредним произвођачима из Републичких и Покрајинских фондова ублажиће проблем недостатка финансијских средстава и биће одскачна даска за повећање извоза, оживљавање села, повећање ликвидности и конкурентности домаће пољопривреде.

Државни фондови који спроводе политику кредитирања пољопривреде су: *Фонд за развој Републике Србије, Компензациони фонд Републике Србије, Покрајински фонд за развој пољопривреде АПВ, Фонд за подршку инвестиција у АПВ, Развојни фонд АПВ, Управа (Фонд) за капитална улагања и Гаранцијски фонд АПВ.*

5.1. Фонд за развој Републике Србије

Пословање Фонда за развој Републике Србије дефинисано је Законом о Фонду за развој (Службени гласник РС, бр. 36/2009, 88/2010, 119/2012 и 5/2015). Даном ступања на снагу овог закона Фонд наставља са радом, а престаје да ради Гаранцијски фонд РС. Закон о Фонду дефинисао је основне циљеве пословања:

- *равномерни регионални развој;*
- *повећање конкурентности домаће привреде;*
- *повећање запослености;*
- *стимулисање извоза.*

Фонд реализује послове који се односе на: одобрење кредита, издавање гаранција, куповину хартија од вредности и остале послове за рачун Републике. Фонд се финансира из: прихода Фонда, буџета Републике и других извора. Ради обезбеђења сигурног пословања основни капитал Фонда мора бити најмање 10 мил. ЕУР.

Према Програму Фонда за развој Републике Србије за 2016. годину (Службени гласник РС, бр. 10/2016) приоритет у добијању новчаних средстава имају улагања која ће се реализовати у области примарне пољопривредне производње која је намењена домаћој потрошњи и извозу, као и улагања у капацитете за прераду пољопривредних производа. Да би привредни субјекти могли да добију кредитна средства Фонда за одговарајуће намене, неопходно је да пре тога доставе финансијски извештај у којима није исказан губитак¹⁵.

У табели 5.1. приказани су услови за одобрење инвестиционих кредита Фонда.

Табела 5.1. Услови за коришћење средстава Фонда за развој Републике Србије у 2016. години за микро, мала, средња и велика правна лица

Карактеристике		Опис
Кредити/гаранције за микро, мала, средња и велика правна лица		
<i>Инвестициони кредити</i>	<i>Каматна стопа</i>	У случају обезбеђења кредита гаранцијом/авалираном меницом пословне банке каматна стопа је 1,5%, у осталим случајевима је 3% уз примену валутне клаузуле.
	<i>Рок отплате</i>	До 10 година.
	<i>Грејс период</i>	До 1 године.
<i>Кредити за трајна обртна средства</i>	<i>Каматна стопа</i>	У случају обезбеђења кредита гаранцијом/авалираном меницом пословне банке каматна стопа је 1,5%, у осталим случајевима је 3% уз примену валутне клаузуле.
	<i>Рок отплате</i>	До 4 године.
	<i>Грејс период</i>	До 9 месеци.
Кредити/гаранције за предузетнике		
<i>Инвестициони кредити</i>	<i>Каматна стопа</i>	У случају обезбеђења кредита гаранцијом/авалираном меницом пословне банке каматна стопа је 1,5%, у осталим случајевима је 3% уз примену валутне клаузуле.
	<i>Рок отплате</i>	До 7 година.
	<i>Грејс период</i>	До 1 године.
<i>Кредити за трајна обртна средства</i>	<i>Каматна стопа</i>	У случају обезбеђења кредита гаранцијом/авалираном меницом пословне банке каматна стопа је 1,5%, у осталим случајевима је 3% уз примену валутне клаузуле.
	<i>Рок отплате</i>	До 5 година.
	<i>Грејс период</i>	До 9 месеци.
Кредити за подстицање конкурентности привредним субјектима		
<i>Краткорочни кредити</i>	<i>Каматна стопа</i>	Од 2,5% уз примену валутне клаузуле по средњем курсу НБС на дан уплате.
	<i>Рок отплате</i>	Од 3 до 12 месеци.
Кредити/гаранције за микро, мала, средња и велика правна лица за одржавање текуће ликвидности		
	<i>Каматна стопа</i>	У случају обезбеђења кредита гаранцијом пословне банке каматна стопа је 2%, у осталим случајевима је 3,5% уз примену валутне клаузуле.
	<i>Рок отплате</i>	До 18 месеци.
	<i>Грејс период</i>	До 3 месеца.
Start-up кредити за предузетнике и правна лица		
	<i>Каматна стопа</i>	У случају обезбеђења кредита гаранцијом пословне банке каматна стопа је 1,5%, у осталим случајевима је 3% уз примену валутне клаузуле.
	<i>Рок отплате</i>	До 5 година.
	<i>Грејс период</i>	До 1 године.

Извор: Програм Фонда за развој Републике Србије у 2016. години.

Према Програму о изменама и допунама програма Фонда за развој РС у 2016. години (Службени гласник РС, бр. 29/2016) уколико је корисник кредита регистровано пољопривредно газдинство као инструмент обезбеђења уредног враћања кредита израчунава се највише 30% тржишне вредности пољопривредног земљишта.

¹⁵Предузетници и пољопривредна газдинства могу обавезу достављања финансијских извештаја (Програм о изменама и допунама програма Фонда за развој Републике Србије, стр. 120).

На основу свега претходно изложеног може се рећи да значај Фонда за развој Републике Србије за развој пољопривреде и прехранбене индустрије има изузетан значај због повољних услова задуживања и могућности да корисници кредита буду и регистрована пољопривредна газдинства уз обезбеђење одговарајућих инструмената за уредно измирење обавеза.

Међутим, недостатак овог начина финансирања огледа се у чињеници да Програм о изменама и допунама програма подстицања развоја предузетништва кроз финансијску подршку за почетнике у пословању (који је Влада РС усвојила 25.03.2016. године) „средства по овом програму не могу користити привредни субјекти који обављају делатност у примарној пољопривредној производњи“¹⁶. Овај услов примењује се од 11.07.2016. године.

5.2. Компензациони фонд Републике Србије

Законом о јавним складиштима за пољопривредне производе (Службени гласник РС, бр. 41/09) основан је Компензациони фонд. Фонд је основан ради исплате штете која настаје по основу робних записа за пољопривредне производе, који су издати од стране јавног складишта, а по основу уговора о складиштењу закљученог између јавног складишта и оставодавца.

Према Статуту Компензационог фонда РС средства за оснивање и почетак рада Компензационог фонда обезбеђена су у буџету Републике Србије. Средства за рад Компензационог фонда обезбеђују се из:

- *средстава буџета Републике Србије;*
- *уплата које врши јавно складиште у корист Компензационог фонда;*
- *прихода Компензационог фонда;*
- *донација;*
- *других извора која су у складу са законом.*

Компензациони фонд одвојено води средства (на посебним рачунима) која јавна складишта уплаћују за поједине врсте пољопривредних производа. У случају да настане штета на одређеним пољопривредним производима који су ускладиштени у јавном складишту, Компензациони фонд ће ову штету исплатити повериоцима по

¹⁶Примарна пољопривредна производња у овом Програму обухвата гајење биљних култура и домаћих животиња, као и чување и складиштење, а необухвата хладњаче, опрему за паковање, сортирање, прераду и сл.

робним записима (уколико то не учини јавно складиште) из средстава која се одвојено воде за ту врсту пољопривредних производа. Након исплате штете по робном запису Компензациони фонд стиче регресно право потраживања према јавном складишту. Компензациони фонд не исплаћује штету уколико је настала као последица више силе (услед земљотреса, поплаве или из других узрока више силе, који се нису могли спречити или избећи). Компензациони фонд остварује приходе и по основу чланарине коју лиценцирана складишта уплаћују Компензационом фонду.

5.3. Покрајински фонд за развој пољопривреде АПВ

Покрајински фонд за развој пољопривреде основан је 2001. године Одлуком о оснивању Покрајинског фонда (Службени лист АПВ бр. 3/01) са седиштем у Новом Саду. Основни циљеви оснивања су:

- *учешће у финансирању пољопривреде ради унапређења пољопривредне производње;*
- *подстицање пољопривредне производње како би се створили услови за континуирано повећање извоза производа;*
- *стимулисање оснивања пољопривредних предузећа и задруга;*
- *учествовање у предлагању подстицајних мера на нивоу АПВ.*

Фонд реализује следеће послове: дистрибуција пољопривредне механизације и њихових резервних делова; дистрибуција репроматеријала; иницира спровођење анализа вештачких ђубрива и средстава за заштиту биља које се користе у пољопривредној производњи. Фонд се финансира из: буџета Покрајине, донаторским средствима, средствима земаља која су учествовала у реализацији програма развоја пољопривреде и других извора.

Покрајински фонд за развој пољопривреде, осим што спроводи мере за подстицање пољопривредне производње, ангажован је и на реализацији следећих активности:

- *финансирање програма из области сточарства;*
- *спроводи реконструкцију иригационих система у држави;*
- *врши набавку нових пластеника и стакленика;*
- *бави се кредитирањем нових засада винове лозе;*
- *осмишљава кредитне линије за набавку вишегодишњих засада и сл.*

У наредној табели (табела 5.2.) биће приказан број и вредности кредита пласираних индивидуалним пољопривредним газдинствима у периоду 2008-2015. година.

Табела 5.2. Број и вредности кредита (у хиљ. РСД/ЕУР) Покрајинског фонда за развој пољопривреде АПВ пласираних индивидуалним пољопривредним газдинствима у периоду 2008-2015. година

Година		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Укупно
Наводњавање	Број кредита	127	66	66	46	74	62	120	68	629
	Износ кредита РСД	66.514,7	48.372,3	62.067,2	38.290,8	82.072,1	71.369,5	137.545,2	94.051,1	600.282,9
	Износ кредита ЕУР	826,9	511,4	620,3	376,9	724,7	641,1	1.191,3	783,8	5.676,4
Пластеници	Број кредита	39	27	38	32	22	18	11	32	219
	Износ кредита РСД	18.054,1	10.602,6	22.046,7	21.442,3	18.088,9	12.439,4	8.391,6	29.127,2	140.192,8
	Износ кредита ЕУР	225,9	112,1	214,4	210,4	160,4	111,8	70,2	242,6	1.347,8
Вишегодишњи засади	Број кредита	48	82	34	63	36	12	24	26	325
	Износ кредита РСД	14.438,3	34.797,8	21.563,1	37.243,6	24.915,2	6.343,7	19.429,7	36.594,7	195.326,1
	Износ кредита ЕУР	186,2	371,9	212,9	366,0	222,4	57,0	162,9	304,8	1.884,1
Сточарство	Број кредита	11	29	30	48	54	19	44	34	269
	Износ кредита РСД	2.800,4	16.386,7	15.815,2	31.101,6	30.807,7	8.919,9	33.266,0	31.095,6	170.193,1
	Износ кредита ЕУР	35,9	173,3	153,6	306,5	275,0	79,5	289,7	195,9	1.509,4
Механизација	Број кредита	-	-	45	187	130	184	261	254	1.061
	Износ кредита РСД	-	-	36.722,8	186.788,1	145.298,0	184.134,2	331.994,7	350.775,5	1.235.713,3
	Износ кредита ЕУР	-	-	352,0	1.839,7	1.283,6	1.625,5	2.837,2	2.916,2	10.854,2
Силоси, складишта	Број кредита	-	-	-	2	-	-	-	-	2
	Износ кредита РСД	-	-	-	3.103,5	-	-	-	-	3.103,5
	Износ кредита ЕУР	-	-	-	29,9	-	-	-	-	29,9
Укупно	Број кредита	225	204	213	378	308	295	460	414	2.497
	Износ кредита РСД	101.807,5	110.159,4	158.215,0	317.969,9	301.181,9	283.206,7	530.627,1	541.644,0	2.344.811,5
	Износ кредита ЕУР	1.274,9	1.168,7	1.553,2	3.129,6	2.666,2	2.514,9	4.551,2	4.443,3	21.302,0

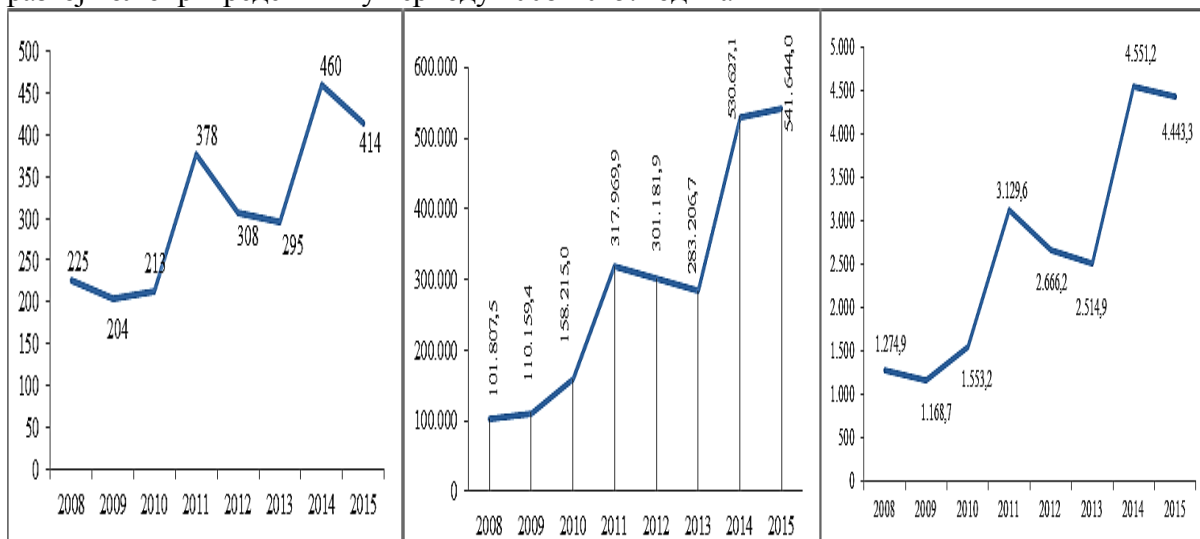
Извор: Подаци добијени из Покрајинског фонда за развој пољопривреде за сваку појединачну годину за период 2008-2015. година.

Из табеле се види да је највећи број пољопривредних газдинстава у периоду 2008-2015. година поднео захтеве за набавку механизације (1.061). Ово дешавање је позитивно с обзиром да је механизација на селима углавном застарела. Набавка нове и савремене механизације допринеће повећању продуктивности и смањењу трошкова

производње, јер се за исто време рада може обавити више посла. За потребе наводњавања на територији АПВ одобрено је укупно 629 кредита. Спровођење наводњавања доприноси повећању плодности и родности усева/засада чиме се побољшава стандард руралног становништва уз могућност проширења површина под усевима/засадима. Пољопривредним газдинствима је одобрено 325 захтева за кредит за набавку вишегодишњих засада, 269 за сектор сточарства, 219 за подизање пластеника. За изградњу силоса и складишта одобрена су само два кредита с обзиром да се ова мера спроводила само у 2011. години. Генерално, од 2008. до 2015. године одобрено је укупно 2.497 кредита и исплаћено 2,3 млрд. РСД односно 21,3 мил. ЕУР.

На графикону 5.1. приказан је број и вредност одобрених кредита од стране Покрајинског фонда за развој пољопривреде АПВ у периоду 2008-2015. година.

Графикон 5.1. Број одобрених кредита (лево), износ одобрених кредита у хиљ. РСД (у средини), износ одобрених кредита у хиљ. ЕУР (десно) од стране Покрајинског фонда за развој пољопривреде АПВ у периоду 2008-2015. година

Извор: Табела 5.2.

Графикон показује да се број одобрених кредита мењао по годинама, при чему је највећи пораст остварен 2014. (460) у односу на 2013. (295), као и 2011. године, а највећи пад забележен је 2012. (308) у односу на 2011. годину (378). Закључује се да је 2012. година била прекретница како у односу на 2011. годину, када је забележен пад, тако и у односу на 2014. у којој је забележен значајан раст. Идентичан облик линијске криве на графикону бележи и вредност одобрених кредита у РСД и ЕУР.

Значајно је поменути да високи скокови и падови у одобреним и исплаћеним вредностима кредита указују на поверење пољопривредника у кредитну политику

државе и Фонда по појединим годинама, јер знају да неповољно задуживање може уназадити пољопривредну производњу и у најгорем случају довести до негативног привређивања.

5.4. Фонд за подршку инвестиција у АПВ

На основу Одлуке о оснивању Фонда за подршку инвестиција у АПВ (Службени лист АПВ, бр. 14/2004), која је донета и усвојена 2004. године, пружена је финансијска подршка органима управе и другим правним лицима АПВ у циљу спровођења Регионалног плана развоја АПВ. Средства за оснивање Фонда обезбеђена су из буџета АПВ, а за рад из: донација, буџета АПВ, прихода Фонда и других извора која су у складу са законом. Циљ основања Фонда је да привуче стране инвеститоре и створи стабилну основу за њихово успешно пословање. Фонд истиче пет кључних сектора за инвестиционо улагање, а то су (http://www.sr.vip.org.rs/Kljucni_sektori):

- *Агробизнис* – у овом сектору послује 50 страних компанија које су уложиле преко 2 млрд. ЕУР и запослиле око 12.000 људи. У прилог овоме је и чињеница да на подручју територије АПВ послује 373 компанија које остварују производњу у следећим подсекторима: житомлински, прерада воћа и поврћа, млека, меса, кондиторска индустрија, производња уља, пиво, алкохолних и безалкохолних напитака, као и прехранбена индустрија.
- *Аутомобилска индустрија* – због доброг географског положаја и квалитетних саобраћајница и путева, АПВ нуди разноврсне могућности за произвођаче компоненти и делова за аутомобилску индустрију. Овоме доприноси и близина највећих произвођача аутомобила, попут фабрика DAIMLER у Кечкемету, AUDI у мађарском Ђору, FIAT у Крагујевцу, VOLKSWAGEN у Словачкој и сл.
- *Информационо-комуникационе технологије*;
- *Некретнине* – на располагању су индустријске и слободне зоне, пловни путеви, железничка и путна инфраструктура, национални паркови и природа који годинама успешно привлаче стране инвеститоре.
- *Обновљиви извори енергије* – овај сектор годинама напредује и развија се. Обновљиви извори енергије могу се реализовати путем: енергије ветра, соларне енергије, хидроенергије и из биомасе. Овај сектор је у надлежности Покрајинског секретаријата за енергетику, грађевинарство и саобраћај који даје процену потенцијала у области енергетике и процену потребних инвестиција.

Додатни разлог за спровођење инвестиционих активности на територији АПВ чине (<http://www.sr.vip.org.rs/Podsticaji>):

- *финансијски подстицаји* који потичу од: Националне службе за запошљавање, субвенције АПВ, субвенције РС. Субвенције се исплаћују по новоотвореном радном месту, а њихова висина зависиће од износа инвестиционог улагања.
- *пореске олакшице* које подразумевају: ослобађање од пореза на добит, повраћај дела плаћеног пореза на зараду, умањење пореза на зараде и сл. Поменута умањења и повраћаји исплаћују се за новозапослено лице, а стопе варирају у зависности од висине инвестиције.
- *царинска ослобођења* обезбеђена су за стране инвестиције у Србији. Царине се не плаћају приликом увоза: опреме и грађевинског материјала од страних инвеститора; робе која се не производи у Србији или замена за робу која је уништена у природним катастрофама, или се пак користи за научна истраживања, образовање, здравство и заштиту животне средине.

5.5. Развојни фонд АПВ

Народна скупштина Републике Србије усвојила је 2012. године Закон о оснивању Развојног фонда АП Војводине (Службени гласник РС, бр. 124/2012) са седиштем у Новом Саду, а са радом отпочео је 11.02.2013. године. Развојни фонд АПВ основан је ради реализације следећих циљева:

- *унапређење пољопривреде;*
- *повећање запослености;*
- *унапређење регионалног развоја;*
- *стимулисање извоза;*
- *друге активности и програми који су у њиховој надлежности.*

Основне делатности Фонда су: одобравање кредита, трговина хартијама од вредности, стицање акција и удела на основу правних послова и други послови који су у складу са Законом. Минимални износ основног капитала за функционисање Фонда је 10 мил. РСД. Према Програму рада Развојног фонда АПВ за 2016. годину од укупно планираних 877,3 мил. РСД за пољопривреду је предвиђено 500 мил. РСД (57% планираних издатака). Следи преглед конкурса које Развојни фонд АПВ спроводи у сектору пољопривреде у 2016. години (табела 5.3.).

Табела 5.3. Активни конкурси Развојног фонда АПВ у сектору пољопривреде у 2016. ГОДИНИ

Карактеристике	Опис	
<i>Дугорочни кредити за инвестиције у пољопривреду</i>	Каматна стопа	2% за кредите обезбеђене гаранцијом; 3% за кредите обезбеђене хипотеком
	Рок отплате	7 година; 5 године за набавку приплодног материјала у сточарству, набавку матичног јата, набавку вишегодишњих засада;
	Грејс период	24 месеца; 12 месеци за набавку матичног јата, пчелињих друштава и кошница
<i>Дугорочни кредити за куповину пољопривредног земљишта</i>	Каматна стопа	2% за кредите обезбеђене гаранцијом; 3% за кредите обезбеђене хипотеком.
	Рок отплате	60 месеци.
	Грејс период	12 месеци.
<i>Краткорочни кредити за тов (за набавку прасади и/или јунади)</i>	Каматна стопа	2% за кредите обезбеђене гаранцијом; 3% за кредите обезбеђене хипотеком.
	Рок отплате	12 месеци.
	Грејс период	-
<i>Краткорочни револвинг кредити за пољопривреду.</i>	Каматна стопа	2% за кредите обезбеђене гаранцијом; 3% за кредите обезбеђене хипотеком.
	Рок враћања транши кредита	6 месеци након реализације кредита.
	Период расположивости	24 месеца од дана прве реализације кредита, при чему нова транша постаје доступна након измирења претходне транше.
<i>Краткорочни кредити за подршку реализације инвестиционих активности у области пољопривреде суфинансираних подстицајним средствима АПВ</i>	Каматна стопа	2% за кредите обезбеђене гаранцијом; 3% за кредите обезбеђене хипотеком.
	Рок отплате	До 12 месеци.
	Грејс период	-

Извор: Конкурси за доделу наведених врста кредита у сектору пољопривреде од стране Развојног фонда АПВ у 2016. години.

С обзиром да је пољопривреда ризична за улагања и специфична за финансирање због спорог повраћаја уложених средстава закључује се да су услови за одобрење кредита пољопривредницима од стране Развојног фонда АПВ веома повољни. Кредити су осмишљени тако да могу да их користе и ситни пољопривредни произвођачи који желе да прошире своју производњу или се пак специјализују за одређени сегмент производње.

5.6. Управа (Фонд) за капитална улагања АПВ

Управа за капитална улагања АПВ почела је са радом 01.01.2015. године на основу Покрајинске скупштинске одлуке о оснивању Управе (Службени лист АПВ, бр. 54/2014). Иначе, Управа за капитална улагања је следбеник Фонда за капитална улагања који је истим актом престао да ради 31.12.2014. године, а Управа је преузела права, обавезе, предмете, документацију и запослене од 01.01.2015. године. Сходно томе, Покрајинска скупштинска одлука о оснивању Фонда за капитална улагања (Службени лист АПВ, бр. 19/06 и 22/13) престаје да важи 31.12.2014. године.

Сходно одлуци о оснивању Управа за капитална улагања финансира пројекте који су од значаја за АПВ, а односе се на области: просторног планирања и развоја,

пољопривреде, шумарства, водопривреде, лова, риболова, заштите животне средине, енергетике, руралне инфраструктуре и друге области које су од значаја за АПВ.

Током 2015. године Управа је спровела конкурсе за:

- финансирање и суфинансирање пројеката у области здравствене заштите;
- финансирање и суфинансирање пројеката у области образовања;
- финансирање и суфинансирање пројеката у области саобраћајне инфраструктуре;
- финансирање и суфинансирање пројеката у области културе;
- финансирање и суфинансирање пројеката у области заштите животне средине;
- финансирање и суфинансирање пројеката у области локалног и регионалног економског развоја;
- финансирање и суфинансирање пројеката у области водоснабдевања и заштите вода;
- финансирање и суфинансирање пројеката у области енергетске ефикасности;
- финансирање и суфинансирање пројеката у области развоја спорта.

Током 2016. године конкурси су завршени за финансирање и суфинансирање у области: здравствене заштите, културе и саобраћајне инфраструктуре.

Све поменуте активности су од значаја за побољшање услова живота у руралним срединама и задржавање младих на селу како би својим останком спречили пражњење села и допринели побољшању животног стандарда. Такође, прикључивањем на водоводну и канализациону мрежу, што подржава и финансира Управа, директно се доприноси заштити животне средине и очувању квалитета земљишта, јер последице испуста фекалија на ораничне површине и у водотокове загађују животну средину и здравље људи.

Генерално, активности које спроводи Управа у области пољопривреде, шумарства, лова и риболова кроз подршку финансирања и/или суфинансирања активности, доприносе и побољшању руралне економије у датој локалној самоуправи на којој се активности спроводе.

5.7. Гаранцијски фонд АПВ

Одлуком Скупштине АПВ (Сл. лист АПВ бр. 17/2003 и 3/2006) основан је Гаранцијски фонд АПВ крајем 2003. године. Циљ оснивања Фонда је да се обезбеди приступ финансијским средствима под повољнијим условима у односу на оне које нуде друге финансијске институције. Захтев за кредите могу поднети индивидуални

пољопривредни произвођачи, предузетници, мала и средња предузећа која имају пребивалиште односно седиште пословања на територији АПВ. Генерално, Фонд не финансира пољопривреду него обезбеђује гаранције тражиоцима кредита на основу којих могу да приступе банкарском тржишту под повољнијим условима.

Према Члану 7 Одлуке о оснивању Фонда основна делатност Фонда је издавање гаранција (на захтев корисника кредита) којима се обезбеђују кредити које пословне банке и друге финансијске институције на територији АПВ пласирају малим и средњим предузећима и предузетницима под условима пословања Фонда. Следи табеларни преглед (табела 5.4.) ангажованости гарантног потенцијала по наменама за период 2006-2015. година.

Табела 5.4. Ангажованост гарантног потенцијала по наменама у периоду 2006-2015. година

Година	Намена	Минерално ђубриво НПК	Трактори за физичка лица	Трактори за правна лица	Трактори за избегла лица	Пољопривредно земљиште	Укупно
2006	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	76,0	256,5	71,9	-	-	404,4
	Број гаранција	13	124	12	-	-	149
	Ефекат акције	5.000	124	12	-	-	-
2007	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	163	300,7	324,4	10,5	-	651,9
	Број гаранција	17	103	28	11	-	159
	Ефекат акције	10.000	103	60	11	-	-
2008	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	-	648,8	-	-	51,2	700,0
	Број гаранција	-	201	-	-	85	286
	Ефекат акције	-	226	-	-	355	-
2009	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	-	192,7	-	-	-	192,7
	Број гаранција	-	54	-	-	-	54
	Ефекат акције	-	56	-	-	-	-
2010	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	-	154,5	-	-	-	154,5
	Број гаранција	-	52	-	-	-	52
	Ефекат акције	-	58	-	-	-	-
2011	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	-	61,5	-	-	24,0	85,5
	Број гаранција	-	16	-	-	30	46
	Ефекат акције	-	17	-	-	91	-
2012	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	-	319,6	-	-	25,2	344,8
	Број гаранција	-	82	-	-	24	106
	Ефекат акције	-	102	-	-	199	-
2013	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	-	288,6	-	-	166,3	454,9
	Број гаранција	-	95	-	-	64	159
	Ефекат акције	-	122	-	-	114	-
2014	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	-	176,1	-	-	196,1	372,2
	Број гаранција	-	70	-	-	76	146
	Ефекат акције	-	96	-	-	456	-
2015	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	-	113,2	-	-	76,1	189,3
	Број гаранција	-	32	-	-	46	78
	Ефекат акције	-	41	-	-	246	-

Извор: Извештај о пословању Гаранцијског фонда АПВ за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

Напомена: Ефекат акције изражава јединицу мере, па је за: минерално ђубриво НПК у тонама, тракторе у јединицама, пољопривредно земљиште у хектарима.

Подаци у табели показују да су гаранције за кредите за набавку минералног ђубрива НПК одобраване 2006. и 2007. године, као и за кредите за тракторе за правна лица. Гаранције за

кредите за набавку трактора за избегла лица одобравана су само 2007. године, док су за физичка лица одобравана у целокупном посматраном периоду, а највећи износ ангажованих средстава забележен је 2008. године 648,8 мил. РСД и набављено 226 трактора. Гаранције за кредите за набавку пољопривредног земљишта исплаћиване су 2008., а потом од 2011. до 2015. године. Највећи износ средстава по основу гаранција за набавку пољопривредног земљишта исплаћен је 2014. године у вредности од 196,1 мил. РСД при чему је купљено 456,1 хектар пољопривредног земљишта.

У наредној табели (табела 5.5.) дат је преглед ангажованости гарантног потенцијала по наменама за период 2006-2015. година.

Табела 5.5. Ангажованост гарантног потенцијала по наменама у периоду 2006-2015. година

Намена	Ангажован гарантни потенцијал (у мил. РСД)	Број гаранција	Ефекат акције
Минерално ђубриво НПК	92,3	30	15.000
Пољопривредна механизација (физичка + правна + избегла лица)	2.919,0	869	1.017
Пољопривредно земљиште	538,9	325	1.462
Укупно	3.550,2	1.224	-

Извор: Табела 5.4.

Напомена: Ефекат акције изражава јединицу мере, па је за: минерално ђубриво НПК у тонама, тракторе у јединицама, пољопривредно земљиште у хектарима.

У десетогодишњем периоду из Гаранцијског фонда АПВ исплаћено је по основу гаранција на одобрене кредите укупно 3.550,2 мил. РСД и реализовано 1.224 гаранција. Од 1.017 набављених трактора 945 трактора набавила су физичка лица (92,9%). Уз помоћ гаранција купљено је још и 15.000 тона НПК минералног ђубрива и 1.462 хектара пољопривредног земљишта.

Према Програму рада Гаранцијског фонда АПВ за 2016. годину предност у издавању гаранција имаће регистрована пољопривредна газдинства која планирају развој у области примарне пољопривредне производње. Према овом Програму ради унапређења пољопривредне производње Фонд издаје гаранције за следеће намене:

- за набавку механизације и опреме од стране регистрованих пољопривредних газдинстава;
- за куповину пољопривредног земљишта у сврху укрупњавања земљишних поседа регистрованим пољопривредним газдинствима;
- приликом набавке опреме за привредна друштва, предузетнике и земљорадничке задруге;
- за изградњу и адаптацију силоса и хладњача и набавку одговарајуће опреме;

- за куповину основног стада;
- ради куповине вишегодишњих засада.

Програмом рада Фонда у 2016. години посебна пажња биће посвећена ЈЛС ради издавања гаранција за субвенционисање камата на кредите које подржава Фонд.

Следи табеларни преглед конкурса које Гаранцијски фонд АПВ спроводи у области пољопривредне производње у 2016. години (табела 5.6.).

Табела 5.6. Конкурси Гаранцијског фонда АПВ у области пољопривредне производње у 2016. години

Карактеристике	Опис	
Гаранције за обезбеђење дугорочних кредита за монтажне силосе за регистрована породична пољопривредна газдинства, земљорадничке задруге у приватном власништву, микро и мала привредна друштва и предузетнике за обављање примарне пољопривредне производње и прераде.	Каматна стопа	НКС 6,75%+6М Euribor или фиксно до 7,5%.
	Рок отплате	До 7 година.
	Грејс период	До 2 године.
Гаранције за обезбеђење дугорочних кредита за куповину пољопривредног земљишта која су намењена регистрованим породичним пољопривредним газдинствима.	Каматна стопа	НКС 6,75%+6М Euribor или фиксно до 7,95%.
	Рок отплате	До 10 година.
	Грејс период	До 1 године.
Гаранције за обезбеђење дугорочних кредита за набавку нове пољопривредне механизације и опреме која су намењена регистрованим породичним пољопривредним газдинствима (кредити у ЕУР)	Каматна стопа	НКС 6,75%+6М Euribor или фиксно до 7,5%.
	Рок отплате	До 10 година.
	Грејс период	До 1 (за проширење матичног стада) односно 2 године (за саднице и опрему).
Гаранције за обезбеђење дугорочних кредита за набавку нове пољопривредне механизације и опреме која су намењена регистрованим породичним пољопривредним газдинствима (кредити у РСД) уколико је предмет кредитирања нова пољопривредна механизација, комбајни, трактори и друге самоходне пољопривредне машине.		

Извор: Конкурси Гаранцијског фонда АПВ у 2016. години према појединачним Гаранцијама за обезбеђење дугорочних кредита (<http://www.garfondapv.org.rs/konkursi/>)

У области пољопривредне производње Гаранцијски фонд АПВ у 2016. години по веома повољним условима одобрава гаранције за обезбеђење дугорочних кредита за: монтажне силосе, куповину пољопривредног земљишта и набавку нове пољопривредне механизације уколико се набављају нови комбајни, трактори и друге самоходне пољопривредне машине (кредит у ЕУР и РСД).

6. МОДЕЛИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Историјски развој финансирања пољопривреде. Овим проблемом бавили су се многи аграрни стручњаци, а кроз векове се мењао и модел финансирања. Изузетно је важно поменути историјски развој подстицања развоја пољопривреде како би се уочила разлика некадашњег и садашњег начина финансирања.

Може се слободно рећи да је пољопривредна производња одувек била значајна за српске произвођаче која датира још пре XIX века. Међутим, истраживања о бројности пољопривредника у овом времену су разноврсна и многобројна, али реално стање приказала је уважена економисткиња Стојановић Б. (2016). Она наводи да су крајем XIX века Србију насељавали занатлије и трговци који су због карактеристика свог посла насељавали градска подручја. Ово им је било посебно важно због близине тржишта и приступачности саобраћајницама тога времена. Осим тога, занатлије и трговци су доприносили модернизацији и осавремењавању производње и промета и у том времену били су покретачка снага развоја кредитне активности. Поменути аутор (Стојановић Б., 2016) наводи да је крајем XIX века (тачније 1874. године) у Србији било заступљено 10% градског становништва, док су остатак чинили пољопривредници. Исте године у Београду градско становништво чинило је 2%, а остатак рурално становништво.

Ауторка Стојановић Б. (1992) наводи да је најбољи период за Србију био за време владавине краља Милана (1872-1901) који је користио стратегију „интереса за интерес“. Током његове владавине постављене су основе у области економије и финансија, а пољопривреда је постао мотор раста и развоја целе тадашње земље. Осим тога, донети су и следећи закони:

- *Закон о јавним берзама 1886. године;*
- *Закон о акционарским друштвима 1896. године (акционарска друштва су се у пракси оснивала и пре овог закона али на основу појединих одредби Трговачког закона из 1860. године), мада је прво српско акционарско друштво основано 1871. године у Београду за производњу пива;*
- *Закони о потпомагању домаће индустрије из 1873. и 1878. године (овим законима давале су специјалне повластице како би се подстакло развој домаће индустрије);*
- *Закон о новцу 1873. године (овим законом Србија прихватила новчани систем Латинске монетарне уније по коме се из 1 kg чистог злата може исковати 3.444,444 динара у злату, а ово подразумева да је 1 динар у злату морао имати 290,32 mg злата).*

Период владавине краља Милана у сегменту пољопривреде има следеће карактеристике (Стојановић Б., 1992):

- повећава се ратарска производња, док се сточарска смањује;
- површине обрадивих земљишта су се повећавале крчењем шума и шикара, узоривањем утрина и паињака;
- развијала се прехрамбена индустрија јер је имала највише доступних сировина;
- све до почетка XX века Србија је бележила суфицит у спољнотрговинској размени, при чему је највише увозила индустријске а извозила пољопривредне производе. Највећи партнер у размени била је Аустро-Угарска и 1905. године у ову земљу је извезено 90% од укупног извоза.

Еволуцију у финансирању и кредитирању аграра најбоље је описао пољопривредни стручњак Богдановић М. (1967) на примеру пољопривредних организација, а хронологија је следећа:

- 1862. године формирана је *Управа фондова* у циљу кредитирања пољопривреде, али је највећи део новца завршио код пољопривредних зеленаша против којих се борила тадашња аграрна политика;
- 1925. године основана је *Дирекција за пољопривредни кредит* у сврху подржавања задругарства;
- 1929. године формирана је *Привилегована аграрна банка* која је инсистирала на преласку са хипотекарног кредитирања на лично кредитирање, али се убрзо вратила на стари систем одобравања кредита због наступајуће кризе;
- 1936. године донета је *Уредба о ликвидацији пољопривредних дугова* која није спроведена у правом смислу те речи. Наиме, Уредба је спроведена тако што је вредност главнице кредита смањена, али је морала да се плати камата за све време мораторијума (временски период од неколико година у коме је плаћање дугова одложено);
- 1945. године спроведена је финална ликвидација сељачких дугова доношењем *Закона о ликвидацији пољопривредних дугова* који је у потпуности ослободио дуга мале и средње пољопривреднике, а преостали мали проценат пољопривредника морао је да врати комплетан дуг у року од шест месеци без обрачунавања камате;
- 1950. године планирање кредитирања прелази са републичког Министарства финансија на Народну банку, а Привилегована аграрна банка трансформисана је у *Задружну и пољопривредну банку*. Тада долази до прерасподеле послова при чему Задружна и пољопривредна банка преузима краткорочно кредитирање, а *Државна инвестициона банка* преузима инвестиционо кредитирање, док се занатским услугама бави *Занатска банка*. Убрзо се Занатска и Задружна пољопривредна банка спајају са Народном банком и управљају кредитима за обртна средства, а Инвестициона банка задужена је за пласман инвестиционих кредита. Филијале Народне банке биле су и у селима,

срезовима како би проширили мрежу кредитног система и кредитна средства била доступна свима;

- 1951. године формиран су фондови (инвестициони, специјални), уведен је нов начин управљања средствима друштва (републички фондови су у надлежности Пољопривредне коморе, а срески фондови у надлежности одбора среза), формирају се задружне штедионице;
- 1959. године почела је са радом Југословенска пољопривредна банка са којом је започето најкомплексније кредитирање пољопривреде;
- од 1961. до 1964. године спроведене су промене како би се кредити пласирали за активности које су најрентабилније и за које постоји значајан интерес на датом подручју. Исте године донета је и Одлука Савезног извршног већа о начину инвестиционих улагања у пољопривредну производњу како би се осавременила, специјализовала и постала рентабилнија;
- 1965. године за кредитирање су елиминисане пољопривредне организације које су кредитно неспособне;
- 1966. године донет је Закон о мерама кредитне политике којим је дефинисано да пољопривредне организације са средствима у друштвеном власништву могу добијати кредите за спровођење производње пољопривредних производа у сопственом власништву, као и уколико се производња врши у сарадњи са индивидуалним пољопривредним произвођачима.

Хронолошки редослед модификација начина кредитирања аграра односила се на услове одобравања краткорочних кредита. За пољопривредну производњу подједнако су важни и инвестициони кредити јер стварају услове за проширену репродукцију.

Уважени аграрни зналац Богдановић М. (1967) навео је да се морају утврдити приоритети при дефинисању инвестиција у пољопривреду, а то су: а) друштвене и тржишне потребе; б) економски и друштвени услови у којима се реализује инвестиција; в) недостаци постојећих инвестиција; г) утврдити допунске инвестиције ради отклањања недостатака. Он истиче да је за оцену економске ефикасности инвестиције у пољопривреду важно одредити после ког временског периода ће морати инвестиција да се обнови. Дакле, уколико је време трајања основног средства дуже утолико је већи укупан ефекат инвестиција у пољопривреди, амортизација је мања, отплата анuitета је дужа и може се остварити континуирано увећање дохотка. Након истека рока отплате инвестиције акумулирана средства се пласирају у проширење репродукције поновним инвестиционим улагањем.

Финансирање пољопривреде данас. Иако је постојало много видова финансирања пољопривредне производње, све до 2015. године није постојао закон којим се и регулише.

Тачније, од 01.06.2015. године почео је са применом Закон о финансирању и обезбеђењу финансирања пољопривредне производње (Службени гласник РС, бр. 128/14). Овај закон назван је још и Закон о преджетвеном финансирању јер је пољопривреднику омогућено да узме краткорочни зајам (кредит) за наредну производњу, а да гаранција буде будући производ. Према Члану 3 Закона о преджетвеном финансирању пољопривредна производња финансира се на основу уговора о финансирању¹⁷ и представља давање новчаних или других средстава. Уговор о финансирању који је састављен у складу са законом евидентира се у *Регистру уговора* о финансирању пољопривредне производње и води га Агенција за привредне регистре. Осим Регистра уговора формиран је и *Регистар залога* на основу склопљених уговора о залозима на будућим пољопривредним производима уписивањем заложног права на покретним стварима и правима.

Србија је прва земља у Европи која је увела преджетвено финансирање. Подршку за доношење овог закона пружили су Европска банка за обнову и развој (EBRD) и Организација Уједињених нација за храну и пољопривреду (FAO)¹⁸.

Приликом процене будућег рода издаје се Потврда о преджетвеном финансирању, а процену врши заложни повериоц (Васиљевић, Ковачевић, 2015). Према овом извору потврда о будућем приносу омогућује:

- уређену евиденцију заложеног приноса према катастарским парцелама;
- у случају нередовне отплате дуга пољопривредна газдинства се санкционишу преласком у пасивни статус, а таква газдинства не могу да остваре право на подстицаје које спроводи Министарство пољопривреде;
- применом јасних законских процедура заложни повериоци могу да наплате своја потраживања.

Аутори (Миловановић и сар., 2013) истичу да је овим законом пољопривреднику омогућено да робу складишти у лиценцираном складишту за житарице, уљарице и смрзнуто воће, а за ускладиштену робу издаје се робни запис као потврда о ускладиштењу. Робни запис се може користити као обезбеђење краткорочних кредита или се може продати берзански или ванберзански. Складишта су дужна да положе банкарску гаранцију и уплаћују допринос Компензационом фонду.

Принцип преджетвеног финансирања представила је и група стручњака (Закић, Ковачевић, 2012). Овај принцип огледа се у томе да уместо продаје након жетве/бербе (када је цена углавном најнижа) пољопривредни произвођачи имају могућност да своје производе

¹⁷ Уговором о финансирању пољопривредне производње дужник се обавезује да ће за примљену новчана и/или друга средства до повериоца извршити одређену робну и/или новчану обавезу према повериоцу.

¹⁸ <http://www.agroservis.rs/promocija-zakona-o-predzetvenom-finansiranju>

ускладиште у јавним складиштима, а своје краткорочне потребе за финансијским средствима остваре кредитима који као залог имају робни запис. Касније, током године када је цена виша, пољопривредни произвођачи могу продати своје производе и измирити обавезе по основу узетих краткорочних кредита.

Пољопривредни стручњаци верују у успешност овог закона и сматрају да ће дати позитивне резултате који не могу бити видљиви у кратком већ у дугом року. Успешност закона зависиће највише од броја понуђача финансијских средстава и потенцијалне вредности средстава коју нуде за кредитирање пољопривредника.

С обзиром да пољопривреду, као преовлађујућу делатност Србије, и даље карактеришу мала породична газдинства, уситњеност парцела, ниска продуктивност, застарела опрема и механизација, поставља се питање да ли је финансирање аграра у целини оправдано и да ли има места за промене. Највећи проблем је недостатак финансијских средстава услед неповерења становништва у банкарски сектор и услове кредитирања. Највећа препрека за задуживање пољопривредника (посебно оних који се баве примарном пољопривредном производњом) код банака је неприлагођеност банкарског система потребама пољопривреде и недовољна образованост пољопривредника за пословање са банкама. Док се у развијеним и тржишним земљама пољопривреда финансира лизингом, заједничким улагањима, концесијама и сл., у нашој земљи су још увек заступљени традиционални начини финансирања: сопственим средствима, кредитним средствима и грантовима (Васиљевић, Поповић, 2014).

Хронични недостатак финансија у аграрном сектору може бити отклоњен само узајамном сарадњом и поверењем између пољопривредника, финансијских институција (кредитора) и државе.

6.1. Кредити уз подршку Министарства пољопривреде

Тим научника (Васиљевић и сар., 2015) наводи да је од 2000. године аграрна политика била нестабилна, недовољно подржана и променљива и да је због тога Министарство пољопривреде 2004. године започело програм краткорочног и дугорочног кредитирања пољопривредника преко банака. Ова мера имала је двоструку предност:

I предност - усмеравање пољопривредника на пословне банке ради унапређења пољопривреде јер се сматрало да су извор капитала;

II предност - усмеравање банака на пољопривреднике као поуздане клијенте.

Ову одлуку Министарства пољопривреде уважиле су пословне банке, препознале могућности сектора и развиле портфолио за пољопривреду, а примењене мере дале су позитивне резултате.

Према наводима аграрног стручњака Радовић Г. (2014) право на коришћење повлашћених кредита имала су само регистрована пољопривредна газдинства. Кредитна подршка бележила је највеће учешће у укупним подстицајима у првим годинама исплаћивања. Тако је, нпр. 2005. године чинила 13,6%, а у 2006. години скоро 20% (једну петину) укупног аграрног буџета. Тада се износ краткорочног кредита одобравао у зависности од површине пољопривредног земљишта којом је располагало регистровано газдинство.

Упоредни преглед просечне годишње пондерисане ефективне каматне стопе у Србији на краткорочне и дугорочне кредите са изабраним земљама Европе у 2006. години изгледао је овако, а приказ је припремила група аутора Параушић, Цвијановић (2007):

Србија – на краткорочне кредите 16,56%, а на дугорочне кредите 10,09%;

Словенија - на краткорочне кредите 5,6%, а на дугорочне кредите 6,7%;

Пољска - на краткорочне кредите и дугорочне кредите 5,3%;

Румунија - на краткорочне кредите 5,7-6,5%, а на дугорочне кредите 7,9%;

Бугарска - на краткорочне кредите 7,99%, а на дугорочне кредите 8,17%;

Хрватска - на краткорочне кредите 6,19%, а на дугорочне кредите 5,34%;

Босна и Херцеговина - на краткорочне кредите 7,66%, а на дугорочне кредите 7,39%;

Црна Гора - на краткорочне кредите и дугорочне кредите 6,88%.

Следи табеларни преглед укупно исплаћених кредита Министарства пољопривреде према рочности у периоду 2006-2010. година¹⁹.

Табела 6.1. Исплаћени краткорочни и дугорочни кредити Министарства пољопривреде у периоду 2006-2010. година (у мил. РСД)

Година	Износ кредита		Укупно (краткорочни + дугорочни)	Учешће краткорочних кредита у укупним	Учешће дугорочних кредита у укупним
	Краткорочни	Дугорочни			
2006	3.112,6	845,3	3.957,9	78,6	21,4
2007	1.481,7	388,3	1.870,0	79,2	20,8
2008	1.834,0	1.577,1	3.411,1	53,8	46,2
2009	2.157,5	2.339,7	4.497,2	48,0	52,0
2010*	3.544,7	4.367,6	7.912,4	44,8	55,2

Извор: Беркум, С. ван, Богданов, Н., 2012.

*<http://www.stips.minpolj.gov.rs/sadrzajv/poljoprivrednici-preuzeli-75-miliona-evra-kredita>.

Најниже вредности укупно исплаћених пољопривредних кредита забележене су 2007. (1,8 млрд. РСД) и 2008. године (3,4 млрд. РСД). Од 2009. године дошло је до повећања вредности исплаћених кредита и тренд се наставио у 2010. години. Интересантно је што од 2008. до

¹⁹Оригинална вредности исплаћених кредита Министарства пољопривреде приказане су у ЕУР. Конвертовање валута вршено је посредњем девизном курсу НБС на дан 31.12.запојединачне године (<http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/cirilica/scripts/ondate.html>).

2010. године опада учешће краткорочних, а повећава се учешће дугорочних пољопривредних кредита у укупно исплаћеним кредитима. Ова појава могла би да се протумачи као пораст поверења у државни и банкарски сектор од стране пољопривредника па су били спремни да реализују више дугорочне него краткорочне кредите. С обзиром да се дугорочни кредити углавном користе за набавку пољопривредне механизације, куповину пољопривредног земљишта, изградњу пољопривредних објеката, намеће се закључак да су аграрни произвођачи желели да унапреде своју производњу ради побољшања животног стандарда.

Укупно исплаћени пољопривредни кредити у 2011. години бележе вредност од око 500 мил. РСД (Државна ревизорска институција, 2012). Анализа одобрених пољопривредних кредита у 2011. години по наменама или рочности није могућа с обзиром да Министарство пољопривреде не располаже овим подацима. Једно од мишљења које се намеће јесте да су постојале политичке препреке које су значајно отежале утврђивање учешћа дела аграрног буџета намењеног за кредитирање пољопривреде што је резултирало кашњења у објављивању конкурса за одобравање кредита. Напослетку, могу се појавити и несређени извештаји који не могу довести до прецизних закључака.

Међутим, већ од 2012. до 2015. године подаци о реализованим кредитима по наменама су доступни и приказани у табели 6.2.

Табела 6.2. Преглед одобрених кредита Министарства пољопривреде по наменама у периоду 2012-2015. година (у млрд. РСД)

Намена	2012		2013*		2014		2015	
	Број захтева	Износ	Број захтева	Износ	Број захтева	Износ	Број захтева	Износ
Билна производња	2.399	1,6	-	-	2.751	2,1	2.513	2,2
Сточарство	856	1,1	-	-	1.626	1,4	1.356	1,2
Пољопривредна механизација	1.682	2,8	-	-	1.423	2,3	934	1,4
Пољопривредни објекти	9	0,02	-	-	-	-	-	-
Укупно	4.946	5,5	-	-	5.800	5,8	4.803	4,8

Извор: Подаци добијени из МПЗЖС дана 03.10.2016. године

* У 2013. години није постојао правилник по коме би се спровело одобравање кредита па сходно томе не постоје подаци о броју поднетих захтева и вредности одобрених кредита по наменама.

Табела изнад показује да су укупно исплаћени кредити у 2012. у односу на 2011. годину већи за 11 пута, при чему је поднето 4.946 захтева. Приметно је да су кредити за изградњу пољопривредних објеката одобрени само у 2012. години. Структура одобрених кредита по наменама изгледа овако: 50,9% исплаћено је за набавку пољопривредне механизације, 29,1% издвојен је за кредитирање билне производње, 20,0% намењено је за сектор сточарства и свега 0,3% за кредитирање пољопривредних објеката.

У 2014. години поднето је 5.800 захтева за кредитима што је 854 више захтева у односу на 2012. годину. У овој години структура одобрених кредита је следећа: 39,7% исплаћених

кредита намењено је за набавку пољопривредне механизације, 36,2% исплаћених кредита је за унапређење биљне производње, а 24,1% за кредитирање у сегменту сточарства.

У 2015. години је поднето 997 мање захтева за одобравање кредита од стране Министарства пољопривреде тј. 1 млрд. РСД мање је исплаћено. Структура одобрених кредита према наменама има следећи изглед: 45,8% исплаћених кредита намењено је за унапређење биљне производње, 29,2% утрошено је за набавку пољопривредне механизације, а 25,0% је исплаћено за кредитирање у сегмент сточарства.

Похвално је што се највећи проценти исплаћених кредита одобравају ради набавке пољопривредне механизације с обзиром да многобројна пољопривредна газдинства поседују застарелу механизацију. Одобравањем ових кредита доприноси се осавремењавању пољопривредне производње која ће допринети порасту продуктивности и унапређењу руралног и одрживог развоја државе.

Важно је поменути да је од 2011. године Министарство пољопривреде креирало програм исплате субвенционисаних кредита на основу Уредбе о подстицању пољопривредне производње путем кредитне подршке кроз субвенционисање дела каматне стопе у 2011. години (Службени гласник РС, бр. 33/2011) и Уредбе о изменама Уредбе о подстицању пољопривредне производње путем кредитне подршке кроз субвенционисање дела каматне стопе у 2011. години (Службени гласник РС, бр. 38/2011). Учешће Министарства пољопривреде огледа се у олакшаном приступу кредитним средствима већем броју пољопривредника чиме се субвенционише део камате на кредит који желе да остваре. Министарство је увело субвенционисање дела камате на банкарске кредите за спровођење пољопривредне производње како би кредити били приступачнији и пољопривредницима лошијег социјалног статуса уколико желе да започну или прошире постојећу производњу.

Од 2011. до 2015. године мењали су се услови за остваривање права на кредитну подршку али и висине каматних стопа и намене кредита. Изузетак чини 2013. година када није донет правилник о утврђивању каматних стопа, али је Министарство морало да исплати средства на основу одобрених трогодишњих кредита из претходних година који су у 2013. години стигли за плаћање.

Међутим, Министарство пољопривреде поред свих проблема са којим се сусретало није одустало од кредитне подршке пољопривредницима. У 2014. и 2015. години пољопривредницима је омогућен лакши приступ кредитним средствима која ће уложити у биљну и/или сточарску производњу уз учествовање у трошковима премије осигурања за животиње, реализовање инвестиционих улагања у механизацију и опрему (Службени гласник РС, бр. 30/2014 и 87/2014).

Следи табеларни преглед броја захтева и каматних стопа на субвенционисане кредите у периоду 2011-2015. година.

Табела 6.3. Преглед броја захтева и каматних стопа на субвенционисане кредите у периоду 2011-2015. година

Година	Број захтева	Каматна стопа (у %)
2011	10.843	8
2012	4.946	6
2013*	-	-
2014	5.800	4 - 6
2015	4.803	4 - 6

Извор: Подаци добијени из МПЗЖС.

* У 2013. години није постојао правилник по коме би се спровело субвенционисање каматне стопе и осигурање предмета кредита.

У првој години субвенционисања камате на кредите каматна стопа износила је 8%, а у 2014. и 2015. години камата је смањена на 4% (за сточарску производњу) односно 6% (за остале намене). Очигледно је да је највећи број поднетих захтева за субвенционисање камате на кредите остварен у првој години реализације (10.843), док је у 2015. години било за 55,7% мање (само 4.803 поднетих захтева) што је и најмања вредност у петогодишњем периоду.

Према Правилнику о изменама и допунама правилника о условима и начину остваривања права на кредитну подршку у 2016. години (Службени гласник РС, бр. 25/2016) пољопривредници кредитну подршку Министарства могу да искористе и за набавку хране за животиње, што је новина у односу на 2014. и 2015. годину, а каматна стопа је 3% без обзира на сектор (како за сточарску производњу тако и за све остале намене).

Следи графички преглед исплаћених средстава из буџета Министарства пољопривреде за субвенционисање каматне стопе и осигурање у периоду 2011-2015. година (графикон 6.1.).

Графикон 6.1. Преглед исплаћених средстава из Министарства пољопривреде за субвенционисање каматне стопе и осигурање у периоду 2011-2015. година* (у млрд. РСД)

Извор: Подаци добијени из МПЗЖС.

* У 2013. години није постојао правилник по коме би се спровело субвенционисање каматне стопе и осигурање предмета кредита али постоје кредити који су доспели за плаћање а одобрени су претходних година.

Графички преглед показује да је вредност исплаћених кредита из буџета Министарства пољопривреде била у интервалу од 200 мил. РСД у 2013. години до 400 мил. РСД у 2012. и 2014. години. Занимљиво је да је исплаћена вредност пољопривредних кредита у 2011. и 2015. години била на истом нивоу и износила је 300 мил. РСД.

Генерално, Министарство се труди да побољша стандард аграрног становништва како би се задржали на селу и подстакли на производњу. Проблем недостатка финансијских средстава годинама није решаван и требаће доста времена да се пронађе прави механизам финансирања којим би се село оживело.

6.2. Кредити пословних банака

Иако је пољопривредна делатност значајна за нашу земљу и конкурентна за извоз она је и даље нестимулативна, неразвијена и у њу се недовољно улаже. С обзиром да банкарски кредитни сектор није довољно мотивисан и заинтересован за улагања у пољопривреду, Министарство пољопривреде јавља се као најзначајнија институција која доприноси развоју аграра. Међутим, ни Министарство не може у потпуности да замени јаку аграрну банку која је неизмерно потребна како би указала на значај пољопривреде и стимулисала банкарски сектор на улагања.

Важно је поменути карактеристике пољопривредних кредита које су пословне банке одобравале, а то су (Радовић Г., 2014):

- *високе каматне стопе;*
- *кредити индексирани у еврима;*
- *неприлагођеност кредитирања сезонском карактеру пољопривредне производње;*
- *кратак период кредитирања;*
- *строги захтеви за обезбеђење кредита;*
- *високи трошкови осигурања кредита;*
- *кратак грејс период или не постоји;*
- *трошкови обраде кредита плаћају се једнократно;*
- *камата је обрачунавана на целокупан износ кредита уместо само на остатак дуга;*
- *ефективна каматна стопа није исказана али је обрачунавана.*

На графикону 6.2. приказане су вредности исплаћених субвенционисаних пољопривредних кредита пословних банака (у млрд. РСД) у периоду 2011-2015. година.

Графикон 6.2. Исплаћени субвенционисани пољопривредни кредити пословних банака у периоду 2011-2015. година* (у млрд. РСД)

Извор: Подаци добијени из МПЗЖС.

*У 2013. години није постојао правилник по коме би се спровело субвенционисање каматне стопе и осигурање предмета кредита па не постоји и исплаћена вредност средстава банака.

У анализираном периоду највећа вредност исплаћених средстава пословних банака по основу пољопривредних кредита била је 2011. године (6,5 млрд. РСД) и до 2015. године смањена је за 1,7 млрд. РСД односно 26,2% (исплаћено је 4,8 млрд. РСД). Један од главних разлога опадајуће тражње за кредитима је и неповерљивост пољопривредног становништва у банкарски сектор. Међутим, познато је да пољопривредно становништво чине претежно старачка домаћинства, самим тим је и њихова образованост пресудна за кредитно задуживање.

Табела 6.4. Краткорочна динарска и девизна потраживања банака од немонетарног сектора (у мил. РСД)

Година	Краткорочна динарска и динарска индексирана потраживања							Краткорочна девизна потраживања						
	Друге финансијске организације	Локални ниво власти	Јавна предузећа	Привредна друштва	Становништво	Непрофитне и друге организације	Свега (1 до 6)	Друге финансијске организације	Локални ниво власти	Јавна предузећа	Привредна друштва	Становништво	Непрофитне и друге организације	Свега (8 до 13)
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2006	346	136	4.638	156.503	38.827	2.878	203.328	307	0	0	26.959	26	251	27.543
2007	823	82	6.598	219.423	50.545	2.486	279.957	193	0	161	25.475	43	568	26.440
2008	4.380	63	9.113	286.573	59.946	1.604	361.679	2.533	2	8.452	35.235	202	123	46.547
2009	3.671	202	19.278	346.474	64.540	3.003	437.167	3.443	5	5.047	32.733	163	134	41.525
2010	7.031	362	14.900	465.955	70.806	284	559.337	4.770	8	5.618	39.990	161	5	50.552
2011	8.538	485	20.629	398.391	68.410	102	496.556	4.249	8	5.597	43.034	301	5	53.193
2012	8.277	297	16.634	395.819	86.502	548	508.076	4.807	17	0	37.744	395	13	42.975
2013	10.679	272	5.948	385.466	96.065	361	498.791	5.848	16	0	35.009	350	3	41.226
2014	5.873	662	17.555	245.169	63.334	139	332.731	5.801	0	4.336	25.151	214	1	35.502
2015	4.518	95	10.632	205.146	44.313	233	264.936	3.343	0	3.510	22.465	416	1	29.734

Извор: НБС (http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/SBMS07.xls)

Напомена: У августу 2010. године донета је нова уредба о класификацији делатности. Од 31.12.2014. године ступио је на снагу нови контни оквир усклађен са Међународним рачуноводственим стандардима, као и прекласификација институционалних јединица у складу са Европским системом рачуна (ESA 2010).

Табела показује да највеће учешће у краткорочним динарским потраживањима имају привредна друштва и крећу се у интервалу од 73,7% у 2014. до 83,3% у 2010. години, а најмање локални ниво власти (од 0,02% 2008. до 0,2% 2014. године). Становништво као немонетарни сектор има учешће у краткорочним динарским потраживањима у интервалу од 12,7% у 2010. до 19,3% у 2013. години.

Анализирајући краткорочна девизна потраживања и даље највеће учешће заузимају привредна друштва при чему су максималну вредност од 98% остварили 2006., а у 2015. години остварили су пад од 22 п.п. у односу на 2006. годину. Најмање учешће у овој категорији опет заузима локални ниво власти који се креће око 0,02%, док се учешће краткорочних девизних потраживања становништва креће у просеку око 0,6%.

На основу табеларног прегледа о дугорочним динарским и девизним потраживањима банака (табела 6.5.) евидентно је да локални ниво власти у периоду 2006-2007. година није имао дугорочна девизна задуживања, а да непрофитне и друге организације од 2010. до 2015. године бележе минимално учешће у дугорочним девизним потраживањима.

Табела 6.5. Дугорочна потраживања банака од немонетарног сектора у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

Година	Дугорочна динарска и динарска индексирана потраживања							Дугорочна девизна потраживања						
	Друге финансијске организације	Локални ниво власти	Јавна предузећа	Привредна друштва	Становништво	Непрофитне и друге организације	Свега (1 до 6)	Друге финансијске организације	Локални ниво власти	Јавна предузећа	Привредна друштва	Становништво	Непрофитне и друге организације	Свега (8 до 13)
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2006	12	239	239	239	239	239	239	239	0	3.681	37.508	7	119	41.554
2007	70	223	223	223	223	223	223	223	0	3.982	33.482	27	40	37.754
2008	6.579	31	31	31	31	31	31	31	406	2.415	29.104	414	226	32.596
2009	5.995	11	11	11	11	11	11	11	423	2.487	25.052	547	244	28.764
2010	16.303	219	219	219	219	219	219	219	450	2.439	28.228	622	0	31.957
2011	23.579	142	142	142	142	142	142	142	1.977	2.268	25.539	596	5	30.527
2012	25.320	106	106	106	106	106	106	106	3.928	5.313	44.673	649	1	54.670
2013	24.010	6	6	6	6	6	6	6	8.423	4.708	41.929	678	1	55.744
2014	7.974	688	688	688	688	688	688	688	7.492	22.502	34.806	922	3	66.413
2015	12.107	762	762	762	762	762	762	762	6.131	13.139	47.497	774	2	68.305

Извор: НБС (http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/SBMS08.xls)

Напомена: У августу 2010. године донета је нова уредба о класификацији делатности. Од 31.12.2014. године ступио је на снагу нови контни оквир усклађен са Међународним рачуноводственим стандардима, као и прекласификација институционалних јединица у складу са Европским системом рачуна (ESA 2010).

Локални ниво власти у периоду 2006-2015. година најмање дугорочно динарско задужење код банака имао је од 1,4% у 2007, 2008, 2014. и 2015. години, а највише од 2,0% у 2010. години. Становништво бележи максималну вредност учешћа дугорочног задуживања од 56,5% у 2007. години, а минимално је било 2011. године уз учешће од 43,5%. Ово је свакако

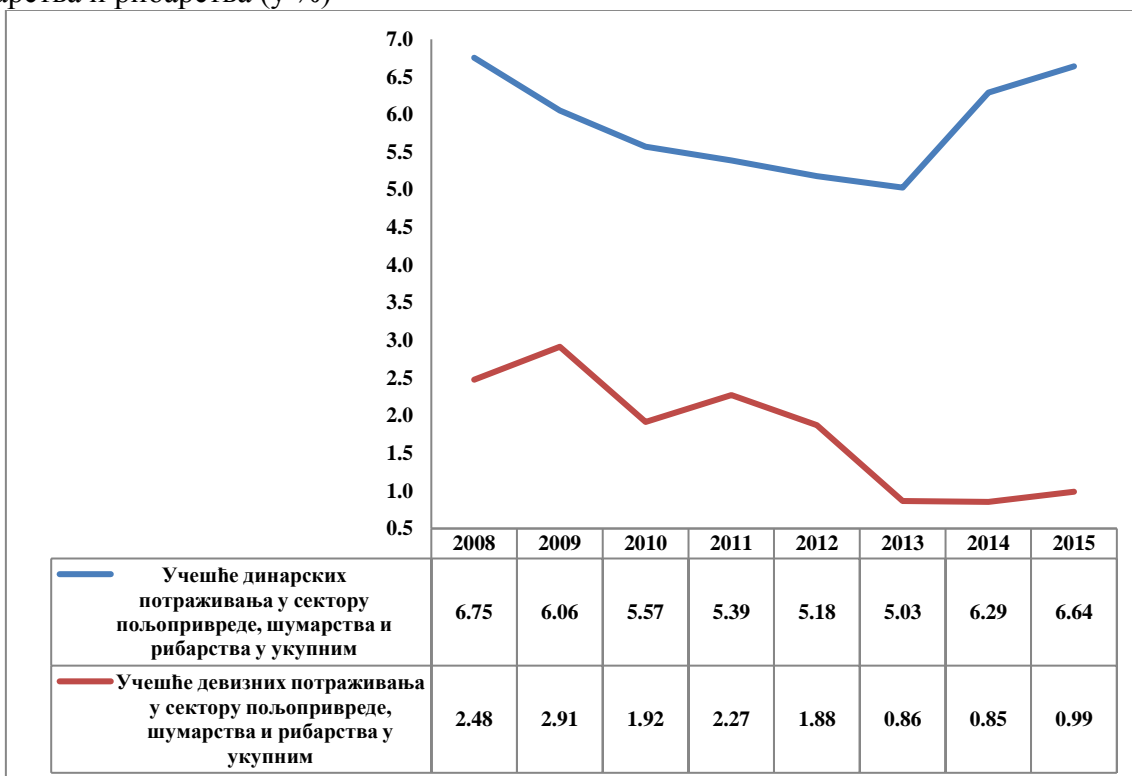
преокрет у односу на краткорочна задуживања где су рекордна учешћа евидентирана код привредних друштава.

Анализирајући дугорочна девизна потраживања највеће учешће бележи се код привредних друштава и у десетогодишњем периоду чинио је просечно 79,6%, а становништво у просеку 1,2%.

Дакле, становништво има водећу улогу када је у питању дугорочно динарско потраживање, а када су у питању дугорочна девизна потраживања водећу улогу заузимају привредна друштва.

Следи графички преглед потраживања банака у сектору пољопривреде, шумарства, рибарства у зависности од тога да ли се ради о динарским или девизним потраживањима (графикон 6.3.).

Графикон 6.3. Учешће динарских и девизних потраживања банака у сектору пољопривреде, шумарства и рибарства (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података Народне банке Србије (https://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/SBMS21.xls)

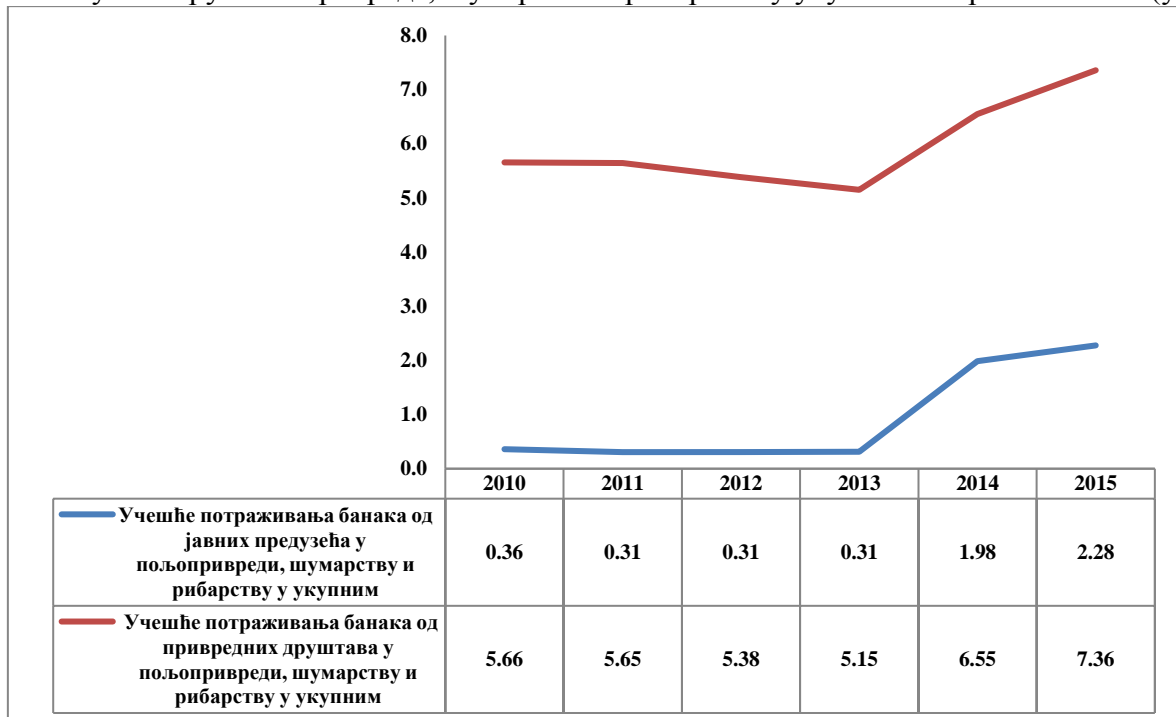
Напомена: У августу 2010. године донета је нова уредба о класификацији делатности. Од 31.12.2014. године ступио је на снагу нови контни оквир усклађен са Међународним рачуноводственим стандардима, као и прекласификација институционалних јединица у складу са Европским системом рачуна (ESA 2010).

Графикон показује да је већа заступљеност учешћа динарских потраживања у сектору пољопривреде, шумарства и рибарства у укупним потраживањима уз просечно годишње учешће од 5,9%, а девизних потраживања од 1,8%. Док се учешће динарских потраживања константно смањивало у периоду 2008-2013. година, код девизних потраживања се

повећавало, што значи да се задуженост по основу динарских кредита смањивала и да је била без додатних задуживања, а девизних повећавала уз смањење стопе враћања кредита банкама.

Наредни графикон (графикон 6.4.) приказаће учешће динарских потраживања банака од јавних предузећа и привредних друштава у сектору пољопривреде, шумарства и рибарства. Јавна предузећа у сектору пољопривреде, шумарства и рибарства учествовала су просечно са 0,9% у укупним потраживањима, док су привредна друштва имала просечно учешће од око 6% у укупним потраживањима. Услед промене критеријума за разврставање у јавна предузећа и привредна друштва (у корист јавних предузећа) од краја 2014. године, може се рећи да упркос томе привредна друштва и даље бележе динамичан пораст у укупним потраживањима банака у сектору пољопривреде, шумарства и рибарства.

Графикон 6.4. Учешће динарских потраживања банака од јавних предузећа и привредних друштава у сектору пољопривреде, шумарства и рибарства у укупним потраживањима (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података Народне банке Србије (http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/potrazivanja/SMSPO1.xls)

Напомена: Од децембра 2014. године ступила је на снагу прекласификација институционалних јединица у складу са Европским системом рачуна (ESA 2010). Од краја 2014. године као критеријум за груписање предузећа у јавна предузећа или привредна друштва користи се критеријум власништва, контроле и управљања. Због тога је крајем 2014. забележено веће учешће кредита јавним предузећима у укупним кредитима у односу на претходне године.

Наредна табела (табела 6.6.) приказује структуру динарских потраживања банака од регистрованих пољопривредних произвођача по наменама.

Табела 6.6. Структура динарских потраживања банака од регистрованих пољопривредних произвођача по наменама (у мил. РСД)

Година	Динарска и динарска индексирана потраживања						
	По трансакционим рачунима	Готовински	За ликвидност и обртна средства	Инвестициони	За извоз	Остали ¹	Укупно (1 до 6)
	1	2	3	4	5	6	7
2008	20	-	1.613	10.836	2	5.655	18.127
2009	13	-	2.865	13.661	2	6.719	23.259
2010	9	-	5.232	16.507	0	4.243	25.990
2011	11	-	7.294	16.764	0	3.939	28.008
2012	15	-	6.474	19.859	0	4.270	30.618
2013	12	-	6.917	22.468	0	3.665	33.062
2014	94	151	9.042	26.335	0	3.324	38.947

Извор: НБС (http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/potrazivanja/SMSPI0.xls)

¹ Од децембра 2014. године категорија "Готовински кредити" приказује се издвојено и искључује се из категорије „Остали кредити“.

Код регистрованих пољопривредних произвођача највећи износи динарских потраживања евидентирани су код инвестиционих кредита и учешће се кретало од 59% у 2009. до 68% у 2013. и 2014. години. Дакле, значајнији пораст тражње за инвестиционим кредитима забележен је 2013. и 2014. године. Кредити за ликвидност и обртна средства су мање тражени у односу на инвестиционе. Најмање учешће било је 2008. (9%), а највеће 2011. године (26%). Потраживања по трансакционим рачунима бележе занемарљива учешћа.

Општи закључак је да од 2006. године расте значај банкарског сектора у функцији кредитирања пољопривреде, јер све више банака препознаје значај пољопривреде и потенцијал пољопривредног становништва које живи у руралним срединама.

Међутим, важно је поменути и препреке за веће коришћење пољопривредних кредита од стране пословних банака:

- *недовољна развијеност тржишта пољопривредно-прехранбених производа;*
- *несигурност пласмана пољопривредних производа;*
- *неповољни услови одобравања кредита због сезонског карактера производње;*
- *немогућност добијања кредитне гаранције услед несређених имовинских односа;*
- *неразвијено тржиште за финансирање аграра;*
- *неповерење пољопривредника у банкарски сектор;*
- *необразованост аграрног становништва.*

6.2.1. Пример кредитирања Комерцијалне банке у периоду 2006-2015. година

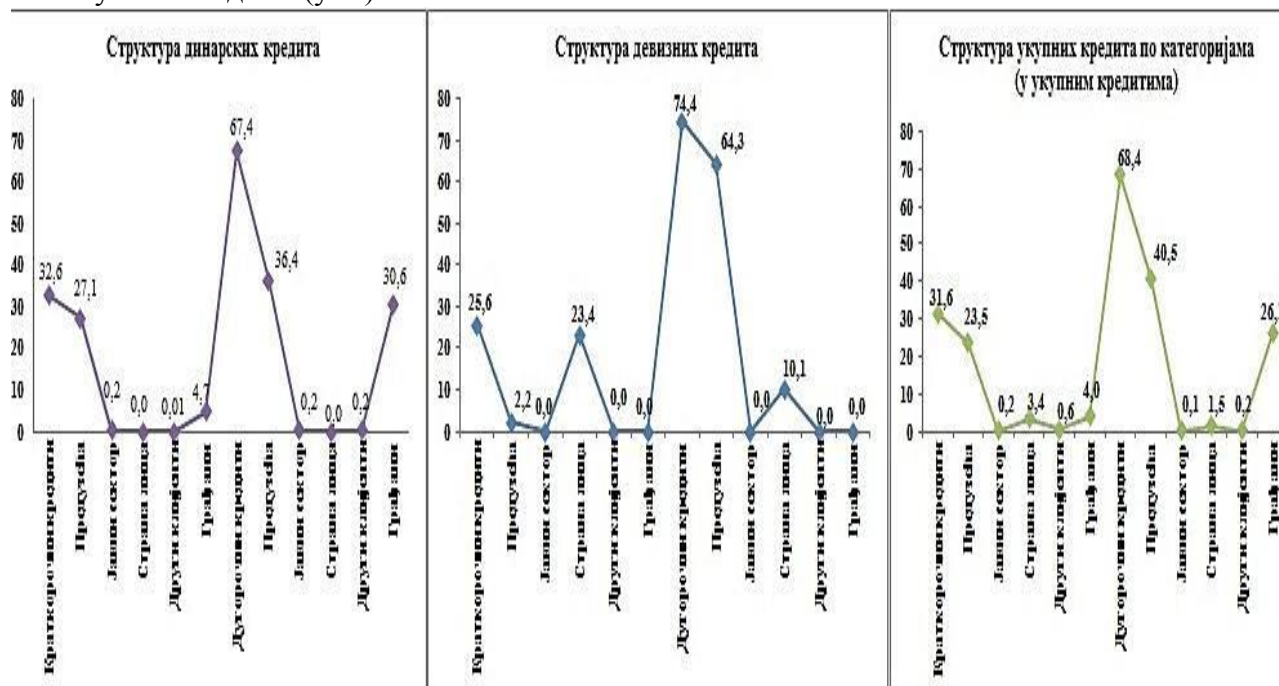
Према подацима из Ревизорског извештаја (2015) пословање Комерцијалне банке а.д. приказано је хронолошки и изгледа овако:

- Комерцијална банка а.д. Београд основана је 1970. године;
- Дозволу за рад од Народне банке Југославије добила је 1991. године
- Промену правне форме (у акционарско друштво) извршила је 1992. године;
- У Агенцији за привредне регистре пререгистрована је 2006. године.

Комерцијална банка има 100% учешћа у власништву у Комерцијалној банци а.д. Будва (Црна Гора, основана 2002. године) и у Друштву за управљање инвестиционим фондом КомБанк ИНВЕСТ а.д. Београд (Србија, основано крајем 2007. године), док у Комерцијалној банци а.д. Бања Лука (Босна и Херцеговина, основана 2006. године) има 99,998% учешћа у власништву (мањински власник са свега 0,002% је Агенција за осигурање и финансирање извоза Републике Србије).

Одобрени кредити 2006. године. Анализирајући структуру динарских кредита, Комерцијална банка је у пословној 2006. години имала учешће краткорочних кредита од 32,6%, а дугорочних од 67,4%. Предузећа и грађани заузимају највеће учешће у оквиру краткорочних и дугорочних динарских кредита. Тачније, у оквиру краткорочних динарских кредита предузећа чине 27,1%, а грађани 4,7%, док у оквиру дугорочних динарских кредита предузећа чине 36,4%, а грађани 30,6%. Приказ структуре девизних кредита показује да краткорочни кредити чине 25,6%, а дугорочни 74,4%. Страна лица имају највеће учешће у краткорочним кредитима (23,4%), док у дугорочним девизним кредитима највеће учешће заузимају предузећа (64,3%).

Графикон 6.5. Структура динарских, девизних и укупних одобрених кредита Комерцијалне банке у 2006. години (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података из Годишњег извештаја Комерцијалне банке за 2006. годину.

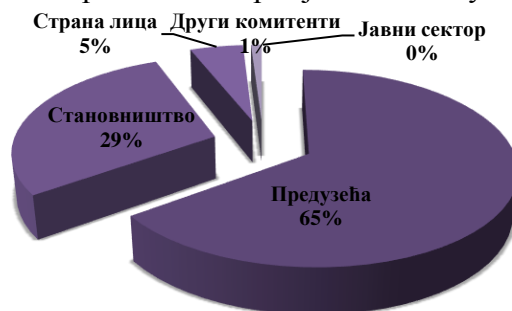
Сабирањем апсолутних вредности укупних динарских и девизних кредита пружа се могућност израчунавања структуре укупних кредита. У овој структури краткорочни кредити чине 31,6%, а дугорочни 68,4%. Може се рећи да предузећа имају највеће учешће у укупним краткорочним (23,5%) и дугорочним кредитима (40,5%), док су на другом месту грађани (4,0% у краткорочним и 26,1% у дугорочним кредитима).

Одобрени кредити 2007. године. Укупни пласмани Комерцијалне банке према својим комитентима крајем 2007. године повећани су у односу на крај 2006. године за 80,2%. У оквиру укупних пласмана најзначајније промене у 2007. години су²⁰:

- пласмани становништву су порасли за 61,7% и били су укупно 23.785,7 мил. РСД;
- пласмани предузећима износили су 41.053 мил. РСД што чини повећање од 27,1%;
- пласмани страним лицима, односно средства депонована код страних банака износила су 24.594,3 мил. РСД.

У оквиру укупних кредита динарски кредити достигли су учешће од 66,4%, док су девизни кредити чинили 33,6%.

Графикон 6.6. Структура одобрених кредита Комерцијалне банке у 2007. години

Извор: Прорачун аутора на основу података из Годишњег извештаја за 2007. годину.

Закључује се да највећи пораст учешћа у одобреним кредитима бележи сектор становништва, а затим предузећа. Банка је успешно наставила и у 2007. години да спроводи активности како би своје пословање ојачала и заштитила се од пословног ризика.

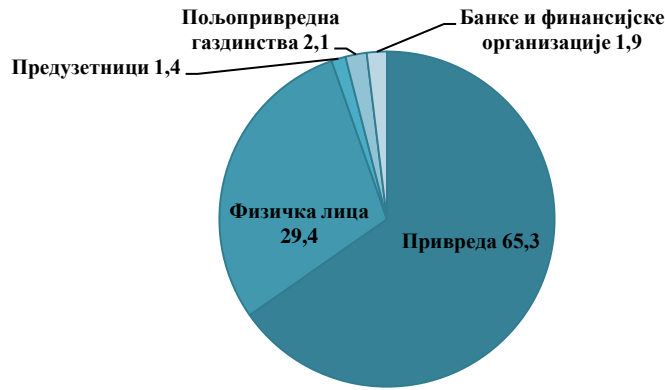
Одобрени кредити 2008. године. Укупни одобрени кредити Банке у 2008. години износе 106.231,4 мил. РСД и повећани су у односу на крај 2007. године за 18,4%. У оквиру укупних кредита најзначајније промене у 2008. години су²¹:

- пласмани становништву су порасли за 46,4%,
- кредити правним лицима повећани су за 8,2%.

²⁰Комерцијална банка, Годишњи извештај за 2007. годину, стр. 33.

²¹Комерцијална банка, Годишњи извештај за 2008. годину, стр. 22.

Графикон 6.7. Структура одобрених кредита Комерцијалне банке у 2008. години (у %)

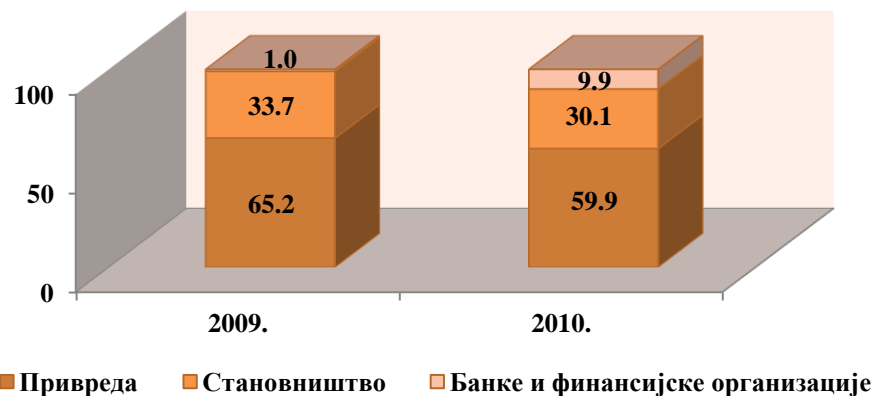
Извор: Прорачун аутора на основу података из Годишњег извештаја за 2008. годину.

Напомена: Збир учешћа физичких лица, предузетника и пољопривредних газдинстава представља укупно учешће одобрених кредита сектору становништва (32,9%).

Пословање Комерцијалне банке све више се прилагођава пољопривредном становништву и препознаје пољопривреднике као значајну категорију становништва који могу да помогну унапређењу првенствено свог животног стандарда, а у општем смислу и унапређењу руралног развоја. Да су аграрни произвођачи значајни за развој целокупне привреде показује и учешће кредита одобрених пољопривредним газдинствима у вредности од 2,1%.

Одобрени кредити 2009. и 2010. године. Комерцијална банка је 2010. у односу на 2009. годину одобрила 20,2% више кредита привреди, становништву за 16,8% и банкама и финансијским организацијама 12,6 пута више кредита. Укупна вредност одобрених кредита у 2010. је за 30,8% већа у односу на 2009. годину. Анализирајући појединачне секторе примаоца кредита у 2010. у односу на 2009. годину евидентан је пораст одобрених кредита у сектору банака и финансијских организација за 8,9 п.п., а пад код становништва за 3,6 п. п. и привреде за 5,3 п.п. (графикон 6.8.).

Графикон 6.8. Структура одобрених кредита Комерцијалне банке према секторима у периоду 2009-2010. година (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података из Годишњег извештаја за 2010. годину.

На крају 2009. и 2010. године највеће учешће у структури одобрених кредита имао је сектор привреде (65,2% односно 59,9%), а затим становништво (33,7% односно 30,1%). Најмање учешће забележено је у сектору банака и финансијских организација уз убедљив пораст (1,0% односно 9,9%) у 2010. години.

Иако су 2009. и 2010. годину бележила колебања на тржишту кредита, Комерцијална банка је у укупном пласману успела да превазиђе препреке и уз контролу ризика пословања повећа свој укупан пласман у 2010. години.

Одобрени кредити у периоду 2011-2014. година. Комерцијална банка је 2012. у односу на 2011. годину у укупном износу одобрила 18,9% више кредита (20,7% више кредита привреди и 15,2% више кредита становништву). У 2014. у односу на 2013. годину укупно одобрени кредити бележе пораст од само 4,4%, при чему је привреди одобрено само 0,5% више кредита, а становништву 11,6% више кредита.

Табела 6.7. Вредности и индекси промене одобрених кредита Комерцијалне банке у периоду 2011-2014. година (у %)

Опис	2011	2012	Индекс промене (2012/2011)	2013	2014	Индекс промене (2014/2013)
Привреда*	98.486	118.860	120,7	112.261	112.768	100,5
Становништво	48.555	55.917	115,2	61.848	69.039	111,6
Пољопривредни кредити	3.385	2.971	87,8	3.848	4.885	126,9
Остали кредити**	45.170	52.946	117,2	58.000	64.154	110,6
Укупно	147.041	174.777	118,9	174.109	181.807	104,4

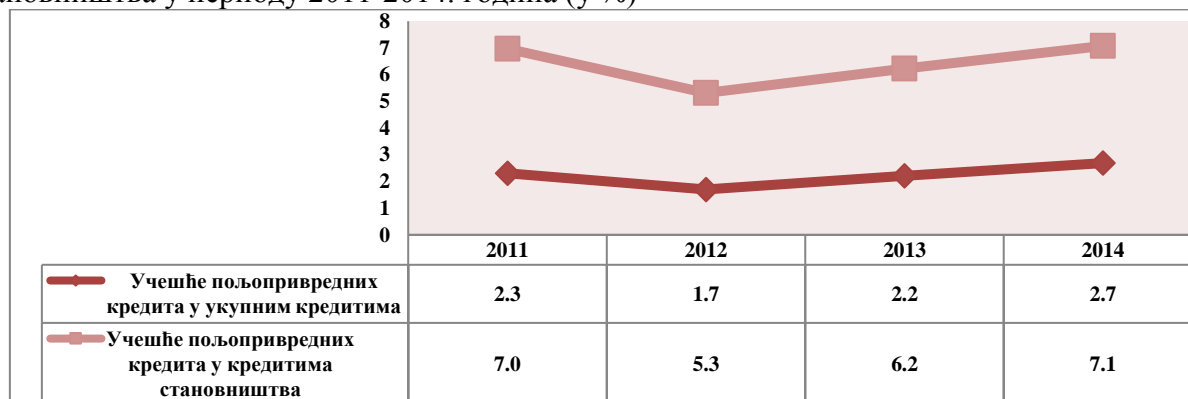
Извор: Прорачун аутора на основу података из Годишњег извештаја за 2012. и 2014. годину.

* Кредити намењени привреди подразумевају: краткорочне, дугорочне и кредите у иностраној валути.

** Остали кредити обухватају: готовинске, потрошачке, ауто, стамбене, кредите микро клијентима, картице и текуће рачуне.

У оквиру одобрених кредита сектору становништва пољопривредни кредити у 2012. у односу на 2011. годину бележе пад од 12,2%, а остали кредити пораст од 17,2%. У 2014. у односу на 2013. годину пољопривредни кредити остварили су пораст од 26,9% што је задовољавајући резултат, а остали кредити пораст од 10,6%.

Графикон 6.9. Учешће пољопривредних кредита у укупним кредитима и у сектору становништва у периоду 2011-2014. година (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података из Годишњег извештаја за 2012. и 2014. годину.

Учешће пољопривредних кредита у укупним кредитима је 2012. остварило најмању вредност (1,7%), а 2014. године остварило је највећу вредност (2,7%). У 2014. у односу на 2011. годину остварен је пораст учешћа одобрених пољопривредних кредита у укупним кредитима за 0,4 п.п.

Учешће пољопривредних кредита у кредитима становништва бележило је варирања, при чему је 5,3% забележено у 2012., а 7,1% учешћа у 2014. години. У 2014. у односу на 2011. годину остварен је пораст учешћа одобрених пољопривредних кредита у укупним кредитима одобрених сектору становништва за 0,1 п.п.

Закључује се да је Комерцијална банка имала 2012. годину као преломну по питању одобрених пољопривредних кредита што се види из графикана 6.9. Закључак је настао као резултат анализе учешћа ових кредита у укупним кредитима и кредитима одобрених становништву који у 2012. години бележе најниже вредности учешћа (1,7% односно 5,3%).

Банка је значајан раст пласмана пољопривредних кредита успела да оствари учествовањем у исплати субвенционисаних кредита од стране Министарства пољопривреде из потенцијала Банке, из KfW кредитне линије (за развој пољопривреде и агроиндустрије), као и уз сарадњу са продавцима пољопривредне механизације (Годишњи извештај, 2014).

Одобрени кредити у 2015. години. У овој години укупна билансна актива Банке износила је 391,9 млрд. РСД и мања је за 3,5% у односу на 2014. годину (Ревизорски извештај, 2015). Појединачна учешћа кредита у 2015. години изгледала су овако:

- *Учешће кредита и потраживања од банака у укупној билансној активи било је 41,5%;*
- *Учешће кредитних потраживања од привреде у укупним кредитним потраживањима било је 56,5%*
- *Учешће кредитних потраживања од становништва у укупним кредитним потраживањима било је 43,5% (по основу пољопривредних кредита 3,2% и осталих кредита 40,3%).*

Неизмерно је важан труд који ова Банка улаже како би пољопривредне кредите учинила доступним и мање кредитно способном руралном становништву, тако што каматне стопе и пратеће трошкове за одобрење кредита прилагођава овом сектору становништва.

6.2.2. Пример кредитирања Банке Intesa у периоду 2006-2015. година

Банка Intesa је од оснивања до данас бележила промене које су хронолошки представљене (Годишњи извештај, 2015):

- *Основана је 1991. године као акционарско друштво под именом Делта банка;*
- *Крајем 2005. године променила је назив у Банка Intesa а.д.;*

- Током 2012. године преузела је Панонску банку а.д. Нови Сад и своје пословање је ускладила са Законом о привредним друштвима;
- Током 2015. године своје пословање ускладила је са Законом о банкама;
- У 2015. години мањински акционар International Finance Corporation (IFC) продао је свој удео већинском акционару Intesa Sanpaolo Holding International S.A. Од тада Банка има два акционара, а то су Intesa Sanpaolo Holding International S.A. и Intesa Sanpaolo S.p.A.

Упркос свим кулминирајућим проблемима и изазовима Банка Intesa ради на јачању сопственог пословања и већој контроли ризичних кредита. Успешно спроведени планови довели су Банку на врх листе што показује и растући број клијената током анализираних година.

Банка Intesa стално унапређује своје пословање када је у питању аграрни сектор, при чему је успоставила сарадњу са Министарством пољопривреде ради исплате субвенционисаних кредита, као и међународним фондовима који подстичу развој пољопривреде одобравањем кредитних линија за растуће потребе пољопривредног становништва. Значајне институције са којима Банка има успостављену сарадњу су (Годишњи извештај, 2014):

- Европски фонд за југоисточну Европу (EFSE) који финансира куповину земљишта и пољопривредне механизације уз дужи период отплате и повољније каматне стопе;
- Немачка развојна банка (KfW) која је задужена за финансирање из домена енергетске ефикасности и обновљиве енергије;
- Влада Републике Италије ради подршке малим и средњим предузећима;
- Краљевина Данска која је пружила подршку малим пољопривредницима у пет округа Србије;
- Гаранцијски фонд АПВ ради подршке кредитним линијама пољопривредницима са подручја АПВ;
- Успостављена сарадња са локалним самоуправама.

Укупна вредност одобрених кредита становништву и привреди од 2006. до 2015. године увећана је за 4,9 пута (са 57,7 млрд. РСД на 284,1 млрд. РСД).

Табела 6.8. Одобрени кредити Банке Intesa према категоријама у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

Категорија	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Становништво	16.985	30.902	44.301	50.725	54.648	69.795	76.191	85.547	91.840	98.598
Привреда	40.764	65.528	128.028	145.176	186.099	203.317	201.736	195.526	190.202	185.453
Укупно	57.749	96.430	172.329	195.901	240.747	273.113	277.928	281.073	282.042	284.051

Извор: Прорачун аутора на основу података из Годишњег извештаја за појединачне године у периоду 2006-2015. година

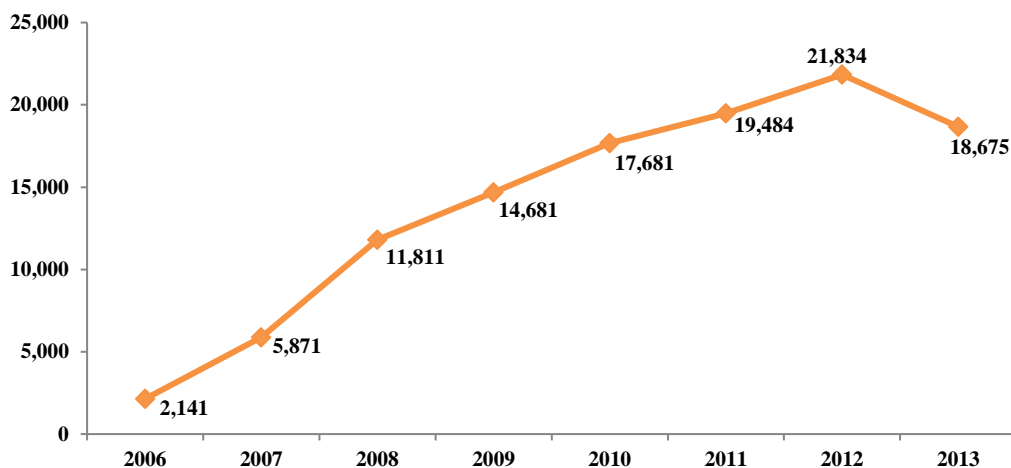
Напомена: оригиналне вредности одобрених кредита Банке Intesa приказане су у ЕУР (осим периода 2013-2015. година који је у РСД). Конвертовање валута вршено је по средњем девизном курсу НБС на дан 31.12. за појединачне године (<http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/cirilica/scripts/ondate.html>).

Вредност одобрених кредита становништву у 2015. години (98,6 млрд. РСД) већа је за 5,8 пута у односу на почетну 2006. годину (скоро 17 млрд. РСД). Пораст одобрених кредита забележен је и у сектору привреде при чему је у истом периоду увећање износило 4,5 пута (са 40,8 млрд. РСД на 185,4 млрд. РСД).

У области финансирања регистрованих пољопривредних газдинстава Банка бележи стални пораст клијената и одобрених кредита, при чему је највише подређена малим пољопривредним произвођачима. Одобравањем субвенционисаних пољопривредних кредита Банка додатно развија своје пословање. Банка је препознала значај пољопривреде за Србију и креиране кредитне линије усмерава у овај сектор под веома повољним условима (куповина земљишта, механизације, стоке, засада, семена, изградња објеката и сл.).

Укупно одобрени кредити малом бизнису и пољопривредним газдинствима у 2013. години већи су за 8,7 пута у односу на 2006. годину²².

Графикон 6.10. Одобрени кредити малом бизнису и пољопривредним газдинствима Банке Intesa у периоду 2006-2013. година (у мил. РСД)

Извор: Прорачун аутора на основу података из Годишњег извештаја за појединачне године.

Напомена: оригиналне вредности одобрених кредита Банке Intesa приказане су у ЕУР (осим периода 2013-2015. година који је у РСД). Конвертовање валута вршено је по средњем девизном курсу НБС на дан 31.12. за појединачне године (<http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/cirilica/scripts/ondate.html>).

Међутим, неповољан податак је што су исплаћени кредити малом бизнису и пољопривредним газдинствима у 2013. години (18,7 млрд. РСД) били мањи за 14,5% у односу на 2012. годину када је забележена највећа вредност у овом периоду (21,8 млрд. РСД). Успех Банке огледа се и у сталној подршци пољопривреди што показује и вредност исплаћених кредита регистрованим пољопривредним газдинствима.

²²Обухваћен је период од 2006. до 2013. године (уместо до 2015. године) због доступности података. Годишњи извештај за 2014. и 2015. годину није објавио показатељ.

6.2.3. Пример кредитирања ProCredit банке у периоду 2006-2015. година

ProCredit група састоји од банака и финансијских институција које пружају банкарске услуге у Источној Европи, Латинској Америци и Немачкој, а прве ProCredit банке основане су пре више од 10 година. ProCredit банке имају циљ да привуку клијенте које хоће да покрену сопствену производњу и створе нова радна места, као и да прошире постојећу производњу. Осим овога, циљ ProCredit банке је да породице подстакну на штедњу, посебно оне породице које су са нижим приходима. Захваљујући свом труду постали су водећа банка у пружању услуга малој привреди. Земље чланице ProCredit групе су: Албанија, Боливија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Колумбија, Еквадор, Ел Салвадор, Грузија, Немачка, Косово, Македонија, Мексико, Молдавија, Никарагва, Румунија, Србија и Украјина.

Сматра се да је ова Банка најбрже растућа банка на тржишту пољопривредних кредита. Жеља за доминацијом у одобреним кредитима у овој делатности чини их посебнима по много чему. Прво, они имају повољне камате на све врсте пољопривредних кредита и за све намене. Друго, сваки кредит може се прилагодити зајмотражиоцу кредита уз услове које он наведе и уз договор са банком. Треће, периоди отплате кредита усклађени су са сезонским карактером пољопривредне производње.

Анализирајући пословање ProCredit банке на основу финансијских извештаја доступних на њиховом интернет порталу може се лако доћи до закључка да су најутицајнији на тржишту агро кредита. Међутим, на нивоу Србије објављени су Годишњи извештаји за анализирани период 2006-2011. година и подаци су изражени у домаћој валути, док за период 2012-2015. година извештаји су на нивоу ProCredit групе и вредности су исказане у валути земаља чланица ЕУ.

Одобрени кредити у периоду 2006-2011. година. У овом периоду Банка бележи пораст вредности кредитног портфолија како у укупном износу тако и за пољопривреду, при чему је учешће порасло са 21,1% у 2006. години на 25,6% у 2011. години што је највеће учешће у посматраном периоду. У 2011. у односу на 2006. годину дошло је до следећих промена у портфолију банке (табела 6.9.):

- *укупна средства увећана су за 54,7%,*
- *брutto (и нето) кредитни портфолио већи су за 2,0 пута,*
- *брutto кредитни портфолио за пољопривреду већи је за 2,5 пута,*
- *вредност осталих одобрених кредита увећана је за 93,6% и*
- *учешће пољопривредних кредита у укупним веће је за 21,7%.*

Табела 6.9. Кредитни портфолио ProCredit банке у периоду 2006-2011. година (у мил. РСД)*

Година	Укупна средства	Бруто кредитни портфолио	Бруто кредитни портфолио за пољопривреду	Остали кредити**	Учешће кредитног портфолија за пољопривредне кредите у укупним	Нето кредитни портфолио
2006	39.128,7	24.189,8	5.095,5	19.094,3	21,1	23.723,7
2007	61.709,2	32.906,8	7.115,4	25.791,4	21,6	32.154,0
2008	65.826,4	39.882,2	9.139,2	30.743,0	22,9	38.901,4
2009	66.385,7	42.254,7	10.612,1	31.642,6	25,1	40.671,8
2010	70.903,3	48.612,9	11.989,5	36.623,4	24,7	46.976,4
2011	60.549,9	49.718,6	12.749,4	36.969,2	25,6	47.634,0

Извор: Годишњи извештаји Банке за период 2006-2011. година.

*Оригиналне вредности кредитног портфолија ProCredit банке приказане су у ЕУР за период 2006-2007. година. Конвертовање валута у РСД вршено је по средњем девизном курсу НБС на дан 31.12. за појединачне године (<http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/cirilica/scripts/ondate.html>).

**Остали кредити су: пословни, стамбени, потрошачки, кредитирање путем финансијског лизинга, други кредити и остали депозити.

Ове промене наводе на закључак да је Банка најзаступљенија када је у питању кредитирање пољопривреде, што показује увећање вредности портфолија у апсолутном и релативном износу.

Анализирајући сектор пољопривреде као примаоца кредита евидентно је да се учешће ових кредита у укупним кредитима нагло повећало од 2008. године. У 2008. учешће пољопривредних кредита у укупним било је 21,1%, а у 2011. години 22,8%, док је највеће учешће било 2009. године од 23,8% (табела 6.10.).

Табела 6.10. Одобрени кредити ProCredit банке према корисницима кредита у периоду 2006-2011. година (у мил. РСД)

Година	Правна лица	Мала и средња предузећа	Пољопривреда*	Учешће пољопривредних кредита у укупним	Физичка лица	Укупни кредити корисника
2006	14.341,5	9.170,6	465,3	1,9	736,9	24.714,3
2007	19.856,6	12.037,7	831,1	2,5	917,8	33.643,2
2008	13.410,9	11.339,5	8.610,8	21,1	7.468,9	40.830,0
2009	14.051,6	10.119,4	10.256,6	23,8	8.620,7	43.048,2
2010	19.090,5	9.744,9	9.404,8	19,1	11.091,2	49.331,4
2011	19.919,3	9.690,3	11.462,8	22,8	9.129,4	50.201,8

Извор: Годишњи извештаји Банке за период 2006-2011. година.

*За 2006. и 2007. годину није евидентирана намена „Пољопривреда“. Ова категорија не постоји у извештајима, већ се води као „Друго“.

Просечно учешће пољопривредних кредита у укупним у анализираном периоду кретало се око 15,2%. Одобрени кредити правним лицима у 2011. у односу на 2006. годину већи су за 38,9%, малим и средњим предузећима за 5,7%, пољопривреди су већи за 24,6 пута, физичким лицима за 12,4 пута и укупни кредити и депозити већи су за 2,0 пута.

Одобрени кредити у периоду 2012-2015. година. За овај анализирани период коришћен је Годишњи извештај банке на нивоу ProCredit групе и обухвата све земље у којима ProCredit банка има своје пословнице. Вредности кредита исказане су само у ЕУР.

Учешће нето кредитног портфолија у 2012. години износило је 12,6%, а у 2015. се повећало на 16,8%.

Табела 6.11. Кредитни портфолио ProCredit групе у периоду 2012-2015. година (у мил. ЕУР)

Опис	2012	2013	2014	2015
Нето кредитни портфолио	4.015,2	3.996,6	4.143,8	3.928,3
Нето кредитни портфолио за пољопривреду	504,7	591,5	646,9	661,4
Остали кредити*	3.510,5	3.405,1	3.496,9	3.266,9
Учешће кредитног портфолија за пољопривредне кредите у укупним	12,6	14,8	15,6	16,8

Извор: Годишњи извештаји Банке за период 2012-2015. година.

*Остали кредити обухватају: пословне, стамбене, потрошачке, кредите путем финансијског лизинга, друге кредите и остале депозите.

У 2015. у односу на 2012. годину настале су следеће промене у кредитном портфолију ProCredit групе:

- *нето кредитни портфолио смањен је за 2,2%,*
- *нето кредитни портфолио за пољопривреду повећан је за 31,0%,*
- *остали кредити смањени су за 6,9% и*
- *учешће пољопривредних кредита у укупним повећано је за 33,9%.*

Просечни кредитни портфолио за пољопривреду износио је 601,1 мил. ЕУР и већи је у односу на укупан портфолио за пољопривреду који је исплаћен 2012. и 2013. године.

С обзиром да укупни кредитни портфолио опада а за пољопривреду расте, ова чињеница само доприноси утврђивању закључка да банка препознаје значај пољопривреде у целом свету, а унапређује је одобравањем повољних кредита и пружањем квалитетних услуга.

6.2.4. Пример кредитирања Opportunity банке у периоду 2006-2015. година

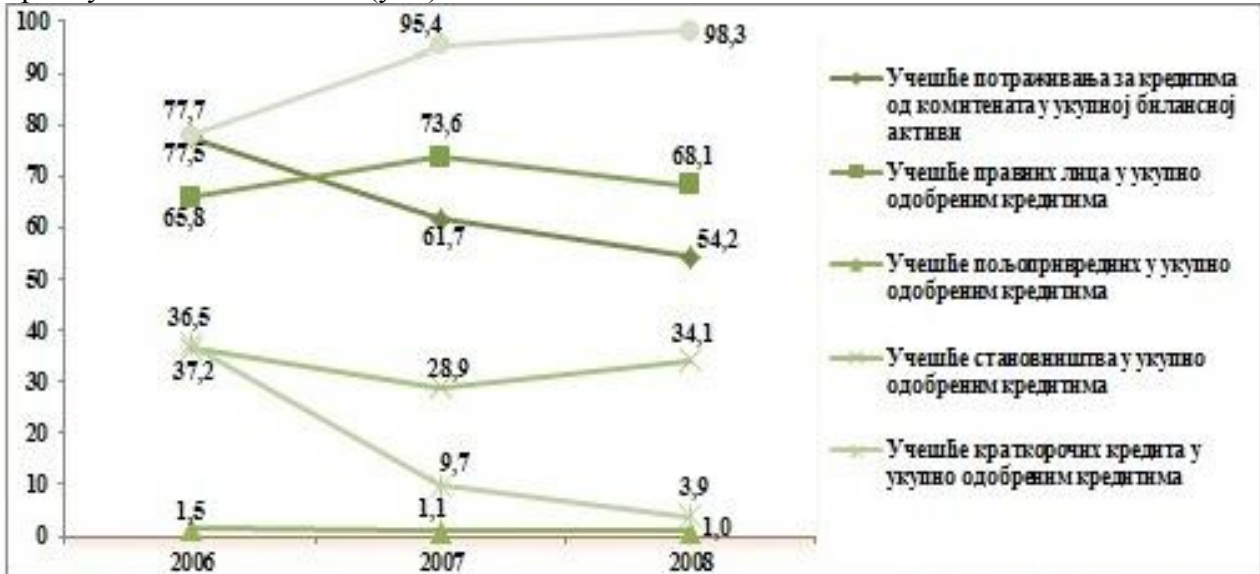
Хронолошки развој Opportunity банке изгледао је овако (Ревизорски извештај, 2008):

- *Opportunity банка а.д. Нови Сад основана је 2002. године као Opportunity International имедионица а.д. Нови Сад и исте године добила је лиценцу за пословање од Народне банке Југославије;*
- *Opportunity International имедионица а.д. Нови Сад 2006. године је трансформисана у Банку.*

Opportunity банка од свог оснивања у Србији (2002. године) снажно подржава развој и пословање регистрованих пољопривредних газдинстава (комерцијална и некомерцијална). Значајан сектор пословања за Opportunity банку су клијенти који живе у руралним крајевима и баве се пољопривредном производњом која им је једини или додатни извор прихода. Циљ Opportunity Банке је подршка развоју руралним срединама и локалним заједницама. Одобравањем кредита за покретање сопствене производње или за повећање и унапређење постојеће пољопривредне производње подстиче се и самозапошљавање у аграрним срединама. (Ревизорски извештај, 2015).

Одобрени кредити у периоду 2006-2008. година. У овом периоду укупна билансна актива (2008. у односу на 2006. годину) већа је за 5,6 пута, укупно одобрени кредити већи су за 3,9 пута, а кредити пољопривреди за 2,5 пута.

Графикон 6.11. Структура одобрених кредита (укупно и по врстама) Opportunity банке у периоду 2006-2008. година (у %)

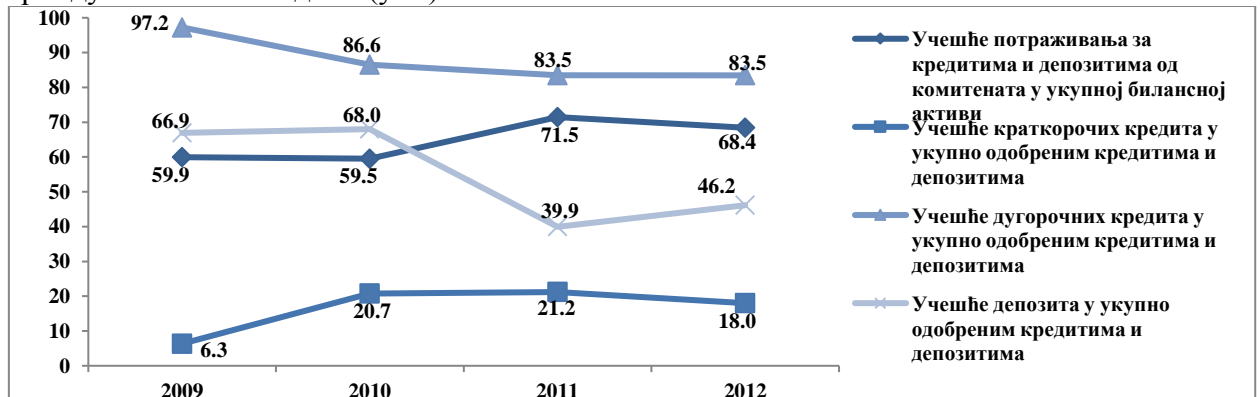
Извор: Прорачун аутора на основу података из Ревизорског извештаја Opportunity банке за 2006. и 2008. годину

Посматрани период обележиле су следеће промене (2008. у односу на 2006. годину):

- Учешће потраживања за кредитима од комитената у укупној билансној активи смањено је за 23,3 п.п.;
- Учешће правних лица у укупно одобреним кредитима повећано је за 2,3 п.п.;
- Учешће пољопривредних у укупно одобреним кредитима смањено је за 0,6 п.п.;
- Учешће становништва у укупно одобреним кредитима смањено је за 2,3 п.п.;
- Учешће краткорочних кредита у укупно одобреним кредитима смањено је за 33,3 п.п.;
- Учешће дугорочних кредита у укупно одобреним кредитима повећано је за 20,6 п.п.

Одобрени кредити у периоду 2009-2012. година. У овом периоду укупна билансна актива (2012. у односу на 2009. годину) већа је за 1,8 пута, укупно одобрени кредити и депозити већи су за 2,1 пут, укупни краткорочни кредити за 5,9 пута, а дугорочни за 1,8 пута.

Графикон 6.12. Структура одобрених кредита (укупно и по врстама) Opportunity банке у периоду 2009-2012. година (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података из Ревизорског извештаја Opportunity банке за 2010. и 2012. годину.

Анализирајући 2012. у односу на 2009. годину негативне промене су приметне код учешћа депозита у укупно одобреним кредитима и депозитима од 20,3 п.п. и учешћа дугорочних кредита у укупно одобреним кредитима и депозитима од 13,8 п.п. У истом периоду остали показатељи бележили су пораст, и то:

- *Учешће потраживања за кредитима и депозитима од комитената у укупној билансној активи за 8,5 п.п. и*
- *Учешће краткорочних кредита у укупно одобреним кредитима и депозитима за 11,7 п.п.*

Генерално, у периоду 2006-2008. година учешће краткорочних кредита у укупно одобреним кредитима је смањено, док се у периоду 2009-2012. година повећало. Иста ситуација је и са дугорочним кредитима (од 2006. до 2008. године се повећало, а од 2009. до 2012. године смањило).

Одобрени кредити у периоду 2013-2015. година. У овом периоду основни параметри кретали су се овако (табела 6.12.):

- *укупна билансна актива 2015. у односу на 2013. годину већа је за 32,8%,*
- *укупно одобрени кредити за 35,3%, а*
- *кредити и потраживања од комитената за 38,3%.*

Табела 6.12. Структура одобрених кредита (укупно и по врстама) Opportunity банке у периоду 2013-2015. година (у %)

Структура	2013	2014	2015
Учешће потраживања укупно одобрених кредита у укупној билансној активи	76,6	76,6	78,1
Учешће потраживања за кредитима од комитената у укупној билансној активи	94,1	97,5	96,1
Учешће потраживања микро, малих и средњих предузећа у укупним потраживањима од комитената	19,4	14,4	10,6
Учешће потраживања малог бизниса у укупним потраживањима од комитената	22,4	-	-
Учешће потраживања од предузетника у укупним потраживањима од комитената	58,1	17,0	17,4
Учешће потраживања становништва у укупним потраживањима од комитената	-	68,6	72,0

Извор: Прорачун аутора на основу података из Ревизорског извештаја Opportunity банке за 2014. и 2015. годину.

У приказаном периоду просечно учешће показатеља из табеле 6.12. било је²³:

- *Учешће потраживања укупно одобрених кредита у укупној билансној активи 77,1%;*
- *Учешће потраживања за кредитима од комитената у укупној билансној активи 95,9%;*
- *Учешће потраживања микро, малих и средњих предузећа у укупним потраживањима од комитената 14,8%;*
- *Учешће потраживања од предузетника у укупним потраживањима од комитената 30,8%;*
- *Учешће потраживања становништва у укупним потраживањима од комитената 70,3%.*

²³Показатељ „Учешће потраживања малог бизниса у укупним потраживањима од комитената“ није поменуто јер је реализован само у 2013. години, док се показатељ „Учешће потраживања становништва у укупним потраживањима од комитената“ односи на двогодишњи период (2014-2015) који је израчунат на средњавредност учешћа.

Opportunity банка од 2014. године почела је да спроводи управљање социјалним перформансама (SPM) са циљем да људима са отежаним приступом финансијским средствима омогући лакши приступ истим. SPM мери удео кредитних клијената који су из рурални односно урбаних подручја. Уколико је пребивалиште клијента ван града онда је категорисан као рурални. Удео пољопривредних кредитних клијената у 2014. био је 55%, а у 2015. години 66% (Ревизорски извештај за 2014. и 2015. годину). Овај показатељ наводи на закључак да се повећава учешће руралног становништва које је спремно да се задужи код Банке под веома повољним условима.

6.3. Лизинг као начин финансирања пољопривреде Републике Србије

Иако у Србији није у довољној мери заступљено и развијено тржиште лизинга овај сектор ипак заузима све значајније место у финансирању пољопривреде. Може се рећи да сектор пољопривреде бележи све већу популарност када је у питању набавка опреме и механизације на лизинг за потребе пољопривредне производње. Томе доприноси и све већа информисаност и едукованост пољопривредника како би на прави начин искористили предности лизинга у односу на класично кредитирање, а то је пре свега нижа каматна стопа. Једна од важнијих функција лизинга је да буде посредник између продавца и купца како би пред продавцем иступила као финансијер и тиме повећала њихову продају. Важно је поменути и то да се пољопривредници међу свим клијентима сврставају у најредовније клијенте када је у питању отплата дуга. Према наводима сајта „Бизнис и финансије“²⁴ најтраженију пољопривредну опрему чине: трактори, комбајни, прикључна механизација и расхладне коморе.

Погодности које нуди лизинг пољопривредницима су (Радовић Г., 2014):

- предмет лизинга је колатерал за наплату дуга и не ствара додатне банкарске трошкове;
- набављена механизација и опрема може одмах да се користи, а из остварених прихода да се отплаћује;
- могућност набавке половне механизације и опреме на лизинг;
- периоди отплате лизинга могу да се прилагоде сезонском карактеру пољопривредне производње;
- бржа процедура у одобрењу лизинга јер даваоци лизинга имају успостављену сарадњу са испоручиоцима предмета лизинга;
- предност у одобравању лизинга имају пољопривредни произвођачи који претходних година нису имали реализоване кредите;

²⁴<http://bif.rs/2014/08/lizing-u-poljoprivredi-rastuca-popularnost/>

- *уколико пољопривредници немају довољно финансијских средстава, набавка опреме и механизације на лизинг пружа погодности набавке истих које су веће вредности.*

Табела 6.13. Даваоци финансијског лизинга на крају четвртог тромесечја 2015. године

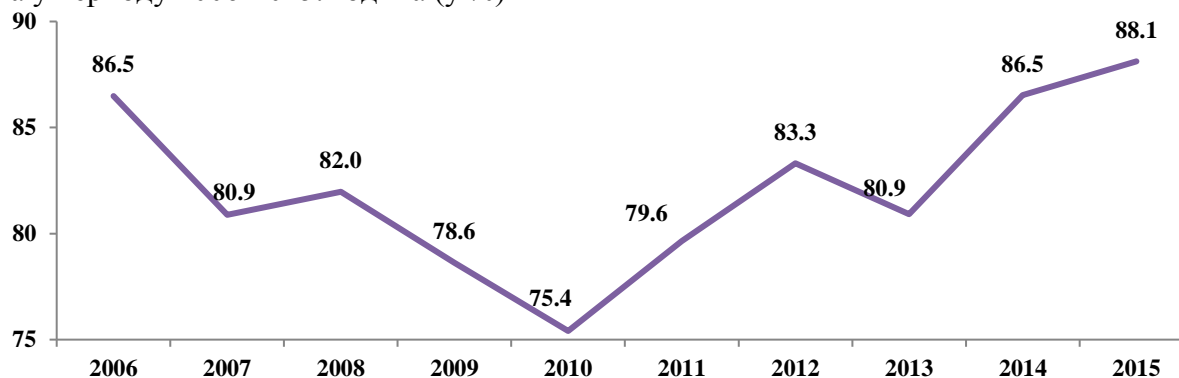
Р. бр.	Давалац лизинга	Р. бр.	Давалац лизинга
1.	СА Leasing Serbia д.о.о. Београд	9.	Porsche Leasing SCG д.о.о. Београд
2.	ERB Leasing а.д. Београд	10.	Procredit Leasing д.о.о. Београд
3.	Heta Leasing д.о.о. Београд	11.	Raiffeisen Leasing д.о.о. Београд
4.	Intesa Leasing д.о.о. Београд	12.	S-Leasing д.о.о. Београд
5.	Lipaks д.о.о. Београд	13.	Sogelease Србија д.о.о. Београд
6.	NBG Leasing д.о.о. Београд	14.	UniCredit Leasing Србија д.о.о. Београд
7.	NLB Leasing д.о.о. Београд	15.	VB Leasing д.о.о. Београд
8.	Piraeus Leasing д.о.о. Београд	16.	Zastava Istrabenz Lizing д.о.о. Београд

Извор: НБС, Сектор финансијског лизинга, Извештај за четврто тромесечје 2015. године.

Напомена: Оснивачи два даваоца лизинга (Lipaks д.о.о. Веоград и Zastava Istrabenz Lizing д.о.о. Веоград) не припадају финансијском сектору, а преосталих 14 давалаца лизинга припадају финансијском сектору, при чему Porsche Leasing SCG д.о.о. Веоград је специјализована за услуге финансирања производа из продајног програма Porsche групе.

Учешће потраживања по основу лизинга за стална и обртна средства од 2006. до 2015. године је варијало. Тачније, након наглих падова у потраживањима дошло је до наглих скокова и тако наизменично. Свакако, 2015. година уз учешће од 88,1% представља највеће учешће потраживања по основу лизинга у укупној активи биланса свих давалаца лизинга (графикон 6.13.)

Графикон 6.13. Учешће потраживања по основу лизинга у укупној активи свих давалаца лизинга у периоду 2006-2015. година (у %)

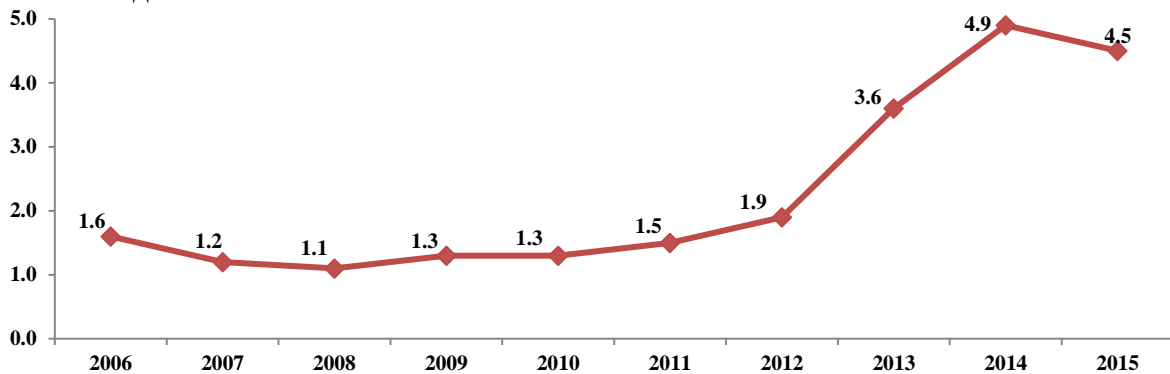
Извор: НБС, Сектор финансијског лизинга, Извештај за четврто тромесечје за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

Користећи статистички метод индекс промене и упоређивањем прве и почетне анализане године долази се до резултата који показује да је у 2015. години за 1,9% веће учешће потраживања по основу лизинга у укупној активи свих давалаца лизинга него у 2006. години. Применом просечне вредности утврђено је просечно учешће од 82,2% за десетогодишњи период. Закључује се да значај финансирања лизингом од 2013. до 2015. године континуирано расте и добија на значају што показује и графички преглед.

У наставку рада биће приказана структура пласмана лизинга према примаоцима лизинга, предмету финансирања и секторској структури у периоду 2006-2015. година.

Анализирајући структуру пласмана лизинга према примаоцима лизинга у периоду 2006-2015. година закључује се да пољопривредници (графикон 6.14.) заузимају значајно место са тенденцијом повећања учешћа.

Графикон 6.14. Учешће пољопривредника у укупном пласману лизинга (у %) у периоду 2006-2015. година

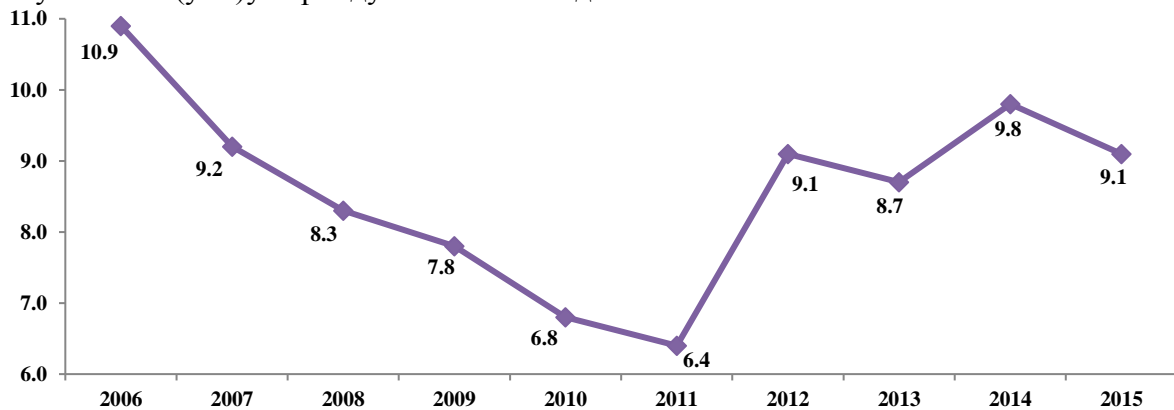

Извор: НБС, Сектор финансијског лизинга, Извештај за четврто тромесечје за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

Графички приказ показује да су пољопривредници од 2006. до 2008. године бележили опадање учешћа пољопривредника у укупном пласману лизинга, док је од 2009. до 2015. године забележен драстичан пораст учешћа. Поређењем са осталим примаоцима лизинга у 2015. години мање учешће заузимају предузетници (3,7%) и физичка лица (3,2%) .

Следи графички приказ структуре пласмана лизинга према предмету лизинга у периоду 2006-2015. година (графикон 6.15.)

Графикон 6.15. Пласман лизинг средстава за набавку пољопривредне опреме у укупном пласману лизинга (у %) у периоду 2006-2015. година

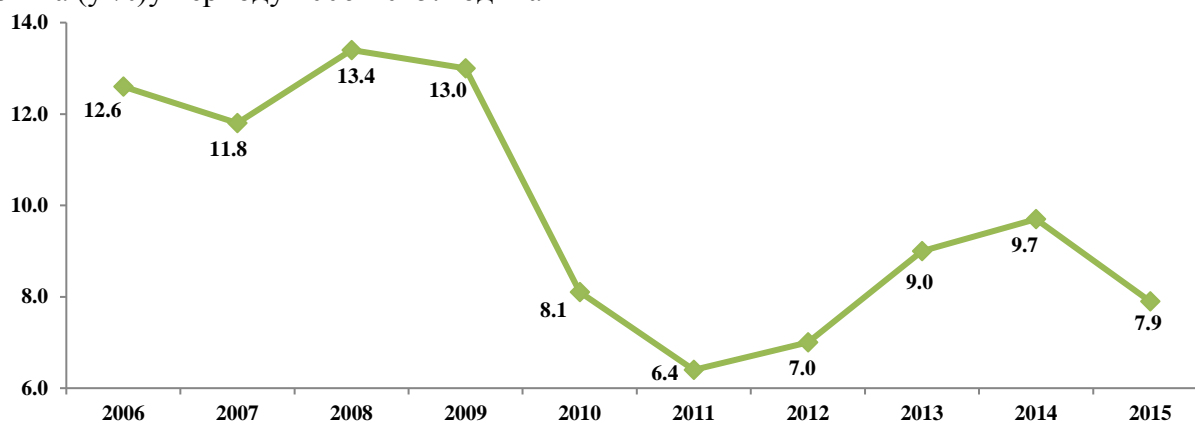

Извор: НБС, Сектор финансијског лизинга, Извештај за четврто тромесечје за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

Графички преглед показује да је набавка пољопривредне опреме на лизинг бележила константан пад у периоду 2006-2011. година па је у 2011. години учешће било за 4,5 п.п. мање у односу на 2006. годину. Од 2011. до 2015. евидентирано је варирање у исплаћеним вредностима, али је очигледно повећање учешћа у 2015. години за 2,7 п.п. у односу на 2011. годину. Набавка пољопривредне опреме на лизинг највеће учешће остварила је 2014. године и чинила је 9,8% у укупном пласману лизинга према предмету лизинга. Набавка производних (3,4%) и грађевинских машина (4,3%) у 2015. години бележи мање учешће у односу на набавку пољопривредне опреме (9,1%).

Следи графички приказ структуре пласмана лизинга према секторској припадности у периоду 2006-2015. година (графикон 6.16.)

Графикон 6.16. Учешће сектора пољопривреде, шумарства и рибарства у укупном пласману лизинга (у %) у периоду 2006-2015. година

Извор: НБС, Сектор финансијског лизинга, Извештај за четврто тромесечје за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

Анализирајући секторску структуру пласмана лизинга приметан је пад учешћа сектора пољопривреде, шумарства и рибарства у укупном пласману, а највећи пад забележен је у периоду 2009-2011. година. Затим, од 2011. до 2014. године бележи се пораст за 2,7 п.п., док је 2015. година закључена са учешћем од 7,9% у укупном секторском пласману и мања је за 1,8 п.п. у односу на 2014. годину. Највеће учешће у секторској структури пласмана лизинг средстава заузима саобраћај, складиштење и информисање који је 2015. године чинио 35,6%, затим трговина са 15,7%, а сектор рударства и прерађивачке индустрије 14,6%. У 2015. години мање учешће од пољопривреде бележили су сектори грађевинарства (5,8%), смештаја и исхране (2,0%) и здравства и социјалне заштите (1,0%).

Генерално, финансирање лизингом у сектору пољопривреде је у фази пораста и у наредним годинама очекује се све већа заинтересованост за истим. Може се слободно рећи да је коришћење субвенција од стране Министарства пољопривреде за набавку механизације ограничених вредности и често средства нису довољна за набавку квалитетније

механизације. Због тога се препоручује набавка средстава на лизинг јер износ средстава није ограничен и ниже су камате. Предлог је да се и лизинг укључи у подршку државе путем одређеног износа субвенција.

6.4. Финансирање пољопривреде Републике Србије путем хартија од вредности

Собзиром да буџет Министарства пољопривреде није у могућности да задовољи различите и растуће потребе пољопривредних произвођача за финансијским средствима намеће се питање о могућим додатним видовима финансирања. Један од потенцијалних извора финансирања свакако су и хартије од вредности (ХОВ). Међутим, тржиште ХОВ у сврху финансирања аграра није у довољној мери заступљено и развијено, али ни пољопривредници не показују извесно интересовање за овај облик финансирања. Уколико се повећа учешће финансирања путем ХОВ у укупним изворима финансирања пољопривреде утолико се побољшава квалитет и обим доступних финансијских средстава. Као повољан резултат јавиће се смањење каматних стопа на остале видове финансирања који имају карактер кредитирања, а и ХОВ би добиле на значају.

Трговина ХОВ регулисана је Законом о трговини хартијама од вредности и другим финансијским инструментима (Службени гласник РС, бр. 47/06). Члан 1 овог Закона уређује услове за издавање ХОВ, као и организацију и структуру на организованом тржишту ХОВ. Надзор над спровођењем овог закона врши Комисија за ХОВ.

Финансирање пољопривреде ХОВ је скоријег датума, а литература која се бави овом тематиком је сиромашна и ограничена. Међутим, у Србији постоји мали број квалитетних истраживача и научних радова на ову тему.

С обзиром да се пољопривреда Србије прилагођава условима бављења пољопривредом који су у ЕУ, аутор Радовић Г. (2010) сматра да је неопходно да се ови финансијски инструменти прилагоде специфичностима пољопривреде чиме би се постигла стабилност цена пољопривредно-прехрамбених производа и извршила праведнија расподела ризика производње и финансијског задуживања. Финансирање пољопривреде путем ХОВ има третман кредитирања, а аутори Васиљевић, Закић (2006) сматрају да је неопходно усавршити институционалне оквире како би се олакшао и ојачао овај систем финансирања пољопривреде.

У наставку дат је преглед краткорочних и дугорочних динарских и динарских индексираних потраживања банака од немонетарног сектора по основу ХОВ у периоду 2006-2015. година.

Табела 6.14. Краткорочна динарска и динарска индексирана потраживања банака од немонетарног сектора по основу ХОВ (у мил. РСД) у периоду 2006-2015. година

Година	Друге финансијске организације	Локални ниво власти	Јавна предузећа	Привредна друштва	Становништво	Непрофитне и друге организације	Свега
2006	4	0	17	8.847	-	6	8.874
2007	71	0	13	14.519	-	8	14.611
2008	122	0	8	14.301	83	4	14.518
2009	155	0	1	15.533	43	5	15.737
2010	899	0	410	14.625	31	1	15.966
2011	729	94	258	15.535	27	0	16.642
2012	547	106	543	14.522	36	0	15.754
2013	535	1	131	9.013	63	0	9.743
2014	79	0	34	3.090	11	0	3.213
2015	2.371	33	1.994	3.568	10	0	7.976

Извор: НБС (http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/SBMS07.xls)

Напомена: У августу 2010. године донета је нова уредба о класификацији делатности. Од 31.12.2014. године ступио је на снагу нови контни оквир усклађен са Међународним рачуноводственим стандардима, као и прекласификација институционалних јединица у складу са Европским системом рачуна (ESA 2010).

Банкарски сектор највеће учешће краткорочних динарских потраживања по основу ХОВ остварује од привредних друштава које бележи тренд опадања, па је у 2015. години у односу на максималну вредност потраживања у анализираном периоду (2011. година и потраживање од 9 млрд. РСД) остварен пад од 23%. Међутим, евидентно је повећање учешћа јавних предузећа за краткорочно задуживање путем ХОВ у 2015. у односу на 2014. годину уз пораст од невероватних 59 пута.

Следи преглед дугорочних динарских и динарских индексираних потраживања банака од немонетарног сектора по основу ХОВ у периоду 2006-2015. година. У овом периоду непрофитне и друге организације нису реализовале дугорочне кредите код пословних банака, а становништво се задужило само у 2014. години и то у вредности од 2 мил. РСД (табела 6.15.).

Табела 6.15. Дугорочна динарска и динарска индексирана потраживања банака од немонетарног сектора по основу ХОВ (у мил. РСД) у периоду 2006-2015. година

Година	Друге финансијске организације	Локални ниво власти	Јавна предузећа	Привредна друштва	Становништво	Непрофитне и друге организације	Свега
2006	0	0	0	0	0	0	0
2007	0	0	0	0	0	0	0
2008	8	0	0	800	0	0	808
2009	8	0	0	444	0	0	452
2010	108	0	180	1.905	0	0	2.194
2011	90	0	9	4.031	0	0	4.130
2012	76	4.064	1.201	2.717	0	0	8.057
2013	59	4.477	174	2.265	0	0	6.975
2014	91	4.702	437	2.187	2	0	7.420
2015	0	4.186	0	82	0	0	4.268

Извор: НБС (http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/SBMS08.xls)

Напомена: У августу 2010. године донета је нова уредба о класификацији делатности. Од 31.12.2014. године ступио је на снагу нови контни оквир усклађен са Међународним рачуноводственим стандардима, као и прекласификација институционалних јединица у складу са Европским системом рачуна (ESA 2010).

Највеће учешће дугорочних динарских потраживања банкарског сектора по основу ХОВ бележи се код локалног нивоа власти и достиже вредност чак од 4,7 млрд. РСД (2014. година), а 2015. године чинили су 98,1% укупних потраживања по основу ХОВ. Привредна друштва су 2015. у односу на 2011. годину (јер је у овој години забележена максимална задуженост од 4 млрд. РСД) оствариле пад од 98%, а у односу на 2014. годину пад од 96,3%. Привредна друштва су 2015. године чинила само 1,9% укупних потраживања по основу ХОВ.

Подела ХОВ у сврху финансирања агара извршена је на:

а) традиционалне ХОВ и

б) терминске уговоре као потенцијални начини за финансирање пољопривреде.

6.4.1. Традиционалне хартије од вредности за финансирање пољопривреде (комерцијални записи, робно-комерцијални записи, робни записи-складишнице, акције, државне обвезнице)

Комерцијални записи. Према дефиницији НБС²⁵ комерцијални записису дужнички вредносни папири које издају компаније у сврху прибављања краткорочних средстава. Ова новчана средства се користе за обезбеђење ликвидног пословања, као и у условима поремећаја у приливима и одливима средстава (*cash flow*). Често су карактеристике и намене комерцијалних записа изједначене са краткорочним обвезницама.

Према наводима Радовић Г. (2014) комерцијални запис се издаје најдуже на период до годину дана, а минимално на период до 30 дана. У почетку је комерцијални запис представљао инструмент гаранције да ће купац платити преузету робу. Сваки комерцијални запис треба да садржи податке о: а) емитенту (продавцу) са седиштем компаније, б) купцу са седиштем компаније (ако је физичко лице са пребивалиштем), в) номиналној вредности на коју гласи запис, г) висини каматне стопе, д) месту и датуму емитовања, е) потпис и печат емитента.

Комерцијални записи такође могу да се користе и за финансирање унапред познатих активности компаније²⁶. Пожељно би било да комерцијални запис пружа и неке додатне погодности за купца како би се због његове атрактивности одлучио да купи запис баш те компаније. Примера ради, за доносиоца записа може да се обезбеди попуст на одређену пољопривредно-прехранбену робу. Атрактивност записа може да се повећа и применом веће каматне стопе на запис што условљава повећање цене производа који у дугом року могу изазвати инфлацију.

²⁵http://www.nbs.rs/internet/cirilica/glossary.html?id_letter=12&jezik=0.

²⁶Радовић, Г. (2010): *Хартије од вредности у функцији финансирања агара*, стр. 70.

Закључује се да у Србији није довољно развијено примарно и секундарно финансијско тржиште због чега и комерцијални записи у домену пољопривредне производње нису заживели, али и због нестабилних цена пољопривредно-прехранбених производа.

Робно-комерцијални запис. Ова ХОВ је по рачности доспећа слична са комерцијалним записом, тј. издаје се на период од максимум годину дана. Разлика у односу на комерцијални запис је у томе што купцу записа емитент не мора да исплати главницу увећану за камату само у новцу, већ може и у роби по договореној цени (Радовић Г., 2014.). Ова погодност је изузетно важна и повољна за аграрни сектор. Тако нпр. емитент (пољопривредни субјект) може пред почетак сетве да изда робно-комерцијални запис, а купац да га наплати у време жетве или да му емитент записа договорену вредност испоручи у роби. На овај начин емитент записа је себи обезбедио сигуран пласман робе, а купац је добио вредност или робу одговарајуће вредности. Наведени пример доказује да робно-комерцијални запис поштује сезонски карактер пољопривредне производње.

Београдска берза је 1994. године емитовала робно-комерцијални запис у сврху финансирања пољопривреде. Ова ХОВ представљала је комбинацију комерцијалног записа и терминског уговора. Овај краткорочни инструмент финансирања пољопривреде имао је рок важности 6-9 месеци (Радовић Г., 2010).

Употреба робно-комерцијалних записа у функцији финансирања аграра захтева постојање берзи како би власници робе могли у сваком тренутку да их продају. Осим тога, неопходна је и развијеност секундарног финансијског тржишта како би имаоц записа у сваком тренутку могао да га прода ако утврди да је то за њега повољније од продаје робе²⁷.

Генерално, за аграрни сектор повољнија је примена робно-комерцијалног записа јер имаоцу записа омогућава и испоруку робе у договореној вредности, а не само у новцу, у зависности од тога шта му се у том моменту више исплати.

Робни запис – складишница. Ове две робне ХОВ треба посматрати засебно. Складишница се у пракси није показала сигурном робном ХОВ, док се робни запис користи од 2009. године и значајну функцију остварује код осигурања краткорочних кредита (Васиљевић, Ковачевић, 2015).

Складишница, која је дефинисана Законом о облигационим односима (Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89 и Службени лист СРЈ, бр. 31/93), није се показала као поуздан документ о остављању пољопривредних производа у складиштима. Разлог томе је што

²⁷Радовић, Г. (2010): *Хартије од вредности у функцији финансирања аграра*, стр. 71.

су се власници ускладиштених пољопривредних производа суочавали са ризиком немогућности преузимања своје робе на основу тог документа (Ковачевић, Васиљевић, 2015).

Робни запис је документ који представља потврду о ускладиштењу пољопривредних производа у јавним складиштима. Ова ХОВ креирана је заједно са доношењем Закона о јавним складиштима за пољопривредне производе (Службени гласник РС, бр. 41/09) и показала се сигурнијом од складишнице. Према Члану 2 Правилника о врстама пољопривредних производа који могу да се складиште у јавна складишта (Службени гласник РС, бр. 50/2009 и 44/2011) наведени су следећи производи (табела 6.16.).

Табела 6.16. Врсте пољопривредних производа који могу да се складиште у јавна складишта

Житарице и индустријско биље	Воће и поврће у свежем или полупрерађеном стању
• пшеница	• малина
• кукуруз	• купина
• јечам	• вишња
• сунцокрет	
• соја	
• уљана репица	

Извор: Правилник о врстама пољопривредних производа који могу да се складиште у јавна складишта.

Према наводима аграрног стручњака (Ковачевић В., 2014) корист за власника робног записа је двострука. Прво, чека се боља цена за робу која је ускладиштена у јавном складишту у случају продаје и друго, могућност коришћења робног записа као колатерала за кредит.

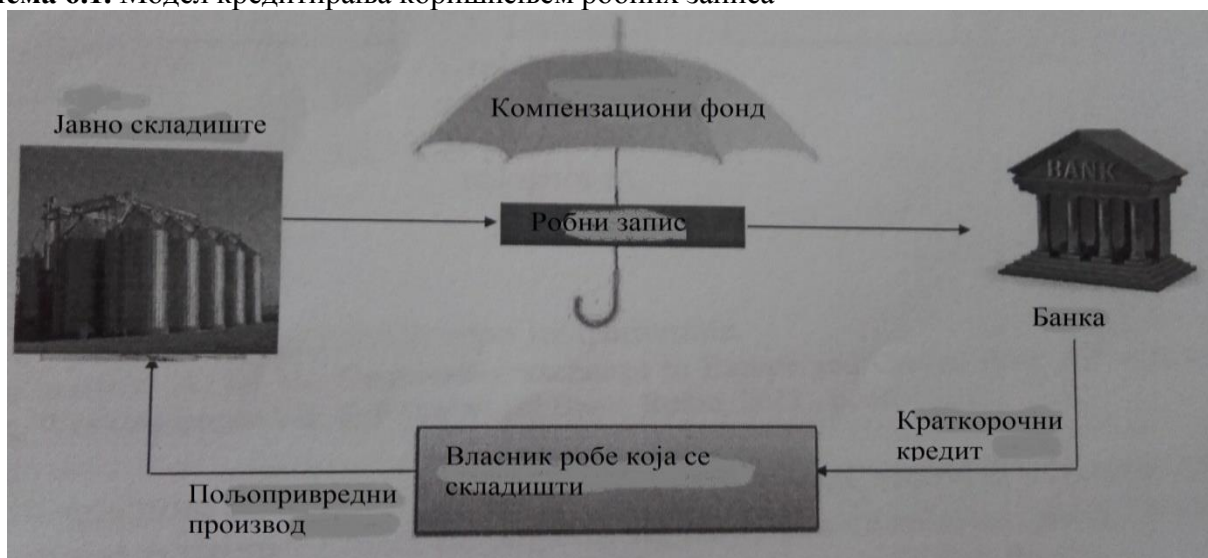
Табела 6.17. Упоредни преглед складишнице и робног записа

Карактеристике	Складишница	Робни запис
Осигурање ускладиштеног пољопривредног производа	Није обавезно	Обавезно
Лиценцирање складишта	Није обавезно	Обавезно
Осигурање од несавесног пословања складиштара	Не постоји	• Компензациони фонд РС • Систем лиценцирања јавних складишта
Производи који се могу складиштити	Индустријски и пољопривредни производи	Пољопривредни производи
Систем контроле рада складишта	Не постоји	Постоји инспекцијска служба која надгледа јавна складишта

Извор: Васиљевић, З., Ковачевић, В., 2015.

Сигурност у пословању коју пружа робни запис огледа се у постојању Компензационог фонда. Предности пословања Компензационог фонда са системом јавних складишта разматрају и други аутори (Васиљевић и сар., 2014). У случају да власник робе не може преузети исту из јавног складишта, Компензациони фонд у року од пет дана покреће поступак према јавном складишту. Захваљујући оваквим начинима гарантовања испоруке робе, банке које одобравају кредите на основу робног записа дају боље услове у погледу каматне стопе и кредити се најчешће одобравају у кратком року.

Шема 6.1. Модел кредитирања коришћењем робних записа

Извор: Васиљевић, З., Ковачевић, В., 2015.

Међутим, тим стручњака (Ковачевић и сар., 2013) сматрају да је једно од битних обележја досадашњег рада Компензационог фонда одвајање средстава фонда за житарице од фонда за обештећење власника робе у хладњачама што је главни разлог да су систем јавних складишта и Компензациони фонд високо оцењени од стране EBRD која је на основу такве оцене одобрила 50 мил. ЕУР за три комерцијалне банке које одобравају кредите на основу робних записа.

Повећана примена робног записа допринеће повећању атрактивности пољопривреде, изради већег асортимана пољопривредних кредита који ће пољопривреднике привлачити повољним каматним стопама и условима одобравања, као и развоју берзанске трговине.

Акције. Ове дугорочне ХОВ се сврставају у власничке ХОВ и имаоци акција имају право: да учествују у управљању и пословању фирме, на расподелу добити или да их продају на секундарном тржишту. Емитовањем акција пољопривредна предузећа могу да изврше докапитализацију своје компаније и тиме дођу до потребних новчаних средстава. Емитовањем акција долази се до квалитетнијих извора средстава у односу на друге кредитне ХОВ, а приликом враћања вредност главнице увећава се за камату (Радовић Г., 2010).

Међутим, предузећа могу да емитују акције за које нису у обавези да врате главницу заједно са утврђеном каматом, као што је то случај са обвезницама. Емитовање акција носи и ризик који подразумева преузимање власништва од непожељних и неодговарајућих будућих власника којима није циљ развој пољопривредне производње (Радовић Г., 2014).

Сходно томе, акцијама се долази до неопходних новчаних средстава али се мења власничка структура која може бити непожељна.

Државне обвезнице. Обвезнице су, за разлику од акција, дугорочне дужничке ХОВ које издају државни органи у име државе, а рок доспећа је обично 3-24 месеца. Емитовање државних обвезница заступљено је у привредно развијеним земљама јер су веома поуздане и ниско су ризичне. Највише их издају ради привременог финансирања буџетског дефицита и то уз учешће 20-30% од вредности буџета (Радовић Г., 2014). Поменути аутор истиче значај емитовања државних обвезница за аграрни сектор у смислу да је пожељно емитовање у периоду сетве односно жетве значајних усева. На овај начин би се прикупила слободна новчана средства и преусмерила у откуп пољопривредних производа и усева за потребе робних резерви.

Имајући у виду да је пољопривреда незанимљива и да се у њу недовољно улаже закључује се да је непожељно на овај начин финансирати пољопривреду. Додатни недостаци су што аграр није довољно ликвидан, парцеле су уситњене и преовлађују ситна породична пољопривредна газдинства која уопште немају слободна новчана средства.

6.4.2. Термински уговори као потенцијални начини за финансирање пољопривреде (форварди, фјучерси, опцијски уговори)

Термински уговори за финансирање пољопривреде се још зову и изведене ХОВ. Ове ХОВ нису коришћене у сврху финансирања аграра у досадашњем периоду иако могу да допринесу смањењу тржишних ризика. Разлог некоришћења лежи у чињеници да у земљи није развијено секундарно финансијско тржиште, као ни робне берзе.

Познавалац финансирања аграра Радовић Г. (2014) наводи да у оквиру изведених ХОВ постоје нестандардни (форварди) и стандардни (фјучерси и опције) термински уговори.

Форварди. Ове ХОВ подразумевају израду уговора о купопродаји одређене робе или финансијских средстава по унапред утврђеној цени при чему је унапред одређен датум реализације у будућем периоду. Овај уговор²⁸ није стандардизован због тога што се форма уговора прилагођава потребама уговорних страна, а њима се тргује на ванберзанском тржишту и без посредника.

²⁸Припотписивању уговора исплаћује се део или цела вредност.

Пример употребе форвард уговора у српској пољопривреди је тзв. „уговор на зелено“²⁹. Принцип коришћења овог уговора је такав да пољопривредни произвођачи унапред продају своје производе по ценама које одреде купци (откупљивачи), а у замену за ту робу добију новчана средства или репроматеријал за сетву. Недостатак овог нестандардизованог уговора је што се ризик не дели на уговорне стране већ сав ризик сноси пољопривредни произвођачи³⁰.

Форвард уговори најзаступљенији су у Немачкој, Мађарској и Пољској и користи их око 50% пољопривредних произвођача (Ковачевић В., 2014). Према овом аутору основне карактеристике и предуслови за функционисање нестандардизованих уговора приказани су шематски (шема 6.2.).

Шема 6.2. Карактеристике и предуслови за функционисање нестандардизованих уговора у Републици Србији

Извор: Приказ аутора на основу истраживања Ковачевић В. (2014).

Како би се избегао ризик који носи трговање форвардима пожељно би било да се учесници (уговорне стране) међусобно знају и тиме ублаже негативан ефекат ризика који носе нестандардизовани уговори. Трговање форвардима ствара могућност да купац/продавац који је на губитку неће да испоручи/плати робу уколико наведеног датума доспећа уговора може повољније купити/продати исту робу. Предности и недостаци трговања форвардима приказане су на следећој шеми (шема 6.3.)

²⁹На Продуктној берзи у Новом Саду тргује се пољопривредним производима и то: 1) робом на спот тржишту са испоруком до 5 дана и 2) робним записима и форвардима (уговори на зелено). (Ковачевић В. (2014): *Развој робних берзи у функцији управљања ризиком пословања пољопривредних предузећа у Србији*, стр. 100).

³⁰Радовић, Г. (2014): *Финансирање пољопривреде у Републици Србији*, стр. 81.

Шема 6.3. Предности и недостаци коришћења форварда

Извор: Приказ аутора на основу истраживања Ковачевић В. (2014).

Генерално, у Србији се трговање форвард уговорима врши ванберзански, а Продуктна берза у Новом Саду трговину форвардима врши у обиму који је безначајан.

Фјучерси. Ове ХОВсе називају још и стандардизовани термински уговори (важи и за опције). За њихово функционисање на тржишту робних берзи потребно је познавати њихове карактеристике као и испуњавање одређених предуслова (шема 6.4.).

Шема 6.4. Карактеристике и предуслови за функционисање стандардизованих уговора

Извор: Приказ аутора на основу истраживања Ковачевић В. (2014).

Суштина трговања фјучерс уговорима заснива се на принципу да се пољопривредним производима обезбеди цена док је производ још у фази вегетације.

Шема 6.5. Предности и недостаци примене фјучерса

С обзиром да фјучерс уговорима може да се тргује на секундарном тржишту, неопходно је да се прикаже механизам поравнања (салдирања) цене производа која је у уговору у односу на стварну цену на дан трговања. Разлика између стварне и уговорене цене назива се *маргина поравнања*. Поравнање се врши тако што се добитак пребацује са стране која губи на рачун стране која добија.

Значи, уколико се цена повећа новац се пребацује на продавца уговора. Уколико се цена смањи новац се пребацује на рачун купца фјучерс уговора³¹. Као и код форварда, и код фјучерс уговора постоје предности и недостаци примене (шема 6.5.).

Извор: Приказ аутора на основу истраживања Ковачевић В. (2014).

Све горе наведено упућује на закључак да су неопходне интервенције државе по питању примене фјучерс уговора, а посебно када се односи на сектор пољопривреде. Тачније, интервенције треба да омогуће повећање учешћа фјучерс уговора у сврху финансирања пољопривреде, али под таквим условима да и сиромашнији пољопривредници могу себи да приуште овакав модел финансирања.

Најстарија берза која тргује фјучерсима је Chicago board of trade (CBOT). Формирана је 1848. године, а први фјучерс уговор креиран је 1851. године. Овај фјучерс је био робни и односио се на пшеницу. (Радовић Г., 2014).

Пример трговања фјучерсима. Пољопривредни произвођач посејао је пшеницу и очекује да принос буде 50 t. У марту месецу цена пшенице била је 12.000 РСД/t. Пољопривредник се одлучује да будући род пшенице продаје по цени од 12.000 РСД/t. Он сачињава фјучерс уговор и себи обезбеђује цену. Постоји могућност да ће се у јулу догодити нека од две ситуације:

- 1) *откупна цена биће мања у односу на уговорену цену и*
- 2) *откупна цена биће већа у односу на уговорену цену.*

³¹Ковачевић, В. (2014): *Развој робних берзи у функцији управљања ризику пословања пољопривредних предузећа у Србији*, стр. 129.

Ситуација 1. У јулу је цена пшенице 10.000 РСД/т када је и доспеће фјучерса. Пољопривредник је остварио профит од 2.000 РСД/т (12.000 РСД/т - 10.000 РСД/т) што за 50 т износи 100.000 РСД. С обзиром да пољопривредник мора да прода пшеницу у јулу, њему се исплаћује 10.000 РСД/т (цена на тржишту) и профит од 2.000 РСД/т.

Ситуација 2. У јулу је цена пшенице 14.000 РСД/т када је фјучерс уговор има доспеће. Пољопривредник је остварио губитак по основу фјучерс уговора у вредности од 2.000 РСД/т (14.000 РСД/т - 12.000 РСД/т) и дужан је да купцу исплати 100.000 РСД (2.000 РСД/т * 50 т). Пошто купац мора да прода сав род пшенице у јулу њему се исплаћује 14.000 РСД/т (цена на тржишту) и одузима му се губитак од 2.000 РСД/т, што чини разлику која се пољопривреднику исплаћује у вредности од 12.000 РСД/т.

Поменути пример наводи на закључак да се пољопривреднику исплаћује цена производа која је на дан доспећа фјучерс уговора, а разлика у односу на уговорену цену се анулира. Тачније, уколико дође до пада цене производа на тржишту пољопривреднику се исплаћује нижа цена увећана за профит који чини разлику уговорене и тржишне цене. Ако на тржишту дође до пораста цене производа онда се пољопривреднику исплаћује виша цена која је на тржишту и умањена је за губитак који чини разлика тржишне и уговорене цене. Оваквим обрачунавањем се врши компензовање виших и нижих цена.

Закључује се да је применом фјучерс уговора пољопривредник успео себи да осигура цену пшенице од 12.000 РСД/та своје пословање је учинио извеснијим без помоћи државе.

Опције. Тржиште опција има исте карактеристике као и тржиште фјучерса, јер се сврставају у групу стандардизованих терминских уговора. Ове ХОВ се ипак по нечему разликују од фјучерса, а то је да друга уговорна страна има могућност (опцију) да не купи/прода по уговореној цени. Разлог за испуњавање жеље купца опције од стране продавца опције је што продавац опције при склапању опционог споразума добија премију која представља *цену опције*. Купац на основу опцијског уговора нема обавезу да купи предмет купопродаје али је дужан да продавцу опције плати премију. Власник опције има могућност да своју опцију: искористи, прода или остави да истекне. Када дође моменат да своју опцију искористи власник опције прелази у позицију фјучерса (Ковачевић В., 2014.).

Пример трговања опцијама. Продавац опционог уговора на пшеницу рода 2016. године, преко берзе у новембру 2015. године нуди 50 т пшенице по цени од 10 РСД/kg са испоруком у јулу 2016. године. Продавац уговором утврђује премију од 5 РСД/kg. Купац преко берзе уплаћује премију у износу од 5 РСД/kg и стиче право да у јулу месецу купи целокупан род пшенице од 50 т. Сходно овоме, купца ће комплетан род пшенице коштати 15 РСД/kg. Одлуку о томе да ли ће купити целокупан род или не донеће у моменту доспећа опције што ће зависити од цене пшенице на тржишту. Тада ће се јавити две ситуације:

1) тржишна цена биће мања у односу на опциону цену и

2) тржишна цена биће већа у односу на опциону цену.

Ситуација 1. Тржишна цена пшенице је 8 РСД/ kg. У овом случају купац неће остварити своје право да купи пшеницу јер тиме губи 7 РСД/kg (2 РСД/kg за остварену нижу цену од уговорене + 5 РСД/kg за премију). Одустајањем од куповине губи само 5 РСД/kg (износ премије).

Ситуација 2. Тржишна цена пшенице је 20 РСД/kg. У овом случају купац ће остварити своје право да купи целокупан род пшенице јер тиме остварује профит од 5 РСД/ kg (комплетан род пшенице кошта 15 РСД/kg). Купац може купити комплетан род а потом га продати на тржишту и остварити профит. Дакле, купац има слободу (опцију) да одустане од комплетне реализације опције уколико процени да ће у моменту доспећа опције бити на губитку.

Свеобухватан закључак који се тиче финансирања пољопривреде ХОВ (посебно изведеним ХОВ) могу значајно допринети развоју пољопривреде уколико се користе на адекватан начин. Проблем у њиховој примени лежи у чињеници да није спроведена комплетна институционализација што смањује и ефекат имплементације ових ХОВ на аграрни сектор, а и пољопривредници немају слободна новчана средства која би пласирали и уложили у ХОВ.

6.5. Концесије и јавно приватно партнерство као начин финансирања пољопривреде Републике Србије

Концесије. С обзиром да је Србија, као и остале земље света, притиснута процесом глобализације поставља се питање како решити све комплексније проблеме. Растуће потребе света (па и Србије) захтевају модернизацију инфраструктуре (руралне и урбане), ефикасније пружање услуга од јавног значаја, као и улагања у развој добара од општег интереса. Све ово упућује на нужну сарадњу јавног и приватног сектора ради финансирања, изградње и одржавања објеката која су предмет инвестирања.

Проблеми недовољних финансијских средстава ради отпочињања инвестиционих пројеката решили су се регулисањем правног односа који је назван концесија. Функционисање и дефинисање концесије одређено је Законом о концесијама (Службени гласник РС, бр. 55/2003). Концесија подразумева да се одређено природно богатство које је у својини државе ослободи другом лицу за обављање делатности која је од општег интереса. Закон дефинише и: предмет концесије, рок трајања концесије, концесиону накнаду, права и обавезе из концесије и друга питања која произилазе из уговорног права. Према Члану 3 Закона концесија се дефинише као уговорни однос између концедента (државе) и концесионара (домаће или страног лице) уз плаћање тзв. концесионе накнаде. Предмет уговора су природна богатства, добра или услуге које су од општег интереса. Концесија

може бити дефинисана и по В.О.Т. систему (Build-Operate-Transfer односно изгради-користи-предај) што представља најопштији модел концесије. Ово подразумева да концесионар може да изгради и користи уређај, објекат или постројење и у договореном року преда Републици Србији.

Предлог концесије може поднети АП и ЈЛС. Предлог се подноси Влади РС, а она прослеђује Народној скупштини. У року од три месеца Народна скупштина треба да одговори Влади РС да ли одобрава концесију или не, а затим се повратна информација прослеђује подносиоцу захтева за концесију. Концесија се одобрава на максимални период до 30 година, мада овај период није фиксни и може се мењати сходно карактеристикама предмета концесије.

С обзиром да постоји и међународна концесија (између двеју држава) њено ближе тумачење дао је аутор Боројевић К. (2015). Према овом схватању међународне концесије представљају правни однос у којем домаћа држава (концедент) даје права и овлашћења страни држави (концесионару) да на територији концедента реализује уговорена права. Код оваквог типа уговора концедент је у повлашћеном положају јер поставља услове за потписивање концесије и уколико концесионар жели да успостави договор он мора да испуни услове које дефинише концедент. Такође, концесионар не може да одреди ни висину концесионе накнаде коју треба да плати концеденту.

Важно је поменути следеће врсте концесија³²:

- *концесије према предмету уговора о концесији* могу бити: а) искоришћавање природних богатстава (земљиште, шуме, вода), б) искоришћавање добара у општој употреби (јавни путеви, језера, аеродроми) и вршење јавних служби (пошта, железница, електропривреда);
- *концесије за јавне радове* (изградња објеката за јавне потребе – путеви, железничке пруге) *и концесије за јавне услуге* (услуге градског превоза, снабдевање становништва гасом, водом);
- *економске* (концедент је држава а концесионар је домаће или страни физичко или правно лице) *и политичке концесије* (уговор о концесији између двеју држава);
- *уговорне* (између државе, владе или других власти и страног или домаћег физичког или правног лица) *и законске концесије* (садржина уговора није слободна већ зависи од прописа државе);
- *концесије према трајању концесионог односа* могу бити: краткорочне (до 5 година), средњорочне (од 5 до 20 година) и дугорочне (од 20 до 30 година);
- *концесије према могућности преноса* на преносиве и непреносиве на треће лице што зависи од сагласности концедента уз добијену изјаву о сагласности од Комисије за концесије;
- *концесије према обнављању природних богатстава* нису могле да се одобре концесионару који је страни лице;

³²Боројевић, К. (2015): *Концесије – појам, карактеристике и врсте*, стр. 123-129.

- *В.О.Т. систем концесије* је пожељан и добар систем уколико држава нема финансијска средства за реализацију скупих инвестиционих пројеката. Код овог модела не мора једна уговорна страна да буде држава већ обе уговорне стране могу бити приватни субјекти.

Тумачење концесија може да се сагледа и из угла финансирања предмета уговора, а идеја је представљена од стране аутора Кнежевић М. (2010). Аутор сматра да уколико се у изградњу или реконструкцију предмета уговора ангажује приватни сектор са сопственим финансијским средствима, онда ће јавном сектору (држави) остати буџетска средства која се могу утрошити за друге намене. Ова ситуација доприноси приливу капитала у републички буџет, повећању стопе запослености, као и увођењу нових технологија.

Удруживање ресурса, капитала и знања обликованих у концесионом уговору треба да убрзају привредни развој и повећају национални доходак земље.

Због компликоване процедуре Концесионо финансирање у Републици Србији није заживело закључно са 2013. годином. О овом проблему више су образложили аутори Станковић, В. Ђорђевић (2013) који наводе да од пет закључених концесионих уговора у области рударства и изградње аутопутева, остала је концесија дата мултинационалној компанији „Rio Tinto“ за експлоатацију и истраживање борних руда. Неуспешно су завршени тендери за концесије за изградњу аутопута Хоргош – Пожега и терминала за пртљаг на Београдском аеродрому.

Јавно приватно партнерство (ЈПП). Осим поменутих предности концесионих уговора неопходно је навести и недостатке. О недостацима је доста описано у тексту аутора Средојевић С. (2012). Неки од недостатака су они који су се дешавали на финансијском тржишту, а за које нису постојала универзална и институционална решења. Реч је о инструментима за заштиту приватних компанија од ризика попут промена девизног курса или каматне стопе и сл. Ови ризици решавани су од стране Министарства финансија (Народне банке Србије) у зависности од проблема и случаја.

Због растућих потреба за пружањем квалитетнијих услуга од јавног значаја дошло се на идеју да се формира и озакони измењени модел финансирања концесијама уз укључивање новог модела под називом јавно приватно партнерство (ЈПП)³³. Облике ЈПП (према Европској комисији) приказали су Пријић и сар. (2011)³⁴:

³³Европска комисија ЈПП дефинише као „партнерство између јавног и приватног сектора у сврху реализације пројеката или услуга које традиционално пружа јавни сектор“ (Пријић и сар. (2011): *Јавно-приватно партнерство и концесије*, стр. 4-5.).

³⁴Међународна пракса ЈПП познаје око двадесетак различитих модела, а неки од њих су: *BOT (Build, Operate, Transfer* - изгради, користи, предај); *BTO (Build, Transfer, Operate* - изгради, предај, користи); *BOO (Build, Own, Operate* - изградња, власништво, коришћење); *BBO (Buy, Build, Operate* - куповина, изградња, коришћење); *PFI (Private Finance Initiative* – приватна иницијатива за финансије).

- *Уговорни облик* ЈПП-а у којем се партнерство између јавног и приватног партнера заснива на уговорним односима. Уговорни облик може имати два подоблика - *концесиони* (приватни партнер наплаћује услуге од крајњег корисника и истовремено се налази под контролом јавног партнера, *PFI - Private Finance Initiative* (код којег приватни партнер наплаћује достављене јавне услуге од јавног партнера у облику закупа);
- *Институционални облик* ЈПП-а који укључује сарадњу између јавног и приватног партнера оснивањем посебног предузећа које је у заједничком власништву. Ново основано предузеће има задатак да испоручи производ или обави услугу у корист јавног интереса. Предузеће не мора да буде ново основано већ постојеће које је преузето од стране приватног партнера.

У Србији Закон о ЈПП и концесијама (Службени гласник РС, бр. 88/2011 и 15/2016) донет је крајем 2011. године, а почео је са применом од 2012. године³⁵. Законом је омогућено Влади РС, АП и ЈЛС да склапају уговоре о пројектима из домена ЈПП који треба да представљају дугорочну сарадњу. Погодност преношења финансирања на приватне компаније посебно је значајна за ниво АП и сиромашнијих ЈЛС које немају довољно буџетских средстава за инвестиционе пројекте. У оваквим ситуацијама значајну подршку им пружају приватне компаније, а неутрошена средства могу преусмерити на друге пројекте и активности.

У циљу пружања стручне помоћи током реализације пројеката ЈПП и концесија, Влада РС образовала је Комисију за ЈПП³⁶. Комисија је образована фебруара 2012. године (Службени гласник РС, бр. 13/2012) као међуресорно јавно тело које је у свом раду независно.

Иако је појам ЈПП од скоријег времена, постоје истраживања која наводе да је ЈПП постојао још у 18. веку ради приватизације јавне инфраструктуре. У овом времену неразвијене државе склапале су уговоре са јаким и развијеним предузећима и нису постојале конкретне области на које су се односила ЈПП. Након формирања ЕУ институционализована су подручја која обухватају концесије и јавне набавке која су се временом развила у новије облике ЈПП (Пријић и сар., 2011).

Може се слободно рећи да ни ЈПП у Републици није заживело у довољној мери. Поједини стручњаци наводе (Станковић, В. Ђорђевић, 2013) да је ЈПП најзаступљенији код ЈЛС. Локалне власти ЈПП највише користе за финансирање сектора одржавања чистоће

³⁵ Даном ступања на снагу Закона о ЈПП и концесијама престаје да важи Закон о концесијама.

³⁶ <http://www.ppp.gov.rs>

и управљања отпадом јер су улагања најмања. Највећа улагања су потребна у сектору водовода и канализације³⁷.

Како би се у Србији развила и повећала заступљеност ЈПП-а, Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД) спровела је пројекат „Јавно приватно партнерство као развојни потенцијал“. Овај пројекат финансиран је од стране Агенције Сједињених Америчких Држава за међународни развој (USAID) и уз сагласност Министарства регионалног развоја и локалне самоуправе. Циљ пројекта је да се локалне заједнице оспособе за учешће у активностима са приватним предузећима и да им се покаже да би овакви послови могли да утичу на економски раст ЈЛС. Пројектне идеје осмислило је 29 ЈЛС, али је НАЛЕД имао обавезу да изабере осам најбољих према утврђеним евалуационим критеријумима. Најбоље рангирана је општина Рашка са пројектном идејом за рециклажно двориште (табела 6.18.).

Табела 6.18. Осам изабраних пројектних идеја за ЈПП

Ранг	Пројектна идеја	Носилац пројектне идеје	Вредност инвестиције
1.	Рециклажно двориште	Општина Рашка	142 хиљ. ЕУР
2.	Производно едукативни винарско воћарски дом	Град Ниш	700 хиљ. ЕУР
3.	Сакупљање, откуп и прерада шумских плодова и лековитог биља	Општина Тутин	263 хиљ. ЕУР
4.	Когенеративно постројење на биомасу	Општина Нова Варош	10,5 мил. ЕУР
5.	Регионална хладњача	Општина Пријепоље	1,6 мил. ЕУР
6.	Тржни центар Пуковац	Општина Дољевац	850 хиљ. ЕУР
7.	Пољопривредно логистичко - дистрибутивни центар	Општина Кањижа	2,5 мил. ЕУР
8.	Terra Panonica	Град Зрењанин	5,5 мил. ЕУР

Извор: <http://www.naled-serbia.org/page/131/Projekat-%22Javno-privatno-partnerstvo-kao-razvojni-potencijal%22>

Локалне самоуправе изабраних пројектних идеја добиле су техничку помоћ НАЛЕД-ових стручњака у изради акционих планова за спровођење ЈПП пројектних идеја. Циљ ове техничке помоћи није био само израда детаљног плана активности које локална самоуправа треба да предузме, већ и стицање практичног искуства у спровођењу пројекта како би могли самостално да воде будуће пројекте.

Предности и недостаци примене ЈПП-а су многобројне, а неке предности су³⁸:

- *услуге приватног сектора могу да буду квалитетније од услуга јавног сектора;*
- *бржа имплементација која подразумева краће рокове изградње;*
- *ЈПП пројекат приказује се на страни приватне компаније, што доприноси смањењу буџетског дефицита и макроекономској стабилности;*

³⁷ У свету највише ЈПП реализовано је у домену: саобраћаја, путева, спортских хала, телекомуникација, мостова и сл. (Станковић, В. Ђорђевић (2013): *Јавно-приватно партнерство и концесије, као посебни облици страних улагања у Србији*, стр. 294).

³⁸ Илић Н. (2012): *Основне идеје које стоје иза нових законских решења*, стр. 7-8.

- боља мотивација за извршење због поделе ризика, чиме је приватна компанија мотивисана да стално усавршава своје активности што доприноси побољшању квалитета услуга;
- могу да се прилагоде потребама локалне заједнице како би се остварили жељени друштвени циљеви.

Недостаци примене ЈПП-а су следеће:

- спора припрема пројеката, јер за високо стандардизоване пројекте припрема може трајати и до две године;
- недостатак статистичких података како би се нови резултати применом ЈПП-а могли упоредити са резултатима традиционалне примене;
- недовољан капацитет администрације за извештавање односа са приватним партнером;
- ненадани преноси ризика са приватног на јавног партнера у случају стечаја приватног партнера.

Промовисање ЈПП може допринети поправци железничке и друмске инфраструктуре у Србији с обзиром да је стање у руралним и урбаним подручјима алармантно. Међутим, примена ЈПП није једино решење, већ је потребно размотрити и остале видове финансирања крупних и нагомиланих инфраструктурних и других проблема. Наглашава се да при избору модела финансирања треба уважити онај који доприноси напретку државе у глобалу заједно са становништвом.

6.6. Заједничка улагања као начин финансирања пољопривреде Републике Србије

Може се рећи да Србија има повољан географски положај који је погодан за развој пољопривредне производње и многе стране земље изражавају интересовање за улагања у ову грану индустрије. Многобројни су примери и понуде за склапање заједничких пословних идеја али је мало реализованих. Међутим, тај мали проценат реализованих идеја последњих година допринео је развоју агробизниса у извесној мери, с обзиром да су заједничка улагања као модел финансирања пољопривреде новијег датума. Следе примери заједничких улагања који су реализовани, као и потенцијални пројекти који могу постати резултат заједничких улагања.

Пример заједничких улагања у пољопривреди је савремени расадник за производњу висококвалитетних садница воћа у Срему на територији општине Рума. Производња садног материјала врши се по холандској технологији и користи се само сертификовани материјал који је увезен из Холандије. Они наводе да су резултати производње у Србији повољнији него

у Холандији, јер је наша земља напреднија и квалитетнија. Резултат заједничких улагања је савремени расадник воћа који више није само идеја већ је постао идеја која је оживела.

Спој холандског знања, вештина и технологија са квалитетним земљиштем и повољном климом Србије допринели су развоју расадничарске производње у земљи. Овај потез допринео је да и друге Холандске фирме размисле о потенцијалним улагањима у Србији и своје евентуалне идеје и пројекте спроведу у дело³⁹.

Аутори Васиљевић, Шеварлић (2005) за пример заједничког улагања капитала у области агропривреде Србије наводе сарадњу нашег "Yusom"-а из Таванкута и холандског "Koeleman"-а из Тер Аар-а при оснивању заједничке фирме "YuKo" (прва два почетна слова назива оба партнера) из Аде (2003) и финансирање њеног производног програма (производња, прерада и пласман поврћа и производа од поврћа). Улагања укључују и трошкове добијања сертификата стандарда квалитета (ISO, HACCP) ради пласмана производа на тржиште ЕУ.

Још један пример заједничких улагања је потписан Меморандум о разумевању Србије са Турском у Анкари, који је озакоњен и објављен у Службеном гласнику РС – Међународни уговори (бр. 8/2013). Земље потписнице препознале су значај пољопривреде и одлучиле да дотадашњу сарадњу ојачају како би разменом знања и искустава унапредили свој аграр. Потписани меморандум подразумева сарадњу у следећим областима пољопривреде:

1. *биљна производња и заштита биља;*
2. *сточарска производња и ветерина;*
3. *спровођење заједничких пољопривредних пројеката;*
4. *прерада, паковање и маркетинг хране;*
5. *диверсификација економских активности;*
6. *развој саветодавних служби и руралног развоја;*
7. *реализација заједничких улагања између приватних правних субјеката сваке земље;*
8. *организовање скупова, симпозијума, изложби и конференција ради размене знања, искустава и информација.*

Ради праћења и надгледања спровођења сарадње на основу потписаног меморандума формира се Пољопривредни надзорни одбор⁴⁰. Одбор ће бити надлежан за: анализирање спровођења програма сарадње, подношење предлога за даљи развој и израда препорука могућих начина за решавање проблема које произилазе из споразума.

³⁹<http://www.agroservis.rs/srbija-pozeljna-destinacija-za-ulaganje-u-oblasti-poljoprivrede>

⁴⁰Одбор састоји од 10 чланова (по 5 чланова изобеземље) укључујући шефове делегација нанивоузаменика подсекретара. Одбор ће седати једном годишње или у заједнички договорено време, наизменично у Републици Србији и Републици Турској (Меморандум о разумевању између Владе Републике Србије и Владе Републике Турске о сарадњи у области пољопривреде).

Осим сарадње са Турском у области пољопривреде Србија је потписала споразум и у области заштите животне средине. Документ под називом Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Турске о сарадњи у области животне средине (Службени гласник РС, бр. 8/2011) представља резултат сарадње двеју земаља. Споразум је потписан ради унапређења одрживог развоја, бржег руралног развоја и ефикаснијој заштити животне средине. Споразум подразумева размену: знања, информација, техника, технологија, управљање квалитетом ваздуха, заштита животне средине, праћење климатских промена, спречавање индустријског загађења. Обе земље треба да именују по једног Националног координатора и о томе треба да обавесте другу страну. Национални координатори ће сарађивати у изради заједничког програма рада и садржаће активности сарадње које су претходно поменуле.

Узимајући у обзир потенцијална заједничка улагања истиче се и сарадња Србије и Републике Српске. Могућа идеја односи се на сарадњу Индустрије мотора Раковица (ИМР) Београд са произвођачима резервних делова за тракторе и пољопривредне машине из Републике Српске. Ова сарадња могла би да се верификује дугорочним уговором између двеју земаља⁴¹.

Земља са којом би могла да се успостави дугорочна сарадња и реализују заједничка улагања може бити и Русија. Осим што имамо сарадњу у области енергетике, пожељно би било и да се осмисли заједничко улагање у области пољопривреде. С обзиром да је ЕУ увела забрану спољнотрговинске размене и сваке друге економске сарадње између Русије и земаља чланица ЕУ, створен је простор за привлачење инвеститора из ове земље. Због повећаних потреба руског тржишта за храном пожељно би било да се и неки облик кредитирања производње и прераде пољопривредних производа реализује са овом земљом.

Све претходно наведено доводи до закључка да су заједничка улагања слабо заступљена у Србији и да је заинтересованост за истим на веома ниском нивоу. Неки од проблема су компликована документација и сложене процедуре за одобравање улагања.

6.7. Донације као начин финансирања пољопривреде Републике Србије и АПВ

У овом делу анализираће се промене донације у корист буџета Републике и у корист буџета АПВ.

Донације у корист буџета РС. Према Закону о буџетском систему (Службени гласник РС, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 - исправка, 108/13, 142/14, 68/15 - др. закон, 103/15) „донација је наменски бесповратан приход, који се остварује на основу

⁴¹http://www.ekapija.com/website/sr/company/photoArticle.php?id=544618&path=nerazblazeni_sokovi_191110.jpg

писаног уговора између даваоца и примаоца донације“. Посматрајући ниво државе, АПВ и ЈЛС донације представљају јавни приход и могу да се користе за финансирање буџета поменутих нивоа власти.

Донације и хуманитарна помоћ из иностранства примају се на основу Закона о донацијама и хуманитарној помоћи који је усвојен 2001. године (Службени лист СРЈ, бр. 53/2001, 61/2001 – испр. и 36/2002 и Службени гласник РС, бр. 101/2005 – др. закон). По овом закону примаоци донација могу бити организације и заједнице које не остварују добит (државни органи, ЈЛС, јавна предузећа, јавне установе), као и домаће и стране хуманитарне организације. Овим законом такође је регулисано да донације и хуманитарна помоћ могу бити у роби, услугама, новцу, хартијама од вредности, имовинским и другим правима. Све активности у вези донација и помоћи из иностранства координира Министарство финансија Владе Републике Србије. Донације се могу примити у девизама и у роби.

Донације у девизама. Према овом закону све девизе примљене по основу донације и хуманитарне помоћи држе се на девизном рачуну примаоца код овлашћене банке и користе се за плаћање увоза у складу са уговором о донацији, односно уговором о пружању хуманитарне помоћи.

Према наводима НБС донације у девизама у корист државних органа и организација уплаћују се преко рачуна Народне банке Србије у иностранству.

У периоду 2006 - 2015. година на рачуне Народне банке Србије у иностранству (а у корист државних органа и организација) уплаћене су девизе у противвредности од 629,6 мил. УСД, а преглед по годинама дат је у наредној табели (табела 6.19.).

Табела 6.19. Програм примљених донација које су евидентирани у девизама на рачуне НБС (у мил. УСД) и ланчани индекси (у %) у периоду 2006-2015. година

Година	Вредност	Ланчани индекс	Година	Вредност	Ланчани индекс
2006	21,8	-55,5	2011	73,7	-35,4
2007	27,0	23,9	2012	59,4	-19,4
2008	38,4	42,2	2013	56,9	-4,2
2009	96,3	150,8	2014	54,7	-3,9
2010	114,0	18,4	2015	87,4	59,8
Укупна вредност примљених донација				629,6	

Извор: НБС, Сектор за девизне послове, Програм донација у девизама.

Највећа вредност примљених донација реализована је 2010. у износу од 114,0 мил. УСД и у односу на 2009. годину вредност је већа за 18,4%. У преосталим годинама примљене донације биле су мање од 100 мил. УСД. Најнижа вредност примљених донација била је 2006. године у износу од 21,8 мил. УСД и у односу на 2005. годину мање су за 55,5%. Највећа међугодишња стопа раста примљених донација забележена је 2009. када је у односу

на 2008. годину примљена 50,8% већа вредност донација. Нагло смањење примљених донација забележено је у 2011. при чему је у односу на 2010. годину негативна стопа промене износила 35,4%.

Донације у корист рачуна МПЗЖС. С обзиром да државни органи могу бити примаоци донација, може се рећи да је МПЗЖС имало незнатно учешће у укупно примљеним донацијама Србије у периоду 2006-2015. година (табела 6.20.).

Табела 6.20. Вредност (у УСД) и учешће примљених донација (у %) у корист МПЗЖС који су евидентирани у девизама на рачун НБС у периоду 2006-2015. година

Година	Вредност	Учешће	Година	Вредност	Учешће
2006	11.284,8	0,1	2011	-	-
2007	22.727,1	0,1	2012	6.168,5	0,01
2008	-	-	2013	3.090,1	0,005
2009	-	-	2014	12.137,4	0,02
2010	-	-	2015	65.400,2	0,1
Укупно за период				120.808,1	0,3
Просек за период				20.134,7	0,05

Извор: НБС, Сектор за девизне послове, Преглед иностраних донација уплаћених у корист државних органа и организација преко рачуна НБС за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

МПЗЖС нема примљених донација у периоду 2008-2011. година. У преосталих шест година (од укупно десет) Министарство је примило донације у укупној вредности од 120.808,1 УСД и уз укупно учешће од 0,3%. Просечна вредност примљених донација Министарства за период је 20.134,7 УСД односно 0,05%. Највећа вредност примљених донација Министарства након 2007. године (22.727,1 УСД) реализована је 2015. године (65.400,2 УСД).

Донације у роби. Ради реализације донација у роби неопходно је да се претходно потпишу међудржавни споразуми у корист државних органа и организација. Донације у роби евидентирају се на ванбилансним рачунима код НБС. Међудржавне споразуме о донацијама у роби Србија је потписала са владама НР Кине и Јапана (НБС, Сектор за девизне послове, Програм донација у роби).

Међудржавни споразум о сарадњи Србије и НР Кине потписан је 1999. године. У протеклих седамнаест година Кина је Србији донирала робу у вредности од 140 мил. СNY, што према садашњем курсу⁴² износи око 20,8 мил. УСД односно 18,9 мил. ЕУР. У овој вредности Кина је Србији донирала санитарски материјал, средства за набавку робе широке потрошње и одобрила је бесповратну помоћ за финансирање пројеката о којима се владе двеју земаља договоре.

Међудржавни споразум о сарадњи Србије и Јапана потписан је 2002. године. У протеклих петнаест година Јапан је Србији донирао робу у вредности од 8,9 мил. JPY што према

⁴²Прерачунавање кинеског јуана (СNY) и јапанског јена (JPY) вршено је по курсу на дан 17.10.2016. година.

садашњем курсу износи око 85,6 мил. УСД односно око 78,0 мил. ЕУР. Јапан је Србији донирао средства за помоћ подршке економским и структурним променама, за рехабилитацију хидроелектране Бајина Башта, за побољшање водоводног система у Београду, као и средства која нису условљена конкретним пројектом и за друге намене.

Донације у корист буџета АПВ. Према Члану 25 Закона о буџетском систему право на примање донација имају органи власти АПВ и ЈЛС за финансирање потреба које су у њиховој надлежности. Сходно томе следи преглед примљених донација на нивоу АПВ.

Табела 6.21. Вредност примљених донација и трансфера буџета АПВ у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Донације - укупно	38	45	72	143	121	178	128	100	87	154
• <i>Донације од иностраних држава</i>	22	4	17	95	71	122	28	30	4	5
• <i>Донације од међународних организација</i>	16	41	55	48	50	56	100	70	83	149
Донације и трансфери од других нивоа власти	16.195	25.474	34.186	27.923	32.262	36.756	40.279	37.910	37.284	34.819
Укупно	16.233	25.519	34.258	28.066	32.383	36.934	40.407	38.010	37.371	34.973

Извор: Извештај независног овлашћеног ревизора о обављеној екстерној ревизији завршног рачуна буџета АПВ са стањем на дан 31.12. за појединачне године.

Војводина је 2006. године примила донације од следећих организација и земаља: Владе Монархије Јапана, Владе Републике Мађарске, Владе Републике Словачке, OEBS мисије из Београда, Канцеларије УН из Београда, Европске агенције за реконструкцију у оквиру Суседског програма Мађарска-Србија и из Норвешке. АПВ у виду трансфера са осталих нивоа власти подразумева уплаћена средства од стране Републике Србије и ЈЛС, а која имају различите намене.

АПВ је 2007. године примила донације од: Европске комисије за реконструкцију, Британске амбасаде из Београда, Фонда за образовање Рома, из Норвешке и сл. Трансфери са осталих нивоа власти у корист рачуна АПВ подразумевају уплаћена средства од стране Републике Србије из Националног инвестиционог плана и трансфер од ЈЛС за поплаве.

АПВ је 2008. године, осим горе поменутих организација, примила донације и од: Европске агенције за реконструкцију из Београда, Владе Републике Мађарске, Фондације Конрад Аденауер Канцеларије у Београду и сл, док су примљени трансфери углавном потицали из Републичког буџета.

АПВ је 2009. год. регистровала донације од следећих организација и земаља: Европске комисије за реконструкцију, Агенције за европске интеграције и економски развој из Аустрије, Владе Велике Британије, Кабинета председника владе Мађарске и Владе Републике Мађарске. Трансфери са осталих нивоа власти у корист рачуна АПВ

подразумевају уплаћена средства од стране Републике Србије из Националног инвестиционог плана и трансфер од ЈЛС за различите намене.

АПВ је 2010. године примила донације од Европске комисије за реконструкцију, Владе Републике Мађарске и сл., док су трансфери уплаћени са рачуна Републичког буџета за претходно утврђене намене.

АПВ је током 2011. године примила донације од: ЕУ коју представља Европска комисија, Агенције за европске интеграције и економски развој из Аустрије, Европске агенције за развој из Мађарске, IPA програм прекограничне сарадње Мађарска-Србија, Владе Републике Мађарске и UNICEF-а. Трансфери са осталих нивоа власти у корист рачуна АПВ подразумевају уплаћена средства од стране Републике Србије за заједничке послове покрајинских органа, из буџетског фонда за програм економског развоја, наменски капитални трансфери из Републичког буџета, трансфери из Републичког буџета за повремене послове и трансфери ка ЈЛС из државног буџета.

Током 2012. године АПВ примила је донације од: ЕУ коју представља Европска комисија, Агенције за европске интеграције и економски развој из Аустрије, Еврорегионалне агенције за развој из Мађарске, IPA програм прекограничне сарадње Мађарска-Србија, Скупштине европских региона из Стразбура из Француске, Регионалне агенције за иновације Велике јужне равнице из Сегедина из Мађарске, Владе Републике Мађарске и UNICEF-а. Трансфери са осталих нивоа власти у корист рачуна АПВ подразумевају уплаћена средства од стране Републике Србије за заједничке послове покрајинских органа, за програм економског развоја, наменске капиталне трансфере из Републичког буџета, трансфере из Републичког буџета за повремене послове и трансфере ка ЈЛС такође из државног буџета.

У 2013. години АПВ примила је донације од следећих организација: Аустријске агенције за развој, Владе Републике Мађарске, ЕУ коју представља Европска комисија за реконструкцију, IPA програм прекограничне сарадње Мађарска-Србија, UNICEF-а, IPA фондова, АгроИнвест фондације из Србије, Регионалне агенције за иновације Велике јужне равнице из Сегедина из Мађарске и други. Трансфери са осталих нивоа власти у корист рачуна буџета АПВ подразумевају уплаћена средства од стране Републике Србије за заједничке послове покрајинских органа, из буџетског фонда за програм економског развоја, наменске капиталне трансфере из Републичког буџета и друге трансфере.

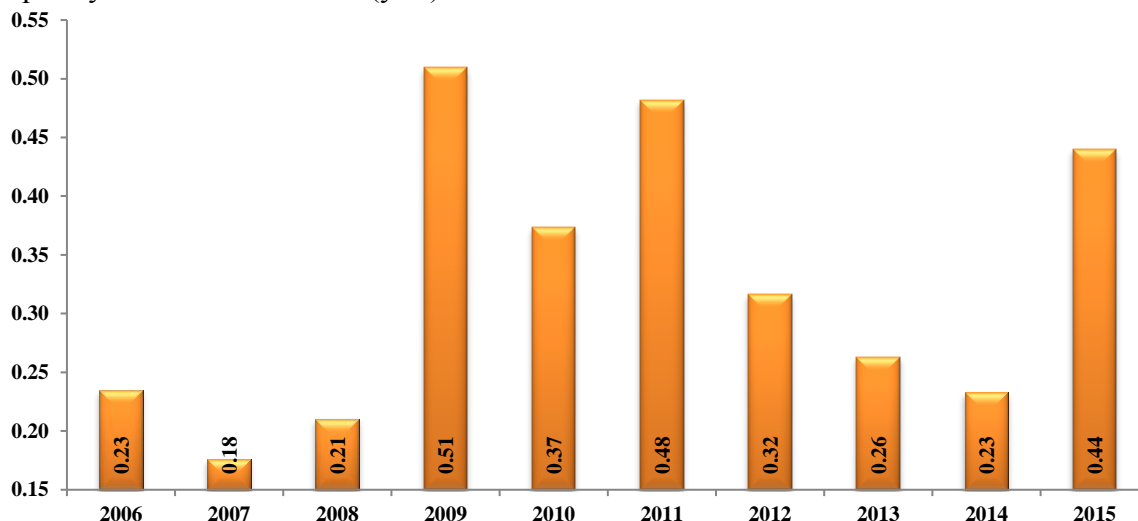
У 2014. години на рачун буџета АПВ уплаћене су донације од стране организација и земаља као што је поменуто у претходним годинама. Примљени трансфери су били по истом основу као и претходних година.

У 2015. години АПВ је примила донације од следећих организација: SUWEKO из Чешке Републике, UNDP – Програм Уједињених нација за развој, Аустријска агенција за развој,

Регионалне агенције за иновације Велике јужне равнице из Сегедина из Мађарске, UNICEF-а, Владе Републике Мађарске и друге, док су трансфери са рачуна Републичког буџета примљени ради извршења обавеза које су у надлежности АПВ.

У десетогодишњем периоду просечно учешће примљених донација у укупним примљеним донацијама и трансферима буџета АПВ износило је 0,32% (графикон 6.17.).

Графикон 6.17. Учешће укупних донација у укупним донацијама и трансферима буџета АПВ у периоду 2006-2015. година (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу Извештаја независног овлашћеног ревизора о обављеној екстерној ревизији завршног рачуна буџета АПВ са стањем на дан 31.12. за појединачне године.

Учешће донација у укупним донацијама и трансферима буџета АПВ није прелазило 0,51% (2009. година), док је минимално учешће износило 0,18% (2007. година).

6.8. Неопходност формирања специјализоване пољопривредне банке Републике Србије

Питање финансирања пољопривреде је стално актуелно и никада није у потпуности решено. Иако су постојали различити начини и видови финансирања аграра ниједан од њих није дао резултате у дугом периоду. Решавањем проблема финансирања пољопривреде обезбедили би се и услови за рурални, регионални, али и укупни привредни развој Републике Србије. Развој пољопривреде значајно би допринео развоју привреде уопште и учинио би Србију конкурентном на међународном тржишту и приближио ЕУ.

С обзиром на садашњи ниво неразвијености пољопривреде сматра се да би подршка државе требала да буде већа, јер пољопривреда има велики значај за националну привреду и запосленост становништва. Иако је Чланом 4 Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014 и 103/2015) наведено да

аграрни буџет не сме да има учешће мање од 5% од укупног буџета слободно се може рећи да аграрни буџет никад није био ни близу дефинисаном законском оквиру.

Намеће се закључак да је неопходно формирати специјализовану пољопривредну банку као што је то некада била Агро банка. Пољопривредна банка била би задужена за све послове који се тичу аграрног сектора, како са регистрованим пољопривредним газдинствима тако и са физичким и правним лицима, предузетницима и задругама. Банка би пратила стање у пољопривреди у сваком погледу: међу пољопривредним произвођачима, откупљивачима, складиштарима, прерађивачима и извозницима пољопривредних сировина и производа и на основу добијених резултата о кретањима цена *inputa* и *outputa* знала би како да предложи будуће стратегије развоја аграра.

Између осталог, банка би требала да подстиче финансирање пољопривреде разноврсним финансијским инструментима и ради на промоцији оних модела и инструмената који нису актуелни међу пољопривредницима. Овде се, пре свега, мисли на: финансирање помоћу ХОВ, заједничка улагања, ЈПП-а, као и финансијски лизинг. Када је реч о кредитирању пољопривреде (субвенционисани кредити од стране МПЗЖС) интересовање је мало, јер пољопривредници још увек нису довољно информисани о условима и предностима које доноси овај вид финансирања.

Пољопривредна банка била би једина банка која би имала директан контакт са пољопривредницима и знала би проблеме на које наилазе, а у складу са проблемима и доносила одлуке о њиховом решавању. Њено пословање требало би да се регулише законом који би дефинисао почетни капитал, циљеве пословања и услове кредитирања с обзиром да сви претходно поменути видови финансирања могу да се групишу као модалитети кредитирања. Сматрам да банка треба да буде под надзором Народне банке Србије и да се учини све што је могуће да се спречи политички утицај на формирање комплетног руководства банке.

Аграрни стручњак Радовић Г. (2014) наводи да су данашње успешне пословне банке прво биле пољопривредне банке које су временом унапредиле своје пословање и данас се баве финансирањем целокупне привреде а не само пољопривреде. Поменута ауторка наводи пример *Credit Agricole* банке која је основана у Француској крајем 19. века као специјализована пољопривредна банка. И данас је око 90% пољопривредника ове земље упућено на ову банку.

Генерално, специјализована пољопривредна банка Србије требала би да има приступ средствима: из предприсупних фондова ЕУ (IPARD), Европске банке за обнову и развој, Светске банке, Међународног монетарног фонда и домаћих извора финансирања (фондови и МПЗЖС).

7. ИНОСТРАНИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Пољопривредна производња није у довољној мери атрактивна ни за домаћа а камоли за инострану улагања. Због тога се проблематиком финансирања пољопривреде баве и домаћи и инострани економисти и аграрни економисти. Србија, као европска земља, има могућност да користи претприступне аграрне фондове, уз обавезу да своју пољопривредну политику реформише и прилагоди аграрној политици ЕУ. Овде се првенствено мисли на расположиве фондове за период 2007-2012. година док није стекла статус кандидата за пријем у чланство у ЕУ. Дана 01.03.2012. године Србија је добила дозволу Европске комисије за добијање статуса кандидата за пријем у ЕУ. Од овог момента Србији су на располагању средства из IPA фонда. Овај фонд има 5 компоненти а једна од њих подразумева финансијску помоћ намењену руралном развоју (IPARD).

Након пријема у ЕУ Србији су на располагању средства из два пољопривредна фонда (EAGF, EAFRD) за спровођење Заједничке аграрне политике (CAP).

7.1. Реформе CAP-а и ЕУ фондови намењени финансирању пољопривреде

Како би се на прави начин приказало данашње стање финансијске подршке пољопривреди у ЕУ неопходно је најпре изложити историјски аспект одвијања реформи унутар ЕУ и фондове који су пратили реформе.

Грубо речено, Европски фондови који су намењени финансирању пољопривреде данас деле се у две групе:

I фондови који су намењени земљама чланицама ЕУ и

II фондови који су намењени земљама са и без статуса кандидата за пријем у чланство ЕУ.

Међутим, ови фондови током реформисања пољопривредне политике су мењали имена, области које подстичу, као и мере које примењују као и разлози гашења истих. О фондовима ће бити речи у наставку текста. Осим фондова биће приказане и фазе у реформи CAP-а.

7.1.1. Аграрна политика у оквиру ЕУ

У оквиру ЕУ примењује се CAP и намењена је искључиво аграрном сектору. Ова политика се сматра најкомплекснијом јер покушава да савлада бројне разлике које постоје међу земљама чланицама ЕУ, а уједно је и најстарија и најскупља политика ЕУ⁴³.

⁴³Пољопривреда ЕУ ствара 1,5% БДП-а, а на CAP троши више од 40% буџета ЕУ. Тако је нпр. 1984. године издвојено 74% буџета за финансирање CAP-а (Симоновић З. (2014): *Управљање аграром Србије у транзицији*, стр. 67).

Пре него што је основана Европска економска заједница (ЕЕЗ) у Европи је пољопривреда представљала проблем који је требало што пре решити како би се повећала продуктивност, побољшао животни стандард и обезбедило континуирано снабдевање тржишта храном. Реформе САР-а спроводиле су се дуги низ година и попримале су различите облике и карактеристике. С обзиром да је ЕЕЗ основана тек 1958. године на конференцији у Стреси, период од 1950. до 1958. године у аграрном сектору донео је много проблема. Највећи од њих био је што се број аграрних произвођача смањило са 18 милиона на 14,5 милиона (Симоновић З., 2014) што значи да је у овом периоду дошло до концентрације капитала код појединаца. Пре него што је основана ЕЕЗ радило се на доношењу прописа и/или споразума који би допринео развоју пољопривреде. Резултати ангажовања европских земаља креирали су одређене фазе у реформисању како би се пољопривреди обезбедило приоритетно место у политици ЕУ. Према истом аутору (Симоновић З., 2014) кључне године у реформисању САР-а приказане су хронолошки:

- 1957. године потписан је *Римски споразум* који по први пут пољопривреду издваја као приоритетну грану привреде (пре формирања ЕЕЗ);
- 1968. године донет је *Манишолтов план* који је на реформисање пољопривреде гледао дугорочно с обзиром да је реформисањем аграрног сектора обухватио период до 1980. године. Овај план залагао се за модернизацију пољопривредних газдинстава и обуку фармера у сврху креирања јединственог тржишта и финансијске солидарности у оквиру земаља чланица ЕУ;
- 1988. године уведена су директна плаћања аграрним произвођачима кроз тзв. *Мекшеријеву реформу* која ће заузимати главно место код субвенционисања пољопривредника;
- 1992. године земље чланице ЕУ спровеле су прву реформу САР-а, а спроведене мере и утврђени циљеви били су саставни део Мекшеријевог плана. Промене су обухватале: смањење цена (житарицама, уљарицама, млеку, месу, воћу и поврћу), као и финансијску подршку приходима пољопривредника који треба да надоместе губитак услед привременог смањења цена горе поменутих производа;
- на принципима Мекшеријеве реформе донета је и *Агенда 2000* која је усвојена 1999. године. Ова Агенда представља пакет мера САР-а ради даљег развоја пољопривреде и реализације преговора са СТО, а обухвата период 2000-2006. година. Агенда се залагала за укидање подршке ценама пољопривредним произвођачима а за увођење директне исплате.

Важно је поменути да су све наредне реформе САР-а биле базиране на принципима Мекшеријеве реформе уз постепене измене у појединим сегментима подршке.

Очигледно је да реализација и успешност САР-а зависи од бројних чинилаца у ланцу примене, а то су: произвођачи, институције ЕУ, владе земаља чланица и напослетку

потрошачи. Настанак CAP -а и његов данашњи статус и политика може да се сагледа и из угла фондова који су креирани и специјализовани за различите сегменте подршке. Развој фондова најбоље су приказали аутори Станковић М. (2012) и Симоновић З. (2014), а историјски посматрано изгледа овако:

- знајући да је Римски споразум донет 1957. године може се рећи да је тек након 13 година (1960.) оживела аграрна политика и од тада је примењују прве земље чланице ЕЕЗ: Француска, Италија, Западна Немачка, Холандија, Белгија и Луксембург. Ово потврђује да до 1960. године није постојао фонд који би евидентирао исплате пољопривредницима тога времена;
- тек 1962. године основан је Европски пољопривредни гаранцијски фонд (EAGF) који пружа смернице у пољопривреди⁴⁴;
- 1964. године Европски фонд је подељен на два дела: *I део* регулише загарантоване цене на тржишту, а *II део* регулише структурне реформе;
- с обзиром да су трошкови EAGF имали велико учешће у буџету ЕЕЗ, 1965. године донет је предлог да се EAGF финансира коришћењем извора прихода саме ЕЕЗ⁴⁵;
- 1970. године EAGF је прерастао у CAP (Симоновић З., 2014).

Према наводима ауторке Станковић М. (2012) Агенда 2000, која је усвојена 1999. године, уводи поделу CAP–а на два стуба који су шематски представљени (Шема 7.1.).

Шема 7.1. Два стуба CAP – а

Извор: Шематски приказ аутора на основу поделе Станковић М. (2012)

⁴⁴Симоновић З. (2014): *Управљање аграром Србије у транзицији*, стр. 72.

⁴⁵Симоновић З. (2014): *Управљање аграром Србије у транзицији*, стр. 72.

Реформа CAP –а настављена је и у XXI веку тако да је спроведена реформа аграрне политике из 2003. године све до данас задржала тада дефинисане основе. Циљ ове реформе је да се изазове повећање конкурентности пољопривреде ЕУ уз очување еколошке усмерености пољопривреде (Станковић М., 2012).

Нове реформе CAP-а започете су 2010. године, а након трогодишњег преговарања о његовом спровођењу потписан је споразум 2013. године. CAP споразум обухвата два стуба подршке – подршку директним плаћањима и подршку руралном развоју, а донет је за временски период од 2014. до 2020. године. Финансијска средства по основу овог споразума доступна су земљама чланицама ЕУ. Овај споразум промовише производњу здравствено-безбедне хране која неће угрозити животе потрошача уз константну заштиту животне средине и окружења. План ЕУ је да се око 76% средстава издваја за директна плаћања (European Commission, 2013).

Табела 7.1. Расподела CAP средстава у периоду 2014-2020. година (у млрд. ЕУР)

Мера	2014-2020 (текуће цене)	2014-2020 (цене из 2011. године)
Оса 1 – Директна плаћања	312,7	277,9
Оса 2 – Рурални развој	95,6	84,9
Укупно	408,3	362,8

Извор: European Commission, 2013.

Табеларни преглед показује да, без обзира да ли је буџет CAP-а исказан у текућим ценама или на основу цена из 2011. године, подршка директним плаћањима је око 75,6%, док руралном развоју износи око 23,4%. CAP подршка пољопривредним произвођачима (физичким и правним лицима) доприноси повећању конкурентности аграрних производа уз смањење трошкова производње, омогућава приступ кредитним средствима и учествује у повећању учешћа делатности пољопривреде у укупном БДП-у земље.

Основни циљеви примене CAP споразума су (Станковић М., 2012):

- повећање продуктивности пољопривредних произвођача и целокупне делатности;
- повећање зарада у пољопривреди уз побољшање животног стандарда;
- редовност у снабдевању храном;
- креирање цена пољопривредно-прехрамбених производа који су прихватљиви за потрошаче.

Према овом споразуму (European Commission, 2013) расподела планираних средстава врши се из два фонда:

- Европски пољопривредни гаранцијски фонд (EAGF) и
- Европски пољопривредни фонд за рурални развој (EAFRD).

Европски пољопривредни гаранцијски фонд (ЕАГФ) регулише расподелу средстава у оквиру директних плаћања (Regulation (EU) No 1307/2013) и подршку тржишту пољопривредних производа (Regulation (EU) No 1308/2013).

Табела 7.2. показује да од 2013. године рурални развој није планиран за исплату, јер од ове године, према реформама CAP-а, исплата подршке за рурални развој је у надлежности ЕАФРД-а. Почев од 2007. а закључно са 2012. годином просечна подршка за рурални развој износила је око 328,4 мил. ЕУР.

Табела 7.2. Реализована подршка од ЕАГФ у периоду 2007-2015. година (у мил. ЕУР)

Мера	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Интервенције на пољопривредном тржишту	5.627,8	4.065,1	3.409,5	4.396,0	2.965,5	3.230,5	2.771,5	2.233,3	2.400,8
Директна плаћања	36.878,5	36.832,0	37.779,0	39.273,0	39.771,1	40.510,7	40.931,9	41.447,3	40.908,6
Рурални развој	1.441,4	122,3	185,0	219,3	1,9	0,4	-	-	-
Ревизија пољопривредних расхода	-172,0	-342,5	-458,5	-300,5	-262,5	-192,7	-84,9	60,2	87,3
Трошкови администрације, стратегије и координације пољопривредне политике	84,9	268,6	47,7	45,3	33,0	52,3	41,4	36,2	50,9
Укупно	43.860,6	40.945,5	40.962,7	43.633,1	42.509,0	43.601,2	43.659,9	43.777,0	43.447,6

Извор: European Commission, Financial report from the commission to the European parliament and the council on the EAGF, for financial years 2007-2015.

На основу показатеља у табели 7.2. приступило се израчунавању индекса промене (2015/2007. година) и просечне вредности (за период 2007-2015. година), а добијени су следећи параметри:

- подстицаји за интервенције на пољопривредном тржишту су смањене за 57,3% уз просечно исплаћене подстицаје од 3.455,6 мил. ЕУР;
- директна плаћања су повећана за 10,9% уз просечно годишње учешће од 39.370,2 мил. ЕУР;
- исплаћени подстицаји за рурални развој су 100% смањени а имали су просечно годишње учешће од 328,4 мил. ЕУР;
- ревизија пољопривредних расхода је све до 2013. бележила негативне вредности да би 2015. годину завршила са 87,3 мил. ЕУР;
- трошкови администрације, стратегије и координације пољопривредне политике су смањени за 40% уз просечно годишње учешће од 73,4 мил. РСД;
- укупни подстицаји смањени су за 0,9% уз просечно годишње учешће од 42.933,0 мил. ЕУР.

Занимљиво је и кретање учешћа ЕАГФ у буџету ЕУ за период 2007-2015. година. Ово учешће је смањено за 3,1 п.п. (табела 7.3.).

Табела 7.3. Учешће EAGF у буџету ЕУ (у %)

Буџетска година	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Учешће	33,0	31,7	30,7	31,0	30,2	29,9	29,1	30,7	29,9

Извор: European Commission, Financial report from the commission to the European parliament and the council on the EAGF, for financial years 2013-2015.

Највеће забележено учешће EAGF у буџету ЕУ било је у почетној 2007. години (33%), а најмање 2013. године (29,1%). Просечно годишње учешће EAGF износило је 30,7%.

Табела 7.4. показује да у планираном буџету EAGF налазе се и средства руралног развоја (иако је EAGF задужен за директна плаћања и подршку тржишту) због трансфера новца који се обављају између ова два фонда. У 2020. у односу на 2014. годину планирана буџетска средства EAGF за директна плаћања и подршку тржишту биће већа за 2,6%, док су средства намењена руралном развоју смањена за 2,5%.

Табела 7.4. Планирани буџет EAGF у периоду 2014-2020. према мерама подршке изражен у текућим ценама (у мил. ЕУР, текуће цене)

Мера	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Директна плаћања и подршка тржишту ^{а), б), в)}	43.778,1	44.312,4	44.624,0	44.859,0	44.885,0	44.912	44.937,0
Рурални развој ^{а), б), в)}	14.004,2	13.708,4	13.657,3	13.657,8	13.658,4	13.658,9	13.659,5
Укупно	59.303	59.599	59.909	60.191	60.267	60.344	60.421

Извор: European Commission, Financial report from the commission to the European parliament and the council on the EAGF, 2014 financial year.

^{а)} Након трансфера 351,9 мил. ЕУР између EAGF и EAFRD за 2014. финансијску годину (видети напомену под г) за детаље).

^{б)} Након трансфера 51,6 мил. ЕУР између EAGF и EAFRD за 2015. финансијску годину (видети напомену под г) за детаље).

^{в)} Након трансфера 4 мил. ЕУР између EAGF и EAFRD за период 2016-2020. (видети напомену под г) за детаље).

^{г)} трансфери ка EAFRD наведени у напоменама изнад од а) до в) укључују: 4 мил. ЕУР преноси се годишње за цео период 2014-2020. из сектора памука на основу члана 66(1) Уредбе (ЕУ) бр. 1307/2013; 296, 3 мил. ЕУР је комплет за добровољно прилагођавање и преноси се за финансијску годину 2014. на основу члана 10б и 10ц(2) Уредбе (ЕК) бр. 73/2009 и 51,6 мил. ЕУР за неутрошене износе који се преносе сваке године за финансијске године 2014. и 2015. на основу чланова 136 и 136б Уредбе (ЕК) бр. 73/2009.

Израчунавањем средње вредности података датих у табели долази се до показатеља да је за седмогодишњи период планирано просечно годишње 44.615,4 мил. ЕУР за директна плаћања и подршку тржишту, док је за рурални развој планирано просечно годишње 13.714,9 мил. ЕУР.

Европски пољопривредни фонд за рурални развој (EAFRD) дефинише расподелу средстава намењених руралном развоју (Regulation (EU) No. 1305/2013). Овај фонд је од 2007. до 2012. године бележио повећање исплаћених вредности које су са 6.080,6 мил. ЕУР повећане на 13.116,6 мил. ЕУР односно за 2,2 пута (табела 7.5.).

Табела 7.5. Плаћања из буџета EAFRD у периоду 2007-2015. година (у мил. ЕУР)

Година	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Извршена плаћања	6.080,6	8.538,8	8.209,4	11.116,2	11.794,0	13.116,6	12.951,4	10.947,4	6.464,3

Извор: European Commission, Financial report from the commission to the European parliament and the council on the EAFRD, for financial years: 2008, 2010, 2012, 2014, 2015.

Крај 2015. године завршен је са падом подршке за 50,7% у односу на 2012. годину, док је просечно годишње исплаћено учешће износило у целокупном периоду 9.913,2 мил. ЕУР.

Планом за период 2014-2020. година предвиђено је да средства намењена руралном развоју имају учешће од 10,6% у 2014. до 29,1% у 2016. години.

Табела 7.6. Финансијски оквир EAFRD изражен у текућим ценама у периоду 2014-2020. (у мил. ЕУР)

Мера	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Рурални развој	5.299	18.184	18.685	14.372	14.382	14.331	14.334
Директна подршка и подршка тржишту	43.779	44.190	43.949	44.145	44.161	44.240	44.263
Укупно	49.857	64.692	64.262	60.191	60.267	60.344	60.421

Извор: European Commission, Financial report from the commission to the European parliament and the council on the EAFRD, 2014 financial year.

Од 2017. године следи пад у планираној подршци EAFRD-а за 5,2 п.п. који се наставља све до 2020. године, а планирано учешће средстава за подршку руралном развоју креће се у интервалу 23-24%.

7.1.2. Аграрна политика ЕУ према Србији

Европске земље које нису чланице ЕУ имају могућност да користе средства ЕУ из претприступних фондова. У оквиру ове поделе разликују се мере подршке за земље које нису стекле статус кандидата за приступ ЕУ и оне земље које су стекле статус кандидата за приступ ЕУ. У оба случаја, овај пакет мера назива се IPA што значи „инструменти за предприступну помоћ“. Међу земљама кандидатима за чланство у ЕУ налази се и Србија.

Пре приказивања трансформације CAP-а у Србији важно је поменути да ресорно министарство мора да усклади националну аграрну политику са CAP-ом у чему се истиче значај сарадње са институцијама. Аутори Поповић, Грујић (2015) наводе да усклађивање са институцијама мора да се оствари како на хоризонталном тако и на вертикалном нивоу. Хармонизација законодавства је, такође, веома важна, нарочито у области безбедности и квалитета хране.

Пре него што се помену IPA компоненте неопходно је навести нешто о трансформацији CAP-а у Србији. Слободно се може рећи да су прве идеје и промене које треба спровести у домену пољопривредне производње у Републици Србији започете тек 2000. године.

Хронолошки редослед промена у протеклих 15 година дат је у наставку текста (Михаиловић Б., Симоновић З., 2016):

- крајем 2005. године усвојена је Стратегија развоја пољопривреде Србије (Службени гласник РС, бр. 78/2005);
- током 2009. године усвојен је Закон о пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, бр. 41/2009) који политику развоја пољопривреде Србије прилагођава политици развоја унутар земаља чланица ЕУ. Циљеви развоја пољопривреде непромењени су у односу на Стратегију усвојену 2005. године;
- 2010. године донет је Национални програм за пољопривреду од 2010. до 2013. године (Службени гласник РС, бр. 83/2010);
- током 2014. године усвојена је Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године (Службени гласник РС, бр. 85/2014) која има за циљ да институционализује све аграрне реформе које су неопходне ради остварења дугорочних циљева развоја аграра. Ови циљеви су претходно усаглашени са циљевима и принципима развоја аграра који постоје у ЕУ.

Посматрајући начин управљања у држави истиче се да је био заступљен принцип самоуправљања који је владао све до почетка седамдесетих година. Бољу слику функционисања система управљања након седамдесетих година дао је аутор Симоновић З. (2014) који истиче да се од седамдесетих година напушта принцип самоуправљања и прелази на принцип управљања агроиндустријским системима као целином. Агроиндустријски систем у овом смислу подразумевао је све индустрије које су у вези са пољопривредном производњом, као и банке, институте, научна друштва која су уско повезана са аграрним сектором. Од овог момента се на пољопривредну производњу почело гледати као на агроиндустријски комплекс који је у спрези и са привредом и са становништвом. Међутим, у периоду социјализма овакав систем функционисања аграрне производње није донео просперитет већ је постојећу производњу само уназдио. Овакав раскорак у развоју аграра изазвао је поремећаје у целокупној привреди а непосредно и на целу пољопривреду. Неспособност социјалистичког режима огледала се у неспремности државе да усвоји промене које са собом носи трећа технолошка револуција. Међутим, ово није једини разлог пропасти социјалистичког режима и пољопривреде коју је са собом повукла. Други разлог је наметнуто постојање друштвеног и приватног сектора у сегменту пољопривредне производње. Друштвени и приватни сектор имали су своје карактеристике:

- друштвени сектор је био модеран, бавио се крупном робном производњом, оформљен је концентрацијом земљишта и капитала, а пољопривредна производња одвијала се употребом биолошких, хемијских и механичких инпута;

➤ *приватни сектор* је био сектор који се бавио традиционалном производњом, ограниченог земљишног фонда, механизације и без модернизације производње.

На основу поменутих карактеристика друштвеног и приватног сектора пољопривредне производње у доба социјализма закључује се да је друштвени сектор осмишљен као развојни, а приватни као неразвијени, а да би се развијао морао је да сарађује са друштвеним сектором.

С обзиром да потенцирање аграрне производње засноване на подршци друштвеном сектору није допринело развоју пољопривреде, одлучено је да се акценат са друштвеног пребаци на приватни сектор тј. да се са подршке колективној производњи пређе на подршку индивидуалним произвођачима. Ове промене започете су 1990/91. године и, осим што су спроведене у Србији, спроведене су и у региону источне и југоисточне Европе. Све бивше социјалистичке земље прихватиле су заједничке критеријуме реформи а то су (Симоновић З., 2014):

- *либерализација цена и тржишта;*
- *приватизација земљишта;*
- *приватизовање производње и трговине храном;*
- *државно управљање да се прилагоди тржишној економији.*

Од свих бивших социјалистичких земаља једино је Србија прошла са огромним последицама и тек 2008. године потписала је споразум о стабилизацији и придруживању са ЕУ. Слободно се може рећи да је Србија и данас у фази транзиције која траје више од двадесет година.

Циљ коришћења средстава IPA фонда је да се земљама кандидатима омогући да своје правне, економске и политичке капацитете прилагоде стандардима ЕУ у чему ће им помоћи предприсупна финансијска средства.

Предприсупни инструмент IPA састоји се од пет компоненти (Пејовић и сар., 2011):

1. *изградња институција и подршка транзицији,*
2. *подршка за прекограничну сарадњу,*
3. *подршка за регионални развој,*
4. *подршка за развој људских ресурса и*
5. *подршка за пољопривреду и рурални развој.*

Земље које нису стекле статус кандидата за чланство у ЕУ имају право на подршку коју чине прве две компоненте – изградња институција, подршка транзицији и подршка прекограничној сарадњи. Земље које су стекле статус кандидата за чланство у ЕУ, као што је и Србија од 01.03.2012. године, стичу право на финансијску подршку и по основу преостале три компоненте међу којима је и подршка пољопривреди и руралном развоју.

Инструмент за претприсупну помоћ IPA регулисан је Уредбом Европског савета бр. 1085/2006. IPA инструменти објединили су претходне претприсупне инструменте: PHARE,

SAPARD, ISPA, CARDS, као и претприступни инструмент за Турску. Укупан буџет IPA за период 2007-2013. година износи 11.468 млрд. ЕУР од чега је Републици Србији намењено око 1,4 млрд. ЕУР⁴⁶.

У периоду од 2007. до 2013. године Србији су на располагању одређена средства од стране ЕУ по основу прве две компоненте и бележе следеће вредности:

- за подршку транзицији и јачању институција у вредности од 1.316,5 мил. ЕУР и за
- подршку прекограничној сарадњи у вредности од 70,0 мил. ЕУР.

Табела 7.7. Планирана средства из IPA фонда за Републику Србију у периоду од 2007. до 2013. године за прву и другу компоненту (у мил. ЕУР)

Година	Подршка транзицији и јачању институција	Прекогранична сарадња	Укупно
2007	181,5	8,2	189,7
2008	179,4	11,5	190,9
2009	182,6	12,2	194,8
2010	186,2	12,5	198,7
2011	189,9	12,7	202,7
2012	193,8	12,9	206,8
2013	203,1	-	203,1
Укупно	1.316,5	70,0	1.386,7
Учешће (%)	95,0	5,0	100,0

Извор: Пејовић и сар., 2011.

Учешће прве компоненте IPA фонда је 94,9%, а друге компоненте свега 5,9%. У оквиру прве компоненте за пољопривреду издвојено је 10-15%. У 2013. у односу на 2007. годину подршка транзицији и јачању институција већа је за 11,9% односно просечно годишње износила је 188,1 мил. ЕУР. Код друге компоненте у 2012. у односу на 2007. годину индекс промене показује пораст од 57,3%, док је просечно годишње учешће износило 11,7 мил. ЕУР.

Укупна планирана средства из IPA фонда за 2012. и 2013. годину за трећу компоненту износила су 162,8 мил. ЕУР, а за четврту 43,6 мил. ЕУР (табела 7.8.).

Табела 7.8. Планирана средства из IPA фонда за Републику Србију за трећу и четврту компоненту у 2012. и 2013. години (у мил. ЕУР)

Година	Трећа компонента	Четврта компонента
2012	79,5	21,3
2013	83,3	22,3
Укупно	162,8	43,6

Извор: Пејовић и сар., 2011.

Индекс промене и за трећу и за четврту компоненту указивао је на пораст од 4,8%, док је просечно учешће треће компоненте 81,4 мил. ЕУР, а четврте 21,8 мил. ЕУР.

Пета компонента IPA фонда подразумева подршку развоју пољопривреде и руралном развоју. Ова компонента је још добила назив IPARD јер обухвата инструменте претприступне помоћи за

⁴⁶<http://www.evropa.gov.rs/Evropa/PublicSite/Ipa.aspx>

рурални развој. Како би се спровођење IPARD компоненте одвијало у складу са регулативама и у законским оквирима неопходно је да се формира IPARD оперативна структура. Ова структура подразумева формирање управљачког тела и IPARD агенције. *Управљачко тело* има за задатак писање програма и избор мера које ће се применити ради реализације програма развоја пољопривреде и руралног развоја. Управљачко тело дужно је да благовремено обезбеди неопходне информације потенцијалним корисницима IPARD програма и саставни је део Министарства пољопривреде. *IPARD агенција* надгледа спровођење и извршење IPARD програма. Неопходно је да се формира и *Национални фонд* који ће бити посредник у трансферу средстава од ЕУ на национални рачун и даље ка IPARD агенцији, али и да подноси рачуноводствене извештаје Европској комисији о утрошеним средствима. Успешност у спровођењу IPARD програма зависи од успешности рада IPARD агенције (Пејовић и сар., 2011).

За период 2007-2013. година ЕУ је за рурални развој и развој пољопривреде издвојила 43% укупног буџета. У периоду 2007-2012. година ЕУ је за земље кандидате за чланство у ЕУ, у оквиру компоненте која се односи на рурални развој, издвојила скоро 880 мил. ЕУР за пројекте.

Овај фонд планира финансијска средства за помоћ пољопривреди за период 2014-2020. година, а обухвата и средства која су намењена развоју пољопривреде Србије с обзиром да је стекла статус кандидата за чланство у ЕУ. Међутим, ова средства Србија још увек није добила на коришћење. Земље које су добиле статус кандидата за чланство у ЕУ коришћењем финансијске помоћи из IPARD фонда припремају се за улазак у ЕУ након чега ће им бити доступна средства за даљу подршку руралном развоју али из EAFRD-а.

План помоћи за Србију из IPARD фонда састоји се од процентуалног учешћа из буџета ЕУ и процентуалног учешћа из националног буџета (табела 7.9.)

Табела 7.9. Финансијски план подршке Србији из IPARD фонда према мерама подршке у периоду 2014-2020. година (у хиљ. ЕУР)

Мера	Допринос ЕУ	Учешће доприноса ЕУ (у %)	Национални допринос	Учешће националног доприноса (у %)	Укупна јавна помоћ
Инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава	76.040	75	25.346,7	25	101.386,7
Инвестиције у физичку имовину у области прераде и маркетинга пољопривредних и производа рибарства	62.210	75	20.736,7	25	82.946,7
Агро-еколошко-климатске мере и мера органске производње	8.750	75	1.544,1	15	10.294,1
Спровођење локалних стратегија руралног развоја – LEADER приступ	5.250	90	583,3	10	5.833,3
Диверсификација пољопривредних газдинстава	17.500	75	5.833,3	25	23.333,3
Техничка помоћ	5.250	85	926,5	15	6.176,5
Укупно	175.000	100	54.970,6	100	229.970,6

Извор: IPARD програм за Републику Србију за период 2014 – 2020. године.

Табела показује да је допринос развоју пољопривреде и руралном развоју из буџета ЕУ за период 2014-2020. година 175 мил. ЕУР, а из националног буџета 54,9 мил. ЕУР што чини укупно 229,9 мил. ЕУР. У буџету IPARD фонда највећи допринос издвојен је за меру „спровођење локалних стратегија руралног развоја - LEADER приступ“ који износи 90%, док нешто мањи допринос (85%) намењен је за меру „техничка помоћ“. Преосталих 10 односно 15% представља допринос који се исплаћује из националног буџета.

7.2. Сарадња НБС са ЕУ, међународним фондовима и европским земљама које пружају подршку пољопривреди

Ради развоја пољопривреде и руралног развоја потребна је и подршка НБС. Сарадња која је успостављена између НБС и иностраних фондова спроводи се ради олакшавања приступа ЕУ и убрзања реформи у пољопривредном сектору и уопште у целој привреди.

Сарадња НБС са ЕУ. Прикључење Србије ЕУ је главни и стратешки циљ Србије. Хронологија сарадње Србије и Европског савета изгледа овако⁴⁷:

- 2008. године Србија је потписала споразум о стабилизацији и придруживању ЕУ и обавезала се да све обавезе испуни у року од шест година;
- 2009. године Србија је поднела захтев за приступ ЕУ;
- Европска комисија је 2011. године потврдила да Србија испуњава критеријуме за чланство у ЕУ;
- Европски савет је 01.03.2012. године прогласио да Србија добије статус кандидата за чланство у ЕУ;
- Влада Републике Србије је 2013. године усвојила Национални програм за усвајање правних тековина Европске уније за период од 2013. до 2016. године;
- 2014. године одржана је прва конференција између Владе РС и Европског савета.

Улога НБС у процесу приступања ЕУ огледа се у томе што треба да створи стабилни финансијски и банкарски систем. Осим тога, потребно је учешће НБС и у самом преговарачком процесу за приступање ЕУ. НБС треба да омогући: *а)* слободно кретање капитала, *б)* пружање финансијских услуга, *в)* одговарања на економска и монетарна питања, *г)* пружање статистичких података, *д)* спровођење финансијског надзора, *ђ)* одговарање на буџетска питања и друга фискална и макроекономска питања која долазе од Европског савета. Давањем одговора на питања из области економских и монетарних активности НБС има главну и најзначајнију улогу у преговарачком процесу. Осим поменутих активности НБС има значајну улогу у изради

⁴⁷http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/index.html

Годишњег извештаја о напретку Републике Србије у процесу ЕУ интеграција и изради Претприступног економског програма.

Улога НБС огледа се и у спровођењу и надзору испуњења услова за приступање европској монетарној унији земаља потенцијалних кандидата. Услови за приступање европској монетарној унији дефинисани су потписаним Уговором у Мастрихту, а они обухватају⁴⁸:

- одржавање ниског раста цена и да просечна стопа инфлације три најуспешније земље чланице ЕУ не прелази 1,5 п.п. изнад просечне инфлације;
- просечна номинална дугорочна каматна стопа не сме да прелази 2 п.п. изнад просека три најуспешније земље чланице ЕУ;
- планирани или остварени буџетски дефицит не сме да прелази 3% БДП-а;
- јавни дуг не сме да прелази 60% БДП-а;
- земља кандидат за чланство у ЕУ не сме својевољно да девалвира своју валуту у односу на неку другу валуту земље чланице ЕУ да би своју економију учинила конкурентнијом.

Сарадња НБС са Међународним монетарним фондом (ММФ). Може сечећи да је СФР Југославија једна од земаља које су основале ММФ и Светску банку на Бретонвудској конференцији 1944. године. Распадом СФР Југославије руководство ММФ-а донело је одлуку 1992. године да СФР Југославију искључе као чланицу ММФ-а. Од укупне активе и пасиве ММФ-а Југославији је припало 36,5%, а земље које су настале распадом СФРЈ морају појединачно да раде на поновном приступању ММФ-у. ММФ је 2000. године донео одлуку да Југославија испуњује услове за приступање овој финансијској институцији. Након распада заједнице Србије и Црне Горе 2006. године ММФ је одлучио да Србија настави са чланством у ММФ-у. Обавеза свих земаља чланица ове организације је да се на годишњем нивоу обављају консултације са ММФ-ом како би се вршиле процене и оцене о економској ситуацији сваке појединачне земље као и ефикасност спровођења националне економске политике⁴⁹.

Помоћ од ММФ-а Републици Србији први пут је реализована 2000. године и од тада хронолошки изгледа овако⁵⁰:

- 2000. године одобрено је 167,2 мил. ЕУР за обнављање институција и администрацију СР Југославије. Из ових средстава СР Југославија је исплатила 144,5 мил. ЕУР дуга Швајцарској и Норвешкој које су претходно одобриле Југославији за измирење обавеза према ММФ-у

⁴⁸http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/index.html

⁴⁹http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_1/index.html

⁵⁰http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_1/index.html

- 2001. године Југославија је добила 293,7 мил. ЕУР за макроекономске и структурне реформе. Ова средства су отплаћена 2006. године;
- 2002. године Југославија је добила 909,4 мил. ЕУР ради подршке стабилизацији и економским реформама. Средства су превремено отплаћена током 2006. и 2007. године;
- јануара 2009. године Србији је из предострожности одобрено 400,3 мил. ЕУР, а маја 2009. године због погоршања пословања у спољном окружењу одобрено је још 2.941,9 мил. ЕУР. Од укупног износа аранжмана Србија је потрошила 1.536,3 мил. ЕУР а аранжман је завршен априла 2011. године;
- септембра 2011. године Србији је одобрен још један аранжман из предострожности у вредности од 1.076,7 мил. ЕУР у циљу очувања макроекономске стабилности и подстицања иностраних инвестиција. Одобрена средства остала су неискоришћена јер је 2012. године учињено одступање од договореног буџетског програма;
- 2015. године Србији је одобрено 1.168,5 мил. ЕУР ради подршке програму економског развоја за период 2015-2017. година. Србија има могућност да средства не искористи односно има могућност да их искористи у случају неравнотеже платног биланса.

Сарадња НБС са Европском централном банком (ЕЦБ). Интензивна сарадња Србије са ЕЦБ почела је 2008. године реализацијом пројеката од стране ЕУ. Од септембра 2008. до маја 2009. године ЕЦБ спровела је анализу постојећих оквира пословања НБС. У анализи је учествовало 17 националних Европских централних банака које су чланице Европског система централних банака. Након спроведеног истраживања донет је извештај са примедбама и смерницама које НБС треба да спроведе како би постала чланица и ушла у систем Европских централних банака. Од фебруара 2011. до децембра 2013. године спроведен је пројекат ради јачања капацитета НБС који је финансиран из ИРА фонда. Осим ЕЦБ истраживање су спровеле и 21 централна банка чланице ЕУ. Спроведено истраживање допринеће усаглашавању пословања НБС са стандардима централних банака које су у систему ЕЦБ. Овим путем НБС ће спремније дочекати прикључивање Србије ЕУ⁵¹.

Сарадња НБС са Европском инвестиционом банком (ЕИБ). ЕИБ осим што одобрава средства за мала и средња предузећа и предузетнике, одобрава кредите и за ЈЛС. Почев од 2002. године Србија је добила од ЕИБ 1.065 мил. ЕУР у оквиру пет зајма. Вредност прва четири зајма је 565 мил. ЕУР и намењени су отварању 6.920 радних места. Пети зајам одобрен је крајем 2013. године у вредности од 500 мил. ЕУР. До краја марта 2016. године одобрено је 172 кредита у вредности од 147,8 мил. ЕУР што представља прву траншу зајма. Услови кредитирања од стране ЕИБ-а су следећи⁵²:

⁵¹http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/index.html

⁵²http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_2.html

- максимални износ кредита је 12,5 мил. ЕУР;
- период отплате кредита је до 12 година за мала и средња предузећа и предузетнике уз грејс период од четири године, а за приоритетне пројекте максимални период отплате кредита је до 15 година уз греј период од 5 година;
- уколико је каматна стопа променљива њена вредност се састоји од EURIBOR + маржа ЕИБ + до 3% маржа за посредничке банке + 0,3% накнада за НБС, а уколико је каматна стопа фиксна онда се висина каматне стопе састоји од камате ЕИБ која садржи и маржу ЕИБ + до 3% маржа за посредничке банке + 0,3% накнада за НБС.

Посредничке банке (укупно дванаест) које учествују у пласману зајма ЕИБ-а крајњим корисницима су: АИК банка, Ванса Интеса, Credit Agricole банка Србија, Eurobank, Halkbank, Комерцијална банка, Piraеus банка, Procredit bank, Raiffeisen банка, Unicredit банка, Erste банка и Војвођанска банка.

Сарадња НБС са Европском банком за обнову и развој (EBRD). EBRD инвестира у следећим секторима: пољопривреда, капитални фондови, финансијске институције, информационе и комуникационе технологије, производња и услуге, природни ресурси, транспорт, туризам, инфраструктура итд.

Преманаводима аутора Ђурић К. (2015) EBRD је основана 1991. године како би пружала финансијску подршку земљама централне и источне Европе ради трансформације своје економије и укључивања у тржишне токове. EBRD је основала Европска комисија, Европска инвестициона банка и још 40 европских земаља. EBRD помаже спровођење процеса приватизације, јачање конкуренције, спровођење реформи у правном систему итд. Помоћ се огледа у директној подршци одређеној приватној или државној компанији или финансијској институцији. Данас је EBRD у власништву 31 државе и делује у 30 држава Европе и Азије.

У периоду 1991-2015. година EBRD је од укупно инвестираних средстава (107.199,1 мил. ЕУР) у сектор пољопривреде уложио 9.790 мил. ЕУР односно 9,1%. Посматрајући ниво Србије у истом анализираном периоду и према свим делатностима EBRD је уложио 4.183 мил. ЕУР што чини 3,9% од укупних инвестиционих средстава⁵³, поднето је 204 захтева за кредитирање пројеката, а учешће приватног сектора у укупним инвестицијама је 40%⁵⁴. Од 2006. до 2015. године EBRD је у Србију уложио 3.487,3 мил. ЕУР, при чему је у сектор пољопривреде инвестирано 469 мил. ЕУР односно 13,4%⁵⁵ од укупно инвестираних средстава у овом периоду. Уложена инвестициона средства у Србију од дана оснивања

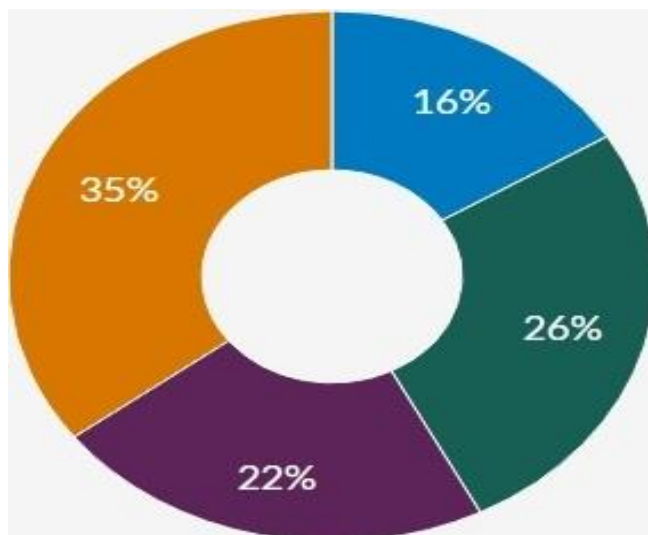
⁵³<http://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance.html>

⁵⁴<http://www.ebrd.com/where-we-are/serbia/data.html>

⁵⁵Прорачуна аутора на основу података доступних на линку: <http://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance.html>

EBRD-а до 2015. године показују да је највише уложено у инфраструктуру уз учешће од 35% (графикон 7.1.).

Графикон 7.1. Секторска структура инвестираних средстава EBRD-а намењених Србији од 1991. до 2015. године

Извор: EBRD, <http://www.ebrd.com/where-we-are/serbia/data.html>

Остали сектори остварују следеће учешће: енергетски сектор 16%, финансијске институције 26%, индустрија, трговина и агробизнис 22%.

Табела 7.10. Преглед компанија са износом инвестираних средстава у сектор пољопривреде од 2006. до 2015. године (у мил. ЕУР)

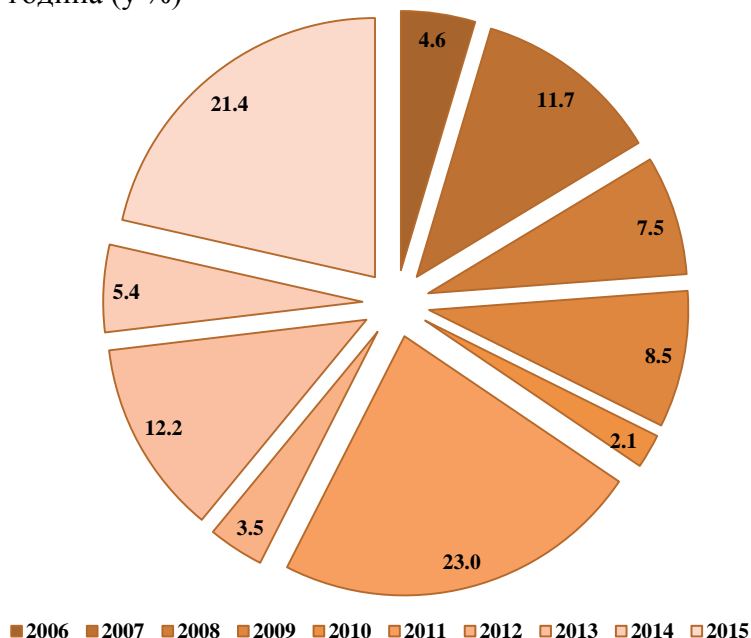
Година	Компанија	Износ	Учешће (у %)	Година	Компанија	Износ	Учешће (у %)
2006	Сомболед ДОО	1,7	0,4	2011	Serbia WHR - Erste Bank	10,0	2,1
2006	Соко Штарк	10,0	2,1	2012	Atlantic Grupa	16,3	3,5
2006	Младост Шид	10,0	2,1	2013	Agri Europe	50,0	10,7
2007	Victoria Group (Сојапротеин)	45,0	9,6	2013	Axereal – Debt	7,0	1,5
2007	Nectar	10,0	2,1	2014	Axereal - Equity	2,5	0,5
2008	Idea	35,0	7,5	2014	Nectar Regional	18,0	3,8
2009	Victoria Group	40,0	8,5	2014	Victoria Group Working Capital	5,0	1,1
2010	Serbia WHR - Banca Intesa	10,0	2,1	2015	Balkan Debt	60,0	12,8
2011	Agripoint Port Terminal	2,9	0,6	2015	Balkan Equity	20,0	4,3
2011	Danube	35,0	7,5	2015	Don Don Debt	3,1	0,7
2011	MK Group	40,0	8,5	2015	Soufflet Sustainable Agriculture Supply	5,5	1,2
2011	Serbia WHR - Credit Agricole	20,0	4,3	2015	Victoria Group Soјапротеин Working Capit	12,0	2,6
УКУПНО						469,0	100,0

Извор: EBRD (<http://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance/project-summary-documents.html?c28=on&s0=on&d1=on&d2=on&d6=on&d7=on&d8=on&d12=on&d13=on&d14=on&d18=on&d19=on&keywordSearch=>)

Табеларни преглед потврђује наводе да је у сектор пољопривреде уложено 469 мил. ЕУР, при чему је највеће задужење остварила компанија Victoria Group и њено учешће износи 21,6%, на другом месту по висини позајмљених средстава налази се компанија Balkan Debt уз учешће од 12,8%, а на трећем компанија Agri Europe са учешћем од 10,7%.

Посматрајући инвестирана средства по годинама од стране EBRD-а намењених Србији у периоду 2006-2015. година за сектор пољопривреде истиче се 2011. година када је учешће било 23,0% (графикон 7.2.)

Графикон 7.2. Учешће инвестираних средстава од стране EBRD-а у аграрни сектор Србије у периоду 2006-2015. година (у %)

Извор: Прорачун аутора на основу података EBRD-а (<http://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance.html>)

Осим 2011. године истиче се и 2015. година када је учешће инвестираних средстава у пољопривреду износило 21,4%. Затим, 2013. године у пољопривреду је инвестирано 12,2% док је најмање инвестирано 2010. године уз учешће од 2,1%.

Сарадња НБС са Фондом револвинг кредита. Фонд је основан са наменом да кредитна средства одобрава за набавку опреме и постројења ради производње робе или пружања услуга. Осим тога, Фонд кредитира и изградњу објеката за смештај производних капацитета. Корисник кредита има обавезу да 20% вредности пројекта финансира сопственим средствима а 20% вредности кредита искористи за обртна средства⁵⁶.

Фонд револвинг кредита формиран је из донација ЕУ преко Европске агенције за реконструкцију која је донирала 15 мил. ЕУР за финансирање малих и средњих предузећа и предузетника током 2001. и 2002. године. Крајем 2005. године Европска агенција за реконструкцију је власништво над средствима Фонда револвинг кредита пренела на Србију уз обавезу да се средства Фонда користе под истим условима и уз претходно утврђене намене⁵⁷.

⁵⁶http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_1.html

⁵⁷http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_1.html

До краја септембра 2016. године из овог Фонда одобрено је 1.000 кредита у вредности од 103,4 милиона ЕУР, што значи да је просечна вредност кредита 103.400 ЕУР.

Према наводима НБС услови кредитирања од стране Фонда су:

- кредитно задужење креће се од 20.000 до 200.000 ЕУР;
- каматна стопа је тромесечни EURLIBOR + 3,25%;
- максимални период отплате кредита је до 5 година;
- грејс период у отплати кредита је до једне године.

Следеће банке врше пласман крајњим корисницима кредита: АИК банка, Erste банка, Halkbank, Директна банка, Комерцијална банка, OTP банка, Raiffeisen банка, Unicredit банка и VTB банка.

Сарадња НБС са немачком развојном банком (KfW). Србија је од Немачке развојне банке (KfW) добила зајам у вредности од 100 мил. ЕУР за финансирање пољопривреде, енергетске ефикасности, обновљивих извора енергије и општинске инфраструктуре. Зајам се може искористити у следеће сврхе⁵⁸:

- у оквиру пољопривреде могуће је финансирати у примарну пољопривредну производњу и то за: куповину пољопривредног земљишта, изградњу објеката, набавку механизације и опреме, набавку стоке за узгој, финансирање у развој органске пољопривреде, производњу воћа као и финансирања у обртни капитал у износу до 10% укупног износа зајма. Осим подршке за улагања у примарну пољопривредну производњу подржано је улагање и у прехранбену индустрију;
- у оквиру подршке енергетској ефикасности и обновљивим изворима енергије подразумева се финансирање реконструкције и/или опремања малих и средњих предузећа и домаћинстава у Србији опремом која ће смањити јединичну потрошњу енергије и емисију угљен диоксида за минимум 20%;
- подршка развоју инфраструктуре ЈЛС подразумева финансирање изградње и/или реконструкције водоводних и канализационих система, куповину комуналних возила и машина, реконструкцију улица и мрежа електричне енергије, увођење јавног осветљења, изградњу и обнову социјалне и школске инфраструктуре (школе, вртиће, домове здравља итд.).

Зајам немачке развојне банке доступан је малим и средњим предузећима, општинама, пољопривредним газдинствима и физичким лицима. Расположиви зајам од 100 мил. ЕУР реализује само неколико пословних банака крајњим корисницима, а то су:

- Halkbank која пласира 5 мил. ЕУР за енергетску ефикасност и обновљиве изворе енергије;

⁵⁸http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_6.html?cmsframe=printerfriendly

- Комерцијална банка која пласира 30 мил. ЕУР за пољопривреду и 25 мил. ЕУР за инфраструктуру ЈЛС;
- Procredit Bank која пласира 40 мил. ЕУР за пољопривреду.

На основу структуре пласмана пословних банака долази се до структуре пласмана према појединим секторима односно крајњим корисницима која изгледа овако:

- за подршку пољопривреди издвојено је 70%;
- за улагања у развој инфраструктуре опредељено је 25%, а најмање је планирано
- за улагања у енергетску ефикасност и обновљиве изворе енергије уз учешће од 5% од укупног зајма.

Сарадња НБС са Краљевином Данском (Програм LEDIB). Србија је од Данске примила бесповратну финансијску помоћ (донацију) од око 2 мил. ЕУР за финансирање малих и средњих предузећа и предузетника, пољопривредника и задруга са седиштем у пет управних округа: Нишавском, Јабланичком, Пчињском, Топличком и Пиротском округу. Примљена донација саставни је део Програма локалног економског развоја на Балкану (LEDIB). Влада Републике Србије поменути Програм потписала је крајем 2006. године. Ради реализације донираних 2 мил. ЕУР крајем 2008. године потписан је споразум између Краљевине Данске, Владе Републике Србије и НБС. Средства Програма LEDIB на располагању су до краја 2018. године. До краја марта 2016. године захтев за средствима из LEDIB-а поднело је 340 малих и средњих предузећа и предузетника укупне вредности од 247,9 милиона динара⁵⁹.

Кредит се може добити под следећим условима:

- максимална вредност кредита је до 50.000 ЕУР у динарској противвредности;
- каматна стопа за динарске кредите без валутне клаузуле састоји се од референтне стопе НБС + до 4,5%, а за динарске кредите са валутном клаузулом до 8%;
- максимални период отплате кредита је у зависности од потреба корисника, а не може бити дуже од 2018. године;
- грејс период у трајању од годину дана.

Пословне банке које учествују у пласирању средстава из Програма LEDIB крајњим корисницима су: Ванса Интеса, Комерцијална банка, Procredit bank, Societe Generale банка, Unicredit банка и NLB банка.

Сарадња НБС са Републиком Италијом⁶⁰. Влада Републике Италије 2004. године одобрила је Републици Србији кредит у износу од 33,2 мил. ЕУР ради помоћи подршке у финансирању малих и средњих предузећа. До краја марта 2016. године кредитна средства користило је 162 малих и средњих предузећа у укупном износу од 54,5 мил. ЕУР. Средства су

⁵⁹http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_4.html

⁶⁰http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_3.html

исплаћена из одобреног кредитног аранжмана са Италијом и из револвинг фонда. Средства револвинг фонда и даље су расположива и могу бити коришћена до 2022. године.

Република Италија Србији је одобрила нови кредитни аранжман у вредности од 30 мил. ЕУР која су на располагању од 2012. године. Средства из овог кредитног аранжмана намењена су малим и средњим и јавним комуналним предузећима. До краја марта 2016. године исплаћено је 5,3 мил. ЕУР за 28 малих и средњих предузећа. Кредитна средства се одобравају уз максимални период отплате до 8 година уколико се захтев за кредит поднесе до краја 2016. године, а уколико је период отплате краћи онда је рочност до 2024. године.

Кредитна средства могу се искористити за две намене:

- минимум 70% кредита може се утрошити за набавку опреме, технологије и индустријских лиценци које су италијанског порекла;
- максимум 30% одобреног кредита може се утрошити за покриће обртних средстава и набавку робе неопходне за реализацију пројекта.

Кредит се може добити под следећим условима:

- минималне и максималне вредности кредита крећу се у следећим интервалима: за микро предузећа од 5 хиљ. ЕУР до 1 мил. ЕУР, за мала и средња предузећа од 50 хиљ. до 1 мил. ЕУР и за јавна комунална предузећа од 150 хиљ. до 2 мил. ЕУР;
- каматна стопа је фиксна и креће се до 4,35% - ефективна;
- максимална рочност кредита је до 8 година;
- грејс период у трајању до две године.

Пласирање кредита крајњим корисницима из кредитног аранжмана са Италијом врши се преко следећих пословних банака: Ванса Интеса, Комерцијална банка, Halkbank, Eurobank, Jubmes банка, KBM банка, Sberbank, Unicredit банка и Erste банка.

7.3. Стране директне инвестиције

Стране инвестиције у домаћа предузећа углавном се деле на стране директне инвестиције (СДИ) и портфолио инвестиције:

- СДИ су посебно значајне за земље у развоју као што је Србија. Посебно су значајне ради будућег раста и опоравка наше привреде и пољопривреде јер помажу трансфер технологије, процес индустријализације и омогућавају привредни раст. Теоријски гледано СДИ подразумевају да „резидент једне економије има трајни интерес у предузећа резиденту друге економије“ (Деђански, Љубић, 2014).
- Портфолио инвестиције представљају улагање страног капитала у ХОВ друге компаније. Страни улагачи куповином ХОВ, након истека одређеног периода, добијају

уложени новац назад који је увећан за вредност камате. Међутим, страни улагачи нису у могућности да учествују у управљању и пословању компаније као и у начину употребе средстава, већ целокупан ризик сноси издавалац ХОВ - домаћа компанија (Капор П., 2009.). Податке о оствареној вредности портфолио инвестиција региструје НБС и једина је овлашћена институција за праћење и извештавање.

Главна карактеристика СДИ је да власник капитала при улагању у другу компанију задржава право власништва над уложеним капиталом, остварује право да организује производњу и начин реализације производа, као и да учествује у расподели финансијског резултата. Уважени економиста Капор П. (2009) СДИ назива још и предузетничким инвестицијама, јер инвеститор не жели да буде апсолутан, већ да има апсолутну контролу над управљањем и пословном политиком компаније у коју је инвестиран новац.

Аутор Бакић Н. (2014) наводи да, гледано из угла улагања у нову или постојећу инвестицију, постоје три основна облика СДИ и издвајају се следеће три групе:

1. *Greenfield инвестиције*;
2. *Merger and Acquisition – M&A (преузимање и спајање предузећа)* и
3. *Joint venture (заједничко улагање)*.

Greenfield инвестиције подразумевају улагања у страну земљу која обухватају потпуно нови пројекат. Оваква улагања имају велики значај за све земље, а посебно за земље у транзицији јер прилив страног капитала у одређени сектор утиче на развој целокупне привреде. Презадужене транзиционе земље немају могућност додатног задуживања и прилив иностраног капитала у значајној мери може да поправи економску и привредну ситуацију.

Реч *Merger* значи „спајање“ а реч *Acquisition* значи „преузимање“. Тачније, страни инвеститор може се спојити или преузети власништво над одређеним предузећем. Између ова два термина није дефинисана тачна разлика што је чест узрочник неспоразума између инвеститора и примаоца инвестиције. Спајање компанија као облик СДИ подразумева да обе стране желе да се удруже из различитих мотива али под истим условима. За разлику од спајања, код преузимања нису обе стране сложне да страни улагач у потпуности преузме домаћу компанију⁶¹.

⁶¹у

ситуацију преузимања компаније најчешће се продају или делови компаније које домаћин власник не третирају као примарну делатност да би купили друге компаније а онај део који им је неопходан за њихову примарну делатност. Пример је Соса Сола која је продала пословне јединице које су неуклапајуће са њеном примарном делатношћу а сакупљеном новцем пласирала у куповину предузећа из области индустрије пића (Бакић, Н. (2014): *Директне стране инвестиције у агропривреду Србије*, стр. 4).

Упоређивањем *Greenfield* и *M&A* инвестиција долази се до низа предности које се дају *Greenfield* инвестицијама. Доле поменуте разлике очигледне су код улагања на краћи рок, док на дужи рок поменуте разлике нестају (шема 7.2.).

Шема 7.2. Поређење *Greenfield* и *M&A* инвестиција

<i>Greenfield</i> инвестиције	<i>M&A</i> инвестиције
<ul style="list-style-type: none">• Повећава се капитал у земљи примаоца инвестиције;• Обезбеђује се преношење знања и технологије у земљу примаоца инвестиције;• Повећавају запосленост у земљи примаоца инвестиције;• Имплицирају пораст броја предузећа а самим тим и конкурентности.	<ul style="list-style-type: none">• Примљени капитал је искоришћен за преузимање већ постојећих предузећа;• Било да је реч о спајању или припајању не мора да значи да ће доћи до увођења нових технологија и знања у компанији која је примаоц инвестиције;• Реализација ових инвестиција може да доведе и до отпуштања радника а не до додатног запошљавања;• Ове инвестиције могу да изазову стварање монопола у једној земљи и пада конкурентности.

Извор: Бакић Н., 2014.

Joint venture (заједничко пословно улагање) инвестиције не подразумевају само два партнера која склапају уговор о инвестирању, већ може бити и више од два партнера. Пословни партнери по правилу би требало да стварају нову компанију при чему сваки партнер даје одређени допринос у виду капитала, знања, технике, технологије и сл. како би преузео одређене економске активности. Власници нове компаније су сви партнери који су дали допринос у оснивању компаније. Међутим, од овог правила се одступа у случају да пословни партнер оформи нови производни погон већ постојеће компаније или реализује додатна улагања у виду повећања постојећег улога у постојећој компанији. Наведени облици заједничких улагања могу да омогуће лакши наступ на страни тржиште, лакше долажење до инвестиционих средстава, лакше долажење до новије технологије која ће бити комплементарна са постојећом и сл. Оно што посебно разликује овај облик СДИ у односу на претходна два облика је што заједничко пословно улагање може имати и само форму уговора (некорпоративна форма), а не искључиво улагање у сопствени капитал.

Осим ове поделе инвестиционих улагања поменуто је подела СДИ у зависности од тога да ли се улаже у сличне или различите фазе производног процеса које су у различитим привредама. Сходно томе разликују се хоризонталне, вертикалне и конгломератске СДИ.

Хоризонталне СДИ настају када компаније у различитим привредама отварају производне погоне за производњу истих или сличних производа. На овај начин смањују се трошкови

транспорта, лакше се истражује тржиште и увиђају потребе потрошача и јефтинија је набавка сировина за њихову производњу. Поменути разлози омогућају да производи буду конкурентнији на датом тржишту услед остварене ниже производне цене. Економиста Капор П. (2009) наводи да су хоризонталне СДИ оријентисане, пре свега, на задовољење потреба домаћег тржишта.

Вертикалне СДИ се реализују када се различите фазе производног процеса у производњи одређеног производа измештају у различите привреде. Ова улагања се могу спровести у ранију фазу (*инвестиције уназад*) и наредну фазу (*инвестиције унапред*) одређеног производног процеса. Овакво груписање производних активности омогућава да се ангажује радна снага у оним привредама где је јефтинија, као и да се фазе производног процеса које захтевају високу технологију лоцирају у оне земље где је ниво технолошке опремљености на високом нивоу.

Слободно се може рећи да вертикалне СДИ траже сировине и ресурсе који су јефтинији у другим привредним гранама (нпр. радна снага), а такве компаније су углавном извозно оријентисане. С обзиром да је пољопривреда Србије надалеко позната по извозу примарних пољопривредних производа може се рећи да је овај облик инвестирања пожељан за нашу привреду (Капор П., 2009.).

Конгломератске СДИ подразумевају да се комплетне производње измештају у друге привреде (земље). Овакав облик инвестирања је реткост у пракси јер инвеститори не поседују довољно знања из свих области како би се производни процес изместио у другу привреду.

Група економиста (Деђански, Љубић, 2014) истиче да директни страни инвеститор може бити *„физичка особа, инкорпорирано или неинкорпорирано јавно или приватно предузеће, влада, група повезаних појединаца или група повезаних инкорпорираних или неинкорпорираних предузећа који имају предузеће у држави која није држава директног инвеститора“*. Такође, наводе и услове које морају испуњавати инкорпорирана предузећа (морају имати 10% и више обичних акција или гласачког права), а за неинкорпорирана предузећа користи се ова једнакост. Уколико страни директни инвеститор има минимум 10% власништва онда он може учествовати у управљању предузећем што није неопходно.

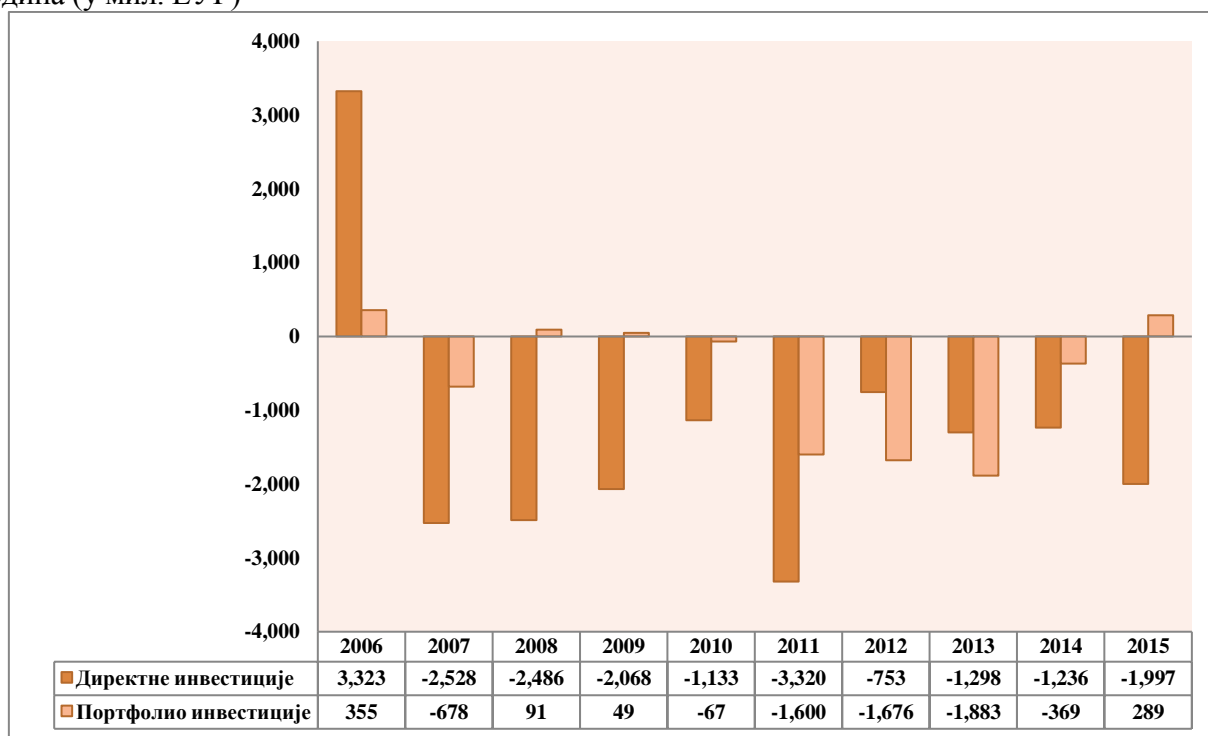
Осим власничких СДИ треба поменути и невластичке СДИ (Капор П., 2009.). Ова врста СДИ подразумева да страни улагач може да стекне право управљања у иностраним предузећима без куповине акција, већ путем различитих форми уговора, као што су: уговори о управљању, уговори по принципу „кључ у руке“, уговори о франшизингу, уговор о уступању патента (лицензирање), уговор о споразумној подели производње и сл. Дакле, у пољопривредној производњи могуће је применити и невластичке СДИ које би биле по принципу концесије, трансфера технологије и сл.

Подаци НБС су једини званични подаци о СДИ и портфолио инвестицијама у Србији, при чему НБС објављује агрегиране податке о страним директним улагањима по земљама плаћања и гранама делатности.

Статистички подаци о нето износама СДИ у Србији бележе углавном негативне вредности за период 2006-2015. година изузев у 2006. години када је износио 3.323 мил. ЕУР. Захваљујући приливу иностраног капитала негативан износ СДИ је ублажен.

Нето износ портфолио инвестиција бележи и позитивне и негативне вредности. Дакле, инострана улагања у ХОВ других предузећа имају велики значај за целокупан платни биланс државе. Више видети на графикону 7.3.

Графикон 7.3. Нето износи СДИ и портфолио инвестиција у Србији у периоду 2006-2015. година (у мил. ЕУР)

Извор: НБС, Платни биланс РС (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/platni_bilans.html)

Нето СДИ у свим анализираним годинама остварују негативне вредности, изузев у 2006. (3,3 млрд. ЕУР). Од 2007. до 2010. године њихова вредност је опала за 44,8%, уз задржавање негативне вредности, затим је дефицит истих повећан за око 200% у 2011., да би у 2012. години остварио пад за 77,3%. У 2015. години дефицит нето СДИ био је 1,9 млрд. ЕУР и био је за 53,9% већи него у 2013. години.

Нето износ портфолио инвестиција највећу забележену позитивну вредност остварио је 2006. године у износу од 355 мил. ЕУР, док је највећу негативну вредност остварио у 2013. години у износу од -1.883 мил. ЕУР. Крај 2015. године закључен је са позитивним

резултатом од 289 мил. ЕУР, што значи да су обавезе биле мање од средстава које су остале на рачун државе.

Почев од 2014. године НБС је, у складу са смерницама ММФ-а, променила методологију обрачуна страних директних улагања. Будући да се методологије обрачуна за период до краја 2013. године и од почетка 2014. године разликују, доступни су подаци само за период 2010-2015. година. НБС је у поступку обрачуна података и за период до 2010. године ретроактивно и ти подаци тренутно нису доступни.

Такође, сходно новој методологији, НБС води податке о пољопривреди, шумарству и рибарству као једној делатности. Учешће страних директних улагања у пољопривреди показује графикон 7.4.

Графикон 7.4. Нето финансијске обавезе по основу страних директних улагања у периоду 2010-2015. година у делатност пољопривреде, шумарства и рибарства (у мил. ЕУР)

Извор: НБС, Страна директна улагања, нето обавезе, поделатностима.

Укупне нето вредности страних директних улагања у периоду 2010-2015. година бележиле су позитивне вредности односно улагања су бележила позитивне вредности. Највећа забележена нето вредност била је 2011. (3.544,5 мил. ЕУР) а најмања у 2012. години (1.008,8 мил. ЕУР). Може се рећи да је и 2015. година завршена са завидном вредношћу од 2.114,2 мил. ЕУР страних директних улагања.

Вредност страних директних улагања у делатност пољопривреде бележила је позитивне вредности изузев у 2014. години када је салдо био негативан односно одлив је био већи од прилива а разлика износи -0,3 мил. ЕУР. Анализирајући остале године минимална позитивна

вредност нето страних директних улагања евидентиране су у износу од 9,2 мил. ЕУР (2012. године) а највећа у износу од 65,8 мил. ЕУР (2013. године). Ипак, крај 2015. године за ову делатност бележи завидан резултат при чему су приливи били већи од одлива а разлика износи 63,8 мил. ЕУР.

Генерално, СДИ и портфолио инвестиције су веома значајне за одржавање стабилности земље јер доприносе уравнотежењу платног биланса. СДИ омогућавају улагања из иностраних земаља тако да домаћа земља може неутрошени новац да намени у друге сврхе које су јој приоритет. Значај страних директних улагања у сектор пољопривреде полако али сигурно расте што значи да се препознаје значај страних улагања као и значај аграрног сектора који може допринети развоју целокупне привреде.

8. МОДЕЛИ ФИНАНСИРАЊА ПОЉОПРИВРЕДЕ НА ПОДРУЧЈУ ПОДУНАВСКЕ ОБЛАСТИ

Подунавска област обухвата три ЈЛС и то: град Смедерево, општину Велика Плана и општину Смедеревска Паланка. Свака од ових ЈЛС има развијену привреду и развија се у различитим правцима, али им је заједничка једна грана привреде а то је пољопривреда. Може се рећи да је Подунавска област ратарско-воћарско-виноградарски крај, а на подручјима где преовладава интензивна ратарска производња карактерише се и као сточарски крај.

Поддршка пољопривреди са нивоа Републике према појединачним ЈЛС првенствено је намењена регистрованим активним пољопривредним газдинствима (ПГ). Правилник о упису у регистар ПГ и обнови регистрације, као и условима за пасиван статус ПГ (Службени гласник РС, бр. 17/13, 102/15 и 6/16) дефинише активна и пасивна ПГ. Према Члану 15 поменутог Закона сва ПГ имају активан статус и само таква могу конкурисати за субвенције, закуп земљишта и сл. Међутим, статус пасивног ПГ стиче се на следеће начине:

- *неблаговремено обнављање регистрације ПГ;*
- *пријављивање нетачних података у регистар ПГ;*
- *неблаговремено отплаћивање доспелих обавеза по основу узетог кредита или закупа земљишта;*
- *фалсификовање доказа ради добијања подстицаја;*
- *уколико се закупљено земљиште које је у државној својини даје у подзакуп;*
- *непридржавања уговорних обавеза по уговорима са Министарством и још много других начина.*

ПГ које је у пасивном статусу не може да конкурише за мере подстицања развоја пољопривредне производње (на које имају право активна ПГ), а земљишни фонд не може да буде предмет уписа другог ПГ. Захтев које ПГ у пасивном статусу поднесе за коришћење подстицаја одбија се по аутоматизму.

Ради даље анализе подстицаја ПГ важно је дефинисати ПГ. Према Члану 3 Закона о попису пољопривреде 2011. године (Службени гласник РС, бр. 104/09 и 24/11) ПГ су самосталне производне јединице са различитим правним формама: породична ПГ, предузетници и правна лица (привредно друштво, земљорадничка задруга, установа). У наставку поглавља акценат ће бити стављен на породична ПГ.

У наредној табели дато је поређење укупног броја регистрованих активних ПГ и породичних ПГ у Србији и на подручју Подунавске области (табела 8.1.)

Табела 8.1. Укупан број регистрованих активних пољопривредних и породичних пољопривредних газдинстава у Републици и Подунавској области у периоду 2006-2015. година

Година	Број регистрованих активних ПГ			Број регистрованих активних породичних ПГ		
	Р. Србија	Подунавска област	Учешће (у %)	Р. Србија	Подунавска област	Учешће (у %)
2006	280.066	5.492	2,0	278.619	5.471	2,0
2007	345.687	7.660	2,2	344.107	7.637	2,2
2008	373.988	9.226	2,5	372.631	9.209	2,5
2009	335.574	8.189	2,4	334.389	8.172	2,4
2010	290.944	6.250	2,1	289.691	6.231	2,2
2011	290.944	5.597	1,9	289.691	5.585	1,9
2012	318.166	6.808	2,1	316.683	6.784	2,1
2013	326.489	6.943	2,1	324.972	6.912	2,1
2014	330.485	7.040	2,1	328.878	7.008	2,1
2015	346.163	7.357	2,1	344.410	7.293	2,1
Индекс промене 2015/2006	123,6	134,0	-	123,6	133,3	-

Извор: Подаци добијени из Управе за аграрна плаћања дана 21.11.2016. године.

На основу табеларног прегледа види се да је укупан број активних породичних пољопривредних газдинстава пратио кретање укупног броја активних пољопривредних газдинстава како на нивоу државе тако и на нивоу Подунавске области. Учешће регистрованих активних пољопривредних газдинстава у Подунавској области кретало се у интервалу од 1,9% у 2011. години до 2,5% у 2008. години. Иста слика добија се анализирањем учешћа регистрованих активних породичних пољопривредних газдинстава на нивоу Подунавске области у односу на Републику.

Индекс промене показује да је у последњој 2015. години у односу на почетну 2006. годину дошло до пораста укупног броја регистрованих активних пољопривредних газдинстава на нивоу државе за 23,6%, док на нивоу Подунавске области увећање износи 34,0%. Исто процентуално увећање бележи и број регистрованих активних породичних пољопривредних газдинстава како на нивоу државе тако и на нивоу Подунавске области.

Поражавајуће су чињенице да се у пољопривреду сада улаже мање него пре пет година, а при том се све више говори о значају пољопривреде за целу привреду једне земље. Ова контрадикторност може се објаснити неозбиљношћу са којом се приступа изради програма подршке, при чему главни проблем потиче од саме Републике која треба да подстиче развој а не назадовање домаће пољопривредне производње.

8.1. Инвестиције у пољопривреди и руралном развоју Подунавске области

У овом делу посебно ће бити разматрани инвестициони потенцијали појединачних ЈЛС, јер свака за собом повлачи предности и недостатке пољопривредне производње.

Табела 8.2. Остварене инвестиције у нове основне фондове на подручју Подунавске области¹ (укупно и у делатност пољопривреде) у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

Година	Република Србија ¹			Подунавска област			Учешће остварених инвестиција у пољопривреду, шумарство и рибарство Подунавске области у односу на РС
	Укупно	Пољопривреда, шумарство и рибарство	Учешће (у %)	Укупно	Пољопривреда, шумарство и рибарство	Учешће (у %)	
2006	340.795,1	13.250,4	3,9	5.737,4	13,4	0,2	0,1
2007	482.340,9	14.384,8	3,0	6.959,3	38,1	0,5	0,3
2008	566.836,9	21.357,9	3,8	7.664,7	71,1	0,9	0,3
2009	455.485,2	14.174,9	3,1	3.974,2	85,1	2,1	0,6
2010	425.400,0	9.219,3	2,2	4.922,0	41,6	0,8	0,5
2011	493.100,0	12.211,1	2,5	8.580,9	30,5	0,4	0,2
2012	608.508,3	16.970,5	2,8	5.422,2	37,6	0,7	0,2
2013	501.512,8	13.874,8	2,8	7.785,0	10,3	0,1	0,1
2014	479.145,5	16.627,8	3,5	4.035,0	1,8	0,04	0,01
2015	507.111,2	12.194,8	2,4	3.465,4	-	-	-

Извор: РЗС, Општине и региони у РС за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

¹ Подаци се односе на сва правна лица.

Табеларни преглед показује да је најмање учешће инвестиција у нове основне фондове у делатност пољопривреде на нивоу Републике остварено 2010. (2,2%), а највеће 2006. године (3,9%), док је просечно годишње учешће 3,0%.

Учешће инвестиција у нове основне фондове у делатност пољопривреде на нивоу Подунавске области кретало се у интервалу од 0,04% у 2014. до 2,1% у 2009. години, док је просечно годишње учешће износило 0,7%.

Анализом учешћа остварених инвестиција у делатност пољопривреде, шумарства и рибарства Подунавске области у односу на остварене инвестиције у делатност пољопривреде, шумарства и рибарства Републике очигледно је ниско учешће које се креће у интервалу од 0,01% (2014.) до 0,6% (2009.), а просечно годишње око 0,3%.

Анализом инвестиционих улагања у пољопривреду, шумарство и рибарство на нивоу Подунавске области долази се до закључка да су оне веома мале и да нису довољне. У прилог овоме показује чињеница да у 2015. години инвестиције нису евидентирание што упућује на њихове ниске вредности. Још више долази до изражаја чињеница да се улагања све више смањују тј. да су на почетку анализираниог периода биле већег учешћа него деценију касније.

8.1.1. Инвестиције у град Смедерево

Може се рећи да град Смедерево има највећа инвестициона улагања и квалитетно израђену инвестициону структуру у односу на преостале две ЈЛС Подунавске области. Из ових разлога је Смедерево и најатрактивније како за домаћа тако и за инострана инвестициона улагања.

Табела 8.3. Остварене инвестиције у нове основне фондове на подручју града Смедерева¹ (укупно и у делатност пољопривреде) у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

Година	Укупно	Пољопривреда, шумарство и рибарство	Учешће (у %)
2006	4.887,2	-	-
2007	5.676,4	0,2	0,004
2008	4.750,4	30,8	0,6
2009	2.358,9	30,1	1,3
2010	2.387,2	41,6	1,7
2011	5.181,9	16,3	0,3
2012	1.624,2	5,7	0,4
2013	811,1	4,1	0,5
2014	1.619,2	1,8	0,1
2015	1.888,7	-	-

Извор: РЗС, Општине и региони у РС за појединачне године у периоду 2006-2015. година

¹ Подаци за град односе се на велика и средња правна лица.

Учешће остварених инвестиција у нове основне фондове у делатности пољопривреде, шумарства и рибарства у укупно оствареним инвестицијама у Смедереву кретало се у интервалу од 0,004% у 2007. до 1,7% у 2010. години, док је просечно годишње учешће износило 0,6%. Поређењем прве и последње године може се израчунати и индекс промене у оквиру делатности пољопривреде који износи 0,4. Он показује да су се инвестиције у 2015. у односу на 2006. годину повећале за 0,4 пута.

Велике осцилације у учешћу инвестиција у пољопривреди у укупним само показује неповерење пољопривредних произвођача у државни, банкарски и институционални сектор. Занимљива је чињеница да је неповерење све веће и јаче у последњим годинама него на почетку анализираних периода (пре десетак година).

Анализа кључних инвестиционих улагања у области пољопривреде на територији града Смедерева разматраће се од 2010. године⁶². У овом периоду у Смедереву је реализовано неколико инвестиција у области пољопривреде, а већина се односи на програме наводњавања и одводњавања. На основу података Одељења за привреду, предузетништво, локални економски развој и јавне набавке града Смедерева, у наставку се наводе неке од већих инвестиција у овој области:

- У 2010. години урађен је Генерални пројекат наводњавања Удовички плато за 500 ха пољопривредног земљишта за четири катастарске општине (КО): Сеоне, Петријево, Удовице и Водањ. Вредност пројекта је била 3,2 мил. РСД, од чега је Град учествовао са 53%, а МПЗЖС са 47%;
- Током 2013. године почела је израда Идејног и главног пројекта наводњавања Удовички плато, фаза I. Укупна вредност овог пројекта била је 7,8 мил. РСД, од чега је Град исплатио 4,98 мил. РСД, а остало ЈВП „Србијаводе“;

⁶² Анализа инвестиционих улагања

у

пољопривреду почиње од

2010. године јер подаци изградске управе града Смедерева су на располагању од овог године.

За анализирани период од

2006. до 2009. године подаци нису доступни и нису достављени.

- Током 2013. године почело се са Генералним пројектом наводњавања јужног дела територије града Смедерева за површину од 1.535 ха. Јавна набавка је била 2013. године, и на име овог пројекта је исплаћено 2,48 мил. РСД из буџета Града;
- Капитални пројекат са којим се почело 2014. године јесте „Систем за сакупљање споредних производа животињског порекла на територији града Смедерева и општине Ковин“ (укупна вредност пројекта 31,3 мил. РСД). Овај пројекат је завршен 2015. године, а почетком 2016. године биће стављен у функцију, по добијању дозволе за рад од стране Управе за ветерину МПЗЖС Републике Србије;
- 2015. године било је улагања у изградњу стубне трафостанице Бадрика (за покретање црпне станице за одводњавање). У ову инвестицију је Град уложио 3 мил. РСД;
- Стална улагања Град има и у области уређења атарских путева, адаптације противградних станица и сл.

Инвестиције у области пољопривреде и руралног развоја у великој мери зависе од расположивих финансијских средстава, али и од стимулативне пословне и/или инвестиционе климе у националном и локалном окружењу. Градска управа Смедерева препознала је значај позитивне пословне климе за инвестициона улагања. Такође, град је 2012. године добио сертификат Националне алијансе за локални економски развој (НАЛЕД), као град са повољним пословним окружењем. Међутим, како сертификат важи три године и неопходно је обнављање град Смедерево још увек није обновио и тренутно има статус града којем је истекао сертификат⁶³.

8.1.2. Инвестиције у општини Велика Плана

Општина Велика Плана поседује изванредне земљишне капацитете који су неопходни ради обављања пољопривредне производње и реализовања одређених пројеката. Међутим, главна препрека јесу недостајућа инвестициона средства како би своје планове реализовала чиме би се директно утицало на повећање приноса у примарној пољопривредној производњи.

Користећи податке РЗС-а у наредној табели (табела 8.4.) дат је преглед инвестираних средстава у нове основне фондове у укупној вредности и у делатности пољопривреде, шумарства и рибарства у периоду 2006-2015. година.

⁶³<http://www.naled-serbia.org/sr/bfc-opstine>

Табела 8.4. Остварене инвестиције у нове основне фондове на подручју општине Велика Плана¹ (укупно и у делатност пољопривреде) у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

Година	Укупно	Пољопривреда, шумарство и рибарство	Учешће (у %)
2006	323,3	-	-
2007	742,3	-	-
2008	2.228,5	-	-
2009	797,6	-	-
2010	2.076,6	-	-
2011	3.019,6	3,1	0,1
2012	2.796,9	17,2	0,6
2013	6.460,1	6,2	0,1
2014	2.070,0	-	-
2015	1.356,8	-	-

Извор: РЗС, Општине и региони у РС за појединачне године у периоду 2006-2015. година

¹ Подаци за општину односе се на велика и средња правна лица.

Општина Велика Плана за разлику од Смедерева нема довољно информација о реализованим инвестицијама у делатност пољопривреде, шумарства и рибарства. Међутим, на основу података којима се располаже види се да је учешће остварених инвестиција у нове основне фондове у делатности пољопривреде, шумарства и рибарства у укупно оствареним инвестицијама у Великој Плани било у интервалу од 0,1% у 2011. и 2013. до 0,6% у 2012. години, док је просечно годишње учешће износило 0,3%. Израчунавањем индекса промене за делатност пољопривреде долази се до податка да су се инвестиције повећале за 2 пута у 2013. у односу на 2011. годину.

Према документу који је добијен из општинске управе очигледно је да планови постоје али да недостају институције и/или комунална предузећа која би финансијски потпомогла њихову реализацију. Општина је до 2015. године издвојила кључне планиране инвестиционе пројекте који чекају на реализацију и хронолошки изгледају овако:

- 2005. године осмишљен је план изградње сајамског изложбеног комплекса а планирана инвестициона вредност је 61,7 мил. РСД;
- 2010. године планиран је пројекат „Органски инкубатор“ у вредности од 94,6 мил. РСД. Остатак средстава би се повукао из донаторског фонда ЕУ, а пројекат би омогућио привлачење нових људи који би помагали осавремењивање органске производње на овој територији и помогли у лакшој имплементацији нових метода и технологија;
- исте године (2010) предвиђена су средства и за реализацију пројекта „Баишта Србије“. Ово је једини реализовани пројекат у дугогодишњем периоду и финансира га ЕУ из донаторског програма, а вредност инвестиционог пројекта износила је око 435 хиљ. ЕУР у динарској противвредности. Програм је подразумевао обуку и студијска путовања која су омогућена главним носиоцима пољопривредне производње ове општине;
- У 2013. години осмишљен је пројекат „Елаборат за електрификацију њива за потребе наводњавања – потез Доћан“ а планирана инвестициона вредност је 22,4 мил. РСД.

Овај пројекат подразумева електрификацију система за наводњавање у зависности од примењеног начина система за наводњавање. Пројектна документација је спремна, али се чека институција која ће помоћи реализацију пројекта тиме што ће узети учешће у финансисјким пројектним издацима;

- Крајем 2015. године планирани су пројекти комасације за три катастарске општине (КО) и то: КО Радовање у вредности од 105,6 мил. РСД, КО Ракинац 190,7 мил. РСД и КО Марковац и Ново Село у вредности од 99,6 мил. РСД. Наведени пројекти комасације још увек нису реализовани;
- У 2016. години израђена је студија могућности наводњавања. Предрачунске вредности постоје али нису званичне и подложне су сталним променама јер је у току израда пројектне документације. Коначна инвестициона вредност зависиће од врсте радова и површине на којој ће се изводити, као и од начина наводњавања који ће се спровести на одређеној КО. Након укључивања свих ових елемената у пројектну документацију биће доступна и планирана инвестициона вредност. Израда пројекта планирана је за 2017. годину.

Све горе поменуте планиране инвестиционе вредности (изузев пројекта „Башта Србије“ који је једини реализован) предвиђене су у годишњем буџету општине и чекају прави моменат и подршку одговарајућих институција које би финансијски потпомогле њихову даљу реализацију.

Недостатак инвестиционих улагања у пољопривреду не доприноси напредовању већ само назадовању пољопривредне производње. Зато је потребно радити на промовисању и мотивисању младих и старих пољопривредника да више инвестирају у делатност пољопривреде дајући им могућност да своје производе пласирају унапред познатим купцима и откупљивачима.

8.1.3. Инвестиције у општини Смедеревска Паланка

Општина Смедеревска Паланка се може третирати као једна од сиромашнијих и општина која релативно мало или уопште не улаже у развој пољопривреде и рурални развој. Као један од стандардних облика инвестиционих улагања јесте годишње улагање у одржавање атарских путева и противградну заштиту, док се други облици инвестиционих улагања не планирају због недовољног прилива финансијских средстава у локалну касу. Додатни проблем и непланирани трошак одиграо се 2014. и 2015. године због поплава. У овом периоду се уопште није размишљало о потенцијалним инвестиционим пројектима, већ је сва пажња била усмерена на санирање штета од поплава. С обзиром да су индустрија и грађевинарство међу

најзначајнијим делатностима може се рећи да су ово и сектори који завређују највише пажње од стране домаћих и иностраних улагача. Посебан допринос развоју пољопривреде даје Институт за повртарство који заједно са својим научно-истраживачким тимом посебну пажњу поклања генетици и оплемењивању повртарских врста.

Табеларни преглед о вредности остварених инвестиција (табела 8.5.) само потврђује претходне наводе да су инвестициона улагања у пољопривреду, шумарство и рибарство ове општине или минимална или не постоје.

Табела 8.5. Остварене инвестиције у нове основне фондове на подручју општине Смедеревска Паланка¹ (укупно и у делатност пољопривреде) у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)

Година	Укупно	Пољопривреда, шумарство и рибарство	Учешће (у %)
2006	526,9	-	-
2007	540,5	37,9	7,0
2008	685,8	40,2	5,9
2009	817,8	54,9	6,7
2010	458,2	-	-
2011	379,4	11,1	2,9
2012	1.001,1	14,7	1,5
2013	513,8	-	-
2014	345,8	-	-
2015	219,9	-	-

Извор: РЗС, Општине и региони у РС за појединачне године у периоду 2006-2015. година.

¹ Подаци за општину односе се на велика и средња правна лица.

На основу доступних података види се да је учешће остварених инвестиција у нове основне фондове у делатност пољопривреде, шумарства и рибарства у укупно оствареним инвестицијама у Смедеревској Паланци било у интервалу од 1,5% у 2012. до 7,0% у 2007. години, док је просечно годишње учешће износило 4,8%. Анализом инвестиционих улагања у пољопривреду долази се до закључка да су инвестициона улагања у пољопривреду међу приоритетним за ову општину. Израчунавањем индекса промене за делатност пољопривреде долази се до податка да су се инвестиције повећале за 0,4 пута у 2012. у односу на 2007. годину.

Генерално, све ЈЛС на територији Подунавске области имају инвестициона улагања у делатност пољопривреде, шумарства и рибарства а колико ће бити уложено зависи од спремности произвођача за започињање и/или усавршавање постојеће производње. Осим овога, ради повећања инвестиционих улагања потребно је креирати и одговарајуће инвестиционе услове који ће пољопривреднике мотивисати за додатно бављење овом делатношћу.

8.2. Подршка пољопривреди Подунавске области са нивоа Републике Србије

Похвално је што Република увиђа потребе свих пољопривредника и из аграрног буџета распоређује подстицаје које посредством Управе за аграрна плаћања пласира крајњим

пољопривредним произвођачима. У времену када је глобализација узела маха и локални произвођачи се такмиче са нижим увозним ценама веома је важно стимулисати домаћег пољопривредног произвођача додатним подстицајима како би на тржишту парирао својој конкуренцији. Из ових разлога Република креира аграрни буџет како би пољопривредни производи били конкурентнији.

8.2.1. Републичка подршка пољопривреди на територији града Смедерева

С обзиром да је подручје града Смедерева познато као воћарско-виноградарски и сточарски крај, пољопривредници из аграрног буџета у 2016. години могу да рачунају на следеће подстицаје⁶⁴:

1. *директни подстицаји* - подстицаји за биљну производњу од 2.000 РСД/ха; регрес за ђубриво у вредности до 2.000 РСД/ха; регрес за трошкове складиштења у јавним складиштима у износу од 40% трошкова складиштења; подстицаји за држање квалитетних приплодних млечних и товних крава; подстицаји за тов јунади, јагњади, јаради и свиња; премија за млеко 7 РСД/л⁶⁵; подстицаји за кошнице пчела и за матично јато у рибарству;
2. *подстицаји за мере руралног развоја* – ради подизања нових вишегодишњих засада и унапређења примарне пољопривредне производње; регрес за премију осигурања за плодове, вишегодишње засаде, расаднике и животиње; подршка органској производњи; очување биљних и животињских генетичких ресурса;
3. *кредитна подршка* – пољопривредници могу користити кредитну подршку како за биљну тако и за сточарску производњу;
4. *посебни подстицаји* – за спровођење одгајивачког програма у сточарству; ради производње садног материјала, сертификације и клонске селекције.

Анализа табеле 8.6. показује да је на крају 2015. било 83,6% више регистрованих активних пољопривредних газдинстава у односу на 2006. годину, док се у истом периоду број регистрованих активних породичних пољопривредних газдинстава повећао за 83,2%.

⁶⁴Службени гласник РС, бр.8/16, Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2016. години, стр. 3.

⁶⁵Према Члану 3 Правилника о условима, начину и обрасцу захтева за остваривање права на премију за млеко (Службени гласник РС, бр. 28/2013 и 36/2014) подстицаји се исплаћују квартално и да би пољопривредник остварио право на овај подстицај у једном кварталу мора да преда (испоручи) минимум 3.000 л по кварталу.

Табела 8.6. Преглед регистрованих активних пољопривредних и породичних пољопривредних газдинстава у Смедереву у периоду 2006-2015. година

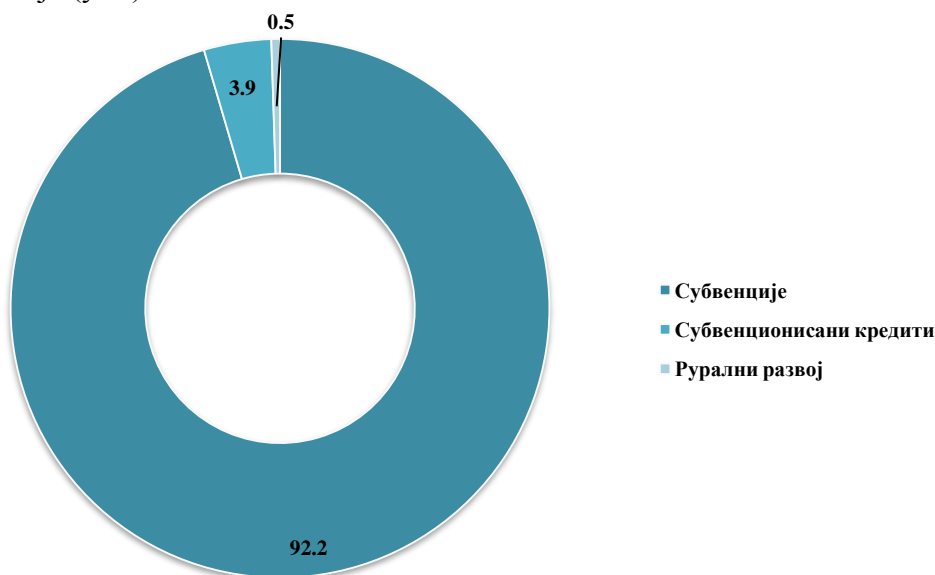
Година	Број регистрованих активних ПГ	Број регистрованих активних породичних ПГ	Учешће (у %)
2006	1.495	1.482	99,1
2007	2.182	2.167	99,3
2008	2.784	2.773	99,6
2009	2.581	2.570	99,6
2010	2.193	2.182	99,5
2011	2.112	2.101	99,5
2012	2.658	2.644	99,5
2013	2.600	2.581	99,3
2014	2.568	2.549	99,3
2015	2.745	2.715	98,9
Индекс промене 2015/2006	183,6	183,2	-

Извор: Подаци добијени из Управе за аграрна плаћања дана 21.11.2016. године.

Из табеле се уочава да је учешће породичних ПГ у десетогодишњем периоду износило преко 99%. Преосталих 1% чинила су правна лица и предузетници.

Податке о коришћењу подстицајних средстава за пољопривреду и рурални развој даје и Попис пољопривреде 2012 који је спровео РЗС Србије. Према овом извору у периоду 2010-2012. година подстицајна средства за пољопривреду и рурални развој⁶⁶ користило је 1.306 пољопривредних газдинстава у Смедереву, што је 18,4% од укупног броја пописаних пољопривредних газдинстава (на нивоу Републике је 28,5%). Структура пољопривредних газдинстава на подручју града Смедерева према врсти коришћених подстицаја показује да највеће учешће заузимају субвенције за обављање пољопривредне производње (графикон 8.1.).

Графикон 8.1. Структура пољопривредних газдинстава града Смедерева према врсти коришћених подстицаја (у %)

Извор: Попис пољопривреде 2012., ниво насеља, остали подаци о газдинству (http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221)

⁶⁶Подстицај државе и ЈЛС.

Анализа структуре коришћених подстицаја показује да након великог интересовања пољопривредника за коришћење субвенционисаних средстава на другом месту се налази интересовање за коришћењем субвенционисаних кредита уз учешће од 3,9%, док минимално учешће заузимају подстицаји намењени руралном развоју од свега 0,5%. Преостали број газдинстава користио је више од једног подстицаја. Овај податак не може се оправдати као позитиван јер пољопривредници не улажу довољно у рурални развој у виду дугорочних улагања већ у краткорочна инвестициона улагања која се огледају у високо заступљеним подстицајима у виду субвенција и субвенционисаних кредита.

8.2.2. Републичка подршка пољопривреди на територији општине Велика Плана

Постоји доста простора за улагања у Велику Плану, а првенствено се мисли на сектор пољопривреде и прехранбене индустрије. Међутим, у оквиру овог сектора издвајају се подсектори који су значајни за улагања а то су: индустрија меса, млечних производа, поврћа и воћа. За све поменуте подсекторе инвестиционих пољопривредних улагања развијена је и одговарајућа инфраструктура⁶⁷.

С обзиром да је у општини Велика Плана главна привредна грана пољопривреда, може се рећи да је проблему заштите, коришћења и уређења пољопривредног земљишта у претходном периоду поклањана велика пажња. У структури коришћеног земљишта највеће учешће заузимају ратарске, повртарске и крмне културе што посредно утиче и на развој сточарства. Међутим, традиционално су најзаступљеније ратарске културе.

Све претходно наводи на закључак да је Велика Плана позната као ратарски, повртарски и сточарски крај, а у 2016. години пољопривредници из аграрног буџета могу да рачунају на следеће подстицаје⁶⁸:

1. *директни подстицаји* - подстицаји за биљну производњу од 2.000 РСД/ха; регрес за ђубриво у вредности до 2.000 РСД/ха; регрес за трошкове складиштења у јавним складиштима у износу од 40% трошкова складиштења; подстицаји за држање квалитетних приплодних млечних и товних крава; подстицаји за тов јунади, јагњаци, јаради и свиња; премија за млеко 7 РСД/л;
2. *подстицаји за мере руралног развоја* – ради унапређења примарне пољопривредне производње; регрес за премију осигурања за усеве и животиње; подршка органској биљној производњи; очување биљних и животињских генетичких ресурса;

⁶⁷<http://www.velikaplana.rs/vodic/priredni-vodic>

⁶⁸Службени гласник РС, бр.8/16, Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2016. години, стр. 3.

3. *кредитна подршка* – пољопривредници могу користити кредитну подршку како за биљну тако и за сточарску производњу;

4. *посебни подстицаји* – спровођење одгајивачког програма у сточарству; ради производње садног материјала, сертификације и клонске селекције.

На основу табеле 8.7. види се да је број регистрованих активних пољопривредних и породичних ПГ у Великој Плани у периоду 2006-2015. година смањен за 0,8%.

Табела 8.7. Преглед регистрованих активних пољопривредних и породичних пољопривредних газдинстава у Великој Плани у периоду 2006-2015. година

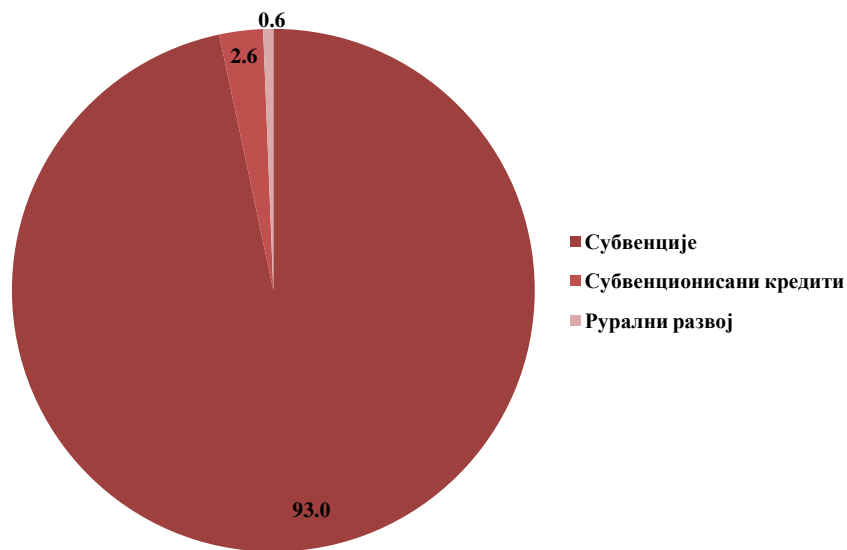
Година	Број регистрованих активних ПГ	Број регистрованих активних породичних ПГ	Учешће (у %)
2006	1.906	1.901	99,7
2007	2.674	2.669	99,8
2008	3.044	3.043	100,0
2009	2.612	2.609	99,9
2010	1.808	1.804	99,8
2011	1.463	1.459	99,7
2012	1.775	1.769	99,7
2013	1.776	1.770	99,7
2014	1.813	1.807	99,7
2015	1.891	1.885	99,7
Индекс промене 2015/2006	99,2	99,2	-

Извор: Подаци добијени из Управе за аграрна плаћања дана 21.11.2016. године.

Табеларни преглед показује да је учешће регистрованих активних породичних ПГ у укупном броју активних ПГ у десетогодишњем периоду износио преко 99,5%. Овај податак подразумева да у овој општини постоји незнатан проценат правних лица и предузетника који се баве пољопривредном производњом и имају пријављено ПГ.

Анализу коришћених подстицаја на територији Велике Плана могуће је анализирати и на основу података објављених у Попису пољопривреде 2012 који је спровео РЗС РС. Методологија коју је користио РЗС подразумевала је коришћење подстицаја од стране пољопривредних газдинстава у периоду 2010-2012. година. Ови подаци могу указати на учешће пољопривредних газдинстава према појединим субвенцијама (субвенционисани кредити, укупне субвенције као и коришћење субвенција намењених руралном развоју). Попис пољопривреде 2012 регистровао је 5.266 пољопривредних газдинстава при чему је подстицаје користило свега 15,5% односно 814 пољопривредних газдинстава. У оквиру укупно коришћених подстицаја највеће учешће чине пољопривредна газдинства која су користила само субвенције а учешће је 93% (**графикон 8.2.**).

Графикон 8.2. Структура пољопривредних газдинстава општине Велика Плана према врсти коришћених подстицаја (у %)

Извор: Попис пољопривреде 2012., ниво насеља, остали подаци о газдинству, (http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221).

Структуру поднетих захтева за коришћењем подстицајних средстава од стране пољопривредних газдинстава употпуњује и слика о учешћу броја пољопривредних газдинстава који су поднели захтеве за коришћењем субвенционисаних кредита (2,6%) и намењених руралном развоју (0,6%). Преостали број газдинстава користио је више од једног подстицаја. Генерално, оваква структура не доприноси дугорочном развоју пољопривреде на територији ове општине јер поднети захтеви пољопривредних газдинстава намењених руралном развоју указују на неповерење пољопривредника у сектор државе као и њихову могућност да ће се одржати дугорочна стабилност развоја пољопривреде. Последице неповерења испољавају се кроз пад пољопривредне производње али и броја пољопривредних газдинстава која желе озбиљно да се баве и унапређују своју производњу.

8.2.3. Републичка подршка пољопривреди на територији општине Смедеревска Паланка

На овој територији становништво се углавном бави пољопривредом, док остале делатности (индустрија, грађевинарство) не заостају у развоју за пољопривредном делатношћу. Према подацима наведеним у Информатору о раду општине Смедеревска Паланка (2014) од целокупне пољопривредне производње највеће учешће заузимају сектори: воћарства, ратарства и сточарства. Сходно томе, пољопривредници су из буџета Министарства пољопривреде у 2016. години могли да рачунају на следеће подстицаје:

1. директни подстицаји - подстицаји за биљну производњу од 2.000 РСД/ha; регрес за ђубриво у вредности до 2.000 РСД/ha; регрес за трошкове складиштења у јавним

складиштима у износу од 40% трошкова складиштења; подстицаји за држање квалитетних приплодних млечних и товних крава; подстицаји за тов јунади, јагњади, јаради и свиња; премија за млеко 7 РСД/л; подстицаји за кошнице пчела и за матично јато у рибарству;

2. *подстицаји за мере руралног развоја* – у сврху подизања нових вишегодишњих засада и унапређења примарне пољопривредне производње; регрес за премију осигурања за плодове, вишегодишње засаде, расаднике, усеве и животиње; подршка органској биљној производњи; очување биљних и животињских генетичких ресурса;
3. *кредитна подршка* – пољопривредници могу користити кредитну подршку како за биљну тако и за сточарску производњу уз примену повољније каматне стопе и повољнијих услова у отплати кредита;
4. *посебни подстицаји* – спровођење одгајивачког програма у сточарству; ради производње садног материјала, сертификације и клонске селекције.

Табеларни преглед (табела 8.8.) показује да је у 2015. години 31,6% више регистрованих активних ПГ него у 2006. години, док је у истом периоду проценат регистрованих активних породичних ПГ већи за 29,0%.

Табела 8.8. Преглед регистрованих активних пољопривредних и породичних пољопривредних газдинстава у Смедеревској Паланци у периоду 2006-2015. година

Година	Број регистрованих активних пољопривредних газдинстава	Број регистрованих активних породичних ПГ	Учешће (у %)
2006	2.091	2.088	99,9
2007	2.804	2.801	99,9
2008	3.398	3.393	99,9
2009	2.996	2.993	99,9
2010	2.249	2.245	99,8
2011	2.025	2.022	99,9
2012	2.375	2.371	99,8
2013	2.567	2.561	99,8
2014	2.659	2.652	99,7
2015	2.751	2.693	97,9
Индекс промене 2015/2006	131,6	129,0	-

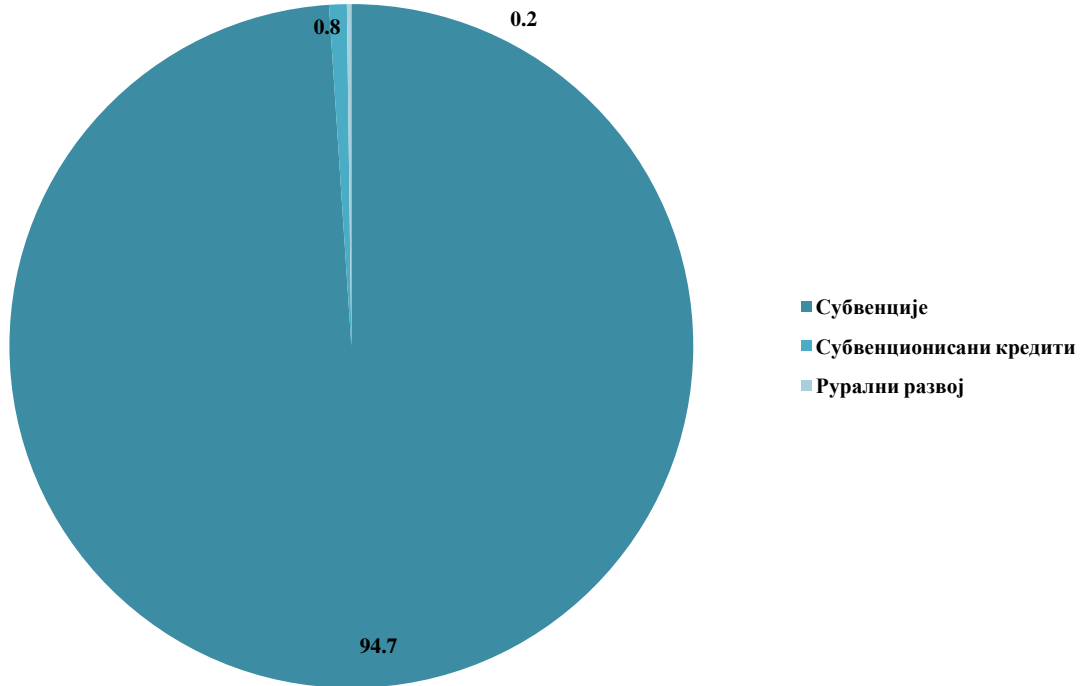
Извор: Подаци добијени из Управе за аграрна плаћања дана 21.11.2016. године.

Анализом горње табеле евидентно је да ова општина има највеће учешће активних породичних ПГ у укупним у односу на претходне две ЈЛС и углавном износи од 99,7% до 99,9%. Закључује се да ова општина готово да нема предузетника и правних лица која су регистровала своје пољопривредно газдинство или их има у незнатном проценту.

Податке о коришћењу подстицајних средстава пружа и Попис пољопривреде 2012 које је РЗС објавио као резултат спроведеног пописа пољопривреде у виду публикације. Између осталог, подаци показују који вид буџетске подршке су највише користила пољопривредна

газдинства. Према Попису пољопривреде 2012 на подручју општине Смедеревска Паланка од укупног броја пољопривредних газдинстава (6.747) њих 25,0% (1.687) користило је нека подстицајна средства. У структури коришћених подстицаја највеће учешће заузимају субвенције и то 94,7% (графикон 8.3.).

Графикон 8.3. Структура пољопривредних газдинстава општине Смедеревска Паланка према врсти коришћених подстицаја (у %)

Извор: Попис пољопривреде 2012., ниво насеља, остали подаци о газдинству, (http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221).

У структури укупно коришћених подстицаја од стране пољопривредних газдинстава свега четири газдинства је користило средства намењена руралном развоју (0,2%), док је субвенционисане кредите користило 13 пољопривредних газдинстава (0,8%). Преостали број пољопривредних газдинстава користио је два и више подстицаја.

На основу свега претходно изложеног структура коришћених подстицаја из аграрног буџета Републике од стране пољопривредних газдинстава ЈЛС које припадају Подунавској области изгледа овако:

1. у укупно одобреним субвенцијама највеће учешће заузимају пољопривредна газдинства Смедеревске Паланке са 94,7%, затим Велике Плана са 93% и напослетку Смедерева са 92,2%;
2. у структури укупно одобрених субвенционисаних кредита највеће учешће заузимају пољопривредна газдинства града Смедерева са 3,9%, општине Велика Плана 2,6% и општине Смедеревска Паланка са 0,8%;

3. у структури укупно одобрених средстава намењених руралном развоју највеће учешће заузимају пољопривредна газдинства општине Велика Плана са 0,6%, града Смедерева са 0,5% и напоследку општине Смедеревска Паланка са 0,2%.

Коришћене подстицаје пољопривредна газдинства могу да користе само за оне намене за које су и одобрена. Негативна карактеристика структуре коришћених подстицаја је што се веома мало улаже у рурални развој чиме се онемогућава развој пољопривредне производње. Неизоставно је поменути и ниско учешће подстицаја намењених субвенционисаним кредитима што показује и мало поверење пољопривредника у државни и банкарски сектор. Садашњи нивои ова два показатеља не могу допринети бржем развоју примарне пољопривредне производње уколико се више пажње и новца из аграрног буџета не издвоји за подстицање субвенционисаним кредитима и руралном развоју. Осим више финансијских средстава потребно је и више информисати пољопривреднике о предностима коришћења средстава и улагањима у рурални развој.

8.3. Подршка пољопривреди Подунавске области са нивоа ЈЛС

Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014 и 103/2015) дата је могућност органима ЈЛС да могу да утврђују мере подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на својој територији, а средства за њихово спровођење морају бити обезбеђена у буџету ЈЛС. Усвајањем Програма мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја на територији ЈЛС (уз претходно добијање сагласности од МПЗЖС) дефинише се намена, начин, обим и циљеви коришћења средстава.

Међутим, Члан 13 поменутог Закона прописује да органи АП и ЈЛС не могу да утврђују мере подршке за спровођење пољопривредне политике које се односе на директна плаћања, осим за: премију осигурања за усеве, плодове, вишегодишње засаде, расаднике и животиње, регресе за трошкове складиштења у јавним складиштима, регресе за репродуктивни материјал и то само за вештачко осемењавање и за кредитну подршку, суфинансирање камата за пољопривредне кредите, репроматеријала, куповине пољопривредне механизације, машина у сточарству, воћарству и повртарству, куповину стоке, ветеринарских трошкова.

8.3.1. Подршка пољопривреди из буџета града Смедерева

Аграрни буџет на нивоу ЈЛС Смедерево реализује се кроз формирани Фонд за развој пољопривреде и послује као правно лице. Фонд је основан 1996. године са циљем да се

створе услови за подстицање, очување, унапређење и развој пољопривреде на територији коју покрива град. Средства Фонда првенствено су намењена за унапређење биљне и сточарске производње, као и за рурални развој. Осим поменутих подстицаја Фонд исплаћује средства и за друге намене које су у домену пољопривреде а на основу претходно добијене сагласност од Скупштине града⁶⁹.

Почевши од 2007. године види се да су се укупно исплаћена средства константно мењала при чему се мењала и структура подстицаја. Укупна вредност исплаћених подстицаја из буџета Фонда за развој пољопривреде су са 46 мил. РСД у 2007. опала на 17,2 мил. РСД у 2015. години односно за 62,6%. Више о исплаћеним подстицајима пољопривредницима у периоду 2007-2015. година дато је у табели 8.9.

Табела 8.9. Приказ реализоване финансијске подршке Фонда за развој пољопривреде града Смедерева у периоду 2007-2015. година (у РСД)

Мера	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I Кредитна подршка (субвенционисање камате)	38.890.000	21.200.000	25.390.000	2.063.918	2.642.050	4.566.03	3.629.503	2.886.531	1.298.706
II Програм мера за унапређење биљне производње	-	-	-	-	3.762.482	3.869.218	5.042.260	5.534.028	6.099.746
III Програм мера за унапређење сточарства	70.000	-	-	2.108.000	6.654.740	3.744.000	4.543.812	3.648.657	2.387.257
IV Програм за унапређење техничке опремљености пољопривредних задруга, удружења и газдинстава	519.720	-	2.512.130	1.136.471	1.447.760	1.218.918	530.600	2.915.014	-
V Програм мера за унапређење услова у пољопривредној производњи	-	1.583.711	2.546.006	3.133.746	9.270.036	6.751.951	5.830.834	10.495.805	5.103.774
VI Програм едукације и промоција развојних потенцијала села	6.538.419	4.229.433	5.649.110	3.195.273	5.892.097	7.249.720	4.505.781	1.855.000	2.310.968
Укупно (I+II+III+IV+V+VI)	46.018.139	27.013.144	36.097.246	11.637.408	29.669.165	27.399.842	24.082.790	27.335.035	17.200.452

Извор: Интерна документација Фонда за развој пољопривреде града Смедерева за период 2007-2015. година примљена 17.11.2016. године.

Горе поменути груписани подстицаји обухватали су следеће мере подршке:

- исплаћена средства кредитне подршке обухватала су краткорочне и дугорочне кредите, а највеће учешће имале су 2007. године уз учешће од 84,5%;
- програм мера за унапређење биљне производње обухвата субвенције за унапређење ратарства, повртарства, и вишегодишњих засада, за набавку система за наводњавање, као и пластеника и опреме за пластенике и набавку противградних мрежа. Ова мера највеће учешће остварила је у 2015. години и чинила је 35,5% укупно реализованих подстицаја;
- програм мера за унапређење сточарства обухвата подршку вештачком осемењавању и набавку квалитетних приплодних грла, унапређење генетских ресурса, пчеларства и

⁶⁹http://www.grad.smederevo.org.rs/OPSTINA-SMEDEREVO-Fond-za-razvoj-poljoprivrede-grada-Smedereva_626_cir

функционисања матичне службе, а највеће учешће остварено је 2011. године уз учешће од 22,4%;

- програм за унапређење техничке опремљености пољопривредних задруга, удружења и газдинстава подразумевао је улагања у капацитете за складиштење, прераду, паковање, чување, загревање, хлађење производа и сл., при чему је највеће учешће остварено у 2014. години уз учешће од 10,7%;
- програм мера за унапређење услова у пољопривредној производњи обухвата субвенције намењене покривању трошкова осигурања, субвенционисању рада стрелаца и опремање противградне заштите, а у појединим годинама (2008-2010. година) и закуп тезга на Зеленој и Млечној пијаци, а највеће учешће евидентирано је 2011. године уз учешће од 31,2%;
- програм едукације и промоција развојних потенцијала села обухвата едукацију и промоцију развојних потенцијала уз учешће на манифестацијама и сајмовима, а највише је било издвојено 2010. године уз учешће од 27,5%.

Табела 8.10. Структура исплаћених подстицаја пољопривредницима из буџета Фонда за развој пољопривреде града Смедерева у периоду 2007-2015. година (у %)

Мера	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I Кредитна подршка (субвенционисање камате)	84,5	78,5	70,3	17,7	8,9	16,7	15,1	10,6	7,6
II Програм мера за унапређење биљне производње	-	-	-	-	12,7	14,1	20,9	20,2	35,5
III Програм мера за унапређење сточарства	0,2	-	-	18,1	22,4	13,7	18,9	13,3	13,9
IV Програм за унапређење техничке опремљености пољопривредних задруга, удружења и газдинстава	1,1	-	7,0	9,8	4,9	4,4	2,2	10,7	-
V Програм мера за унапређење услова у пољопривредној производњи	-	5,9	7,1	26,9	31,2	24,6	24,2	38,4	29,7
VI Програм едукације и промоција развојних потенцијала села	14,2	15,7	15,6	27,5	19,9	26,5	18,7	6,8	13,4
Укупно (I+II+III+IV+V+VI)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: Прорачун аутора на основу Интерне документације Фонда за развој пољопривреде града Смедерева за период 2007-2015. година (примљено 17.11.2016. године).

Генерално, град Смедерево улаже велике напоре да својим пољопривредницима олакша бављење пољопривредом тиме што подстиче секторе који су значајни за подручје уз стално праћење ситуације на терену.

Уколико се горе поменуте мере подршке групишу према врстама подстицаја које су прописане Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014 и 103/2015) структура исплаћених подстицаја из Фонда поприма нови облик (табела 8.11.).

Табела 8.11. Реализовани подстицаји Фонда за развој пољопривреде града Смедерева груписаних према Закону о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју у периоду 2007-2015. година (у РСД)

Мера	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кредитна подршка	38.890.000	21.200.000	25.390.000,0	2.063.918	2.642.050	4.566.034	3.629.503	2.886.531	1.298.706
Директна плаћања	-	-	-	2.108.000	3.305.000	3.100.000	3.409.000	1.950.000	1.906.000
Рурални развој	7.128.139	5.813.144	10.707.246	7.465.492	23.722.115	19.733.808	17.044.287	22.498.504	13.995.746
Укупно	46.018.139	27.013.144	36.097.246	11.637.410	29.669.165	27.399.842	24.082.790	27.335.035	17.200.452

Извор: Прорачун аутора на основу Интерне документације Фонда за развој пољопривреде града Смедерева за период 2007-2015. година (примљено 17.11.2016. године).

Табеларни преглед показује да је у периоду 2007-2009. година највише средстава исплаћено за кредитну подршку, а најмање за рурални развој. Од 2010. године Фонд је нагло смањено вредност средстава која се исплаћују за потребе кредитне подршке у корист исплате средстава за подршку руралном развоју. Од ове године подршка руралном развоју све више добија на значају и максималну вредност постиже 2011. године када је исплаћено 23,7 мил. РСД. Међутим, на крају 2015. године ова вредност је мања за око 10 мил. РСД. Исплата подстицаја за директна плаћања започета је 2010. године када је исплаћено око 2,1 мил. РСД, да би се 2015. година закључила са износом од 1,9 мил. РСД.

Анализирајући структуру исплаћених подстицаја Фонда за развој пољопривреде који су груписани према Закону о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (табела 8.12.) долази се до закључка да је за кредитну подршку највише издвојено 2007. (84,5%), за директна плаћања 2010. (18,1%) и за рурални развој 2011. године (80,0%).

Табела 8.12. Структура исплаћених подстицаја Фонда за развој пољопривреде груписаних према Закону о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју у периоду 2007-2015. година (у %)

Мера	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кредитна подршка	84,5	78,5	70,3	17,7	8,9	16,7	15,1	10,6	7,6
Директна плаћања	-	-	-	18,1	11,1	11,3	14,2	7,1	11,1
Рурални развој	15,5	21,5	29,7	64,2	80,0	72,0	70,8	82,3	81,4
Укупно	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: Прорачун аутора на основу Интерне документације Фонда за развој пољопривреде града Смедерева за период 2007-2015. година (примљено 17.11.2016. године).

У периоду 2007-2015. година просечно субвенционисање у виду кредитне подршке имало је учешће од 34,4%, а у рурални развој од 57,5%. Субвенције у виду директних плаћања разматрају се за период од 2010. до 2015. године и чиниле су просечно 12,2%. Похвално је што је Град и Фонд на време препознао значај руралног развој па се у инвестирање и подржавање започело на време. Поред свих недостатака које прате пољопривредни сектор може се рећи да је аграрна подршка и производња на територији града Смедерева једна од развијенијих у Србији.

8.3.2. Поддршка пољопривреди из буџета општине Велика Плана

Анализа ове тачке вршиће се на основу података приказаних у документу Извештај о спровођењу мера пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Велика Плана за 2015. годину (Међуопштински службени лист општина Велика Плана и Смедеревска Паланка, бр 11/2016.)⁷⁰. Према овом документу структура реализоване подршке приказана је у табели 8.13.

Табела 8.13. Реализована средства подршке пољопривреди и руралном развоју општине Велика Плана у 2015. години (у РСД)

Мера	I Директна плаћања	Регрес за премију осигурања за усеве, плодове, вишегодишње засаде, расаднике и животиње	II Рурални развој	Одрживо коришћење пољопривредног земљишта	Подстицаји за унапређење руралне економије	Укупно (I + II)
Износ	1.524.326,9	1.524.326,9	2.464.297,8	372.000,0	2.092.297,8	3.988.624,7

Извор: Међуопштински службени лист општина Велика Плана и Смедеревска Паланка, бр 11/2016.

Табеларни преглед показује да је мера „Директна плаћања“ у укупно исплаћеним средствима заступљена са 38,2% (1,5 мил. РСД). У оквиру ове мере средства су исплаћена у виду регреса за премију осигурања за усеве, плодове, вишегодишње засаде, расаднике и животиње, а проценат који се регресира по кориснику је 30%.

Мера финансијске подршке пољопривредницима исплаћена у сврху руралног развоја у укупно исплаћеним средствима учествује са 61,8% односно исплаћено је око 2,5 мил. РСД. У оквиру мере „Рурални развој“ издвајају се две подгрупе:

I подршка одрживом коришћењу пољопривредног земљишта која чини 15,1% у исплаћеним средствима намењених руралном развоју, а проценат који се исплаћује из буџета општине по кориснику је 25%;

II подстицаји за унапређење руралне економије који чине 84,9% у исплаћеним средствима намењених руралном развоју. Ова средства даље се прерасподељују у сврху инвестирања у унапређење и развој руралне инфраструктуре (38,7%) при чему се из буџета општине сваком кориснику покрива 29,3%, као и за трансфер знања и развој саветодавства (61,3%), при чему се из буџета општине за пољопривреду покрива 100% издатака.

Анализом горње табеле закључује се да општина није субвенционисала каматне стопе на пољопривредне кредите које би пољопривредници требали да реализују са пословним банкама са којима општина потпише уговор о пословној сарадњи. Резултат ове подршке могао би

⁷⁰РазматраћесесамоовагодинајерзапретходнегодинеопштинаниједоносилаПрограммераподршкезаразвојпољопривреднеполитике и политикеруралногразвоја, већјепрвареализацијабила у 2015.години.

да допринесе бржем развоју руралних средина које су у надлежности ове општине уз истовремено побољшање животног стандарда пољопривредника.

Неизоставно је поменути да је општина Велика Плана у 2016. години донела програме комасације за три КО (Ново Село-Марковац, Ракинац и Радовање) и Студије могућности наводњавања за општину Велика Плана⁷¹. Трошкове комасације пољопривредног земљишта финансираће МПЗЖС (Управа за пољопривредно земљиште) у висини од 75% и општина Велика Плана у висини од 25%. Планирани период реализације је 2-3 године а зависиће од моментално расположивих финансијских средстава МПЗЖС и општине. Посматрајући појединачне КО укупна планирана површина за комасацију је 5.071 ha, а предрачунска вредност је 395,9 мил. РСД. Управа за пољопривредно земљиште до сада је реализовала средства у вредности од 1.488.000 РСД⁷².

Правно упориште за доношење Одлуке о усвајању Програма комасације пољопривредног земљишта за ове КО садржано је у Члану 32 Закона о пољопривредном земљишту (Службени гласник РС, бр. 62/2006, 65/2008 – др.закон, 41/2009 и 112/2015) којим је прописано да скупштина ЈЛС одређује територију КО или делове КО који се уређују комасацијом.

Закон о пољопривредном земљишту (Члан 32) представља правну основу и за израду Студије могућности наводњавања за општину Велика Плана. Ова Студија треба да обезбеди решења за пројектовање преливних брана и система за наводњавање за горе поменуте КО које треба комасирати у наредном периоду. Подршка у реализацији Студије долази од МПЗЖС (Управа за пољопривредно земљиште) уз учешће од 70,7%, а остатак од 29,3% финансираће општина Велика Плана.

Све горе поменуто наводи на закључак да општина Велика Плана изражава велику жељу да своју пољопривреду оживи а пољопривредницима омогући бољи животни стандард. Иако је дефицит финансијских средстава главна препрека за оживљавање села ова општина не одустаје од дефинисаних циљева и програма уз тенденцију да постане и водећа општина Подунавске области у сегменту аграрне производње.

Дакле, све претходно анализирано на нивоу ове општине наговештава све лошије уместо све боље стање у пољопривреди. Може се слободно рећи да уколико у привреди једне земље/ЈЛС није развијена пољопривреда директно утиче на неразвијеност осталих привредних грана. Овакво схватање утемељено је у чињеници да аграр црпи много радне снаге (без обзира да ли је реч о биљној и/или сточарској производњи) коју прати сезонски карактер производње, а све треба искомбиновати посебно када је реч о сезонама жетве/бербе.

⁷¹Подаци дијелиени из општинске управе Велика Плана дана 17.11.2016. године.

⁷²Одлука о усвајању Програма комасације пољопривредног земљишта за део КО Марковац и Новосело, КО Ракинац и КО Радовање, објављена је у Међуопштинском службеном листу општина Велика Плана и Смедеревска Паланка, бр.11/2016.

Корист од побољшања економског статуса пољопривредника имала би првенствено конкретна ЈЛС што би се одразило и на целокупну државу.

8.3.3. Подршка пољопривреди из буџета општине Смедеревска Паланка

Општина Смедеревска Паланка се у много чему разликује од претходне две анализирани ЈЛС у оквиру Подунавске области. Може се слободно рећи и да је међу сиромашнијим општинама и да су улагања у пољопривреду и рурални развој минимална или пак непостојећа. На основу информација од стране представника општинске управе Смедеревска Паланка дошло се до закључка да општина не доноси Програм мера подршке за спровођење пољопривредне политике и политике руралног развоја. Разлог томе је што немају финансијска средства која би пласирали локалним пољопривредним произвођачима и тиме пружили подршку руралном развоју.

Године 2014. општина је предвидела слободна новчана средства која би евентуално пласирала пољопривредним газдинствима путем поменутог Програма мера подршке. Међутим, ово се није реализовало јер су све ЈЛС биле дужне да започну преговоре о поступку комасације земљишта на својој територији. Због овакве одлуке поменута слободна новчана средства за пољопривредне произвођаче преусмерена су у сврху покрића трошкова за спровођење поступка комасације, а пољопривредни произвођачи су остали без локалне подршке за развој пољопривреде. Дакле, обавеза свих ЈЛС на подручју РС била је да током 2014. године води преговоре о спровођењу поступка комасације, док је за поступак комасације предвиђено трајање од 3 године (2015-2017. година).

Општина се може похвалити чињеницом да је имала Фонд за развој пољопривреде који је пословао као правно лице и обезбеђивао извесну суму подршке за пољопривреднике. Фонд је основан у јесен 2008. године и пословао је све до пролећа 2011. године. Ово је био једини Фонд за развој пољопривреде у Србији који је пословао по упутствима Министарства пољопривреде и којим је управљао Управни одбор.

Закључује се да општина Смедеревска Паланка располаже са повољним природним условима и рељефом који погодују бављењу пољопривредном производњом. У којој мери ће пољопривредна делатност бити заступљена и подржана од стране локалних власти зависи пре свега од степена интересовања и способности запослених у општинској управи да се овој делатности пружи адекватна подршка.

8.4. Остали извори финансирања ЈЛС на подручју Подунавске области

Свака ЈЛС има законско право да бира начине финансирања локалне економије и у оквиру ње приоритетне и заступљене делатности привреде. Са сигурношћу се може рећи да је Подунавска област претежно пољопривредно подручје и да се доста улаже у унапређење, одрживи и рурални развој. Међутим, разлике у обиму издвојених средстава намењених финансирању пољопривреде постоје у оквиру појединачних ЈЛС. Свака од њих труди се да у свој локални буџет улије што више средстава и пласира их адекватним каналима у неопходне секторе.

Када су у питању потенцијални додатни извори финансирања ЈЛС издвајени су неки од њих: банкарски кредити, донације и међународни инвестициони фондови. ЈЛС које припадају Подунавској области додатне изворе финансирања реализују углавном путем банкарских кредита и донација. Ради тумачења одобрених банкарских кредита значајно ће помоћи публикација Попис пољопривреде 2012 коју је објавио РЗС, а ради утврђивања нивоа донација користиће се интерна документација појединачних ЈЛС.

Анализирајући ниво Подунавске области долази се до податка да је учешће броја газдинстава која су користила кредит банке 2,3% у укупном броју пољопривредних газдинстава, што је ниже у односу на републички ниво (2,9%). Тачније, на подручју Подунавске области од укупно 19.120 пољопривредних газдинстава (631.552 газдинства у Републици) њих 448 користило је кредит пословне банке (18.103 газдинстава у Републици) (Попис пољопривреде 2012).

8.4.1. Остали извори финансирања града Смедерева

Банкарски кредити. Кретање одобрених кредита банака појединачним ПГ на подручју града Смедерева дато је у следећој табели (табела 8.14.).

Табела 8.14. Учешће броја ПГ која су користила кредит банке у укупном броју ПГ на подручју града Смедерева

Укупан број ПГ	Број газдинстава која су користила кредит банке	Учешће (у %)
7.107	215	3,0

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012, књига 1.

Према спроведеном попису пољопривреде види се да је учешће броја ПГ која су користила кредит банке 3,0% што је више у односу на републички ниво (2,9%). Разлози овако ниског учешћа одобрених пољопривредних кредита ПГ су многобројни али се истичу:

високе каматне стопе, несигуран пласман производа, нестабилност девизног курса, неповерење у банкарски сектор и сл.

Град Смедерево у будућем периоду требао би више да се оријентише на ПГ која планирају инвестициона улагања како би са пословним банкама склопили кредитне понуде које би биле атрактивне широј групи пољопривредника. Овде се не мисли само на развојно одређена газдинства која се већ баве пољопривредном производњом, већ и на она газдинства која би започела бављење производњом али им недостају финансијска средства.

Донације у пољопривреди. У периоду 2006-2013. година град Смедерево није примио значајне донације, нити су биле карактеристичне за ову делатност. До преокрета долази у 2014. и 2015. години. Наиме, током 2014. године примљене су донације за мала пољопривредна газдинства која су претрпела штету од поплава, а донације су долазиле од Владе Р. Србије (Канцеларије за помоћ поплавленим газдинствима у сарадњи са МПЗЖС), Градске управе, приватних компанија и сл. Током 2015. године реализоване су донације ЕУ по програму који на терену реализује FAO организација, у сарадњи са градовима и општинама у Србији. Ове донације намењене су малим пољопривредним газдинствима која су претрпела штету од поплава у 2014. години. Испорука донација поплавленим газдинствима реализована је у два круга. Први круг донација ЕУ обухватао је "пакете" помоћи у роби, а донирана је: семенска пшеница, семе јечма, ђубриво, сточни концентрат, саднице воћа, пластеници, кошнице⁷³. Други круг донација ЕУ реализован је априла 2016. године при чему су пољопривредницима испоручене и планиране количине минералног ђубрива, семена луцерке и детелине. Оба круга помоћи у виду донација од ЕУ реализована су у оквиру програма „Помоћ ЕУ поплавленим подручјима у Србији“, чији је имплементатор програма на терену FAO у сарадњи са градовима и општинама у Србији.

8.4.2. Остали извори финансирања општине Велика Плана

Банкарски кредити. Кретање одобрених кредита банака појединачним пољопривредним газдинствима на подручју општине Велика Плана дато је у следећој табели (табела 8.15.).

Табела 8.15. Учешће броја ПГ која су користила кредит банке у укупном броју ПГ на подручју општине Велика Плана

Укупан број ПГ	Број газдинстава која су користила кредит банке	Учешће (у %)
5.266	116	2,2

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012, књига 1.

⁷³ФондзаразвојпољопривредеградаСмедерева, интернадокументација.Смедерево, децембар 2015.

Према спроведеном попису пољопривреде види се да је учешће броја ПГ која су користила кредит банке 2,2% што је ниже за 0,7 п.п. у односу на републички ниво (2,9%). Разлози овако ниског учешћа одобрених пољопривредних кредита ПГ су многобројни и општина би требала да разради модел који би мотивисао већи број пољопривредника на кредитно задужевање како би унапредили или покренули сопствену производњу.

Донације у пољопривреди. Општина Велика Плана није имала донирана средства за целокупан анализирани период. Међутим, поплаве из 2014. године су силом прилике изазвале донације које је ова општина добро упамтила. Средства је донирала Европска унија по основу Програма Уједињених нација намењеног за развој пољопривреде (FAO програм). Након мајских поплава 2014. године општини је обезбеђена помоћ из ових средстава. Помоћ су добила пољопривредна газдинства која су претрпела штету од поплава на пољопривредном земљишту и у области сточарства. Наведени програм доделио је помоћ за 450 домаћинстава. Пакети помоћи садржали су помоћ у семенском материјалу (пшенице, јечма, кукуруза, сточног грашка, детелине и луцерке) и минералним ђубривима за засејавање површине од 1 ha, као и помоћ у садницама воћа, сточној храни и помоћ за обнављање сточног фонда. Такође у оквиру помоћи додељен је један пластеник и једна пумпа за наводњавање⁷⁴.

8.4.3. Остали извори финансирања општине Смедеревска Паланка

Банкарски кредити. Кретање одобрених кредита банака појединачним пољопривредним газдинствима на подручју општине Смедеревска Паланка дато је у следећој табели (табела 8.16.).

Табела 8.16. Учешће броја ПГ која су користила кредит банке у укупном броју ПГ на подручју општине Смедеревска Паланка

Укупан број ПГ	Број газдинстава која су користила кредит банке	Учешће (у %)
6.747	117	1,7

Извор: РЗС, Попис пољопривреде 2012, књига 1.

Према спроведеном попису пољопривреде види се да је учешће броја ПГ која су користила кредит банке 1,7% што је ниже за 1,2 п.п. у односу на републички ниво (2,9%). Овако ниско учешће одобрених пољопривредних кредита ПГ ове општине објашњава се недовољном заинтересованошћу пољопривредника да се баве овом производњом што значајно успорава привредни развој и угрожава њихов животни стандард. Општина би

⁷⁴Подаци

донираним средствима општини Велика Плана након мајских поплава добијени су из општинске управе дана 21.11.2016. године.

требала да креира модел ради повећања поверења пољопривредника у банкарски сектор и мотивише их на кредитно задуживање.

Донације у пољопривреди. Општина Смедеревска Паланка има исту слику о донираним средствима као и претходне две ЈЛС. Тачније, прве примљене донације у роби биле су у 2014. години. Разлог ових донација су мајске поплаве (такође у 2014. години) које су велике штете нанеле пољопривредним газдинствима. Донације је испоручила Организација за пољопривреду и храну Уједињених нација (FAO). Испорука донација поплављеним газдинствима реализована је у два круга. Први круг донација ЕУ био је септембра 2014. године и обухватао је "пакете" помоћи у роби, а донирано је следеће:

- 133 пољопривредних газдинстава добило је концентрат за говеда (од 280 до 320 kg/домаћинству);
- по 256 газдинстава добило је семе жита и NPK ђубриво;
- донирано је 3.600 садница вишње, шљиве и трешње за 12 домаћинстава;
- 40 домаћинстава добило је сточну храну која обухвата: концентрат за свиње (300 kg/домаћинству) и концентрат за живину (250 kg/домаћинству).

Други круг донација реализован је 2015. године при чему је донирано следеће:

- семе јечма за 92 домаћинства (200 kg/домаћинству);
- семе сточног грашка (150 kg/домаћинству) и црвене детелине (20 kg/домаћинству) за укупно 119 домаћинстава;
- NPK ђубриво добило је 343 пољопривредних газдинстава (300 – 400 kg/домаћинству);
- семенски кукуруз дониран је за 131 домаћинство;
- по 1 домаћинство добило је плуг, сејалицу и мотокултиватор;
- 7 домаћинстава добило је 7 пумпи за наводњавање;
- 14 домаћинстава је добило 14 пластеника;
- 4 домаћинстава је добило по 7 прасета.

У 2016. години довршена је започета донација, при чему су 2 домаћинства добила по 7 кошница.

Оба круга помоћи у виду донација од ЕУ реализована су у оквиру програма „Помоћ ЕУ поплављеним подручјима у Србији“, чији је имплементатор програма на терену FAO у сарадњи са градовима и општинама у Србији.

8.5. Резултати анкетног истраживања на примеру Подунавске области

Циљ истраживања је да се утврди начин финансирања регистрованих ПГ и њихов поглед на квалитет подршке коју пружа МПЗЖС и ЈЛС. Дакле, анкетирани су само регистрована ПГ, а

кроз одговоре на питања дошло се и до информација да ли планирају инвестициона улагања у наредних 12 месеци, који је вид улагања и њихова намена. Анкетни упитник обухвата питања која се односе на опште податке о газдинствима, о квалитету финансијске подршке домаћих и иностраних извора финансирања где се пре свега мисли на IPARD програм. Такође, анкетни одговори указују и на спремност ПГ да се у наредних 12 месеци финансијски задуже по неком основу.

Према подацима Управе за аграрна плаћања у 2015. години укупан број регистрованих активних ППГ износи 7.293, а према појединачним ЈЛС вредности су следеће: Смедерево 2.715, Велика Плана 1.885 и Смедеревска Паланка 2.693. Анкетно истраживање обухватило је 150 регистрованих активних породичних пољопривредних газдинстава, што у односу на укупан број од 7.293 чини учешће од 2,05%. Истраживани подаци односили су се на 2015. годину, осим код појединих питања где је то посебно наглашено. Анкетно испитивање спроведено је телефонским разговором и теренским истраживањем.

Одговори испитаника анализирани су из три угла посматрања, и то: на нивоу Подунавске области, на нивоу ЈЛС и према формираним кључним питањима. Може се слободно рећи да одговори на ова питања чине суштину комплетног анкетног истраживања, а питања су следећа:

1. *Која ЈЛС има највише развојно опредељених ПГ?*
2. *Која ЈЛС је најзаступљенија са коришћеним мерама финансирања?*
3. *Које три најзаступљеније мере су користила ПГ из локалне самоуправе?*
4. *Која ЈЛС има највише одговора да ће у наредних 12 месеци узети кредит неке пословне банке?*
5. *Која ЈЛС има највише одговора да ће у наредних 12 месеци реализовати куповину на лизинг?*
6. *Која ЈЛС има највише одговора да ће у наредних 12 месеци финансирати пољопривредну производње путем ХОВ?*
7. *У којој ЈЛС су најзаступљенија ПГ која би користила средства из ИПАРД фонда?*

Обрада прикупљених података вршена је помоћу приказа процента одговора у оквиру свих анкетних питања на нивоу Подунавске области и ЈЛС, док је за утврђивање разлика између ЈЛС коришћен Z-тест. За анализу је коришћен софтвер SPSS 19. Ово је широко распрострањен софтверски пакет који се користи за статистичку обраду података. Може се користити за: истраживања тржишта, истраживања компанија, влада, образовање истраживача, користе га организације које се баве маркетингом итд. Осим статистичке обраде података карактеристике основног софтвера подразумевају и управљање подацима и пратећом документацијом.

8.5.1. Обрада истраживања на нивоу Подунавске области и у оквиру ЈЛС

У наставку следи приказ добијених резултата анкетним истраживањем на нивоу Подунавске области и ЈЛС према дефинисаним анкетним питањима. Прво питање у низу односи се на полну структуру носиоца пољопривредног газдинства.

Табела 8.17. Полна структура носиоца ПГ (у %)

Пол	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Мушки	67,5	82,0	66,0	54,0
Женски	32,5	18,0	34,0	46,0
Тотал	100,0			

Табеларни преглед показује да на нивоу Подунавске области преовлађују мушкарци као носиоци ПГ. Увидом у полну структуру према ЈЛС опет значајно учешће заузимају мушкарци, при чему су у Смедереву са 82,0%, а следе Велика Плана са 66,0% и Смедеревска Паланка са 54,0%.

Табела 8.18. Старосна структура носиоца ПГ (у %)

Године старости	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
18-30	4,4	0,0	0,0	12,0
31-40	7,1	2,0	16,0	6,0
41-50	14,5	20,0	16,0	8,0
51-60	17,7	16,0	14,0	22,0
61-70	20,7	26,0	14,0	20,0
Више од 70 година	35,6	36,0	40,0	32,0
Тотал	100,0			

Ниво Подунавске области одликује веома високо учешће носиоца ПГ која су старија од 70 година (35,6%), а ниско учешће носиоца ПГ која су старости 18-30 година (4,4%). Овај податак показује да су газдинства претежно старачка. Међутим, из табеле 8.18. види се да са порастом година старости расте и учешће старосне групе у укупном броју анкетираних газдинстава. Међутим, посматрајући ниво ЈЛС ова слика је другачија. У Смедереву највеће учешће носиоца ПГ чине они који иако више од 70 година, док их у узрасту 18-30 година нема или су учешћа минимална. Али треба похвалити и чињеницу да је више носиоца ПГ старости 41-50 година (20,0%) него 51-60 година (16,0%). У Великој Плани је слика старосне структуре носиоца ПГ идентична као и у Смедереву уз високо учешће старијих од 70 година (40,0%) и безначајно учешће носиоца ПГ старости 18-30 година. Анализа старосне структуре у Смедеревској Паланци је похвална с обзиром да око 12,0% њих је узраста 18-30 година, а највеће учешће и у овој ЈЛС припало је носиоцима ПГ са више од 70 година старости (32,0%). У раздобљу 51-60

година је 22,0%, а 61-70 година 20,0% носиоца ПГ. Сходно томе, ПГ газдинства су махом старачка док свако десето ПГ може да забележи подмлатак барем до 40 година старости.

Табела 8.19. Степен стручне спреме носиоца ПГ (у %)

Степен стручне спреме	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Висока	11,1	0,0	20,0	16,0
Виша	9,0	6,0	12,0	10,0
Средња	28,8	32,0	14,0	36,0
Основно образовање	23,7	32,0	20,0	18,0
Без школске спреме	27,3	30,0	34,0	20,0
Тотал	100,0			

Структура стручне спреме носиоца ПГ је веома лоша. На подручју *Подунавске области* највећи проценат носиоца ПГ је у групи са средњим образовањем (28,8%), следи без школске спреме (27,3%) и најмање их је са вишом стручном спремом (9,0%). Посматрајући *ниво ЈЛС*, у Смедереву је идентичан број носиоца ПГ са средњим и основним образовањем (32,0%), док је без школске спреме око 30,0%. У Великој Плани је 20,0% носиоца ПГ са високом стручном спремом, док је без школске спреме 34,0%. Смедеревска Паланка бележи најмање учешће носиоца ПГ без школске спреме (20,0%), док је са високом школском спремом свега 16,0%. Похвално је што целокупна област има 11,0% носиоца ПГ који су са високом стручном спремом. Ова чињеница само негира ставове да су сви високо образовани напустили село и мигрирали у град, већ да постоји становништво које жели да се бави аграрном производњом и од тога живи.

Табела 8.20. Структура ПГ која се баве пољопривредном производњом (у %)

Бављење пољопривредном производњом	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Да	67,5	72,0	66,0	64,0
Не	32,5	28,0	34,0	36,0
Тотал	100,0			

Анализирајући ову табелу уочава се да се ПГ претежно баве пољопривредном производњом. На подручју *Подунавске области* ово учешће износи 67,5%, а према *појединачним ЈЛС* структура је следећа: Смедерево са 72,0%, Велика Плана са 66,0% и Смедеревска Паланка са 64,0%.

Табела 8.21. Структура ПГ која планирају инвестициона улагања (у %)

Планирање инвестиционих улагања	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Да	59,3	67,6	54,5	53,1
Не	40,7	32,4	45,5	46,9
Тотал	100,0			

На ово питање одговорила су она газдинства која су се изјаснила да се баве пољопривредном производњом. На територији *Подунавске области* на ово питање одговорило је 68,3% испитаника од чега 40,5% планира инвестициона улагања. Узимајући у обзир анкетирани газдинства у укупном броју, инвестициона улагања планира 59,3% ПГ. Остале ЈЛС имају следећу спремност за инвестициона улагања: у Смедереву 67,6%, Великој Плани 54,5% и напослетку у Смедеревској Паланци са 53,1%. Може се слободно закључити да ПГ немају велике планове за будућа улагања и да свако друго ПГ планира да реализује неки вид инвестиционог улагања.

Табела 8.22. Разлози због којих се не баве пољопривредном производњом (у %)

Разлози због којих се ПГ не баве пољопривредном производњом	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Ризик наплате	25,9	23,1	17,6	33,3
Неповољни услови за одобравање краткорочних и дугорочних кредита	17,2	15,4	11,8	22,2
Неприпадност удружењу	12,6	15,4	11,8	11,1
Недовољна подршка из аграрног буџета	38,0	46,2	52,9	22,2
Остало	6,3	0,0	5,9	11,1
Тотал	100,0			

На ово питање одговорили су они испитаници који су се изјаснили да се не баве пољопривредном производњом и њих је 31,8% на подручју *Подунавске области*. Од овог броја њих 12,1% сматрају да је разлог недовољна подршка из аграрног буџета што је уједно и највеће учешће. Нешто мање учешће заузима и ризик наплате (8,2%). Узимајући у обзир анкетирани газдинства у укупном броју, њих 38,0% сматрају да је разлог недовољна подршка из аграрног буџета највећа препрека, док ризик наплате учествује се 25,9%. Једно од понуђених питања је и опционо „остало“. Једини одговор који је добијен од испитаника је „удаљеност од тржишта“. Овај одговор дало је њих 2,0% односно 6,3% испитаника. Посматрајући ниво ЈЛС, највећа препрека у Смедереву је недовољна подршка из аграрног буџета са 46,2%, као и у Великој Плани са 52,9%, док је у Смедеревској Паланци највећи разлог „ризик наплате“ са 33,3%.

Табела 8.23. Намене инвестиционих улагања ПГ (у %)

Намене инвестиционих улагања	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Изградња објеката	13,8	8,3	11,1	23,5
Подизање вишегодишњих засада	25,8	33,3	22,2	17,6
Набавка механизације	17,5	20,8	11,1	17,6
Набавка стоке	20,2	25,0	22,2	11,8
Остало	22,7	12,5	33,3	29,4
Тотал	100,0			

Одговор на ово питање дали су испитаници који су се изјаснили да се баве пољопривредном производњом и њих је 39,7% на подручју *Подунавске области*. Од овог броја њих 10,2% изјаснили су се за улагање у вишегодишње засаде. Нешто мање учешће заузимају и улагања у набавку стоке. Узимајући у обзир анкетирани газдинства у укупном броју, њих 25,8% планира улагања у вишегодишње засаде, док 20,2% у набавку стоке. Посматрајући *ниво ЈЛС*, највећи проценат планираних улагања у Смедереву је за набавку стоке 25,0%, у Великој Плани је подједнако учешће планираних улагања у набавку стоке и подизање вишегодишњих засада 22,2%, док је у Смедеревској Паланци подједнако учешће планираних улагања у подизање вишегодишњих засада и набавку механизације 17,6%.

Једно од понуђених питања је и опционо „остало“. На подручју Подунавске области овај одговор дало је њих 22,7%, у Смедереву 12,5%, Великој Плани 33,3% и Смедеревској Паланци 29,4%. У оквиру овог питања носиоци ПГ изнели су планирана улагања у наредној табели (табела 8.24.).

Табела 8.24. „Остала“ планирана инвестициона улагања од стране ПГ (у %)

„Остала“ планирана инвестициона улагања	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Куповина земље	24,0	33,3	33,3	14,3
Подизање стакленика	21,1	33,3	0,0	28,6
Подизање пластеника	47,9	33,3	66,7	42,9
Набавка опреме за наводњавање	7,0	0,0	0,0	14,3
Тотал	100,0			

На подручју Подунавске области овај одговор је дало 10,4% испитаника од којих 47,9% би уложило у подизање пластеника а само 7,0% у набавку опреме за наводњавање. Посматрајући ниво ЈЛС слика је следећа:

- у Смедереву је у свим добијеним одговорима учешће 33,3% изузев улагања у набавку опреме за наводњавање која ниједно ПГ није планирало;
- у Великој Плани се 33,3% изјаснило за улагања у куповину земље а 66,7% у подизање пластеника;
- у Смедеревској Паланци ПГ су највише заинтересована за улагања у подизање пластеника (42,9%) а најмање за куповину земље и набавку опреме за наводњавање (14,3%).

У наставку је дат приказ оцене односа државе према пољопривредницима на скали од 1 до 5 у 2015. години. Приказ обухвата: Подунавску област, Смедерево, Велику Плану и Смедеревску Паланку.

Табела 8.25. Оцена односа државе према пољопривредницима на скали од 1 до 5 где где 1 значи да су веома незадовољни, а 5 значи да су у потпуности задовољни (у %)

Оцена односа државе према пољопривредницима	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
1	41,4	40,0	34,0	48,0
2	19,8	18,0	22,0	20,0
3	11,0	14,0	14,0	6,0
4	18,0	16,0	18,0	20,0
5	9,8	12,0	12,0	6,0
Тотал	100,0			

Табеларни преглед показује да међу пољопривредницима влада незадовољство када је у питању однос државе према њима. Процент незадовољних највећи је у Смедеревској Паланци са 48,0%, у Смедереву са 40,0% и Великој Плани са 34,0%. У оквиру Подунавске области учешће незадовољних је 41,4%. Највећи проценат задовољних пољопривредника са односом државе према њима је у Смедереву и Великој Плани са 12,0%, у Смедеревској Паланци са 6,0%, док је на подручју Подунавске области 9,8%.

Табела 8.26. Степен обавештености носиоца ПГ о врстама подстицајних средстава које МПЗЖС даје пољопривредницима (у %)

Степен обавештености о подстицајима из МПЗЖС	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Нисам чуо/ла	19,7	4,0	30,6	28,0
Чуо/ла сам, али немам никакве информације о томе	18,8	26,0	12,2	16,0
Делимично сам обавештен/а	19,8	18,0	16,3	24,0
Веома добро сам обавештен/а	41,7	52,0	40,8	32,0
Тотал	100,0			

Степен обавештености носиоца ПГ се посматрао на различитим нивоима почев од најнижег нивоа да нису чули о подстицајима до највишег нивоа да су веома добро обавештени. Категоризација обрађених одговора је следећа:

- најмањи проценат одговора „Нисам чуо/ла“ добијен је на подручју Смедерева са 4,0%, а највећи у Великој Плани са 30,6%, нешто мање их је у Смедеревској Паланци са 28,0%, док је Подунавска област забележила обједињен одговор уз учешће од 19,7%;
- нешто виши ниво обавештености са понуђеним одговором „Чуо/ла сам, али немам никакве информације о томе“ најмање учешће забележено је у Великој Плани са 12,2%, у Смедеревској Паланци са 16,0% и у Смедереву са 26,0%. На нивоу Подунавске области ово учешће износи 18,8%;
- на понуђени одговор „Делимично сам обавештен/а“ најмање одговора је у Великој Плани (16,3%), нешто више у Смедереву (18,0%) и највише у Смедеревској Паланци (24,0%). Учешће овог одговора на нивоу Подунавске области износи 19,8%;

➤ одговор „Веома добро сам обавештен/а“ заузима највеће учешће у структури свих понуђених одговора. Сходно томе, у Смедеревској Паланци 32,0% ПГ дало је овај одговор, у Великој Плани 40,8% и највише у Смедереву са 52,0%. На подручју Подунавске области учешће овог одговора је 41,7%.

Евидентно је да газдинства из Смедерева имају значајно мање одговора „Нисам чуо/ла“ од газдинстава из Велике Плана и Смедеревске Паланке. Ова чињеница само доказује да Град велику пажњу поклања промовисању пољопривредне производње као есенцијалне делатности којом се локално становништво бави. Такође, локална самоуправа Града улаже напоре да овај проценат повећа јер са прецизним и благовременим информацијама њихове пољопривредне активности могу лакше да се испланирају.

Табела 8.27. Начин информисања о подстицајним мерама МПЗЖС (у %)

Начин информисања о подстицајним мерама МПЗЖС	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
ТВ	89,5	93,8	85,3	86,8
Новине	21,8	25,0	20,6	18,4
Радио	2,7	2,1	0,0	5,3
Интернет	46,2	39,6	61,8	44,7
Комшије и пријатељи	40,5	45,8	35,3	36,8
ПССС	3,4	2,1	2,9	5,3
Локална самоуправа	24,3	18,8	32,4	26,3
Удружење пољопривредника / асоцијација / задруга	0,9	0,0	0,0	2,6
Приватни саветодавци	4,3	0,0	2,9	10,5
Продавци инпута	36,0	16,7	52,9	50,0

Двоцифрен број добијених одговора о начину информисања пољопривредника на нивоу Подунавске области је следећи: ТВ заузима највеће учешће са 89,5%, интернет са 46,2%, комшије и пријатељи са 40,5%, продавци инпут-а са 36,0%, локална самоуправа са 24,3% и новине са 21,8%. Са 11,3% учешћа у начину информисања учествују приватни саветодавци (4,3%), ПССС (3,4%), радио (2,7%) и удружења пољопривредника/асоцијација/задруга (0,9%). На подручју појединачних ЈЛС ситуација је следећа:

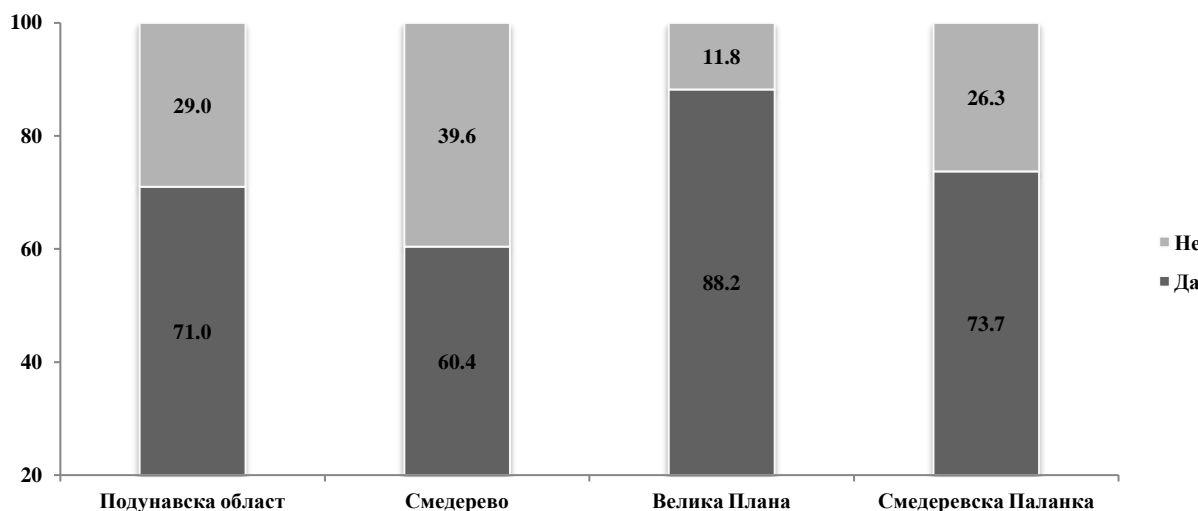
- у Смедереву двоцифрене вредности остварују следећи начини информисања: ТВ са 93,8%, комшије и пријатељи са 45,8%, интернет са 39,6%, новине са 25,0%, локална самоуправа са 18,8% и продавци инпут-а са 16,7%. Информисаност преко радија и ПССС је по 2,1%, док обавештавања преко удружења и приватних саветодаваца нису била актуелна;
- у Великој Плани високо учешће у информисању пољопривредника о субвенцијама из МПЗЖС заузимају: ТВ са 85,3%, интернет са 61,8% и комшије и продавци инпут-а са 52,9%, док приватни саветодавци и ПССС учествују подједнако (2,9%). Као што је у

Смедереву тако и у Великој Плани информисања преко удружења нису била актуелна као и путем приватних саветодаваца;

- у Смедеревској Паланци, као и у претходне две ЈЛС, највеће учешће у обавештавању пољопривредника заузима ТВ са 86,8%, затим продавци input-а са 50,0% и путем интернета са 44,7%. Извори информисања као што су радио и ПССС учествују са по 5,3%, док информисање преко различитих видова удружења учествује са свега 2,6%.

Генерално, највеће учешће у информисању пољопривредника Подунавске области имају ТВ, интернет и новине, а нешто мање комшије и пријатељи. Веома низак проценат заступљености у информисању пољопривредника заузимају удружења пољопривредника /асоцијација/задруга што потврђује чињеницу да су удружења и задруге малобројна са тенденцијом смањења бројности.

Графикон 8.4. Заступљеност (не)коришћених мера МПЗЖС (у %)

Прилику да одговоре на питање „Да ли су током 2015. године користили мере МПЗЖС“ имали су испитаници који су дали неки од три понуђених потврђених одговора на претходно питање⁷⁵. На подручју Подунавске области од укупно анкетираних 81,4% ПГ њих 71,0% су одговорили да јесу користили средства МПЗЖС. Према појединачним ЈЛС највеће учешће коришћених средстава из буџета МПЗЖС било је у Великој Плани са 88,2%, затим у Смедеревској Паланци са 73,7% и напослетку у Смедереву са 60,4%. Закључује се да је значајно већи проценат газдинстава из Велике Плана користио мере МПЗЖС у 2015. него што је случај у Смедереву. У следећој табели дат је преглед коришћених мера од стране ПГ

⁷⁵Питање је гласило: „У којој мери сте обавештени о врстама подстицајних средстава које МПЗЖС даје пољопривредницима?“ Они који су одговорили са „Нисам чуо/ла“ искључени су у добијеним одговорима на ово питање, а таквих је наивоу Подунавске области 18,6%.

које утврђује и спроводи МПЗЖС. Табеларно приказани одговори добијени су од стране ПГ и према степену коришћења сложени од највеће до најмање заступљености.

Табела 8.28. Структура најчешће коришћених мера од стране ПГ које исплаћује МПЗЖС (у %)

Подунавска област		Смедерево		Велика Плана		Смедеревска Паланка	
Регрес за гориво	78,1	Регрес за гориво	89,7	Основни подстицаји у биљној производњи	63,3	Основни подстицаји у биљној производњи	82,1
Регрес за ђубриво	74,3	Регрес за ђубриво	89,7	Регрес за гориво	56,7	Регрес за гориво	82,1
Основни подстицаји у биљној производњи	54,1	Премија за млеко	41,4	Регрес за ђубриво	56,7	Регрес за ђубриво	71,4
Премија за млеко	29,4	Основни подстицаји у биљној производњи	20,7	Премија за млеко	23,3	Премија за млеко	21,4
Подстицаји за квалитетне приплодне млечне краве	15,6	Подстицаји за квалитетне приплодне млечне краве	6,9	Подстицаји за квалитетне приплодне млечне краве	20,0	Подстицаји за квалитетне приплодне млечне краве	21,4
Подстицаји за тов јунади	11,2	Регрес за трошкове складиштења у јавним складиштима	3,4	Подстицаји за тов свиња	16,7	Подстицаји за тов јунади	21,4
Подстицаји за тов свиња	7,0	Подстицаји за тов јунади	0,0	Подстицаји за тов јунади	13,3	Подстицаји за тов свиња	7,1
Регрес за премију осигурања за животиње	4,3	Подстицаји за тов свиња	0,0	Регрес за премију осигурања за животиње	6,7	Регрес за трошкове складиштења у јавним складиштима	7,1
Регрес за трошкове складиштења у јавним складиштима	3,8	Регрес за премију осигурања за животиње	0,0	Регрес за трошкове складиштења у јавним складиштима	0,0	Регрес за премију осигурања за животиње	7,1

Газдинства у Великој Плани (63,3%) и Смедеревској Паланци (82,1%) су више користила основне подстицаје у биљној производњи од газдинстава из Смедерева (20,7%). Газдинства из Смедерева су више користила регрес за гориво (89,7%) и регрес за ђубриво (89,7%) од газдинстава из Велике Плана (по 56,7%). Посматрајући ниво Подунавске области највеће учешће је припало регресима за гориво (78,1%) и ђубриво (74,3%), а затим и основним подстицајима у биљној производњи (54,1%). Најмање учешће заузели су регреси за трошкове складиштења у јавним складиштима са 3,8% док је нешто више исплаћено за регресе за премију осигурања за животиње уз учешће од 4,3%.

Табела 8.29. Ниво задовољства подстицајима која су добили од МПЗЖС, где 1 значи да сте веома незадовољни, а 5 значи да сте у потпуности задовољни (у %)

Ниво задовољства подстицајима	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
1	18,7	16,7	13,3	25,0
2	17,5	16,7	13,3	21,4
3	21,4	23,3	23,3	17,9
4	27,0	26,7	30,0	25,0
5	15,4	16,7	20,0	10,7
Тотал			100,0	

Прилику да одговоре на ово питање добили су испитаници који су дали потврдан одговор на питање да ли су током 2015. године користили мере МПЗЖС којих је 58,5%. На подручју Подунавске области 27,0% ПГ дало је оцену „4“ док је њих 15,4% дало оцену „5“. У Смедереву су ПГ веома задовољна што доказује највеће учешће оцене „4“ од 26,7%, као и у

Великој Плани (30,0%) и Смедеревској Паланци (25,0%). Међутим, у Смедереву је подједнако учешће одговора под „1“, „2“ и „5“ са вредношћу 16,7%. Слична ситуација је и у Великој Плани. Међутим, у Смедеревској Паланци најмањи проценат одговора добила је оцена „5“ од 10,7% и нешто више оцена „3“ од 17,9%.

На питање „Да ли имају примедбе и предлоге МПЗЖС за будуће подстицајне мере и њихове новчане износе“ прилику да одговоре добили су испитаници који су дали негативан одговор на питање „Да ли су користили мере МПЗЖС“. Одговор на ово питање дало је 82,1% испитаника, а њихова структура приказана је у наредној табели (табела 8.30.).

Табела 8.30. Примедбе и предлози ПГ за будуће подстицајне мере (у %)

Примедбе и предлози	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Већа подршка за биљну производњу	19,5	14,6	23,5	23,1
Већа подршка за сточарску производњу	19,5	16,7	23,5	20,5
Већа подршка за обе производње	30,0	37,5	17,6	28,2
Немам примедби	1,8	2,1	0,0	2,6
Остало	29,2	29,2	35,3	25,6
Тотал			100,0	

На нивоу Подунавске области најмање учешће заузео је одговор „Немам примедби“ са 1,8%, док највише њих (30,0%) сматра да је неопходна већа подршка и за биљну и за сточарску производњу. Слична ситуација је у Смедереву и у Смедеревској Паланци где је учешће овог одговора 37,5% односно 28,2%. Међутим, у Великој Плани највеће учешће добио је одговор „Остало“ (35,3%), док се за одговор „Немам примедби“ ниједан испитаник није изјаснио. С обзиром да има испитаника који су на горе поменуто питање дали одговор „Остало“ (њих 29,2%) структура добијених одговора према редоследу учесталости дата је у табели 8.31.

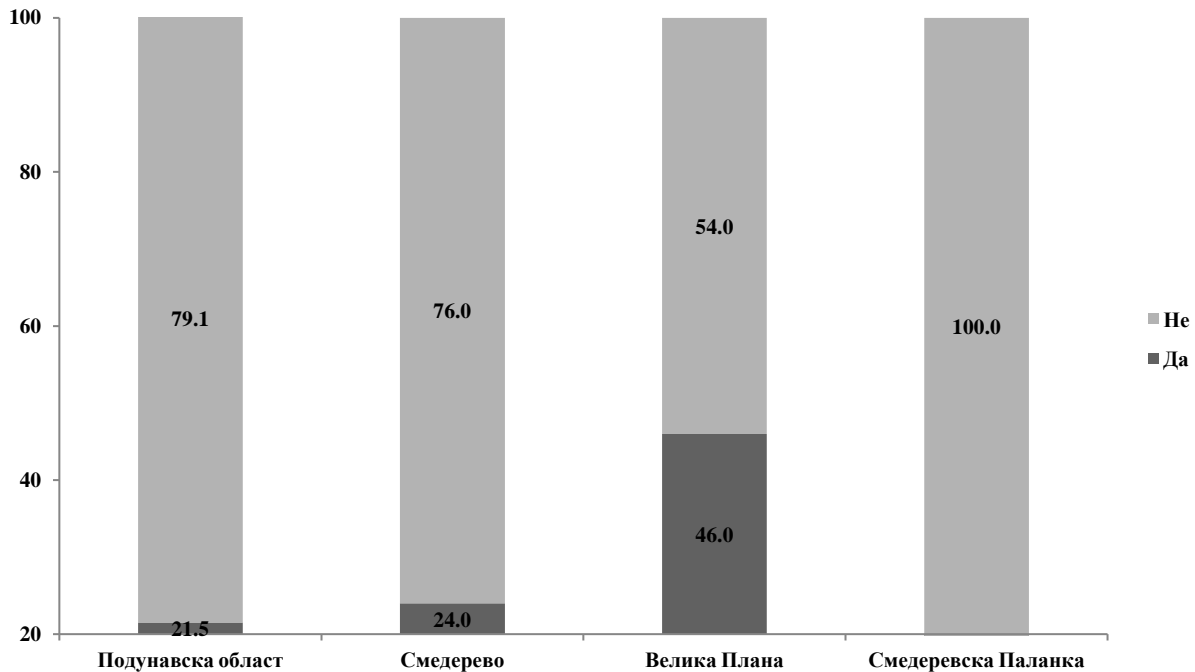
Табела 8.31. Остале примедбе и предлози ПГ за будуће подстицајне мере (у %)

Подунавска област		Смедерево		Велика Плана		Смедеревска Паланка	
Набавка механизације	25,2	Набавка механизације	28,6	Подршка за изградњу објеката	33,3	Набавка механизације	27,3
Набавка опреме за пластеник	15,3	Набавка опреме за пластеник	21,4	Набавка опреме за пластеник	25,0	Подршка за противградну заштиту	27,3
Куповина земље	14,1	Куповина земље	14,3	Набавка механизације	16,7	Куповина земље	18,2
Набавка опреме за мужу	14,1	Набавка опреме за мужу	14,3	Подршка за набавку расада воћа	8,3	Набавка опреме за мужу	18,2
Подршка за изградњу објеката	11,4	Лоша структура подстицаја	7,1	Набавка опреме за мужу	8,3	Већа подршка за регресирање премије осигурања	9,1
Подршка за противградну заштиту	9,0	Већа подршка за регресирање премије осигурања	7,1	Куповина земље	8,3	Набавка опреме за пластеник	0,0
Већа подршка за регресирање премије осигурања	6,0	Подршка за изградњу објеката	7,1	Већа подршка за регресирање премије осигурања	0,0	Лоша структура подстицаја	0,0
Лоша структура подстицаја	3,0	Подршка за набавку расада воћа	0,0	Лоша структура подстицаја	0,0	Подршка за изградњу објеката	0,0
Подршка за набавку расада воћа	2,1	Подршка за противградну заштиту	0,0	Подршка за противградну заштиту	0,0	Подршка за набавку расада воћа	0,0

У Смедереву (28,6%) и Смедеревској Паланци (27,3%) изражена је потреба за додатним финансијским средствима које би ПГ искористила за набавку механизације што није случај и са Великом Планом (16,7%). Слична ситуација је и на подручју Подунавске области где се 25,2% ПГ изјаснило да је потребно подстицајна средства усмерити и за набавку механизације. У Великој Плани 33,3% испитаника сматра да је потребна подршка за изградњу објеката. Испитаницима у Смедеревској Паланци је веома важна већа подршка за противградну заштиту (27,3%), док испитаницима у Смедереву и Великој Плани ово улагање није значајно.

Наредни графички преглед приказује учесталост коришћених средстава испитаника која реализује ЈЛС. Високом учешћу негативног одговора допринели су испитаници из Смедеревске Паланке, јер њихова локална самоуправа у 2015. години није исплаћивала подстицаје пољопривредницима.

Графикон 8.5. Заступљеност (не)коришћених средстава која исплаћује ЈЛС (у %)

На нивоу Подунавске области средства ЈЛС користило је 21,5% испитаника, у Смедереву 24,0% и у Великој Плани 46,0%. Међутим, није похвално што је веће учешће оних који нису користили подстицајна средства својих ЈЛС. Очигледно је да у Великој Плани влада дупло веће интересовање за подстицајима него у Смедереву (46:24). Генерално, у Смедереву сваки четврти испитаник користио је подстицаје ЈЛС, док је у Великој Плани подстицаје локалне самоуправе користио сваки други испитаник. Разлози њихове незаинтересованости могу бити вишеструки: неповерење у рад органа локалне самоуправе, исплата средстава која није потребна испитаницима, не испуњавање услова прописаних од стране ЈЛС за пријаву на

конкурс, многи испитаници производе за сопствене потребе па су незаинтересовани за конкурисање за подстицаје, газдинства су углавном старачка и самачка па и није чудно што је незаинтересованост велика.

Структуру коришћених подстицаја на нивоу ЈЛС дали су испитаници који су се изјаснили да су користили подстицаје, искључујући Смедеревску Паланку која у 2015. години није исплаћивала подстицаје пољопривредницима. Учешћа њихових одговора поређана су од највећег до најмањег и приказана у наредној табели (табела 8.32.).

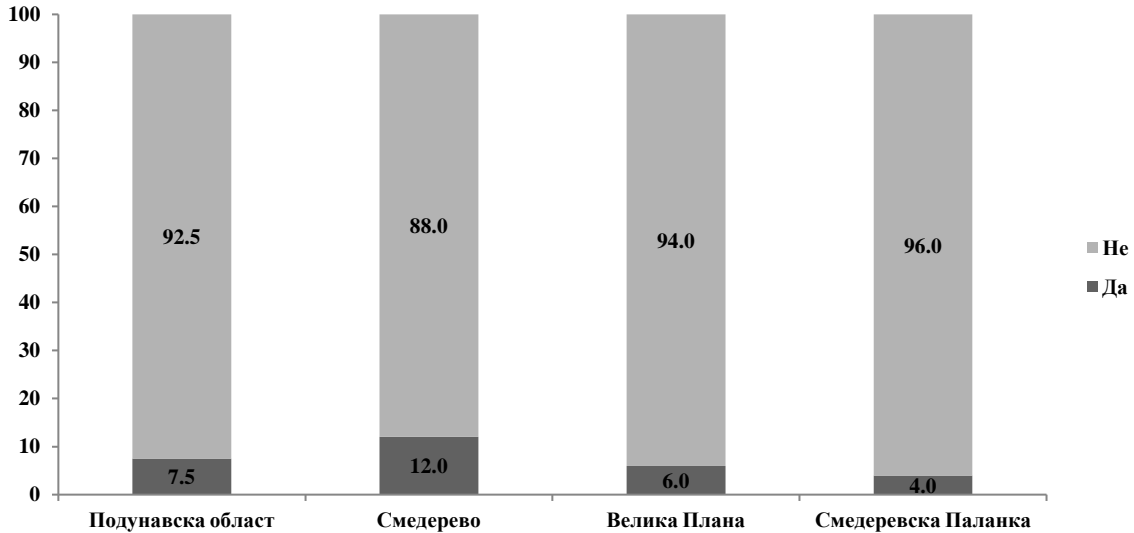
Табела 8.32. Најчешће коришћени подстицаји које реализује ЈЛС (у %)

Подунавска област		Смедерво		Велика Плана	
Регрес за премију осигурања за животиње	39,1	Регрес за премију осигурања за усеве	25,0	Регрес за премију осигурања за животиње	60,9
Регрес за премију осигурања за усеве	26,2	Вештачко осемењавање крава и јуница	25,0	Регрес за премију осигурања за усеве	30,4
Вештачко осемењавање крава и јуница	10,0	Регрес за премију осигурања за животиње	16,7	Регрес за премију осигурања за вишегодишње засаде	13,0
Регрес за премију осигурања за вишегодишње засаде	7,2	Набавка опреме за сетву	16,7	Набавка опреме за сетву	0,0
Набавка опреме за сетву	6,7	Набавка квалитетних приплодних грла у говедарству	16,7	Вештачко осемењавање крава и јуница	0,0
Набавка квалитетних приплодних грла у говедарству	6,7	Набавка опреме за наводњавање у воћарству	16,7	Набавка квалитетних приплодних грла у говедарству	0,0
Набавка опреме за наводњавање у воћарству	6,7	Кредитна подршка (субвенционисање камате)	8,3	Набавка опреме за наводњавање у воћарству	0,0
Кредитна подршка (субвенционисање камате)	3,3	Регрес за премију осигурања за вишегодишње засаде	0,0	Кредитна подршка (субвенционисање камате)	0,0

Од 21,5% испитаника на подручју Подунавске области њих 39,1% сматра да је најзаступљенија мера коју исплаћује ЈЛС „Регрес за премију осигурања за животиње“. Следи „Регрес за премију осигурања за усеве“ са 26,2% и „Вештачко осемењавање крава и јуница“ са 10,0%. Најмање учешће бележи се код „Кредитне подршке (субвенционисање камате)“ са 3,3%. Посматрајући ниво Смедерева највеће интересовање у 2015. години било је за „Регрес за премију осигурања за усеве“ и „Вештачко осемењавање крава и јуница“ са по 25,0% учешћа, док је најмање интересовање било за кредитну подршку са 8,3%, а за „Регрес за премију осигурања за вишегодишње засаде“ није било интересовања. У Великој Плани најзначајније коришћена подстицајна средства била су „Регрес за премију осигурања за животиње“ са учешћем од 60,9%, затим „Регрес за премију осигурања за усеве“ са 30,4% и најмање учешће забележено је за меру „Регрес за премију осигурања за вишегодишње засаде“ са 13,0%. Остале подстицајне мере нису биле предвиђене планом и програмом локалне самоуправе.

Графикон 8.6. показује учесталост коришћених кредита испитаника од пословних банака уз указивање на веома ниско учешће коришћених кредита.

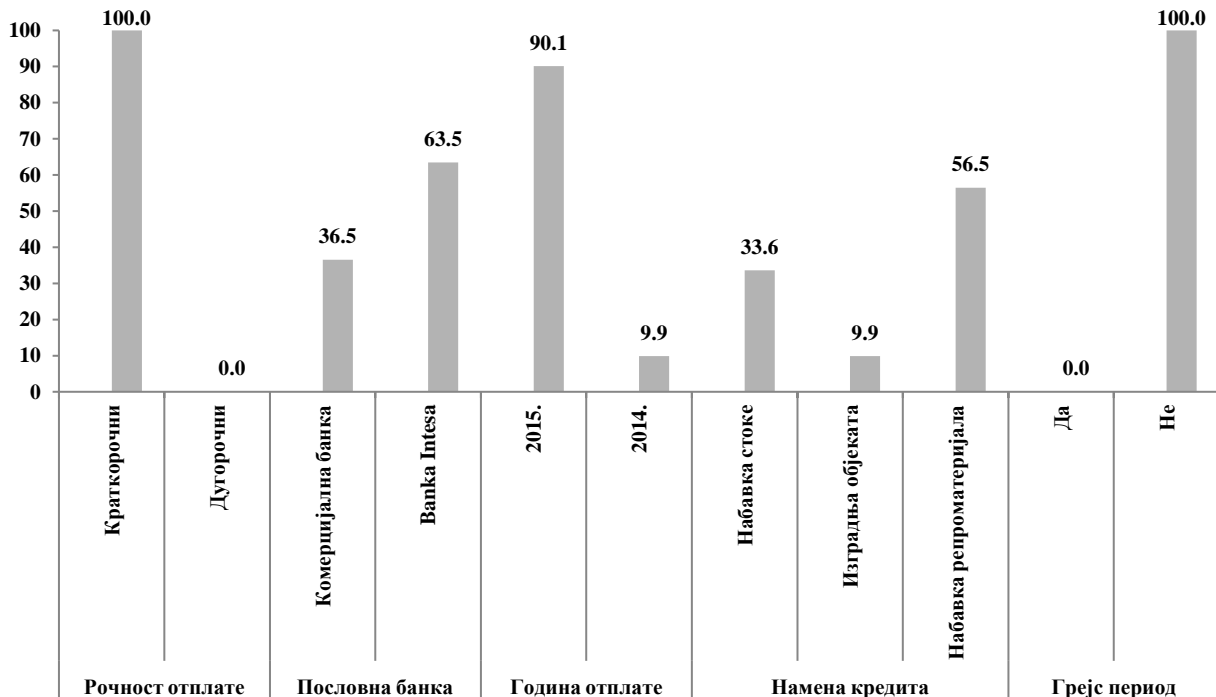
Графикон 8.6. Учесталост коришћених кредита испитаника од пословних банака (у %)

Од 150 испитаника на подручју Подунавске области њих 7,5% одговорило је да јесу користили кредите пословних банака. У Смедереву овај проценат је 12,0%, у Великој Плани 6,0% и у Смедеревској Паланци 4,0%. Закључује се да је интересовање за пољопривредним кредитима које исплаћују пословне банке три пута веће у Смедереву у односу на интересовање које влада у Смедеревској Паланци.

Наредни графикон приказује карактеристике коришћених кредита само на нивоу Подунавске области (графикон 8.7.), јер за приказивање на нивоу ЈЛС узорак је премали и није могуће радити било какво поређење.

Графикон 8.7. Карактеристике отплаћених кредита узетих од стране пословних банака (у %)

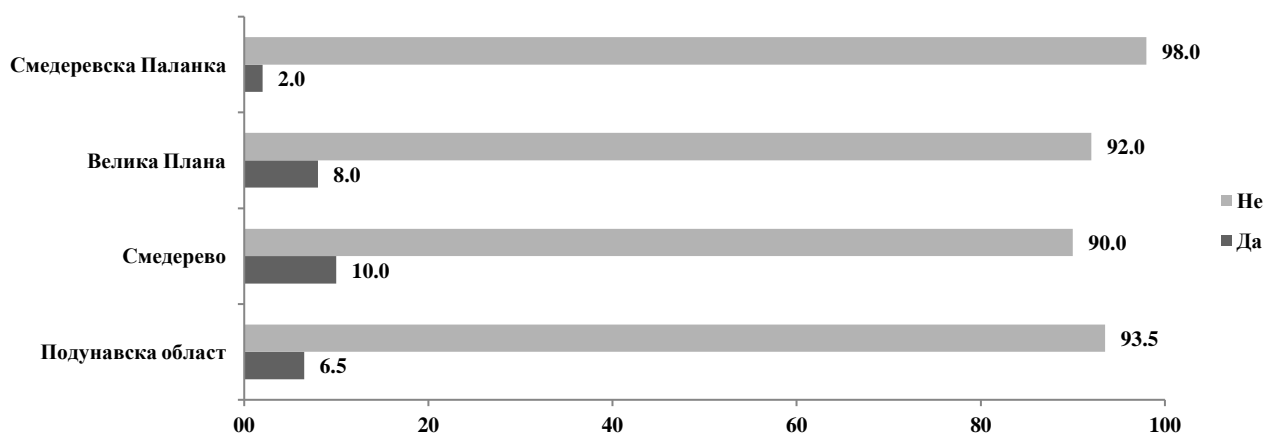
Сви испитаници користили су краткорочни кредит, уз учешће Банке Intesa са 63,5% (Комерцијална банка 36,5%), у 90,1% случајева кредит је отплаћен 2015. године (у 9,9% случајева у 2014.). Одобрена кредитна средства највише су се користила за набавку репроматеријала са 56,5%, затим за набавку стоке са 33,6% и свега 939% за изградњу објеката. Ниједан од поменутих исплаћених кредита није у року исплате садржао и грејс период. Иако је једно од додатних подпитања било и висина каматне стопе није један испитаник није дао одговор. Као једино образложење било им је да се не сећају.

Табела 8.33. Колика је вероватноћа да ће у наредних 12 месеци узети кредит неке пословне банке (у %)

Вероватноћа узимања кредита у наредних 12 месеци	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Сигурно нећемо узети кредит	71,4	90,0	58,0	62,0
Вероватно нећемо узети кредит	4,5	2,0	6,0	6,0
Можда ћемо узети кредит, а можда и нећемо	6,0	4,0	6,0	8,0
Вероватно ћемо узети кредит	7,5	2,0	12,0	10,0
Сигурно ћемо узети кредит	10,6	2,0	18,0	14,0
Тотал	100,0			

У 71,4% случајева испитаници су одговорили да сигурно неће узимати кредит на подручју Подунавске области, а 10,6% случајева чине они који су се изјаснили да ће сигурно узети кредит у наредних 12 месеци. Посматрајући појединачне ЈЛС, у Смедереву је веома изражено учешће одговора „Сигурно нећемо узети кредит“ које чини 90,0% испитаника, док је свега 2,0% одговорило да ће сигурно узети кредит. У Великој Плани њих 58,0% сигурно неће узети кредит (у Смедеревској Планици 62,0%), док се 18,0% изјаснило да ће сигурно узети кредит (у Смедеревској Паланци 14,0% испитаника). Очигледно је да у Великој Плани има најмање испитаника који сигурно неће узети кредит, а највише оних који су се изјаснили да ће сигурно узети кредит.

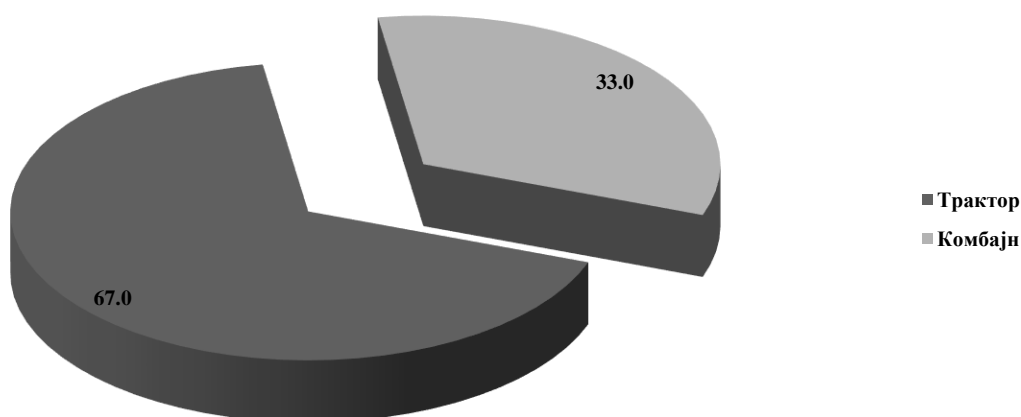
Графикон 8.8. Структура куповине на лизинг (у %)

Графикон показује да се свега 6,5% испитаника на подручју Подунавске области изјаснило да су купили нешто на лизинг. Међутим, на подручју појединачних ЈЛС структура испитаника који су обавили куповину путем лизинга је следећа: у Смедереву 10,0%, у Великој Плани 8,0% и у Смедеревској Паланци 2,0%.

Према редоследу питања они који су купили нешто на лизинг требали су да се изјасне шта су купили. Испитаници су дали два одговора - трактор (њих 67,0%) и комбајн (њих 33,0%). Одговори су дати на нивоу Подунавске области, јер за приказивање на нивоу ЈЛС узорак је премали и није могуће радити било какво поређење.

Графикон 8.9. Учешће купљене опреме на лизинг (у %)

Генерално, структура куповине на лизинг је веома лоша, како у укупном износу тако и према производима који су купљени. Међутим, треба анализирати и спремност испитаника да у наредних 12 месеци купе нешто на лизинг, што је представљено у табели 8.34.

Табела 8.34. Вероватноћа куповине на лизинг у наредних 12 месеци (у %)

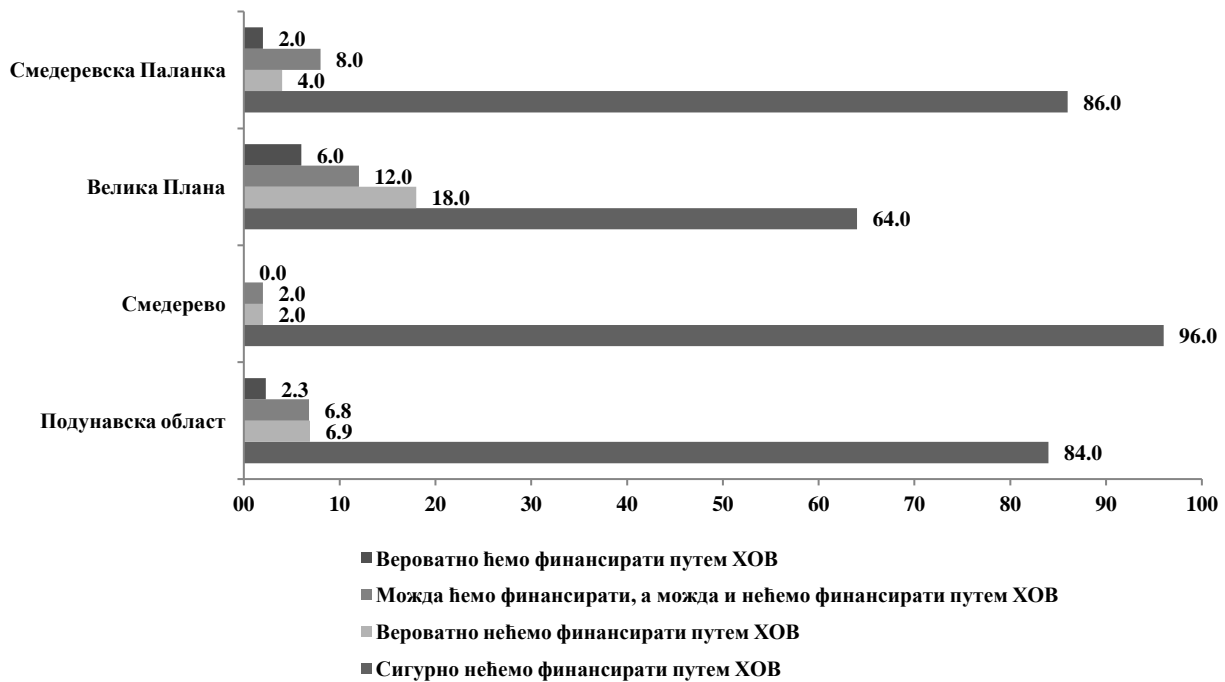
Вероватноћа куповине на лизинг у наредних 12 месеци	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Сигурно нећемо купити нешто на лизинг	65,4	88,0	52,0	52,0
Вероватно нећемо купити нешто на лизинг	7,0	4,0	4,0	12,0
Можда ћемо купити, а можда и нећемо купити нешто на лизинг	12,0	4,0	12,0	20,0
Вероватно ћемо купити нешто на лизинг	7,6	2,0	18,0	6,0
Сигурно ћемо купити нешто на лизинг	8,1	2,0	14,0	10,0
Тотал	100,0			

У структури одговора приказаних у табели изнад преовлађује убеђење испитаника да сигурно неће купити нешто на лизинг, којих на подручју Подунавске области има 65,4%,

Смедерева 88,0%, Велике Планае и Смедеревске Паланке 52,0%. Структура испитаника који би сигурно купили нешто на лизинг је оваква: на подручју Подунавске области је њих 8,1%, Смедерева 2,0%, Велике Планае 14,0% и Смедеревске Паланке 10,0%. Свакако, треба тежити повећању свести код пољопривредника о предностима куповине на лизинг како би ово учешће постало веће.

Анализа питања „Да ли су финансирани пољопривредну производњу путем ХОВ“ дала је поражавајуће одговоре, јер су сви испитаници (100,0%) одговорили са „Не“. Међутим, одговори на питање колико су спремни да у наредних 12 месеци своју пољопривредну производњу финансирају путем ХОВ уливају наду да се неке ствари ипак могу променити на боље (графикон 8.10.).

Графикон 8.10. Степен спремности испитаника да у наредних 12 месеци производњу финансирају путем ХОВ (у %)

Графикон показује да је спремност испитаника да у наредних 12 месеци своју производњу финансирају путем ХОВ веома ниска и износи од 2,0% у Смедереву до 6,0% у Великој Плани, а на нивоу Подунавске области 2,3%. У Смедереву нема испитаника који су спремни да своју производњу финансирају путем ХОВ у наредних 12 месеци. Међутим, у Смедереву је највише оних који су одговорили да „Сигурно неће финансирати путем ХОВ“ и њих је 96,0%, затим у Смедеревској Паланци 86,0% и у Великој Плани 64,0%. Учешће испитаника на нивоу Подунавске области који су одговорили да сигурно неће финансирати производњу путем ХОВ је 84,0%. Међутим, ниједна ЈЛС није дала одговор „Сигурно ћемо финансирати путем ХОВ“.

Једно од питања које следи је и степен обавештености о расподели средстава из ИПАРД фонда, а одговори су приказани у табели 8.35.

Табела 8.35. Степен обавештености о расподели средстава из ИПАРД фонда (у %)

Степен обавештености	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
Нисам чуо/ла за расподелу средстава из ИПАРД фонда	19,5	2,0	32,0	28,0
Чуо/ла сам за расподелу средстава из ИПАРД фонда, али немам никакве информације о томе	23,0	34,7	8,0	22,0
Делимично сам обавештен/а о расподели средстава из ИПАРД фонда	19,6	20,4	18,0	20,0
Веома добро сам обавештен/а о расподели средстава из ИПАРД фонда	37,9	42,9	42,0	30,0
Тотал	100,0			

Највећи проценат испитаника који нису чули за расподелу средстава из ИПАРД фонда је у Великој Плани (32,0%), а најмањи у Смедереву (2,0%), док је на нивоу Подунавске области ово учешће 19,5%. Међутим, у Великој Плани је много већи проценат оних који су „веома добро обавештени о расподели средстава из ИПАРД фонда“ са 42,0%, нешто више у Смедереву са 42,0%, нешто више у Смедереву са 42,9%, а у Смедеревској Паланци свега 30,0%. Учешће „Веома добро обавештених“ на подручју Подунавске области је 37,9%.

Извори сазнања о финансирању путем ИПАРД-а су вишеструки, а њихова структура дата је у табели 8.36.

Табела 8.36. Извори сазнања о финансирању путем ИПАРД-а (у %)

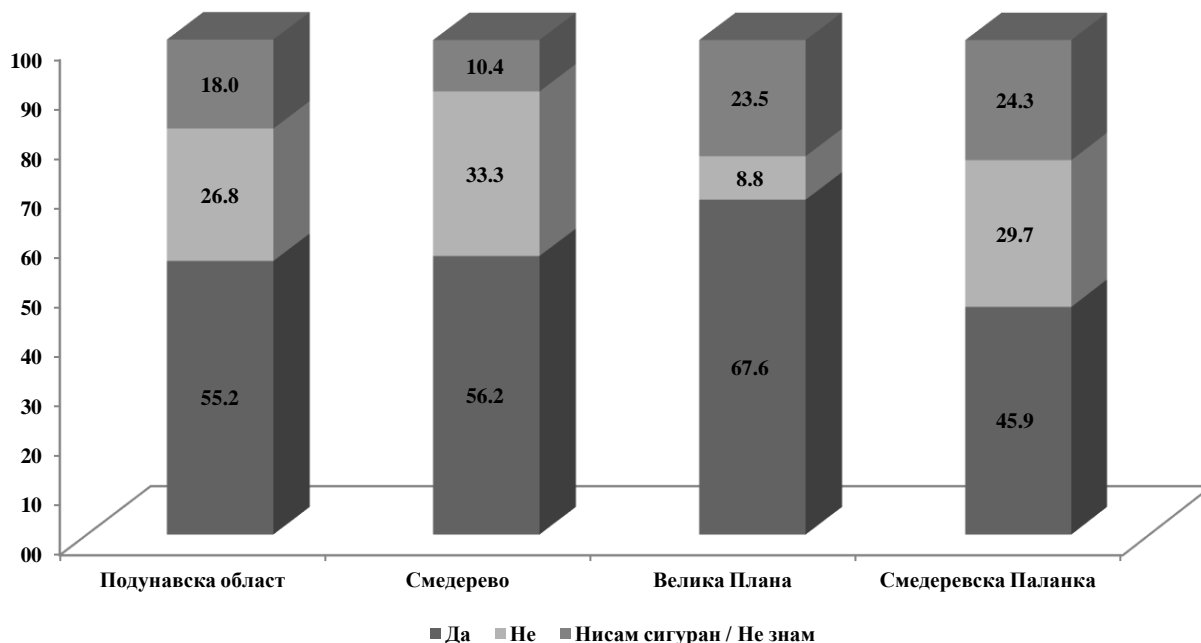
Извори сазнања о финансирању путем ИПАРД-а	Подунавска област	Смедерево	Велика Плана	Смедеревска Паланка
ТВ	96,0	95,8	94,1	97,3
Новине	22,3	25,0	26,5	16,2
Радио	5,5	6,2	0,0	8,1
Интернет	41,3	39,6	50,0	37,8
Комшије и пријатељи	41,9	37,5	52,9	40,5
ПССС	3,4	2,1	2,9	5,4
Локална самоуправа	22,9	22,9	20,6	24,3
Удружење пољопривредника / асоцијација / задруга	0,0	0,0	0,0	0,0
Приватни саветодавци	4,9	0,0	5,9	10,8
Продавци инпута	39,2	16,7	61,8	54,1

Прилику да одговоре на ово питање имали су испитаници који су на претходно питање („Степен обавештености о расподели средстава из ИПАРД фонда“) дали неки од позитивних одговора, а таквих је 80,6%. Назначајнију улогу у обавештавању учесника заузима „ТВ“ чије се учешће креће од 94,1% у Великој Плани до 97,3% у Смедеревској Паланци, док је на нивоу Подунавске области 96,0%. Евидентно је да „Удружења пољопривредника/асоцијација

/за друга“ немају своју улогу у обавештавању испитаника о подстицајима која ће бити исплаћена из ИПАРД фонда.

Међутим, иако су чули за расподелу средстава из ИПАРД фонда, испитаници нису довољно сигурни да ли би конкурисали за ова средства. Прилику да одговоре на ово питање имало је 80,6% испитаника, а структура њихових одговора приказана је на следећем графикону (графикон 8.11.).

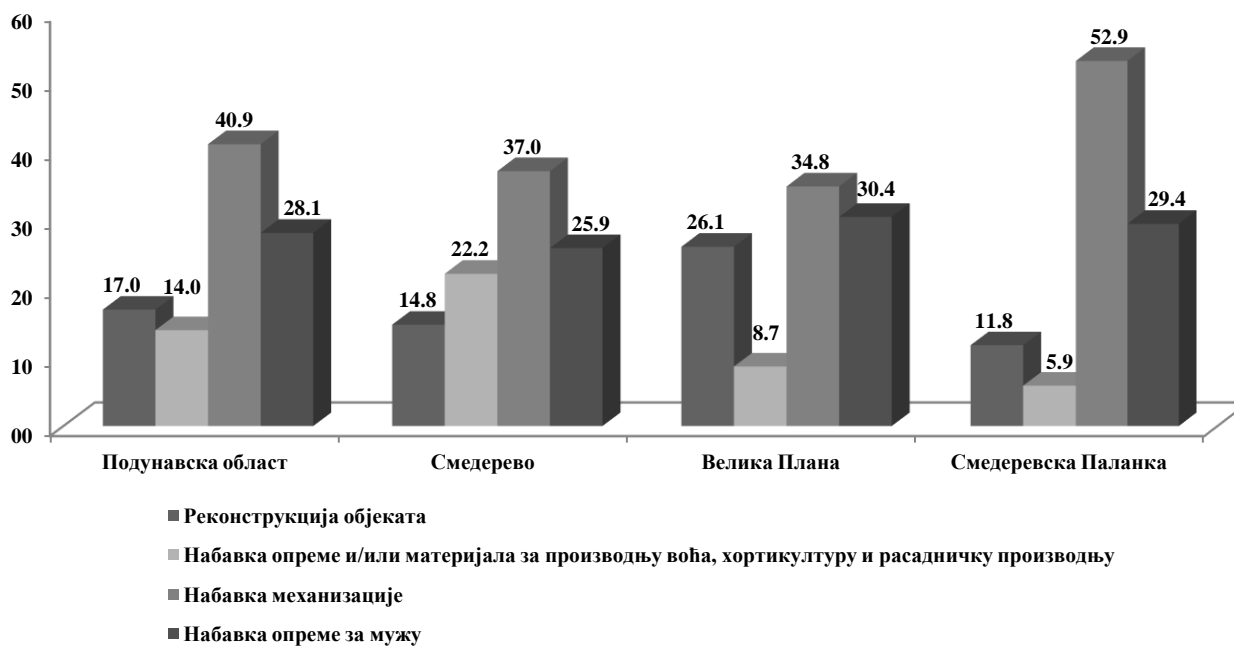
Графикон 8.11. Спремност за конкурисање за ИПАРД средства (у %)

Подаци на нивоу Подунавске области показују да 55,2% испитаника хоће да конкурише за средства ИПАРД фонда, 26,8% неће, а 18,0% је дало одговор „Нисам сигуран/Не знам“. У Великој Плани је највеће учешће испитаника који хоће да конкуришу за средства из ИПАРД фонда са 67,6% и најмање оних који су се изјаснили да неће конкурисати са 8,8%.

Напослетку дати су одговори о намени средстава из ИПАРД фонда, а прилику да одговоре имали су испитаници који су на претходно питање дали потврдан одговор. Ову прилику добило је 44,5% испитаника.

Графикон 8.12. Намене средстава ИПАРД фонда (у %)

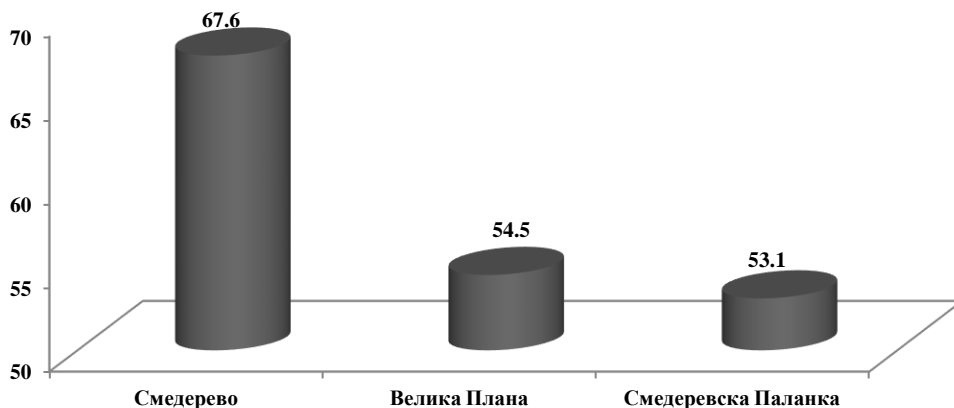
Према графичком прегледу, на свим нивоима посматрања, највеће интересовање је за улагање средстава у набавку механизације. На подручју Подунавске области ово учешће је 40,9%, у Смедереву 37,0%, Великој Плани 34,8% и Смедеревској Паланци 52,9%. На другом месту је набавка опреме за мужу која највеће учешће бележи у Великој Плани са 30,4%, затим у Смедеревској Паланци са 29,4% и у Смедереву са 25,9%, а на нивоу Подунавске области је 28,1%.

8.5.2. Обрада истраживања разлика између ЈЛС Подунавске области

Као што је претходно речено анкетни резултати биће разматрани уважавањем разлика које постоје између ЈЛС. У наставку су одговори на кључна питања који ће приближити слику пољопривредне производње о свакој ЈЛС појединачно.

1. Која ЈЛС има највише развојно опредељених ПГ? - Под развојно опредељеним ПГ подразумева се газдинство које планира инвестициона улагања у наредном периоду. Структура њихових одговора графички је приказана (графикон 8.13.).

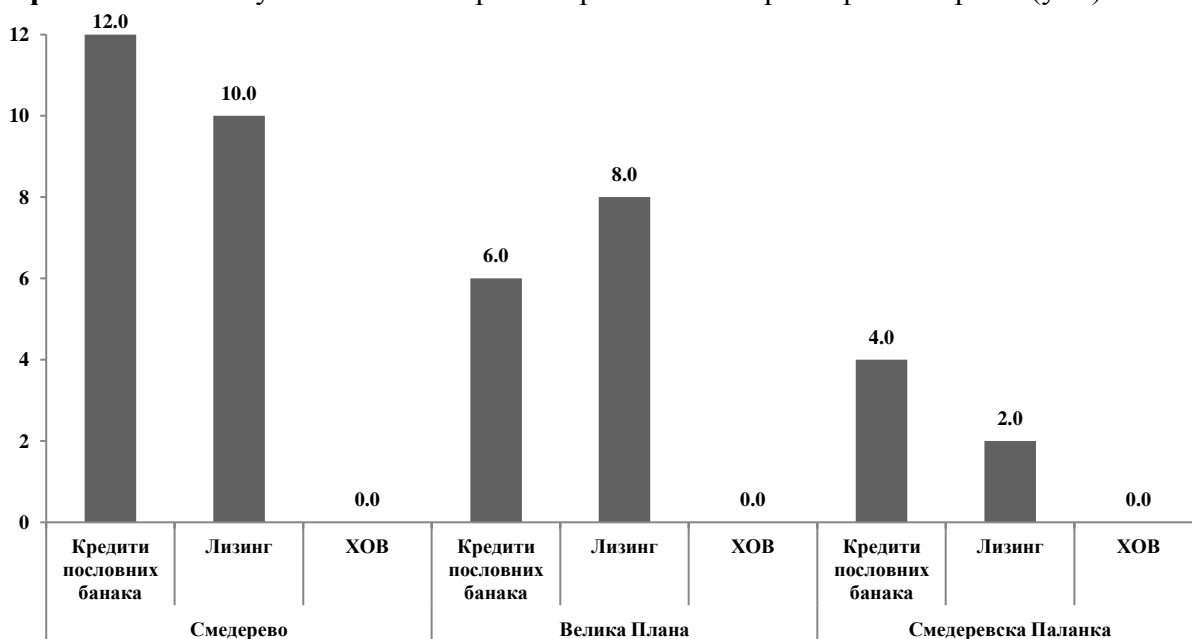
Графикон 8.13. Учешће ПГ спремних за инвестициона улагања (у %)

Нема значајнијих разлика између ЈЛС када је реч о планирању инвестиционих улагања на ПГ. Свакако, највише потврних одговора било је у Смедереву са 67,6%, затим у Великој Плани са 54,5% и напоследку у Смедеревској Паланци са 53,1%. С обзиром да је у 2015. години у Смедереву била највећа подршка пољопривредницима из локалне самоуправе, а у Смедеревској Паланци није ни постојала, онда је овакав закључак и реалан јер пољопривредници који имају подршку могу и да планирају инвестициона улагања на ПГ.

2. Која ЈЛС је најзаступљенија са коришћеним мерама финансирања? - Одговор на ово питање даје обједињен увид у структуру коришћених кредита пословних банака, лизинга и ХОВ.

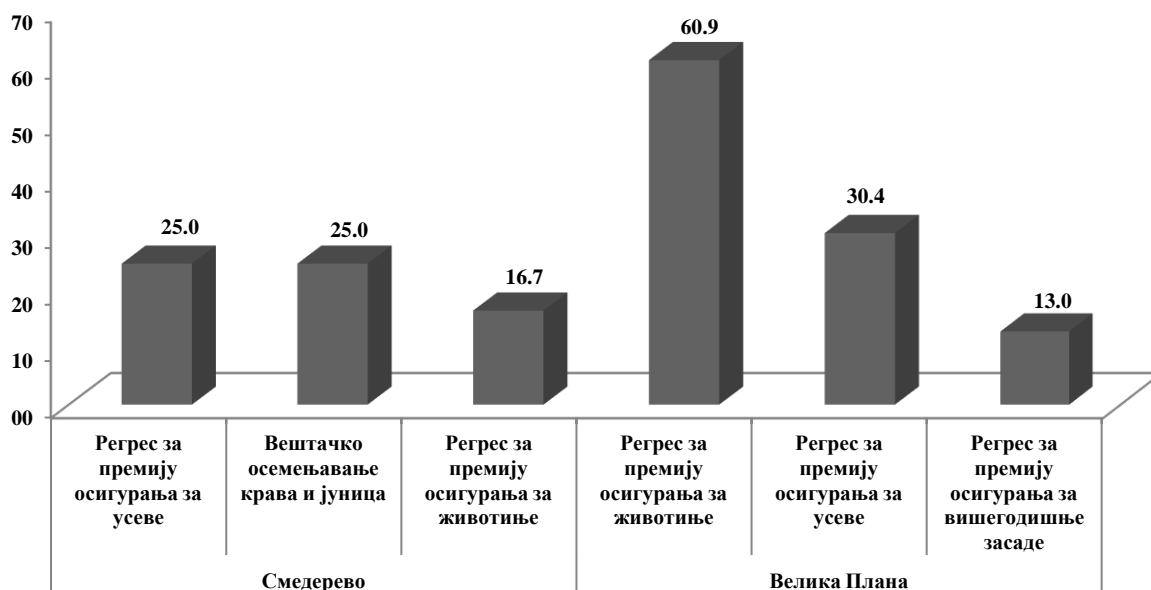
Графикон 8.14. Заступљеност ЈЛС према коришћеним мерама финансирања (у %)

Нема значајне разлике између ЈЛС по уделу ПГ која су користила кредит, лизинг или су финансирала производњу путем ХОВ. Када су у питању кредити пословних банака и лизинг Смедерево је у значајној предности у односу на Смедеревску Паланку.

3. Које три најзаступљеније мере су користила ПГ из локалне самоуправе? - Ова анализа није обухватила Смедеревску Паланку, јер локална самоуправа у 2015. години није планирала подстицајна средства пољопривредницима.

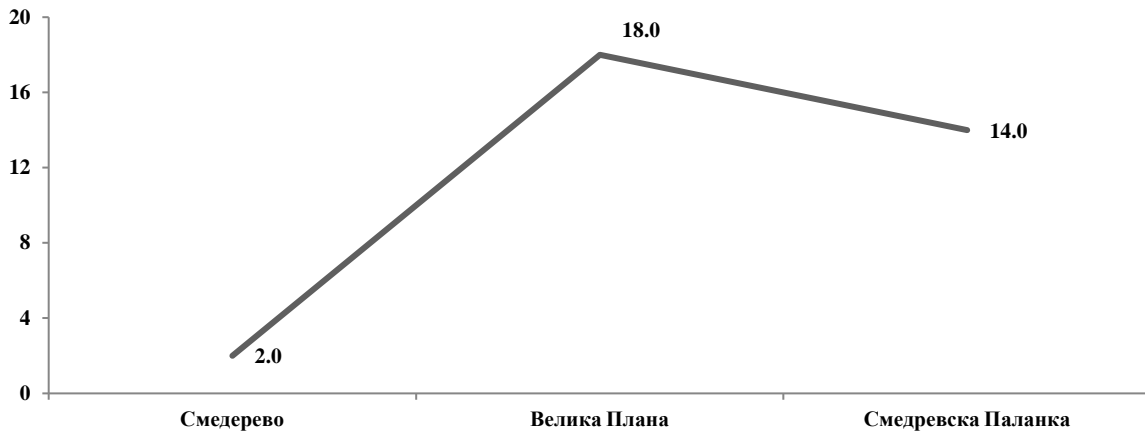
Графикон 8.15. Три најзаступљеније мере коришћене у ЈЛС од стране ПГ (у %)

Већина домаћинстава није користила подстицајна средства која исплаћује ЈЛС. Међутим, газдинства из Велике Планае су значајно више користила регрес за премију осигурања за животиње од газдинстава из Смедерева.

4. Која ЈЛС има највише одговора да ће у наредних 12 месеци узети кредит неке пословне банке? - Као меродаван показатељ за вероватноћу узимања кредита од пословних банака у наредних 12 месеци коришћено је учешће испитаника у ЈЛС који су одговорили „Сигурно ћемо узети кредит“.

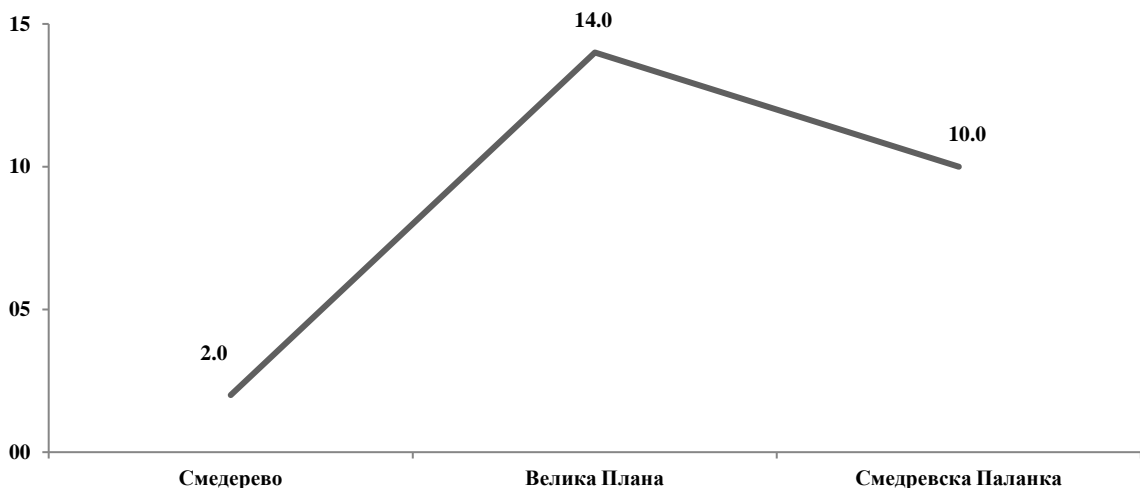
Графикон 8.16. Заступљеност ЈЛС према вероватноћи узимања кредита од пословних банака у наредних 12 месеци (у %)

Вероватноћа узимања кредита у наредних 12 месеци је значајно већа код газдинстава из Велике Плана него код газдинстава из Смедерева. Значи, одговор „Сигурно ћемо узети кредит“ у Великој Плани дало је 18,0%, а у Смедереву 2,0% испитаника. С обзиром да Велика Плана нема изражену подршку из локалног буџета усмерену пољопривредницима већ су упућени на самостално кредитирање, за разлику од пољопривредника у Смедереву који имају креирану јаку пољопривредну политику из локалног буџета и нису приморани да се у већем обиму задужују код пословних банака.

5. Која ЈЛС има највише одговора да ће у наредних 12 месеци реализовати куповину на лизинг? - Показатељ за вероватноћу куповине на лизинг у наредних 12 месеци приказан је учешћем одговора „Сигурно ћемо купити нешто на лизинг“ у структури укупних одговора.

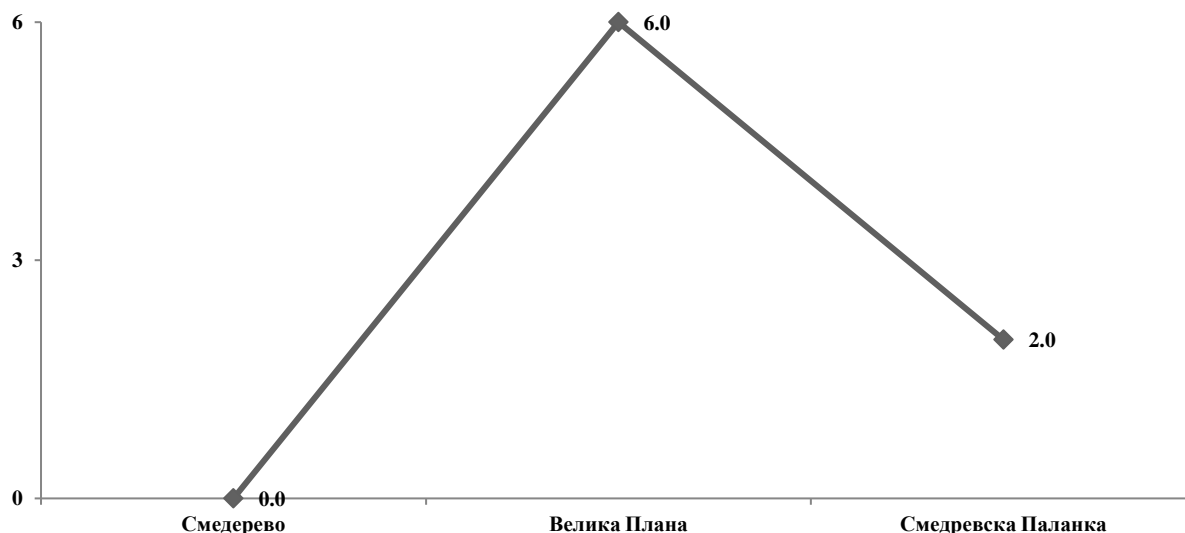
Графикон 8.17. Заступљеност ЈЛС према вероватноћи куповине на лизинг у наредних 12 месеци (у %)

Газдинства из Велике Плана имају највећу вероватноћу да ће узети нешто на лизинг у наредних 12 месеци, а газдинства из Смедерева најмању. С обзиром да је ситуација иста као и код вероватноће узимања кредита код пословних банака онда би и објашњење било исто, јер она ПГ која немају значајну подршку из буџета локалне самоуправе приморана су да се задужеју на различите начине.

6. Која ЈЛС има највише одговора да ће у наредних 12 месеци финансирати пољопривредну производњу путем ХОВ? - Показатељ за ову оцену приказан је учешћем одговора „Вероватно ћемо финансирати путем ХОВ“ у структури укупних одговора, јер ниједан испитаник није одговорио „Сигурно ћемо финансирати путем ХОВ“.

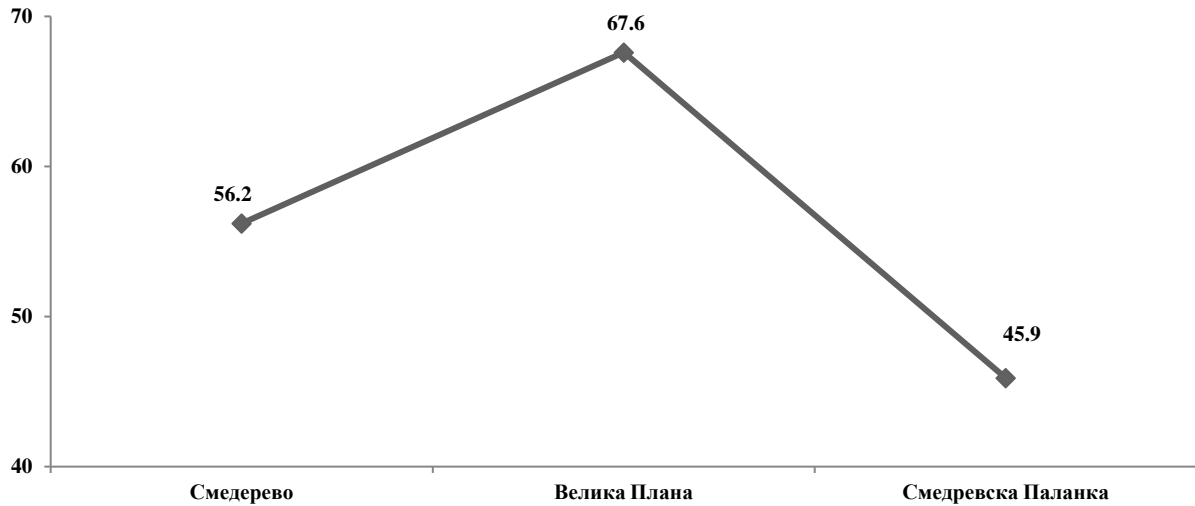
Графикон 8.18. Заступљеност ЈЛС према вероватноћи финансирања пољопривредне производње путем ХОВ у наредних 12 месеци (у %)

ПГ из Велике Плана имају мало већу вероватноћу да ће користити финансирање путем ХОВ у наредних 12 месеци од ПГ из Смедерева и Смедеревске Паланке. Закључује се да је овај вид финансирања пољопривредницима непознат, а ако су макар чули, показују неспремност да га примене на сопственом газдинству из страха да не буду преварени.

7. У којој ЈЛС су најзаступљенија ПГ која би користила средства из ИПАРД фонда? – Одговор на ово питање добијен је анализом испитаника који су дали одговор „Да“ у структури укупних одговора.

Графикон 8.19. Спремност ПГ да конкуришу за средства из ИПАРД фонда (у %)

Анализирајући спремност ПГ да конкуришу за средства из ИПАРД фонда закључује се да не постоји значајна разлика између ЈЛС, јер су ПГ из све три ЈЛС спремне да конкуришу. Међутим, значајна предност даје се ПГ у Великој Плани у односу на ПГ у Смедереву и Смедеревској Паланци.

Све горе поменуто указује на очигледне разлике које постоје између ЈЛС иако све оне припадају једној области – Подунавској. С обзиром да Смедерево пружа најповољније услове за бављење пољопривредном производњом нормално је што је тражња за кредитима најнижа, јер део потребних средстава надокнађују средствима из ЈЛС.

9. ЗАКЉУЧАК

Држава улаже велике напоре како би унапредила пољопривредну производњу. Сви државни напори морају бити усклађени са специфичностима које прате пољопривредну производњу, јер је пољопривредна производња сложенија, захтевнија и осетљивија на промене у односу на друге делатности. Међутим, важан је и значај пољопривреде за земљу, а могу се измерити следећим показатељима: *учешће руралног становништва у укупном, учешће запослених у пољопривреди као делатности у укупном броју запослених и допринос пољопривреде у формирању бруто домаћег производа (БДП-а)*. Посматрајући петогодишњи период 2011-2015. година рурално становништво се смањило за 3,1 п.п. односно са 43% у 2011. на 39,9% у 2015. години. Параметар „учешће запослених у пољопривреди као делатности у укупном броју запослених“ је такође смањен за 1,5 п.п. Показатељ „допринос пољопривреде у формирању бруто домаћег производа (БДП-а)“ сматра се најзначајнијим, али на његову вредност утичу суше и поплаве. Ови фактори могу допринети напредовању/назадовању пољопривредне производње. Сходно томе, сектор пољопривреде је у 2015. остварио пад од 6,7% у структури БДП-а у односу на 2014. годину због утицаја суше на јесење ратарске културе. За вредновање значаја пољопривредне производње за земљу може се користити и *учешће извоза пољопривредних и прехранбених производа у укупном извозу* који је у 2015. смањен за 1,5 п.п. у односу на 2011. годину. Иако је вредност учешћа у 2015. години 21,4% у укупном извозу овај показатељ може се сматрати задовољавајућим. Учешће извоза пољопривредних и прехранбених производа била је веће једино у 2012. години када је износило 24,1% у укупном извозу.

Иако је традиционални модел финансирања одавно напуштен (самофинансирање) у нашој земљи и даље је најзаступљенији, док се новији модели веома ретко користе, а већина пољопривредника није ни чула за њих. Разлози су многобројни, а следе најзаступљенији:

- а) *претежно старачка домаћинства су незаинтересована за новије моделе финансирања;*
- б) *неинформисаност пољопривредника;*
- в) *пољопривредници страхују да позајмљена средства не могу да врате, јер не знају да ли ће имати сигуран пласман.*

За финансирање пољопривредне производње потребно је постојање правних регулатива који прописују услове, начине и моделе финансирања на свим нивоима: Републичком, Покрајинском и локалних самоуправа. У 2015. години из аграрног буџета највише је исплаћено за меру „директна плаћања“ уз учешће од 90,7%, затим за „мере руралног развоја“ уз учешће од 6,5%, за кредитну подршку издвојено је 0,7%, док посебни подстицаји чине 2,0% исплаћених средстава. Посматрајући буџет АПВ закључује се да они издвајају све више

средстава з апотребе пољопривредне производње, при чему је најниже учешће забележено 2007. од 2,4%, а највише 2015. године од 11,2%. Учешће преко 5% бележи се од 2009. закључно са 2015. годином. Применом Закона о финансирању локалне самоуправе свим ЈЛС омогућено је да у свом буџету обезбеде средства за финансирање пољопривредне производње.

Значајну улогу у финансирању пољопривреде обезбеђују и фондови који постоје на Републичком и Покрајинском нивоу. Кредити који се одобравају пољопривредним произвођачима из фондова ублажиће проблем недостатка финансијских средстава и биће одскочна даска за повећање извоза, оживљавање села, повећање ликвидности и конкурентности домаће пољопривреде. Посебно су значајни: Фонд за развој РС, Компензациони фонд РС, Покрајински фонд за развој пољопривреде АПВ, Фонд за подршку инвестиција у АПВ, Развојни фонд АПВ, Управа за капитална улагања АПВ и Гаранцијски фонд АПВ.

У Србији су заступљени домаћи и инострани модели финансирања пољопривреде. У оквиру домаћих модела истичу се: кредитирање уз подршку МПЗЖС, кредитирање од стране пословних банака, лизинг, финансирање путем ХОВ, концесије и јавно приватно партнерство, заједничка улагања и донације. У оквиру иностраних модела финансирања издвајају се: Европски пољопривредни гаранцијски фонд (EAGF), Европски пољопривредни фонд за рурални развој (EAFRD), IPARD фонд, ММФ, ЕЦБ, ЕИБ, ЕВРД, сарадња са европским земљама које у Србији подстичу развој пољопривреде (Италија, Данска, Немачка), стране директне инвестиције (СДИ) и портфолио инвестиције. Средства европских фондова су потребна Србији како би се одржала на путу за приступање ЕУ, али не треба занемари ни средства европских земаља која или донирају или одобравају новчана средства по веома повољним условима. Међутим, за Србију су најважније СДИ и портфолио инвестиције ради одржавања стабилности земље и уравнотежења платног биланса. Значај страних директних улагања у сектор пољопривреде полако али сигурно расте што утиче на препознавање значаја страних улагања, али и да аграрни сектор може допринети развоју целокупне привреде.

Конкретно истраживање о моделима финансирања пољопривредне производње спроведено је на нивоу Подунавске области. Подсећања ради, Подунавска област обухвата: Смедерево, Велику Плану и Смедеревску Паланку. Истраживање је обављено анкетирањем 150 регистрованих активних породичних ПГ. Са сигурношћу се може рећи да је у Смедереву значајно развијена аграрна производња, да се инвестициона улагања планирају на годишњем нивоу, да се у буџету локалне самоуправе препознаје значај аграрне производње за ово подручје, а у складу са потребама пољопривредника се и доноси План и програм развоја пољопривреде и руралног развоја на годишњем нивоу. С обзиром да Смедерево исплаћује

извесна средства пољопривредницима, аграрни произвођачи показују значајно мању потребу за додатним задуживањем (кредити, лизинг). Преостале две ЈЛС немају изграђену подршку пољопривредницима, па развојно одређена газдинства су приморана да се кредитно задужују. Значајан допринос неразвијености аграра потиче и од ПГ која не користе подстицајна средства која поједине ЈЛС исплаћују.

Након свих закључака намећу се и неке препоруке чија би примена у наредном периоду допринела развоју аграрне производње, али не само на подручју Подунавске области, већ и у целој земљи. Препоруке обухватају регистрована породична ПГ која обрађују до 2 ха земље. Узета је ова граница јер према Попису пољопривреде 2012 (књига 1) у групу до 2 ха обрађене земље сврстава се 308.393 ПГ што чини 48,8% укупног броја ПГ. Препоруке у унапређењу пољопривредне производње, а преко модела финансирања, су следеће:

1. да се укину каматне стопе на пољопривредне кредите за регистрована ситна породична ПГ (која обрађују до 2 ха земље), али ограничити износ кредитног задужења до процењене вредности земље коју обрађују, док за газдинства правних лица и предузетника каматну стопу фиксирати на 0,5%;
2. да се укину каматне стопе за набавку опреме на лизинг за регистрована ситна породична ПГ (која обрађују до 2 ха земље), али ограничити износ кредитног задужења до процењене вредности свих непокретности, док за газдинства правних лица и предузетника каматну стопу фиксирати на 1%;
3. предлаже се да држава узме учешће у субвенционисању каматне стопе на новчана средства која су пољопривредницима одобрена путем лизинга, али не само код набавке нове већ и половне опреме;
4. предлажем да се регистрованим ситним породичним ПГ (која обрађују до 2 ха земље) обезбеде бесповратна средства за набавку репроматеријала (семе и ђубриво) у прве три године, а за то време спроводити редован мониторинг над тим газдинствима како би се обезбедило наменско трошење средстава.

Проблем финансирања пољопривреде био би решив у случају доношења дугорочног плана развоја, који ће се спроводити у континуитету и уз сталну подршку државе која мора да планира већа издвајања из републичког буџета него што је чинила последњих година.

Напоследку, враћамо се на полазне хипотезе где ће се образложити њихово потврђивање или одбијање.

Генерална или општа хипотеза је:

<p><i>X = Што је већа финансијска подршка пољопривреди из државних фондова и буџета Републике Србије, као и прелазак на новије изворе финансирања, то је већа мотивисаност пољопривредника за бављење овом делатношћу и њихово јачање и осавремењивање.</i></p>	<p>Одбијена</p>
---	------------------------

Анализа основних показатеља којима се мери значај пољопривреде за земљу потврђују став за одбијање ове хипотезе. Тачније, рурално становништво се смањило за 3,1 п.п., а учешће запослених у пољопривреди као делатности у укупном броју запослених такође је смањено за 1,5 п.п. у 2015. у односу на 2011. годину. Ове чињенице наводе на закључак да се становништво повлачи из руралних средина, а они који остану постепено смањују своју ангажованост у овој делатности, уместо да је осавремењују.

Посебне хипотезе су:

<p><i>X1 = Ако су разноврснији извори финансирања пољопривреде, онда су веће могућности задуживања пољопривредника и њиховог опредељења за извор финансирања који им одговара.</i></p>	<p>Потврђена</p>
--	-------------------------

Ова хипотеза је потврђена из разлога што постоји више извора финансирања пољопривреде. Осим поделе на домаће и стране, постоји и подела на традиционалне и новије. Такође, описано је седам потенцијалних модела финансирања и анализом се дошло до потврђивања полазне хипотезе.

<p><i>X2 = Уколико се више усаглашавају правне регулативе за финансирање пољопривреде са политиком субвенционисања, утолико се више уочавају слабе тачке и недостаци који треба да се превазиђу како би пољопривредници били успешнији.</i></p>	<p>Потврђена</p>
---	-------------------------

Оправданост ове хипотезе је у чињеници да држава стално прати потребе пољопривредника, а уредбе и регулативе прилагођава њиховим проблемима како би пољопривредници били успешнији. Такође, доказано је да МПЗЖС пружа подршку аграрним произвођачима исплаћивањем субвенција, а истраживањем се дошло до закључка да су се оне повећавале у посматраном десетогодишњем периоду. Дакле, држава увиђа проблем

пољопривредника, уочава њихове слабе тачке, законским и подзаконским актима угрожене елементе исправља и још их мотивише на бављење пољопривреде тиме што из године у годину повећава вредност исплаћених подстицаја. Коначан резултат су повољнији резултати, а пољопривредници успешнији.

<i>X3 = Уколико се повећају буџетска средства из државних фондова за финансирање пољопривреде, утолико су пољопривредници више мотивисани за унапређење пољопривредне производње.</i>	Потврђена
---	------------------

Одобравање ове хипотезе дало је резултате у поглављу у којем се обрађивало финансирање пољопривреде из државних фондова. Истраживање је обухватило седам фондова и код већине је забележен пораст исплаћених вредности. Дакле, интересовање за задуживањем из ових фондова је расло што директно утиче и на већу мотивисаност пољопривредника да се баве и унапређују своју производњу.

<i>X4 = Што је већи избор модела финансирања пољопривреде, то је већа заинтересованост пољопривредника за бављење овом делатношћу.</i>	Одбијена
--	-----------------

Тачније, иако се повећавају расположиви модели финансирања пољопривреде нису сви пољопривредници заинтересовани за њихову примену. Они који су се кредитно задужили радије би се опет кредитно задужили него искористили могућност набавке на лизинг или принцип преджетвеног финансирања. У овом случају влада веће интересовање за постојеће изворе финансирања него за нове.

<i>X5 = Што је ефикасније и ефективније коришћење IPARD средстава, као и осталих средстава екстерне финансијске подршке, то су пољопривредници јачи а пољопривредни капацитети савременији.</i>	Потврђена
---	------------------

Поменута хипотеза се потврђује с обзиром на чињеницу да расположива IPARD средства доприносе јачању и осавремењавању капацитета пољопривредника. Али важна су и сва остала средства екстерне финансијске подршке (СДИ, донације из иностранства, портфолио инвестиције, заједничка улагања са земљама из иностранства итд.) која подједнако као и IPARD средства доприносе јачању и осавремењавању пољопривредних капацитета.

<i>Х6 = Што су већа новчана издвајања градских и општинских власти Подунавске области за развој пољопривреде, то су пољопривредници заинтересованији за унапређење и проширење пољопривредне производње.</i>	Потврђена
--	------------------

Генерално, ова хипотеза је потврђена из разлога што у случају да ЈЛС повећава подстицаје које исплаћује пољопривредницима тиме се повећава и интересовање пољопривредника за проширењем и унапређењем пољопривредне производње. Међутим, у овом случају проблем се огледа у чињеници да исте ЈЛС немају довољно средстава за исплату подстицаја па је и интересовање мање. Тако нпр. у Смедереву 2015. године подстицајна средства ЈЛС користило је 24,0% испитаника, а у Великој Плани 46,0% испитаника. Иако више средстава исплаћује Смедерево него Велика Плана, у 2015. години у Великој Плани први пут су се исплаћивали подстицаји што је разлог овако великог интересовања.

10. СПИСАК ГРАФИКОНА, ТАБЕЛА И ШЕМА

Графикони

Графикон 2.1.	Учешће руралног у укупном становништву у Србији у периоду 2011-2015. година (у %)	13
Графикон 2.2.	Учешће становништва запосленог у пољопривреди у укупно запосленом становништву у Србији у периоду 2011-2015. година (у %)	14
Графикон 4.1.	Учешће појединачних подстицаја у укупним подстицајима РС исплаћених од 2010. до 2013. године	42
Графикон 4.2.	Учешће појединачних подстицаја у пољопривреди у укупним подстицајима у 2014. (лево) и 2015. години (десно)	45
Графикон 4.3.	Структура појединачних примања у укупним у 2015. години	53
Графикон 4.4.	Учешће укупних локалних прихода у укупним приходима Републике Србије у периоду 2006-2014. година (у %)	55
Графикон 5.1.	Број одобрених кредита (лево), износ одобрених кредита у хиљ. РСД (у средини), износ одобрених кредита у хиљ. ЕУР (десно) од стране Покрајинског фонда за развој пољопривреде АПВ у периоду 2008-2015. година	64
Графикон 6.1.	Преглед исплаћених средстава из Министарства пољопривреде за субвенционисање каматне стопе и осигурање у периоду 2011-2015. година (у млрд. РСД)	80
Графикон 6.2.	Исплаћени субвенционисани пољопривредни кредити пословних банака у периоду 2011-2015. година (у млрд. РСД)	82
Графикон 6.3.	Учешће динарских и девизних потраживања банака у сектору пољопривреде, шумарства и рибарства (у %)	84
Графикон 6.4.	Учешће динарских потраживања банака од јавних предузећа и привредних друштава у сектору пољопривреде, шумарства и рибарства у укупним потраживањима (у %)	85
Графикон 6.5.	Структура динарских, девизних и укупних одобрених кредита Комерцијалне банке у 2006. години (у %)	87
Графикон 6.6.	Структура одобрених кредита Комерцијалне банке у 2007. години	88
Графикон 6.7.	Структура одобрених кредита Комерцијалне банке у 2008. години (у %)	89
Графикон 6.8.	Структура одобрених кредита Комерцијалне банке према секторима у периоду 2009-2010. година (у %)	89

Графикон 6.9. Учешће пољопривредних кредита у укупним кредитима и у сектору становништва у периоду 2011-2014. година (у %)	90
Графикон 6.10. Одобрени кредити малом бизнису и пољопривредним газдинствима Банке Intesa у периоду 2006-2013. година (у мил. РСД)	93
Графикон 6.11. Структура одобрених кредита (укупно и по врстама) Opportunity банке у периоду 2006-2008. година (у %)	97
Графикон 6.12. Структура одобрених кредита (укупно и по врстама) Opportunity банке у периоду 2009-2012. година (у %)	97
Графикон 6.13. Учешће потраживања по основу лизинга у укупној активи свих давалаца лизинга у периоду 2006-2015. година (у %)	100
Графикон 6.14. Учешће пољопривредника у укупном пласману лизинга (у %) у периоду 2006-2015. година	101
Графикон 6.15. Пласман лизинг средстава за набавку пољопривредне опреме у укупном пласману лизинга (у %) у периоду 2006-2015. година	101
Графикон 6.16. Учешће сектора пољопривреде, шумарства и рибарства у укупном пласману лизинга (у %) у периоду 2006-2015. година	102
Графикон 6.17. Учешће укупних донација у укупним донацијама и трансферима буџета АПВ у периоду 2006-2015. година (у %)	126
Графикон 7.1. Секторска структура инвестираних средстава ЕБРД-а намењених Србији од 1991. до 2015. године	143
Графикон 7.2. Учешће инвестираних средстава од стране ЕБРД-а у аграрни сектор Србије у периоду 2006-2015. година (у %)	144
Графикон 7.3. Нето износи СДИ и портфолио инвестиција у Србији у периоду 2006-2015. година (у мил. ЕУР)	151
Графикон 7.4. Нето финансијске обавезе по основу страних директних улагања у периоду 2010-2015. година у делатност пољопривреде, шумарства и рибарства (у мил. ЕУР)	152
Графикон 8.1. Структура пољопривредних газдинстава града Смедерева према врсти коришћених подстицаја (у %)	163
Графикон 8.2. Структура пољопривредних газдинстава општине Велика Плана према врсти коришћених подстицаја (у %)	166
Графикон 8.3. Структура пољопривредних газдинстава општине Смедеревска Паланка према врсти коришћених подстицаја (у %)	168
Графикон 8.4. Заступљеност (не)коришћених мера МПЗЖС (у %)	187
Графикон 8.5. Заступљеност (не)коришћених средстава која исплаћује ЈЛС (у %)	190

Графикон 8.6.	Учесталост коришћених кредита испитаника од пословних банака (у %)	192
Графикон 8.7.	Карактеристике отплаћених кредита узетих од стране пословних банака (у %)	192
Графикон 8.8.	Структура куповине на лизинг (у %)	193
Графикон 8.9.	Учешће купљене опреме на лизинг (у %)	194
Графикон 8.10.	Степен спремности испитаника да у наредних 12 месеци производњу финансирају путем ХОВ (у %)	195
Графикон 8.11.	Спремност за конкурисање за ИПАРД средства (у %)	197
Графикон 8.12.	Намене средстава ИПАРД фонда (у %)	198
Графикон 8.13.	Учешће ПГ спремних за инвестициона улагања (у %)	199
Графикон 8.14.	Заступљеност ЈЛС према коришћеним мерама финансирања (у %)	199
Графикон 8.15.	Три најзаступљеније мере коришћене у ЈЛС од стране ПГ (у %)	200
Графикон 8.16.	Заступљеност ЈЛС према вероватноћи узимања кредита од пословних банака у наредних 12 месеци (у %)	201
Графикон 8.17.	Заступљеност ЈЛС према вероватноћи куповине на лизинг у наредних 12 месеци (у %)	201
Графикон 8.18.	Заступљеност ЈЛС према вероватноћи финансирања пољопривредне производње путем ХОВ у наредних 12 месеци (у %)	202
Графикон 8.19.	Спремност ПГ да конкуришу за средства из ИПАРД фонда (у %)	203

Табеле

Табела 2.1.	Промене укупног и руралног становништва у Србији у периоду 2011-2015. година	13
Табела 2.2.	Кретање укупно запосленог и становништва запосленог у пољопривреди у Србији у периоду 2011-2015. година	14
Табела 2.3.	Допринос пољопривреде расту БДП-а Србије у периоду 2011-2015. и план за 2016. годину (у п.п.)	15
Табела 2.4.	Бруто домаћи производ у пољопривреди Србије у периоду 2011-2015. година (ланчани индекс)	15
Табела 2.5.	Учешће делатности пољопривреде, шумарства и рибарства у укупном извозу и увозу Србије у периоду 2011-2015. година (у %)	15
Табела 2.6.	Извоз и биланс спољнотрговинске размене пољопривреде и прехранбене индустрије Србије у периоду 2011-2015. година (у млрд. РСД)	16
Табела 3.1.	Разлика између финансијског и оперативног лизинга	24

Табела 3.2.	Промет факторинга у периоду 2010-2015. година	27
Табела 3.3.	Списак банака и факторинг компанија које се баве пословима факторинга у 2016. години	28
Табела 3.4.	Потраживања факторинг привредних друштава од становништва у периоду 2012-2015. година (у %)	28
Табела 4.1.	Врсте подстицаја у пољопривреди Србије	31
Табела 4.2.	Остварени приходи и расходи буџета Републике Србије у периоду 2006-2014. година (млрд. РСД)	39
Табела 4.3.	Учешће (у %) појединачних субвенција у укупним субвенцијама буџета Републике Србије (млрд. РСД) у периоду 2006-2014. година	40
Табела 4.4.	Реализовани буџет МПЗЖС у периоду 2006-2014. година (у млрд. РСД)	41
Табела 4.5.	Исплаћена подршка пољопривреди и руралном развоју према врсти подстицаја у периоду 2010-2013. година (у мил. РСД)	42
Табела 4.6.	Исплаћена подршка пољопривреди и руралном развоју РС према врсти подстицаја у 2014. години (у мил. РСД)	43
Табела 4.7.	Подршка пољопривреди и руралном развоју РС према врсти подстицаја у 2015. години (у мил. РСД)	44
Табела 4.8.	Расподела укупних расхода из буџета АПВ у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)	47
Табела 4.9.	Извештај о извршењу буџета АПВ на дан 31.12. у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)	48
Табела 4.10.	Учешће буџета Секретаријата за пољопривреду у укупном буџету АПВ у периоду 2006-2015. година	48
Табела 4.11.	Буџетска примања општина и градова Републике Србије у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)	51
Табела 4.12.	Учешће буџетских примања општина и градова у укупним општинским примањима у периоду 2006-2015. година (у %)	53
Табела 4.13.	Ланчани индекси кретања прихода у буџет ЈЛС у периоду 2006-2015. година	54
Табела 4.14.	Учешће појединачних расхода у укупним издацима буџета градова/општина у периоду 2006-2015. година (у %)	56
Табела 4.15.	Ланчани индекси промене расхода у буџету ЈЛС у периоду 2006-2015. година	57
Табела 5.1.	Услови за коришћење средстава Фонда за развој Републике Србије у 2016. години за микро, мала, средња и велика правна лица	60

Табела 5.2.	Број и вредности кредита (у хиљ. РСД/ЕУР) Покрајинског фонда за развој пољопривреде АПВ пласираних индивидуалним пољопривредним газдинствима у периоду 2008-2015. година	63
Табела 5.3.	Активни конкурси Развојног фонда АПВ у сектору пољопривреде у 2016. години	67
Табела 5.4.	Ангажованост гарантног потенцијала по наменама у периоду 2006-2015. година	69
Табела 5.5.	Ангажованост гарантног потенцијала по наменама у периоду 2006-2015. година	70
Табела 5.6.	Конкурси Гаранцијског фонда АПВ у области пољопривредне производње у 2016. години	71
Табела 6.1.	Исплаћени краткорочни и дугорочни кредити Министарства пољопривреде у периоду 2006-2010. година (у мил. РСД)	77
Табела 6.2.	Преглед одобрених кредита Министарства пољопривреде по наменама у периоду 2012-2015. година (у млрд. РСД)	78
Табела 6.3.	Преглед броја захтева и каматних стопа на субвенционисане кредите у периоду 2011-2015. година	80
Табела 6.4.	Краткорочна динарска и девизна потраживања банака од немонетарног сектора (у мил. РСД)	82
Табела 6.5.	Дугорочна потраживања банака од немонетарног сектора у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)	83
Табела 6.6.	Структура динарских потраживања банака од регистрованих пољопривредних произвођача по наменама (у мил. РСД)	86
Табела 6.7.	Вредности и индекси промене одобрених кредита Комерцијалне банке у периоду 2011-2014. година (у %)	90
Табела 6.8.	Одобрени кредити Банке Intesa према категоријама у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)	92
Табела 6.9.	Кредитни портфолио ProCredit банке у периоду 2006-2011. година (у мил. РСД)	95
Табела 6.10.	Одобрени кредити ProCredit банке према корисницима кредита у периоду 2006-2011. година (у мил. РСД)	95
Табела 6.11.	Кредитни портфолио ProCredit групе у периоду 2012-2015. година (у мил. ЕУР)	96
Табела 6.12.	Структура одобрених кредита (укупно и по врстама) Opportunity банке у периоду 2013-2015. година (у %)	98

Табела 6.13.	Даваоци финансијског лизинга на крају четвртог тромесечја 2015. године ...	100
Табела 6.14.	Краткорочна динарска и динарска индексирана потраживања банака од немонетарног сектора по основу ХОВ (у мил. РСД) у периоду 2006-2015. година	104
Табела 6.15.	Дугорочна динарска и динарска индексирана потраживања банака од немонетарног сектора по основу ХОВ (у мил. РСД) у периоду 2006-2015. година	104
Табела 6.16.	Врсте пољопривредних производа који могу да се складиште у јавна складишта.....	107
Табела 6.17.	Упоредни преглед складишнице и робног записа	107
Табела 6.18.	Осам изабраних пројектних идеја за ЈПП.....	118
Табела 6.19.	Програм примљених донација које су евидентирани у девизама на рачуне НБС (у мил. УСД) и ланчани индекси (у %) у периоду 2006-2015. година ...	122
Табела 6.20.	Вредност (у УСД) и учешће примљених донација (у %) у корист МПЗЖС који су евидентирани у девизама на рачун НБС у периоду 2006-2015. година	123
Табела 6.21.	Вредност примљених донација и трансфера буџета АПВ у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД).....	124
Табела 7.1.	Расподела САР средстава у периоду 2014-2020. година (у млрд. ЕУР)	131
Табела 7.2.	Реализована подршка од ЕАГФ у периоду 2007-2015. година (у мил. ЕУР)	132
Табела 7.3.	Учешће ЕАГФ у буџету ЕУ (у %).....	133
Табела 7.4.	Планирани буџет ЕАГФ у периоду 2014-2020. према мерама подршке изражен у текућим ценама (у мил. ЕУР, текуће цене).....	133
Табела 7.5.	Плаћања из буџета ЕАФРД у периоду 2007-2015. година (у мил. ЕУР).....	134
Табела 7.6.	Финансијски оквир ЕАФРД изражен у текућим ценама у периоду 2014-2020 (у мил. ЕУР).....	134
Табела 7.7.	Планирана средства из IPA фонда за Републику Србију у периоду од 2007. до 2013. године за прву и другу компоненту (у мил. ЕУР).....	137
Табела 7.8.	Планирана средства из IPA фонда за Републику Србију за трећу и четврту компоненту у 2012. и 2013. години (у мил. ЕУР).....	137
Табела 7.9.	Финансијски план подршке Србији из IPARD фонда према мерама подршке у периоду 2014-2020. година (у хиљ. ЕУР).....	138
Табела 7.10.	Преглед компанија са износом инвестираних средстава у сектор пољопривреде од 2006. до 2015. године (у мил. ЕУР)	143

Табела 8.1.	Укупан број регистрованих активних пољопривредних и породичних пољопривредних газдинстава у Републици и Подунавској области у периоду 2006-2015. година	155
Табела 8.2.	Остварене инвестиције у нове основне фондове на подручју Подунавске области (укупно и у делатност пољопривреде) у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)	156
Табела 8.3.	Остварене инвестиције у нове основне фондове на подручју града Смедерева (укупно и у делатност пољопривреде) у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)	157
Табела 8.4.	Остварене инвестиције у нове основне фондове на подручју општине Велика Плана (укупно и у делатност пољопривреде) у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)	159
Табела 8.5.	Остварене инвестиције у нове основне фондове на подручју општине Смедеревска Паланка (укупно и у делатност пољопривреде) у периоду 2006-2015. година (у мил. РСД)	161
Табела 8.6.	Преглед регистрованих активних пољопривредних и породичних пољопривредних газдинстава у Смедереву у периоду 2006-2015. година	163
Табела 8.7.	Преглед регистрованих активних пољопривредних и породичних пољопривредних газдинстава у Великој Плани у периоду 2006-2015. година	165
Табела 8.8.	Преглед регистрованих активних пољопривредних и породичних пољопривредних газдинстава у Смедеревској Паланци у периоду 2006-2015. година	167
Табела 8.9.	Приказ реализоване финансијске подршке Фонда за развој пољопривреде града Смедерева у периоду 2007-2015. година (у РСД)	170
Табела 8.10.	Структура исплаћених подстицаја пољопривредницима из буџета Фонда за развој пољопривреде града Смедерева у периоду 2007-2015. година (у %) ...	171
Табела 8.11.	Реализовани подстицаји Фонда за развој пољопривреде града Смедерева груписаних према Закону о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју у периоду 2007-2015. година (у РСД)	172
Табела 8.12.	Структура исплаћених подстицаја Фонда за развој пољопривреде груписаних према Закону о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју у периоду 2007-2015. година (у %)	172
Табела 8.13.	Реализована средства подршке пољопривреди и руралном развоју општине Велика Плана у 2015. години (у РСД)	173

Табела 8.14. Учешће броја ПГ која су користила кредит банке у укупном броју ПГ на подручју града Смедерева	176
Табела 8.15. Учешће броја ПГ која су користила кредит банке у укупном броју ПГ на подручју општине Велика Плана	177
Табела 8.16. Учешће броја ПГ која су користила кредит банке у укупном броју ПГ на подручју општине Смедеревска Паланка	178
Табела 8.17. Полна структура носиоца ПГ (у %)	181
Табела 8.18. Старосна структура носиоца ПГ (у %)	181
Табела 8.19. Степен стручне спреме носиоца ПГ (у %)	182
Табела 8.20. Структура ПГ која се баве пољопривредном производњом (у %)	182
Табела 8.21. Структура ПГ која планирају инвестициона улагања (у %)	182
Табела 8.22. Разлози због којих се не баве пољопривредном производњом (у %)	183
Табела 8.23. Намене инвестиционих улагања ПГ (у %)	183
Табела 8.24. „Остала“ планирана инвестициона улагања од стране ПГ (у %)	184
Табела 8.25. Оцена односа државе према пољопривредницима на скали од 1 до 5 где где 1 значи да су веома незадовољни, а 5 значи да су у потпуности задовољни (у %)	185
Табела 8.26. Степен обавештености носиоца ПГ о врстама подстицајних средстава које МПЗЖС даје пољопривредницима (у %)	185
Табела 8.27. Начин информисања о подстицајним мерама МПЗЖС (у %)	186
Табела 8.28. Структура најчешће коришћених мера од стране ПГ које исплаћује МПЗЖС (у %)	188
Табела 8.29. Ниво задовољства подстицајима која су добили од МПЗЖС, где 1 значи да сте веома незадовољни, а 5 значи да сте у потпуности задовољни (у %)	188
Табела 8.30. Примедбе и предлози ПГ за будуће подстицајне мере (у %)	189
Табела 8.31. Остале примедбе и предлози ПГ за будуће подстицајне мере (у %)	189
Табела 8.32. Најчешће коришћени подстицаји које реализује ЈЛС (у %)	191
Табела 8.33. Колика је вероватноћа да ће у наредних 12 месеци узети кредит неке пословне банке (у %)	193
Табела 8.34. Вероватноћа куповине на лизинг у наредних 12 месеци (у %)	194
Табела 8.35. Степен обавештености о расподели средстава из ИПАРД фонда (у %)	196
Табела 8.36. Извори сазнања о финансирању путем ИПАРД-а (у %)	196

Шеме

Шема 4.1.	Обухватност директних плаћања	33
Шема 4.2.	Приказ подстицаја за рурални развој.....	34
Шема 4.3.	Приказ посебних подстицаја	35
Шема 6.1.	Модел кредитирања коришћењем робних записа	108
Шема 6.2.	Карактеристике и предуслови за функционисање нестандардизованих уговора у Републици Србији.....	110
Шема 6.3.	Предности и недостаци коришћења форварда.....	111
Шема 6.4.	Карактеристике и предуслови за функционисање стандардизованих уговора .	111
Шема 6.5.	Предности и недостаци примене фјучерса.....	112
Шема 7.1.	Два стуба CAP – а	130
Шема 7.2.	Поређење <i>Greenfield</i> и <i>M&A</i> инвестиција	149

11. ЛИТЕРАТУРА

1. Аутономна покрајина Војводина, *Извештај независног овлашћеног ревизора о обављеној екстерној ревизији завршног рачуна буџета АПВ са стањем на дан 31.12. за период 2006-2015. година* (<http://www.budzet.vojvodina.gov.rs/budzet>, приступљено 16.10.2016. година)
2. Бакић, Н. (2014): *Директне стране инвестиције у агропривреди Србије*, Дипломски рад, Пољопривредни факултет, Београд.
3. Банка Intesa, *Годишњи извештаји за појединачне године за период 2006-2015.* (<http://www.bancaintesabeograd.com/dobro-dosli/finansijski-izvestaji.178.html>, приступљено 28.08.2016.)
4. Berkum, S. van, Bogdanov, N. (2012): *Serbia on the road to EU accession - Consequences for agricultural policy and the agri-food chain*, Chapter 3, CABI (Centre for Agriculture and Biosciences International), Wallingford, Oxfordshire, United Kingdom (<http://www.worldcat.org/title/serbia-on-the-road-to-eu-accession-consequences-for-agricultural-policy-and-the-agri-food-chain/oclc/792688180/viewport>, приступљено 05.10.2016.)
5. Богданов, Н. (2007): *Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија*, Програм Уједињених нација за развој (UNDP), Београд.
6. Богдановић, М. (1967): *Економика пољопривреде Југославије*, Савремена администрација, Београд.
7. Боројевић, К. (2015): *Концесије – појам, карактеристике и врсте*, Часопис Српска правна мисао, бр. 48/2015, Правни факултет Универзитета у Бања Луци, Босна и Херцеговина – Република Српска, стр. 115-132.
8. Brealey, A. R., Myers, S. C., Marcus, A. J. (2001): *Fundamentals of Corporate Finance*, University of Phoenix, USA.
9. Васиљевић, З., Шеварлић, М. (2005): *Нови видови финансирања агропривреде Србије*, Часопис Економика пољопривреде, бр. 1/2005., Институт за економику пољопривреде, Београд, стр. 25-42.
10. Васиљевић, З., Закић, В. (2006): *Финансирање агропривреде Србије у условима транзиције*, Часопис Економски видици, XI, бр. 2, Зборник радова за саветовање, Кладово, стр. 341-352.
11. Васиљевић, З., Поповић, В. (2014): *Економско-финансијска компонента развоја села и пољопривреде*, Перспективе развоја села, Зборник радова с истоименог научног скупа, Одбор за село, САНУ, Београд, стр. 163-185.

12. Vasiljević, Z., Zakić, V., Bojčevski, M., Kovačević, V. (2014): *Importance of Establishing the Agricultural Products Storage System for Third Parties in the Function of Agribusiness System Improvement*, 9th International Conference - The Role of Agricultural Economic Sciences in Agriculture and Rural Development in the Balkan Countries, Association of Agricultural Economists of Republic of Macedonia – AAEM, 24-25th April 2014, Ohrid - Macedonia, pp. 317-332.
13. Васиљевић, З., Закић, В., Ковачевић, В. (2015): *Најновија законска регулатива у Републици Србији у области подстицаја и финансирања пољопривреде и руралног развоја*, Часопис Агрознање, вол. 16, бр. 1, Пољопривредни факултет Бања Лука, стр. 33-45.
14. Васиљевић, З., Ковачевић, В. (2015): *Значај робних хартија од вредности за финансирање пољопривредног сектора у Србији*, Зборник радова са међународне научне конференције “Менаџмент, предузетништво и инвестиције у функцији привредног раста и запошљавања”, Београд, 3. октобар 2014. Институт за пословна истраживања – МБА Београд, Удружење менаџера Србије Београд, Висока школа модерног бизниса Београд, стр. 232-245.
15. Влада Републике Србије, *Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за 2006. годину* (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=67447, приступљено 25.08.2016.)
16. Влада Републике Србије, *Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за 2007. годину* (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=90719, приступљено 25.08.2016.)
17. Влада Републике Србије, *Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за 2008. годину* (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=101854, приступљено 25.08.2016.)
18. Влада Републике Србије, *Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за 2009. годину* (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=124837, приступљено 25.08.2016.)
19. Влада Републике Србије, *Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за 2010. годину* (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=166011, приступљено 25.08.2016.)
20. Влада Републике Србије, *Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за 2011. годину* (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=175502, приступљено 25.08.2016.)
21. Влада Републике Србије, *Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за 2012. годину* (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=183505, приступљено 25.08.2016.)
22. Влада Републике Србије, *Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за 2013. годину*, (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=208453, приступљено 25.08.2016.)
23. Влада Републике Србије, *Предлог закона о завршном рачуну буџета Републике Србије за 2014. годину* (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=228533, приступљено 25.08.2016.)

24. Влада Републике Србије, *Предлог закона о изменама закона о финансирању локалне самоуправе* (http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=271670, приступљено 03.09.2016.)
25. Вредност претприступних ИПА средстава (<http://www.evropa.gov.rs/Evropa/PublicSite/Ipa.aspx>, приступљено 29.10.2016.)
26. Гаранцијски фонд АПВ, *Извештај о раду Гаранцијског фонда АПВ за период од 2005. до 2007. године*, (<http://www.garfondapv.org.rs/files/Izvestaj-o-poslovanju-za-2005-2007.-godinu.pdf>, приступљено 09.09.2016.)
27. Гаранцијски фонд АПВ, *Извештај о пословању Гаранцијског фонда АПВ за 2008. годину*, (<http://www.garfondapv.org.rs/files/Izvestaj-o-poslovanju-za-2008.-godinu.pdf>, приступљено 09.09.2016.)
28. Гаранцијски фонд АПВ, *Извештај о пословању Гаранцијског фонда АПВ за 2009. годину*, (<http://www.garfondapv.org.rs/files/Izvestaj-o-poslovanju-za-2009.-godinu.pdf>, приступљено 09.09.2016.)
29. Гаранцијски фонд АПВ, *Извештај о пословању Гаранцијског фонда АПВ за 2010. годину*, (<http://www.garfondapv.org.rs/files/Izvestaj-o-poslovanju-za-2010.-godinu.pdf>, приступљено 09.09.2016.)
30. Гаранцијски фонд АПВ, *Извештај о пословању Гаранцијског фонда АПВ за 2011. годину*, (<http://www.garfondapv.org.rs/files/Izvestaj-o-poslovanju-za-2011.-godinu.pdf>, приступљено 09.09.2016.)
31. Гаранцијски фонд АПВ, *Извештај о пословању Гаранцијског фонда АПВ за 2012. годину*, (<http://www.garfondapv.org.rs/files/Izvestaj-o-poslovanju-za-2012.-godinu.pdf>, приступљено 09.09.2016.)
32. Гаранцијски фонд АПВ, *Извештај о пословању Гаранцијског фонда АПВ за 2013. годину*, (<http://www.garfondapv.org.rs/files/ip2013.pdf>, приступљено 09.09.2016.)
33. Гаранцијски фонд АПВ, *Извештај о пословању Гаранцијског фонда АПВ за 2014. годину*, (<http://www.garfondapv.org.rs/files/ip2014.pdf>, приступљено 09.09.2016.)
34. Гаранцијски фонд АПВ, *Извештај о пословању Гаранцијског фонда АПВ за 2015. годину*, (<http://www.garfondapv.org.rs/files/ip2015.pdf>, приступљено 09.09.2016.)
35. Гаранцијски фонд АПВ, *Конкурси Гаранцијског фонда АПВ у 2016. години према појединачним гаранцијама за обезбеђење дугорочних кредита* (<http://www.garfondapv.org.rs/konkursi/>, приступљено 28.08.2016.)
36. Гаранцијски фонд АПВ, *Програм рада Гаранцијског фонда АПВ за 2016. годину* (<http://www.garfondapv.org.rs/files/program2016.pdf>, приступљено 09.09.2016.)

37. Grujić, B., Rajnović, Lj. (2012): *Legislation and trade*, in monography „Solutions and interventions for the technological transfer and the innovation of the agro-food sector in South East regions - TECH. FOOD project“, Institute of Agricultural Economics, Belgrade, pp. 62-76.
38. Grujić, B., Ljubić, M. (2017): *The Contribution of the Agrarian Budget to Rural Development in the Republic of Serbia – Case Study*, in Monography Rural Communities in the Global Economy – Beyond the Classical Rural Economy Paradigms, Nova Science Publishers, New York, USA, pp. 253-278.
39. Деђански, С., Љубић, М. (2014): *Анализа ефеката туризма на платни биланс Републике Србије*, Центар за развој међународне сарадње, Београд.
40. Државна ревизорска институција (2012): *Извештај о ревизији саставних делова финансијских извештаја Министарства пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде - Управе за аграрна плаћања за 2011. годину*, Београд.
41. Ђинђић, С., Луковић, С. (2014): *Систем финансирања локалне самоуправе*, у књизи Стање и перспективе економског развоја града Крагујевца, Економски факултет Крагујевац, стр. 513-534.
42. Ђурић, К. (2015): *Економика пољопривреде – практикум*, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
43. Европска банка за обнову и развој (EBRD), *Улагања по секторима* (<http://www.ebrd.com/where-we-are/serbia/data.html>, приступљено 27.10.2016.)
44. Европска банка за обнову и развој (EBRD), *Исплаћени кредити Србији у сектор пољопривреде од 2006. до 2015. године* (<http://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance/project-summary-documents.html?c28=on&s0=on&d1=on&d2=on&d6=on&d7=on&d8=on&d12=on&d13=on&d14=on&d18=on&d19=on&keywordSearch=>, приступљено 02.11.2016.)
45. Ерић, Д., Бераха, И., Ђурићин, С., Кеџман, Н., Јакишић, Б. (2012): *Финансирање малих и средњих предузећа у Србији*, Привредна комора Србије, Београд.
46. European Commission (2013): *Overview of CAP reform 2014-2020*, Agricultural Policy Perspectives Brief, No. 5/2013.
47. European Commission, *Financial report from the commission to the European parliament and the council on the EAGF*, financial years 2007-2015 (http://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding/financial-reports/index_en.htm, приступљено 27.10.2016.)
48. European Commission, *Financial report from the commission to the European parliament and the council on the EAFRD*, financial years 2007-2015 (http://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding/financial-reports/index_en.htm, приступљено 27.10.2016.)

49. Zakić, V., Kovačević, V. (2012): *Importance of commodity derivatives for Serbian agricultural enterprises risk management*, Proceedings, International Scientific Meeting - Sustainable agriculture and rural development in terms of the Republic of Serbia strategic goals realization within the Danube region, Tara 6-8 December 2012, Institute of Agricultural Economics, Belgrade, pp. 907-924.
50. Илић, Н. (2012): *Основне идеје које стоје иза нових законских решења*, Часопис Полис, бр. 2/2012, Стална конференција градова и општина, стр. 4-9.
51. Интернет портал „Бизнис и финансије“ (<http://bif.rs/2014/08/lizing-u-poljoprivredi-rastuca-popularnost/> Институт за право и финансије, Форфетинг (<http://ipf.rs/forfeting/>, приступљено 16.06.2016.)
52. Jovanović, G., Lakićević, D. (2012): *Agriculture budget as a form of financing of Serbian agriculture*, Journal Acta Agriculturae Serbica, Faculty of Agronomy Čačak, Vol. XVII, 33, pp. 59-67.
53. Капор, П. (2009): *Стране директне инвестиције у пољопривреди*, Економика пољопривреде, бр. 2/2009, Институт за економику пољопривреде, Београд, стр. 231-243.
54. Кљајић, Н. (2014): *Ефикасност инвестиција у производњи малине*, Институт за економику пољопривреде, Београд.
55. Кнежевић, М. (2010): *Значај концесија за страна улагања у Републици Србији*, Часопис Економски хоризонти, свеска 1/2010, Економски факултет Крагујевац, стр. 89-102.
56. Ковачевић, В, Ивков, И., Ђаков. М. (2013): *Значај развоја робних хартија од вредности за унапређење услова пословања у Србији*, Економски видици, 18(1), Друштво економиста Београда, стр. 139-151.
57. Ковачевић, В. (2014): *Развој робних берзи у функцији управљања ризиком пословања пољопривредних предузећа у Србији*, Докторски рад, Пољопривредни факултет – Београд
58. Ковачевић, В., Васиљевић, З. (2015): *Актуелно стање у области финансирања и трговања пољопривредним производима*, Пољопривредников пољопривредни календар 2015 - нова знања, достигнућа, искуства, Дневник-Пољопривредник а.д. Нови Сад, стр. 66-69.
59. Комерцијална банка (2015): *Ревизорски извештај за 2015. годину* (http://www.kombank.com/pdf/revizorski_izvestaj_15.pdf, приступљено 28.08.2016.)
60. Комисија за јавно приватно партнерство (<http://www.ppp.gov.rs>, приступљено 19.10.2016.)
61. Компензациони фонд Републике Србије, *Статут Компензационог фонда Републике Србије* (<http://www.kompenzacionifond.gov.rs/file/opsta%20akta/01%20Statut.doc>, приступљено 28.08.2016.)
62. Kotler, P., Keller, K.L. (2006): *Маркетинг менаџмент*, Дата статус, Београд.

63. Међуопштински службени лист општина Велика Плана и Смедеревска Паланка, бр. 11/2016, *Извештај о спровођењу мера пољопривредне политике и политике руралног развоја општине Велика Плана за 2015. годину.*
64. Миловановић, Д., Протић, Д., Ковачевић, В. (2013): *Потреба за доградњом правног система у вези са трговином стандардизованим робама и стандардизованим терминским уговорима*, Право и привреда, бр. 4-6, Београд.
65. Министарство финансија Републике Србије (2016): *Билтен јавних финансија*, број 138, фебруар 2016.
66. Mishkin, F. S. (2004): *The economics of money, banking and financial markets*, Columbia University, USA.
67. Михаиловић, Б., Симоновић, З. (2016): *Стратешко планирање одрживог развоја пољопривреде и руралних подручја у Србији*, Монографија, Институт за економику пољопривреде, Београд.
68. МПЗЖС (2015): *Извештај о стању у пољопривреди у Републици Србији у 2014. години* – Књига 1, Београд.
69. МПЗЖС (2016): *Извештај о стању у пољопривреди у Републици Србији у 2015. години* – Књига 1, Београд.
70. МПЗЖС, *Упоредни преглед одобрених кредита по годинама и наменама и Упоредни преглед одобрених захтева за кредите и утрошена средства за субвенцију камате и осигурање предмета кредита*, Подаци добијени из МПЗЖС дана 03.10.2016. године.
71. Мрдаковић-Цветковић, Р. (2006): *Привредни развој и прилив иностраних средстава у земље у транзицији*, Часопис Економски анали, бр. 171, Економски факултет, Универзитет у Београду, стр. 75-89.
72. Мунђан, П., Живковић, Д. (2006): *Менаџмент ратарске производње*, Пољопривредни факултет, Београд.
73. Народна банка Србије, *Биланс привредних друштава која се баве пословима факторинга* (https://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/SBFR02.xls, приступљено 28.09.2016.)
74. Народна банка Србије, *Дугорочна потраживања банака од немонетарних сектора* (https://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/SBMS08.xls, приступљено 23.09.2016.)
75. Народна банка Србије, *Краткорочна потраживања банака од немонетарног сектора* (https://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/SBMS07.xls, приступљено 23.09.2016.)

76. Народна банка Србије, *Платни биланс Републике Србије 1997-2006, 2007-2014, 2015. и СДИ по делатностима* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/platni_bilans.html, приступљено 05.11.2016.)
77. Народна банка Србије, *Потраживања банака од јавних предузећа и привредних друштава по секторској структури* (http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/potrazivanja/SM_SP01.xls, приступљено 23.09.2016.)
78. Народна Банка Србије, *Потраживања банака од привреде по секторској структури* (https://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/SBMS21.xls, приступљено 23.09.2016.)
79. Народна банка Србије, *Програм донација, март 2016.* (http://nbs.rs/internet/latinica/40/40_6/index.html, приступљено 14.06.2016.)
80. Народна банка Србије, *Речник појмова, дефиниција комерцијалног записа* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/glossary.html?id_letter=12&jezik=0, приступљено 08.10.2016.)
81. Народна банка Србије, *Сарадња НБС са КfW развојном банком* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_6.html?cmsframe=printerfriendly, приступљено 27.10.2016.)
82. Народна банка Србије, *Сарадња НБС са Европском инвестиционом банком* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_2.html, приступљено 27.10.2016.)
83. Народна банка Србије, *Сарадња НБС са Европском унијом* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/index.html, приступљено 27.10.2016.)
84. Народна банка Србије, *Сарадња НБС са Европском централном банком* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/index.html, приступљено 27.10.2016.)
85. Народна банка Србије, *Сарадња НБС са Италијом* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_3.html, приступљено 27.10.2016.)
86. Народна банка Србије, *Сарадња НБС са Краљевином Данском* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_4.html, приступљено 27.10.2016.)
87. Народна банка Србије, *Сарадња НБС са Фондом револвинг кредита* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_2/40_2_1.html, приступљено 27.10.2016.)
88. Народна банка Србије, *Сарадња НБС са Међународним монетарним фондом* (http://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_1/index.html, приступљено 27.10.2016.)
89. Народна банка Србије, Сектор за девизне послове, *Програм донација у девизама и уплаћене донације на рачуне Народне банке Србије у иностранству, а у корист државних органа и организација* (https://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_6/index.html, приступљено 15.06.2016.).

90. Народна банка Србије, Сектор за девизне послове, *Програм донација у роби* (https://www.nbs.rs/internet/cirilica/40/40_6/donacije_roba.pdf, приступљено 15.06.2016.)
91. Народна банка Србије, Сектор финансијског лизинга у Србији, *Извештај за IV тромесечје за период 2006 - 2015. година* (https://www.nbs.rs/internet/cirilica/57/57_3/index.html, приступљено 28.09.2016.)
92. Народна банка Србије, *средњи курс евра на жељени дан* (<http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/cirilica/scripts/odate.html>, приступљено 05.10.2016.)
93. Народна банка Србије, *Структура потраживања банака од регистрованих пољопривредних произвођача* (http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/80/monetarni_sektor/potrazivanja/SMSPI0.xls, приступљено 23.09.2016.)
94. Opportunity банка, *Ревизорски извештаји за појединачне године за период 2006-2015.* (<http://www.obs.rs/home/o-nama/revizorski-izvestaji/>, приступљено 28.08.2016.)
95. Општина Велика Плана, *Донације општини Велика Плана након мајских поплава*, подаци добијени из општинске управе дана 21.11.2016. године.
96. Општина Смедеревска Паланка (2014): *Информатор о раду општинске Смедеревска Паланка (председник општинске, општинско веће, скупштина општинске, општинска управа).*
97. Параушић, В., Цвијановић, Д. (2007): *Пољопривреда Србије – програми кредитне подршке државе и комерцијалних банака у периоду 2004-2007*, Часопис Економски анали, број 174-175, Економски факултет Београд, стр. 186-207.
98. Пејановић, Р., Радовић, Г. (2011): *Аграрна политика у Републици Србији у периоду транзиције*, Економија – теорија и пракса, број 1/2011, Универзитет Привредна академија, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад, стр. 29-38.
99. Пејановић, Р., Радовић, Г. (2013): *Аграрни буџет као фактор руралног и регионалног развоја Републике Србије*, Зборник радова са XVIII Научног скупа „Регионални развој и демографски токови земаља југоисточне Европе“, 21. јун 2013. године, Економски факултет Ниш, стр. 241-252.
100. Пејовић, А., Живадиновић, Б., Лазаревић, Г., Кнежевић, И., Лазовић, М., Мирић, О. (2011): *Инструмент за претприступну помоћ ЕУ 2007-2013*, Европски покрет Србија.
101. Петровић, П., Брчеревић, Д., Минић, С. (2016): *Економски опоравак, запосленост и фискална консолидација: поуке из 2015. године и изгледи за 2016 и 2017. годину*, Фискални савет Републике Србије, март 2016, Београд.
102. Покрајински фонд за развој пољопривреде АПВ, *Број и вредности кредита Покрајинског фонда за развој пољопривреде АПВ пласираних индивидуалним пољопривредним газдинствима у периоду 2008-2015. година*, документација добијена дана 26.08.2016.

103. Поповић, В., Катић, Б. (2007): *Ниво и структура интерне подршке пољопривреди Србије у процесу приступања СТО и ЕУ*, Институт за економику пољопривреде, Београд.
104. Popović, V., Grujić, B. (2015): *Agricultural subsidies in the budget of the Republic of Serbia*, Economics of Agriculture, N° 2/2015, Institute of Agricultural Economics, Belgrade, Serbia, pp. 513-525.
105. Привредна комора Београда, *Списак банака и факторинг компанија*, ажурирано 07.10.2016. (<http://www.kombeg.org.rs/Komora/udruzenja/UdruzenjeFinansijskihOrganizacija.aspx?veza=1707>, приступљено 10.10.2016.)
106. Привредна комора Београда, *Извештај о раду секције за развој факторинга за период 2010-2013. година*, Београд.
107. Привредна комора Београда, *Седница секције за развој факторинга*, 2014. година (http://www.kombeg.org.rs/aktivnosti/udr_fin_org/Detaljnije.aspx?veza=15638, приступљено 21.10.2016.)
108. Привредна комора Београда, *Седница секције за развој факторинга*, 2015. година (http://www.kombeg.org.rs/aktivnosti/udr_fin_org/Detaljnije.aspx?veza=18942, приступљено 21.10.2016.)
109. Привредна комора Београда, *Резултати анкете о промету факторинга за 2013. годину*, Удружење финансијских организација, секција за факторинг, Београд.
110. Привредна комора Србије, *Франшизинг – најчешће постављана питања*, Одбор за економске односе са иностранством, Центар за франшизинг, Београд (<http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/Frans%20brosura.pdf>, приступљено 17.06.2016.)
111. Пријић, М., Ристић, К., Штековић М. (2011): *Јавно приватно партнерство и концесије*, Библиотека Народне скупштине Републике Србије, Београд (<http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/doc/istrazivanja/Javno-privatno%20partnerstvo%20i%20koncesije.doc>, приступљено 19.10.2016.)
112. ProCredit банка, *Годишњи извештаји за појединачне године за период 2006-2015.* (<http://www.procreditbank.rs/strana/1881/publikacije>, приступљено 28.08.2016.)
113. Радичић, М., Раичевић, Б. (2011): *Јавне финансије – теорија и пракса*, Економски факултет Суботица, Универзитет у Новом Саду.
114. Радовић, Г. (2009): *Подршка државе у функцији финансирања пољопривреде*, Часопис Агроекономика, бр. 41-42, Пољопривредни факултет, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Нови Сад, стр. 69-79.
115. Радовић, Г. (2010): *Хартије од вредности у функцији финансирања аграра*, Часопис Агроекономика, број 45-46, Пољопривредни факултет Нови Сад, стр. 69-77.

116. Радовић, Г. (2014): *Финансирање пољопривреде у Републици Србији*, Задужбина Андрејевић, Београд.
117. Развојни фонд АПВ, *Конкурс Развојног фонда АПВ за доделу дугорочних кредита за куповину пољопривредног земљишта* (http://www.rfapv.rs/files/konkursi/27/37_Konkurs_za_dugoro%C4%8Dne_kredite_za_kupovinu_poljoprivrednog_zemlji%C5%A1ta.pdf, приступљено 10.09.2016.)
118. Развојни фонд АПВ, *Конкурс Развојног фонда АПВ за доделу краткорочних кредита за подршку реализације инвестиционих активности у области пољопривреде суфинансираних подстицајним средствима АПВ* (http://www.rfapv.rs/files/konkursi/30/40_Konkurs_za_poljoprivredu_subvencije.pdf, приступљено 10.09.2016.)
119. Развојни фонд АПВ, *Конкурс Развојног фонда АПВ за доделу краткорочних револвинг кредита за пољопривреду* (http://www.rfapv.rs/files/konkursi/29/39_Konkurs_za_poljoprivredu_revolving.pdf, приступљено 10.09.2016.)
120. Развојни фонд АПВ, *Конкурс Развојног фонда АПВ за дугорочне кредите за инвестициона улагања у пољопривреду* (http://www.rfapv.rs/files/konkursi/21/31_Konkurs_za_dugoro%C4%8Dne_kredite_za_investiciju.pdf, приступљено 10.09.2016.)
121. Развојни фонд АПВ, *Конкурс Развојног фонда АПВ за краткорочне кредите за тов* (http://www.rfapv.rs/files/konkursi/28/38_Konkurs_za_kratkoro%C4%8Dne_kredite_za_tov.pdf, приступљено 10.09.2016.)
122. Развојни фонд АПВ, *Програм рада Развојног фонда АПВ за 2016. годину* (http://www.rfapv.rs/files/rfv/Preciscen_tekst_programa_rada_za_2016_godinu.pdf, приступљено 09.09.2016.)
123. Regulation (EU) No 1305/2013 of the European parliament and of the council, *Support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)*.
124. Regulation (EU) No 1307/2013 of the European parliament and of the council, *Establishing rules for direct payments to farmers under support schemes within the framework of the Common Agricultural Policy*.
125. Regulation (EU) No 1308/2013 of the European parliament and of the council, *Establishing a common organisation of the markets in agricultural products*.
126. РЗС, *Општине и региони у РС*, за појединачне године у периоду 2006-2015. година.
127. РЗС (2012): *Анкета о радној снази – новембар 2011*, Саопштење бр. 10 од 16.01.2012., Београд.
128. РЗС (2012а): *Анкета о радној снази – октобар 2012*, Саопштење бр. 349 од 28.12.2012., Београд.
129. РЗС (2012б): *Спољнотрговински робни промет Републике Србије – децембар 2011*, Саопштење бр. 24 од 31.01.2012., Београд.
130. РЗС (2013): *Попис пољопривреде 2012*, Књига 1, ниво насеља – остали подаци о газдинству (http://popispoljoprivrede.stat.rs/?page_id=6221, приступљено 15.11.2016.)
131. РЗС (2013а): *Анкета о радној снази – октобар 2013*, Саопштење бр. 359 од 30.12.2013., Београд.

132. РЗС (2014): *Статистички годишњак Републике Србије 2014*, Београд.
133. РЗС (2014а): *Спољнотрговински робни промет Републике Србије – децембар 2013*, Саопштење бр. 23 од 31.01.2014.
134. РЗС (2015): *Процене становништва у Републици Србији у 2014*, Саопштење бр.187 од 15.07.2015., Београд.
135. РЗС (2015а): *Анкета о радној снази – IV квартал 2014*, Саопштење бр. 282 од 23.10.2015., Београд.
136. РЗС (2015б): *Статистички годишњак Републике Србије 2015*, Београд.
137. РЗС (2016): *Процене становништва Републике Србије 2015*, Саопштење за јавност од 30.06.2016., Београд
138. РЗС (2016а): *Анкета о радној снази – IV квартал 2015*, Саопштење бр. 046 од 29.02.2016., Београд.
139. РЗС (2016б): *Спољнотрговински робни промет Републике Србије – децембар 2015*, Саопштење бр. 23 од 29.01.2016., Београд.
140. Симоновић, З. (2014): *Управљање аграром Србије у транзицији*, Монографија, Институт за економику пољопривреде, Београд.
141. Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89 и Службени лист СРЈ, бр. 31/93, *Закон о облигационим односима*.
142. Службени лист СРЈ, бр. 53/2001, 61/2001 – испр. и 36/2002 и Службени гласник РС, бр. 101/2005 – др. закон, *Закон о донацијама и хуманитарној помоћи*.
143. Службени гласник РС, бр. 55/2003, *Закон о концесијама*.
144. Службени гласник РС, бр. 45/2004, *Уредба о регистру пољопривредних газдинстава; Уредба о утврђивању програма мера за подстицање развоја пољопривредне производње за 2004. годину*.
145. Службени гласник РС, бр. 78/2005, *Стратегија развоја пољопривреде Србије*.
146. Службени гласник РС, бр. 47/06, *Закон о трговини хартијама од вредности и другим финансијским инструментима*.
147. Службени гласник РС, бр. 62/2006, 47/2011, 93/2012, 99/2013 – усклађени дин. изн., 125/2014 – усклађени дин. изн. и 95/2015 - усклађени дин. изн., *Закон о финансирању локалне самоуправе*.
148. Службени гласник РС, бр. 62/2006, 65/2008 – др.закон, 41/2009 и 112/2015, *Закон о пољопривредном земљишту*.
149. Службени гласник РС, бр. 36/2009, 88/2010, 119/2012 и 5/2015, *Закон о Фонду за развој Републике Србије*.

150. Службени гласник РС, бр. 41/2009, *Закон о јавним складиштима за пољопривредне производе.*
151. Службени гласник РС, бр. 41/2009 и 10/2013 – др. закон, *Закон о пољопривреди и руралном развоју.*
152. Службени гласник РС, бр. 50/2009 и 44/2011, *Правилник о врстама пољопривредних производа који се могу складиштити у јавним складиштима.*
153. Службени гласник РС, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 - исправка, 108/13, 142/14, 68/15 - др. закон, 103/15, *Закон о буџетском систему.*
154. Службени гласник РС, бр. 104/09 и 24/11, *Закон о попису пољопривреде 2011. године.*
155. Службени гласник РС, бр. 83/2010, *Национални програм за пољопривреду од 2010. до 2013. године.*
156. Службени гласник РС, бр. 33/2011 и 38/2011, *Уредбе о изменама уредбе о подстицању пољопривредне производње путем кредитне подршке кроз субвенционисање дела каматне стопе у 2011. години*
157. Службени гласник РС, бр. 88/2011 и 15/2016, *Закон о јавно-приватном партнерству и концесијама.*
158. Службени гласник РС, бр. 13/2012, *Комисија за јавно приватно партнерство.*
159. Службени гласник РС, бр. 124/2012, *Закон о оснивању Развојног фонда АП Војводине.*
160. Службени гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014 и 103/2015, *Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју.*
161. Службени гласник РС, бр. 17/13, 102/15 и 6/16, *Правилник о упису у регистар ПП и обнови регистрације, као и условима за пасиван статус ПП.*
162. Службени гласник РС, бр. 28/2013 и 36/2014, *Правилник о условима, начину и обрасцу захтева за остваривање права на премију за млеко.*
163. Службени гласник РС, бр. 30/2014, 87/2014 и 25/2016, *Правилник о условима и начину остваривања права на кредитну подршку.*
164. Службени гласник РС, бр. 85/2014, *Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године.*
165. Службени гласник РС, бр. 128/14, *Закон о финансирању и обезбеђењу финансирања пољопривредне производње.*
166. Службени гласник РС, бр. 8/16, *Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2016. години.*
167. Службени гласник РС, бр. 10/2016, *Програм Фонда за развој Републике Србије за 2016. годину.*

168. Службени гласник РС, бр. 29/2016, *Програм о изменама и допунама програма Фонда за развој РС у 2016. години.*
169. Службени гласник РС, бр. 30/16, *IPARD програм за Републику Србију за период 2014 – 2020. године.*
170. Службени гласник РС, бр. 62/2013, *Закон о факторингу.*
171. Службени гласник РС – Међународни уговори, бр. 8/2011, *Закон о потврђивању споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Турске о сарадњи у области животне средине*
172. Службени гласник РС- Међународни уговори, бр. 8/2013, *Меморандум о разумевању између Владе Републике Србије и Владе Републике Турске о сарадњи у области пољопривреде.*
173. Службени лист АПВ, бр. 3/2001, *Одлука о оснивању Покрајинског фонда за развој пољопривреде АПВ.*
174. Службени лист АПВ, бр. 17/2003 и 3/2006, *Одлука о оснивању Гаранцијског фонда АПВ.*
175. Службени лист АПВ, бр. 14/2004, *Одлука о оснивању Фонда за подршку инвестиција у АПВ.*
176. Службени лист АПВ, бр. 19/2006 и 22/2013, *Одлука о оснивању Фонда за капитална улагања.*
177. Службени лист АПВ, бр. 10/2007, *Одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2006. годину.*
178. Службени лист АПВ, бр. 20/2008, *Одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2007. годину.*
179. Службени лист АПВ, бр. 8/2009, *Одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2008. годину.*
180. Службени лист АПВ, бр. 11/2010, *Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2009. годину.*
181. Службени лист АПВ, бр. 9/2011, *Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2010. годину.*
182. Службени лист АПВ, бр. 25/2012, *Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2011. годину.*
183. Службени лист АПВ, бр. 22/2013, *Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2012. годину.*
184. Службени лист АПВ, бр. 20/2014, *Статут АПВ.*
185. Службени лист АПВ, бр. 26/2014, *Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2013. годину.*
186. Службени лист АПВ, бр. 54/2014, *Одлука о оснивању Управе за капитална улагања.*

187. Службени лист АПВ, бр. 29/2015, *Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2014. годину.*
188. Службени лист АПВ, бр. 43/2016, *Покрајинска скупштинска одлука о завршном рачуну буџета АПВ за 2015. годину.*
189. Службени лист СРЈ, бр. 53/2001, *Закон о донацијама и хуманитарној помоћи.*
190. Средојевић, С. (2012): *Финансирање пројеката јавно-приватног партнерства*, Часопис Полис, бр. 2/2012, Стална конференција градова и општина, стр. 24-29.
191. Станковић, Б., В. Ђорђевић, Н. (2013): *Јавно приватно партнерство и концесије као посебни облици страних улагања у Србији*, Часопис за економију и тржишне комуникације, бр. 2/2013, Факултет пословне економије, Паневропски универзитет „АПЕИРОН“, Бања Лука, Босна и Херцеговина, Република Српска, стр. 285-298.
192. Станковић, М. (2012): *Аграрна политика Србије и заједничка пољопривредна политика*, Часопис Школа бизниса, бр. 3/2012, Висока пословна школа струковних студија, Нови Сад.
193. Стојановић, Б. (1992): *Из економско-финансијске и политичке историје Србије (1878-1918.)*, Часопис Финансије, бр. 3-4, Министарство финансија ФНРЈ, Београд, стр. 164-181.
194. Stojanović, B. (2016): *The Rise and Growth of Serbian banking until world war I - Part One: Creation of preconditions for the rise of Serbian banking until 1878*, Journal Megatrend Review, No. 3/2016, John Naisbitt University, Belgrade, pp. 1-20.
195. Субић, Ј. (2010): *Специфичности процеса инвестирања у пољопривреди*, Институт за економику пољопривреде, Београд.
196. Ђургуз, Н. (2014): *Кредитирање у пољопривреди*, Мастер рад, Универзитет Сингидунум, Департман за последипломске студије, Београд.
197. Управа за аграрна плаћања, *Број регистрованих активних пољопривредних газдинстава и активних породичних пољопривредних газдинстава на подручју Подунавске области, Смедерева, Велике Планае и Смедеревске Паланке* (примљено 21.11.2016. године).
198. Фонд за развој пољопривреде града Смедерева, *Интерна документација Фонда о реализацији финансијске подршке пољопривреди за период 2007-2015. година*, примљена 17.11.2016. године.
199. Фондација за развој економске науке (2015): *Привредна активност*, Квартални монитор бр. 43, октобар-децембар 2015.
200. Фонда за развој РС, *Програм о изменама и допунама Програма подстицања развоја предузетништва кроз финансијску подршку за почетнике у пословању* (http://www.fondzarazvoj.gov.rs/files/izmene_program-startup.pdf, приступљено 08.09.2016.)
201. Централна банка Босне и Херцеговине, *Лизинг: Пословни и финансијски лизинг* (<http://cbbh.ba/press/edukacija/685>, приступљено 15.06.2016.)

202. Council Regulation (EC) No 1085/2006, *Establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*.
203. <http://www.s-knjigovodstvo.com/frasize-i-fransizing/>, приступљено 16.06.2016.
204. http://www.sr.vip.org.rs/Kljucni_sektori, приступљено 31.08.2016.
205. <http://www.sr.vip.org.rs/Podsticaji>, приступљено 31.08.2016.
206. <http://www.vojvodina.gov.rs/sr/>, приступљено 27.08.2016.
207. <http://www.agroservis.rs/srbija-pozeljna-destinacija-za-ulaganje-u-oblasti-poljoprivrede>, приступљено 21.10.2016.
208. http://www.ekapija.com/website/sr/company/photoArticle.php?id=544618&path=nerazblazeni_sokovi_191110.jpg, приступљено 21.10.2016.
209. <http://www.naled-serbia.org/page/131/Projekat-%22Javno-privatno-partnerstvo-kao-razvojni-potencijal%22>, приступљено 19.10.2016.
210. <http://www.stips.minpolj.gov.rs/sadrzajv/poljoprivrednici-preuzeli-75-miliona-evra-kredita>, приступљено 10.10.2016.
211. <http://www.agroservis.rs/promocija-zakona-o-predzetvenom-finansiranju>, приступљено 19.10.2016.
212. <http://www.naled-serbia.org/sr/bfc-opstine>, приступљено 15.11.2016.
213. http://www.grad.smederevo.org.rs/OPSTINA-SMEDEREVO-Fond-za-razvoj-poljoprivrede-grada-Smedereva_626_cir, приступљено 22.11.2016.
214. <http://www.velikaplana.rs/vodic/privredni-vodic>, приступљено 10.11.2016.

12. ПРИЛОГ - АНКЕТА

АНКЕТА ЗА РЕГИСТРОВАНА ПОЉОПРИВРЕДНА ГАЗДИНСТВА ПОДУНАВСКЕ ОБЛАСТИ

1. Основни подаци о носиоцу пољопривредног газдинства
Име, презиме _____
Место и општина становања _____
Контакт телефон _____.
2. Пол носиоца пољопривредног газдинства:
а) Мушки,
б) Женски.
3. Године старости носиоца пољопривредног газдинства:
а) 18-30,
б) 31-40,
в) 41-50,
г) 51-60,
д) 61-70,
ђ) Више од 70 година.
4. Степен стручне спреме носиоца пољопривредног газдинства:
а) Висока,
б) Виша,
в) Средња,
г) Основно образовање,
д) Без школске спреме.
5. Да ли се Ваше газдинство бави пољопривредном производњом:
а) Да,
(прећи на питање 6)
б) Не.
(прећи на питање 7)
6. Да ли Ваше газдинство планира инвестициона улагања у овој години (развојно одређено газдинство):
а) Да,
(прећи на питање 8)
б) Не.
(прећи на питање 9)
7. Шта Вас највише спречава да се бавите пољопривредном производњом*:
а) Ризик наплате,
б) Неповољни услови за одобравање краткорочних и дугорочних кредита,
в) Неприпадност удружењу,
г) Недовољна подршка из аграрног буџета,
д) Остало (навести шта):

* Прећи на питање 9.

8. Које су намене инвестиционих улагања:
- Изградња објеката,
 - Подизање вишегодишњих засада (воћњак/виноград),
 - Набавка механизације,
 - Набавка стоке,
 - Остало.
9. Молим Вас да на скали од 1 до 5 оцените колико сте задовољни односом државе према пољопривредницима, где 1 значи да сте веома незадовољни, а 5 значи да сте у потпуности задовољни:
- 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
10. У којој мери сте обавештени о врстама подстицајних средстава које МПЗЖС даје пољопривредницима*:
- Нисам чуо/ла за подстицајна средства из МПЗЖС,
(прећи на питање 15)
 - Чуо/ла сам за подстицајна средства из МПЗЖС, али немам никакве информације о томе,
 - Делимично сам обавештен/а о подстицајним средствима из МПЗЖС,
 - Веома добро сам обавештен/а о подстицајним средствима из МПЗЖС.

* Уколико је одговор под б), в) или г) прећи на питање 11, 12, 13 и 14.

11. На који начин се информишете о подстицајним мерама Министарства пољопривреде (поље означити са X):

ТВ	
Новине	
Радио	
Интернет	
Комшије и пријатељи	
Пољопривредна саветодавна и стручна служба	
Локална самоуправа	
Удружење пољопривредника, асоцијација, задруга	
Приватни саветодавци	
Продавци инпута	
На други начин (навести)	

12. Да ли сте током 2015. године користили мере Министарства пољопривреде:
- Да, а то су:
(прећи на питање 13)
 - Не.
(прећи на питање 14)
13. Молимо Вас да на скали од 1 до 5 оцените у којој мери сте задовољни подстицајима које сте добили од Министарства пољопривреде, где 1 значи да сте веома незадовољни, а 5 значи да сте у потпуности задовољни:
- 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5

14. Да ли имате примедбе и предлоге Министарству пољопривреде за будуће подстицајне мере и њихове новчане износе:
- већа подршка за биљну производњу,
 - већа подршка за сточарску производњу,
 - већа подршка за обе врсте производње,
 - немам примедби,
 - нешто друго, а то је:

15. Да ли сте током 2015. године користили подстицајна средства која исплаћује ЈЛС:
- Да, и то за мере:

б) Не.

16. Да ли сте некада користили кредите (краткорочне и/или дугорочне) пословних банака?
- Да:

Врста кредита (краткорочни/дугорочни)	
Банка	
Година отплате	
Намена	
Каматна стопа	
Грејс период (да/не)	
• колики је грејс период	

б) Не.

17. Колико је вероватно да ћете у наредних 12 месеци узети кредит неке пословне банке?
- Сигурно нећемо узети кредит,
 - Вероватно нећемо узети кредит,
 - Можда ћемо узети кредит, а можда и нећемо,
 - Вероватно ћемо узети кредит,
 - Сигурно ћемо узети кредит.

18. Да ли сте до сада купили нешто на лизинг?
- Да, а то је:

б) Не

19. Колико је вероватно да ћете у наредних 12 месеци купити нешто на лизинг?
- Сигурно нећемо купити нешто на лизинг,
 - Вероватно нећемо купити нешто на лизинг,
 - Можда ћемо купити, а можда и нећемо купити нешто на лизинг,
 - Вероватно ћемо купити нешто на лизинг,
 - Сигурно ћемо купити нешто на лизинг.

20. Да ли сте финансирали пољопривредну производњу путем ХОВ:
- Да,
 - Не.

21. Колико је вероватно да ћете у наредних 12 месеци своју производњу финансирати путем ХОВ:
- Сигурно нећемо финансирати путем ХОВ,
 - Вероватно нећемо финансирати путем ХОВ,
 - Можда ћемо финансирати, а можда и нећемо финансирати путем ХОВ,
 - Вероватно ћемо финансирати путем ХОВ,
 - Сигурно ћемо финансирати путем ХОВ.

22. У којој мери сте обавештени о расподели средстава из IPARD фонда намењених пољопривреди која се исплаћују земљама кандидатима за улазак у Европску унију*:
- Нисам чуо/ла за расподелу средстава из IPARD фонда,
 - Чуо/ла сам за расподелу средстава из IPARD фонда, али немам никакве информације о томе,
 - Делимично сам обавештен/а о расподели средстава из IPARD фонда,
 - Веома добро сам обавештен/а о расподели средстава из IPARD фонда

* Уколико је одговор под б), в) или г) прећи на питање 23, 24 и 25.

23. На који начин сте сазнали о овоме (поље означити са X)?

ТВ	
Новине	
Радио	
Интернет	
Комшије и пријатељи	
Пољопривредна саветодавна и стручна служба	
Локална самоуправа	
Удружење пољопривредника, асоцијација, задруга	
Приватни саветодавци	
Продавци инпута	
На други начин (навести)	

24. Да ли бисте конкурисали за средства из ИПАРД фонда:

а) Да,
(прећи на питање 25)

б) Не.

в) Нисам сигуран/Не знам.

25. Ако бисте конкурисали која би била намена:

а) Реконструкција објеката,

б) Набавка опреме и/или материјала за производњу воћа, хортикултуру и расадничку производњу

в) Набавка механизације,

г) Набавка опреме за мужу,

д) Остало.